

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ

Навчальний посібник

Укладачі: *Е.О. Юрій, О.М. Грубляк*

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2025

УДК 336.71+347.73(075.8)
Ф 591

Рекомендовано Вченою радою
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 15 від 4 листопада 2024 року)

Рецензенти:

Свірко С. В., доктор наук з державного управління, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування державного університету «Житомирська політехніка»;

Терещенко О. О., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри корпоративних фінансів і контролінгу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Ф 591 **Фінансовий** моніторинг : навч. посібник / укл. Е.О. Юрій, О.М. Грубляк. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 368 с.

ISBN 978-966-423-905-6

У навчальному посібнику логічно та послідовно викладено: суть і значення фінансового моніторингу, діяльність міжнародних організацій та співробітництво у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму, міжнародні стандарти у сфері протидії легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансуванню тероризму, правові основи, завдання, обов'язки, відповідальність суб'єктів фінансового моніторингу в Україні, організацію фінансового моніторингу в Україні, типології відмивання коштів отриманих злочинним шляхом, боротьбу з відмиванням грошей у банківському секторі економіки, світовий досвід ПВК/ФТ.

Для викладачів і здобувачів закладів вищої освіти, а також усіх, кого цікавлять сучасні проблеми фінансового моніторингу.

УДК 336.71+347.73(075.8)

ISBN 978-966-423-905-6

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2025

© Юрій Е.О., Грубляк О.М. (укладачі), 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ	9
1. Суть процесу відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом і причини світової боротьби з цим явищем	10
2. Суть і значення фінансового моніторингу	20
3. Предикатні злочини	25
4. Роль тіньового сектору в легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Виробництво контрафакту.....	30
5. Теорії, що пояснюють причини тероризму. Види тероризму. Наслідки тероризму для населення та світової економіки	44
Тестові завдання.....	50
Запитання та завдання для самоконтролю	55
 РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ	56
1. Значення міжнародного співробітництва у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму.....	57
2. Завдання ООН, МВФ та Інтерполу у сфері ПВК/ФТ	61
3. Діяльність Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF).....	67
4. MONEYVAL і Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму	72
5. Завдання Базельського комітету, Вольфсберзької та Егмонтської груп у сфері ПВК/ФТ.....	76
Тестові завдання.....	81
Запитання та завдання для самоконтролю	85

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ	86
1. Резолюції Ради Безпеки ООН	87
2. Конвенції Ради Європи та директиви ЄС	89
3. Рекомендації FATF з ПВК/ФТ і розповсюдженню зброї масового знищення	94
4. Методологія оцінки відповідності рекомендаціям FATF	100
5. Країни, які неналежним чином виконують рекомендації у сфері ПВК/ФТ	106
6. Документи Базельського комітету	108
7. Принципи Вольфсберзької групи	115
8. Документи Егмонтської групи	119
9. «Чорні списки» юридичних і фізичних осіб – BLACK LIST	122
10. Інформаційні продукти WORLD CHECK, LEXISNEXIS, SAS	125
11. Поняття та роль офшорів у відмиванні брудних грошей	133
Тестові завдання	140
Запитання та завдання для самоконтролю	145

РОЗДІЛ 4. ПРАВОВІ ОСНОВИ, ЗАВДАННЯ, ОBOB'ЯЗКИ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ	146
1. Правові засади здійснення фінансового моніторингу в Україні	147
2. Державна служба фінансового моніторингу – уповноважений орган з питань фінансового моніторингу в Україні	153
3.OBOB'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу ...	157
4. Повноваження та обов'язки суб'єктів державного фінансового моніторингу	163

5. НБУ як суб'єкт державного фінансового моніторингу в Україні: роль, завдання, повноваження.....	168
6. Політично значущі особи.....	170
7. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, відновлення прав і законних інтересів власників.....	177
Тестові завдання.....	187
Запитання та завдання для самоконтролю.....	192

РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

В УКРАЇНІ.....	193
1. Ризик-орієнтований підхід і його застосування.....	194
2. Фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.....	199
3. Відмова від встановлення (підтримання) ділових відносин, проведення фінансової операції.....	201
4. Зупинення фінансових операцій, які містять ознаки вчинення злочину.....	203
5. Замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення.....	208
6. Політика КУС.....	209
7. Національна оцінка ризиків.....	214
Тестові завдання.....	217
Запитання та завдання для самоконтролю.....	223

РОЗДІЛ 6. ТИПОЛОГІЇ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....

1. Стадії та способи процесу відмивання грошей.....	225
2. Схема легалізації (відмивання) злочинних коштів.....	236
3. Елементарні схеми відмивання коштів.....	240
4. Складні схеми відмивання коштів.....	261
5. Типові схеми відмивання коштів, набутих злочинним шляхом, і механізми їх виявлення.....	271

6. Каталог типологічних звітів FATF, MONEYVAL	283
Тестові завдання.....	286
Запитання та завдання для самоконтролю	291

РОЗДІЛ 7. БОРОТЬБА З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ..... 292

1. Належна організація внутрішньобанківської системи пвк/фт	293
2. Внутрішні документи банку з питань пвк/фт	297
3. Відповідальний працівник банку та вимоги до нього	299
4. Належна перевірка клієнтів	302
5. Банківська таємниця	311
6. Заходи впливу на комерційні банки за порушення ними банківського законодавства	315
Тестові завдання.....	318
Запитання та завдання для самоконтролю	322

РОЗДІЛ 8. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПВК/ФТ І УКРАЇНА ЯК УЧАСНИЦЯ ЦІЄЇ БОРОТЬБИ 323

1. Місце та роль України у міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення	324
2. Світовий досвід боротьби з відмиванням кримінальних доходів і фінансуванням тероризму	331
3. Україна у «чорному» та «сірому» списках FATF	339
4. Антикорупційне законодавство як система протидії відмиванню коштів	344
5. Проблеми та перспективи боротьби з відмиванням злочинних коштів і фінансуванням тероризму в Україні....	350
Тестові завдання	355
Запитання та завдання для самоконтролю	361
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	362

ПЕРЕДМОВА

За класифікацією ООН, легалізація (відмивання) злочинних доходів як складова економічної злочинності займає перше місце. З огляду на це легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, сьогодні є не лише негативним соціально-економічним явищем, а й системною загрозою, яка становить серйозну небезпеку для сталого розвитку національної економіки та негативно позначається на рівні життя населення. Такі тенденції, що притаманні сучасному світові, актуалізують самостійний напрям дослідження в галузі державного управління, пов'язаний із запобіганням і протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Сучасний вектор розвитку державної політики вимагає її наукового обґрунтування та розв'язання низки проблем, серед яких вагоме місце належить підвищенню ефективності державної політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, як фактору забезпечення національної безпеки України.

Дисципліна «Фінансовий моніторинг» базова для підготовки фахівців галузі знань «Управління та адміністрування».

Мета викладання навчальної дисципліни «Фінансовий моніторинг» – сформувати у здобувачів освіти фундаментальні знання та вміння з основних засад організації фінансового моніторингу, приділяючи при цьому особливу увагу фінансовим операціям, що підлягають фінансовому моніторингу та правовому статусу його суб'єктів, а також вивчення типологій відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Фінансовий моніторинг» є: надання майбутнім фахівцям фінансової сфери уявлення про механізми та схеми відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; опанування здобувачами освіти методів протидії легалізації кримінальних коштів і фінансування тероризму, що застосовуються у фінансових установах; набуття навичок проведення ідентифікації клієнтів – юридичних і фізичних осіб; засвоєння критеріїв віднесення фінансових операцій до таких, що підлягають фінансовому моніторингу.

У результаті вивчення дисципліни «Фінансовий моніторинг» фахівці економічного профілю повинні знати:

- досвід міжнародної діяльності з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму;
- правові та організаційні основи створення та функціонування системи фінансового моніторингу в Україні;
- права й обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу;
- типології відмивання «брудних» грошей у фінансових установах;
- ознаки фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Опанування дисципліни «Фінансовий моніторинг» передбачає, що підготовлені фахівці повинні вміти:

- узагальнювати тенденції та закономірності проведення моніторингу над фінансовими ресурсами на мікро- і макрорівнях, швидко опановувати зміни, які відбуваються у практиці фінансового моніторингу;
- аналізувати сутнісні характеристики фінансових процесів, виявляти відхилення від законодавчо встановлених норм, об'єктивно оцінювати фінансові та економічні процеси;
- проводити комплексну ідентифікацію клієнтів фінансової установи;
- вміти виявляти, здійснювати реєстрацію й аналіз, підозрілих фінансових операцій клієнтів фінансових установ.

Навчальний посібник передбачає послідовне вивчення теоретичних основ механізму фінансового моніторингу, його значення як системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму; основні міжнародні норми у сфері протидії; правові основи, завдання, обов'язки, відповідальність суб'єктів фінансового моніторингу, а також його організацію в Україні; суть і типології легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом; світовий досвід ПВК/ФТ.

Укладачі навчального посібника висловлюють вдячність рецензентам за висловлені корисні рекомендації та поради щодо змісту, структури та викладу матеріалу навчального посібника.

РОЗДІЛ 1. СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

1. Суть процесу відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом і причини світової боротьби з цим явищем.

2. Суть і значення фінансового моніторингу.

3. Предикатні злочини.

4. Роль тіньового сектору в легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Виробництво контрафакту.

5. Теорії, що пояснюють причини тероризму. Види тероризму. Наслідки тероризму для населення та світової економіки.

1. СУТЬ ПРОЦЕСУ ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ І ПРИЧИНИ СВІТОВОЇ БОРОТЬБИ З ЦИМ ЯВИЩЕМ

На рубежі XX-XXI ст. «відмивання брудних грошей» стало невід'ємною складовою будь-якої кримінальної діяльності, основною ланкою всієї економічної злочинності. Тому у розвинених країнах боротьбу з цим злом виділено в окремий напрям у загальній концепції заходів протидії міжнародній організованій злочинності.

«Брудні гроші» (англ. *Dirty money*) і **«Відмивання грошей»** (англ. *Money laundering*) — терміни, що виникли у США в 30-ті роки XX ст. у зв'язку з прийняттям у країні закону, який забороняв вільний продаж алкогольних напоїв. Одним із негативних наслідків *«сухого закону»* стала контрабанда алкоголю, доходи від якої вкладалися в розвиток мережі пралень, отримуючи так легальний статус. Відтоді подібного роду операції отримали образну назву «відмивання грошей».

Відмивання грошей — це операція, в процесі якої приховуються походження та призначення грошового платежу.

Відмивання грошей — це конверсія, або «очищення» майна, яка бере початок від серйозного злочину з метою приховання джерела його походження.

Відмивання брудних коштів — це процес приховування джерел незаконно отриманих коштів, щоб зробити їх вигляд легальним. Це глобальна проблема, що має серйозні наслідки для економіки, посилює кримінальну активність і підриває довіру до фінансових інституцій.

Неконтрольований приплив та відплив великого обсягу «брудних» грошей потенційно може зруйнувати національну економіку країни, яка їх приймає. Надлишкові потоки готівкових коштів, що потрапляють в обіг, спотворюють попит на готівку, відсоткові ставки і, отже, призводять до інфляції. Відплив мільярдів доларів на рік з економічної системи ставить під загрозу не тільки стабільність і розвиток окремих національних економік, а й міжнародної фінансової системи в цілому.

Першим кроком у протидії цьому явищу стало визнання наприкінці 60-х рр. XX ст. конгресом США того, що готівка слугує важливим джерелом забезпечення кримінальної діяльності для організованої злочинності, тому в 1970 р. там було прийнято закон «Про звітність з готівкових і валютних операцій», який започаткував посилення боротьби державної системи з відмиванням злочинних доходів.

Поняття «відмивання коштів» набуло найбільшого поширення під час Уотергейтського політичного скандалу в середині 70-х рр. XX ст. у США, а у юридичному контексті поняття «відмивання коштів» в офіційному значенні було використане на судовому засіданні у США у 1982 р. щодо конфіскації легалізованих (відмитих) доходів, одержаних від реалізації колумбійських наркотиків.

Уперше спроба найбільш повно визначити поняття «відмивання доходів» зроблена в *Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» (Віденська конвенція)*, яка прийнята 20 грудня 1988 р. у Відні. Згідно зі ст. 3 Віденської конвенції, під «легалізацією (відмиванням) доходів від злочинної діяльності» варто розуміти:

- конверсію або переведення власності, якщо відомо, що така власність отримана внаслідок будь-якого правопорушення або правопорушень, або внаслідок участі у такому правопорушенні чи правопорушеннях, з метою приховання незаконного джерела власності або з метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні такого правопорушення;

- приховування або утаювання справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження тощо, якщо відомо, що така власність одержана внаслідок правопорушення або правопорушень, або внаслідок участі у такому правопорушенні чи правопорушеннях;

- придбання, володіння або використання власності, якщо в момент її одержання відомо, що така власність отримана внаслідок правопорушення або правопорушень, або внаслідок участі у такому правопорушенні чи правопорушеннях;

- участь, причетність або вступ у злочинну змову з метою вчинення будь-якого правопорушення чи правопорушень, спроби вчинити таке правопорушення або такі правопорушення, а також пособництво, підбурювання, сприяння чи надання порад при їх здійсненні.

Швейцарські криміналісти поняття «відмивання доходів» розуміють як переведення готівки у безготівкові кошти.

В Україні ж така операція проводиться здебільшого навпаки – переведення безготівкових коштів у готівку через фіктивні підприємства, що сприяє подальшій криміналізації економіки. Такі операції, як правило, здійснюються через банки, конвертаційні центри та інші фінансові установи.

Водночас розвиток організованої злочинності призвів до зростання доходів злочинних організацій, одержуваних з інших сфер діяльності. Частина цих доходів також стала піддаватися легалізації, а потім інвестуватися у легальну економіку. Тому *Конвенція Ради Європи № 141 «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом»* від 8 листопада 1990 р. (Страсбурзька конвенція) визнала злочином дії, пов'язані з відмиванням грошей, що отримуються не тільки від наркобізнесу, але й від інших видів злочинної діяльності.

Страсбурзька конвенція стала першою багатосторонньою угодою, присвяченою винятково проблемі боротьби з відмиванням злочинних доходів.

Конвенція містить базове визначення **«основного правопорушення»** (або «предикативного злочину»), що означає будь-який кримінальний злочин, унаслідок якого були одержані доходи, котрі можуть стати об'єктом відмивання.

При цьому під **«доходами»** розуміється будь-яка економічна вигода, набута злочинним шляхом. Вона може складатися з власності будь-якого виду, у тому числі – матеріальної власності або власності, вираженої у правах, рухомого чи нерухомого майна, правових документів або документів, які підтверджують право на таку власність або частку у ній.

Страсбурзька конвенція визначає перелік правопорушень, що підпадають під поняття «відмивання коштів», і перелік діянь, які є джерелом походження злочинних коштів, що можуть бути легалізовані.

Такими джерелами можуть визнаватися:

- злочини (будь-які, передбачені кримінальним законодавством);
- злочини, що є типовими для організованої злочинності;
- правопорушення;
- злочини та правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків.

У 1993 р. прийнятий ще один важливий міжнародний документ – *Типовий Закон ООН про відмивання коштів від продажу наркотиків*, ст. 20 якого містила визначення зазначеного правопорушення, яке суттєво не відрізнялося від сформульованого на Віденській конвенції.

Посилаючись на міжнародні документи, ряд країн (Німеччина, Італія, Бельгія та інші) на початку 90-х рр. XX ст. прийняли спеціальні закони для посилення боротьби з легалізацією злочинних доходів, які, зокрема, запровадили кримінальну відповідальність за відмивання коштів. Однак використовуване поняття «відмивання коштів» мало досить поширене тлумачення. Наприклад, за законодавством Німеччини «відмивання коштів» – це введення майнових об'єктів, одержаних від організованої злочинної діяльності, у легальний фінансово-економічний обіг з метою їх маскуванню.

Найбільш змістовне визначення досліджуваного поняття належить *Французькій банківській асоціації*. Вона визнає *дві стадії «відмивання доходів»*. *Перша* – це входження їх до фінансової системи країни шляхом розміщення на рахунках у банківських установах, придбання цінних паперів та інше; *легалізація коштів* шляхом інвестування їх у підприємницькі структури, які оперують значними сумами готівки (ресторани, гральний бізнес тощо); здійснення різноманітних численних фінансових операцій (переміщень), метою яких є маскуванню первинного джерела надходження коштів (у проведенні таких

операцій вагому роль відіграють офшорні зони). Друга стадія передбачає безпосередню імплантацію вже легалізованих доходів в економіку країни.

Відповідно до **Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»**, «доходи, одержані злочинним шляхом» – це будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок учинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості [8].

Щоб мати можливість використовувати такі доходи, необхідно здійснити їх легалізацію, тобто перевести у статус офіційних доходів.

Базовим для використання сьогодні є законодавчо визначене поняття «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». **До легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать** будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом [8].

Легалізація (відмивання) грошових коштів або іншого майна, здобутих злочинним шляхом, як кримінально-правове діяння полягає у здійсненні різних економічно злочинних дій з одержаними внаслідок вчинення злочинів грошовими коштами та іншим майном осіб, які не брали участі в кримінально-протиправній діяльності, пов'язаній із здобуттям таких коштів.

Легалізація спрямована на маскуванню джерела і природи походження та належності коштів і майна, одержаних унаслідок учинення злочинів, та на переведення їх із «кримінального» обігу в легальний сектор економіки.

Розуміння цієї проблеми в Україні дещо відрізняється від концепції, прийнятої у розвинених країнах. **Злочинні доходи та**

надприбутки в Україні здебільшого походять не від класичних видів злочинної діяльності (наркобізнесу, проституції, торгівлі зброєю та людьми тощо), а створюються переважно внаслідок криміналізації економіки (розкрадання бюджетних коштів, контрабанди, незаконного обігу підакцизних товарів, шахрайств у банківській сфері тощо).

Специфіка «відмивання» грошей в Україні полягає в тому, що кошти, які «відмиваються», — це здебільшого доходи, отримані ухиленням від сплати податків. Причинами цього є надмірний податковий тиск на підприємництво, недосконале законодавство та один із основних чинників — корупція.

Нині в Україні через значні розміри тіньової економіки та криміналізацію джерел доходів існує ринок з «відмивання брудних» грошей. При цьому розрізняють так зване «самовідмивання» та «професійне відмивання». **«Самовідмивання» коштів** — це процес, у якому суб'єкт, що скоїв злочин, самостійно займається подальшою легалізацією добутих доходів. **«Професійне відмивання» коштів** — це процес легалізації коштів, поставлений на професійну основу, тобто різновид злочинного бізнесу, що полягає у відмиванні коштів «клієнтів», котрі отримали їх злочинним шляхом, за певну винагороду.

«Відмивання» грошей здебільшого здійснюється через фіктивні компанії за фіктивними зовнішньоекономічними контрактами з офшорними компаніями або через офшорні банки. Ці кошти часто реінвестуються в Україну за допомогою приватизації або як іноземні інвестиції.

Одним із засобів маскування злочинної діяльності є прикриття будь-яким легальним бізнесом чи справою, зокрема робота в охоронних службах, фірмах з продажу нерухомості тощо; а **метою** — встановлення міжрегіональних і міжнародних зв'язків для розміщення грошей, отриманих злочинним шляхом.

Більшість злочинних угруповань **прагнуть легалізувати свій протиправний бізнес, однак** є низка інших способів, що дають змогу злочинцям успішно відмивати «брудні» кошти і вкладати їх у легальний бізнес.

Брудні кошти відмивають такими способами:

- легалізацією протиправного бізнесу;
- придбанням нерухомості через підставних осіб за заниженою ціною, виконанням косметичного ремонту й реалізацією нерухомості за реальною ціною;
- вкладенням готівки фізичною особою в тіньовий оборот підприємства;
- відмиванням коштів через ігровий бізнес, наданням несанкціонованих послуг;
- безперешкодним вивезенням валюти за кордон за допомогою пластикових карток, електронної пошти.

У процесі дослідження феномена легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, часто розглядається модель цього процесу (рис. 1.1).

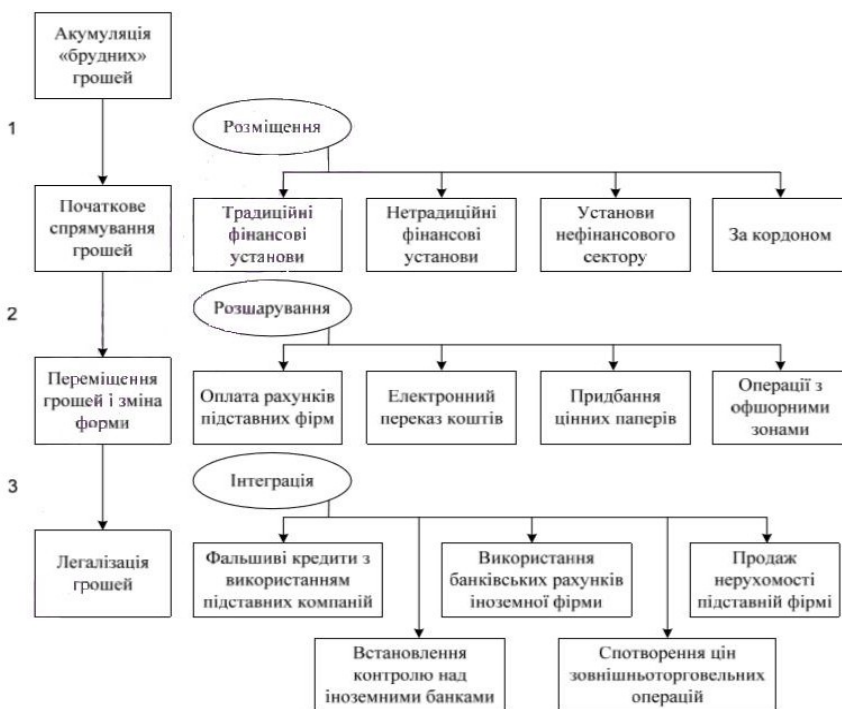

Рис. 1.1. Модель відмивання незаконних засобів

Отже, **відмивання грошей** – це сукупність методів, способів, прийомів і процедур, що дозволяють отримувати кошти від незаконної діяльності, переводити їх в інші активи з метою приховування істинного походження, справжніх власників або інших аспектів, які могли б свідчити про порушення законодавства.

До найважливіших цілей діяльності з легалізації злочинних доходів можна віднести:

- приховування джерел походження злочинних доходів;
- створення видимості законності отримання доходів;
- приховування осіб, які отримують незаконні доходи й ініціюють сам процес відмивання;
- забезпечення зручного й оперативного доступу до коштів, отриманих з нелегальних джерел;
- збільшення прибутків за рахунок безпечного інвестування у легальний бізнес;
- створення нового легального бізнесу шляхом використання легалізованих коштів;
- створення умов для безпечного та комфортного споживання.

Рух нелегально отриманих грошей відбувається багато в чому аналогічно рухові легальних коштів. Доходи можуть бути використані багатьма шляхами, залежно від короткострокових і довгострокових планів і пріоритетів власників. Частково легалізовані кошти витрачаються безпосередньо на споживання, але, як правило, основна їх частина інвестується злочинцями у кримінальний бізнес, а також спрямовується на розвиток сфери легального підприємництва.

У науковій літературі зазначається, що сама **легалізація (відмивання) доходів**, одержаних злочинним шляхом, – це **похідний** злочин, якому обов'язково передуює процес, у результаті якого були отримані такі доходи. Саме такі процеси і є злочинною діяльністю, яка загрожує національній безпеці держави. До них, зокрема, відносять:

❖ **корупцію.** Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» (2014 р.), корупція - це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

❖ **хабарництво** (одержання неправомірної вигоди). Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», неправомірна вигода – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

❖ **привласнення, розтрата майна або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем** (ст. 190 Кримінального кодексу України).

❖ **розкрадання.** Відповідно до ст. 191 Кримінального кодексу України, це умисне протиправне безоплатне звернення певним способом державного чи громадського майна на власні потреби чи потреби іншої особи з корисливих мотивів. Залежно від способів розкрадання Кримінальний кодекс України розрізняє крадіжку, грабіж, розбій, шахрайство, вимагання, привласнення, розтрату та розкрадання шляхом зловживання службовим становищем.

❖ **контрабанда.** Відповідно до ст. 201 Кримінального кодексу України, під контрабандою розуміється переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

❖ **фіктивне підприємництво.** Під фіктивним підприємництвом розуміється створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності для вчинення непідприємницьких дій (прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона).

❖ **ухилення від сплати податків, зборів.** Відповідно до ст. 212 Кримінального кодексу України, умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять у систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах.

❖ **зловживання владою або службовим становищем.** Відповідно до ст. 364 Кримінального кодексу України, це умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

❖ **службове підроблення.** Відповідно до ст. 366 Кримінального кодексу України, це складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів.

❖ **фінансування тероризму.** Відповідно до ст. 258-5 Кримінального кодексу України, це дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення

терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту, створення терористичної групи (організації).

Це далеко не повний перелік видів злочинної діяльності, що передує процесу легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, однак він вказує на наявні загрози національним інтересам держави.

Процес відмивання «брудних» грошей несе загрозу для загальноекономічного розвитку територій та країн, які відмовляються від жорсткого контролю за цим видом міжнародної злочинної діяльності.

Аналіз чинного антилегалізаційного законодавства деяких країн дає підстави для **визначення загального аспекту боротьби з відмивання грошей – залучення до співпраці з правоохоронними структурами різних фінансових інститутів**. Така співпраця передусім означає, що персонал фінансово-кредитних установ зобов'язується розпізнавати сумнівні угоди та повідомляти про них компетентні органи. А оскільки такі дії суперечать зобов'язанню зберігати банківську таємницю, то в багатьох країнах, які активно борються з відмиванням грошей, видаються нормативні акти, що врегульовують ці питання.

Враховуючи, що відмивання доходів – це не лише дія, за яку передбачена кримінальна відповідальність, а й системна загроза для економічної, фінансової та національної безпеки України, розвиток національної системи протидії відмиванню злочинних доходів покладено в основу Стратегії економічної безпеки України.

2. СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

До легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі

доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Фінансовий моніторинг – сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [8].

Під фінансовим моніторингом належить розуміти публічний обов'язок держави, що полягає у необхідності створення та забезпечення підтримки функціонування організаційно-правового механізму, який дозволить констатувати фінансові операції сумнівного характеру, комплексно аналізувати отриману інформацію та в необхідних випадках інформувати правоохоронні органи держави із чітко визначеною кінцевою метою всіх вищевказаних елементів, якою є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Фінансовий моніторинг поділяється на державний і первинний [8].

Державний фінансовий моніторинг - сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу та спрямовуються на виконання вимог ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та іншого законодавства у сфері запобігання та протидії:

- **державний фінансовий моніторинг спеціально уповноваженого органу** - сукупність заходів із збору, обробки та аналізу інформації про фінансові операції, що подається до спеціально уповноваженого органу суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або з іншими незаконними

фінансовими операціями, а також заходів з перевірки такої інформації згідно із законодавством України та інших заходів, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

- **державний фінансовий моніторинг інших суб'єктів державного фінансового моніторингу** - сукупність заходів, що вживаються іншими суб'єктами і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.

Первинний фінансовий моніторинг - сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.

Об'єктом фінансового моніторингу є: дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання таких активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників.

Виходячи з цього, можуть бути сформульовані такі **ознаки, які характеризують суть фінансового моніторингу**:

➤ по-перше, це *публічний обов'язок держави*, який постає із призначення держави та взятих на неї соціальних внутрішньодержавних і публічних міжнародних зобов'язань;

➤ по-друге, це *організаційно-правове явище*, послідовність здійснення якого чітко визначена нормами передовсім публічного права;

➤ по-третє, це *певний механізм*, тобто система взаємодіючих структур (суб'єктів), ключовою метою взаємодії яких є саме спостереження та виявлення підозрілих чи сумнівних фінансових операцій;

➤ по-четверте, це не просто констатація певних обставин фінансово-правового характеру, це *можливість і фактично обов'язок комплексно аналізувати отриману інформацію та доходити певних висновків*, наслідком яких є вжиття певних запобіжних чи припинювальних процесуальних дій;

➤ по-п'яте, *чітко виокремлена можливість щодо інформування правоохоронних органів держави стосовно фінансово неідеальних дій тих чи інших суб'єктів правових відносин;*

➤ по-шосте, *кінцевою метою діяльності системи фінансового моніторингу є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.*

Основними принципами фінансового моніторингу як організаційно-правового явища можуть вважатись такі:

➤ *законність*, тобто відповідність вимогам чинного законодавства;

➤ *презумпція невинуватості суб'єктів фінансових операцій*. Мова йде про те, що з метою відповідності загальним правовим засадам регулювання суспільних відносин, посилення інвестиційної привабливості держави як за кордоном, так і всередині держави такий принцип необхідний. Він буде додатковим свідченням фінансової цивілізованості українського суспільства та держави. Вину ж правопорушників потрібно доводити в установленому законом порядку;

➤ *багатосуб'єктність* – задіяння у процесі фінансового моніторингу значної кількості суб'єктів;

➤ *наявність у державі спеціально уповноваженого органу*, який координуватиме та самостійно здійснюватиме заходи, спрямовані на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

➤ *тісна міжнародна співпраця у справі протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом*, оскільки значна частина коштів у такого роду випадках має джерелом походження (відмивання, переказу тощо) саме зарубіжні країни.

Запобігання та протидія ґрунтуються на принципах [8]:

- *пріоритетності захисту законних інтересів* громадян, суспільства і держави від шкоди, заподіяної внаслідок легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- надання пріоритету заходам із запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення над заходами з протидії їм;
- застосування ризик-орієнтованого підходу під час проведення фінансового моніторингу;
- координованості взаємодії учасників системи запобігання та протидії;
- невідворотності застосування заходів щодо замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням;
- невідворотності покарання, переконливості та пропорційності заходів впливу за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії;
- захисту суб'єктів фінансового моніторингу та їх працівників від погроз та інших негативних чи дискримінаційних дій, пов'язаних з виконанням вимог Закону;
- звільнення від відповідальності за шкоду, заподіяну у зв'язку з виконанням обов'язків щодо проведення фінансового моніторингу у межах та у спосіб, що передбачені Законом;
- збереження, захисту інформації, повноти, актуальності та своєчасності інформаційного обміну;
- доступності суб'єктам фінансового моніторингу інформації, необхідної для проведення фінансового моніторингу;
- звільнення від відповідальності за надання інформації з обмеженим доступом відповідно до вимог Закону;
- співробітництва та взаємодії у сфері запобігання та протидії з іноземними державами, їх компетентними органами, міжнародними, міжурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у зазначеній сфері.

3. ПРЕДИКАТНІ ЗЛОЧИНИ

У тлумачному словнику «предикат» визначено як поняття, що визначає предмет судження – суб’єкт і те, що розкриває його суть. А оскільки термін «предикативність» похідний від терміна «предикат», то можна зробити висновок, що **предикатний злочин** – це діяння, яке є визначним, тобто первісним злочином іншого злочинного діяння, що вчинено після нього, та безпосередньо пов’язаного з ним.

Віднесення «предикатного фактора» до елементів криміналістичної характеристики розглядуваного злочину наочно ілюструє, що **легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є невід’ємною складовою певних технологій злочинного збагачення**, тобто комплексів взаємопов’язаних злочинних дій, що поєднані у єдиний ланцюг злочинної поведінки, де сама легалізація виступає останньою ланкою у такого роду діяльності.

У технології злочинного збагачення наявні як основні (предикатні), так і супутні злочини, які є предикатними по відношенню до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Причому супутні злочини виступають формою, способом або ж необхідною умовою для вчинення предикатних злочинів.

Аналіз судової практики свідчить, що **до найпоширеніших основних (предикатних) злочинів, з якими тісно пов’язана легалізація (відмивання) доходів, належать ті, які безпосередньо спрямовані на заволодіння чужим майном чи одержання іншої незаконної вигоди:**

- шахрайство;
- привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем;
- злочини у сфері господарської діяльності;
- контрабанда;
- службові злочини тощо.

До супутніх підпорядкованих, вторинних (предикатних) злочинів можуть бути віднесені:

- незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення;
- фіктивне підприємництво;
- підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут, використання підроблених документів;
- службове підроблення тощо.

Протягом 2016-2021 років у ЄРДР обліковано 1670 кримінальних правопорушень, пов'язаних з відмиванням коштів (ст. 209 КК України).

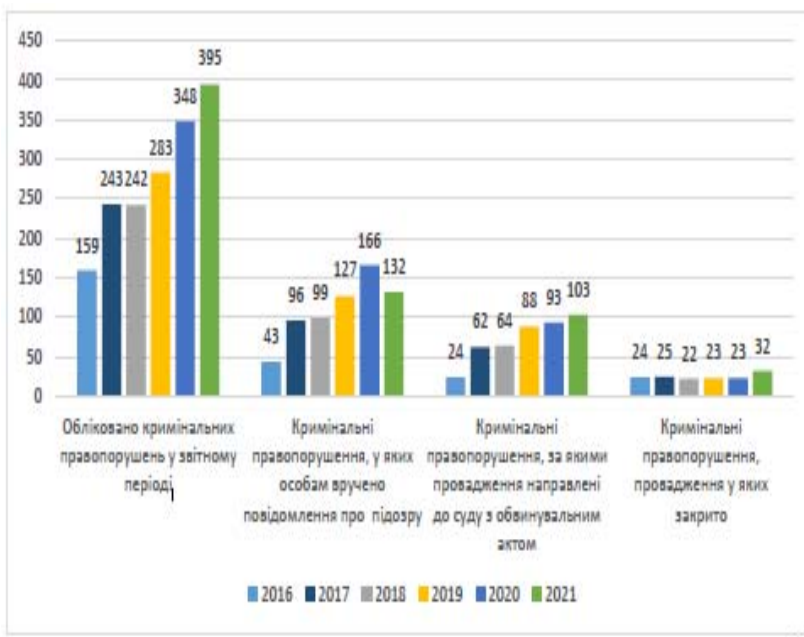

Рис. 1.2. Стан досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з відмиванням коштів

За інформацією Офісу Генерального прокурора встановлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними актами) за 2020-2021 роки склала 924371,32 тис. грн.

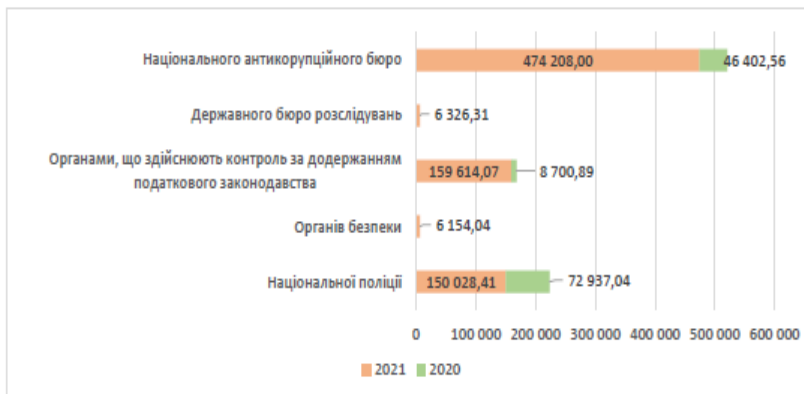

Рис. 1.3. Установлена вартість легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом, тис.грн.

Упродовж 2013-2021 років правоохоронними органами з використанням матеріалів Держфінмоніторингу, розпочато 3836 кримінальних проваджень за сукупністю предикатних злочинів. З них лише 400 (11,5 % від загальної кількості розпочатих кримінальних проваджень) розслідувались за статтею 209 КК України «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом».

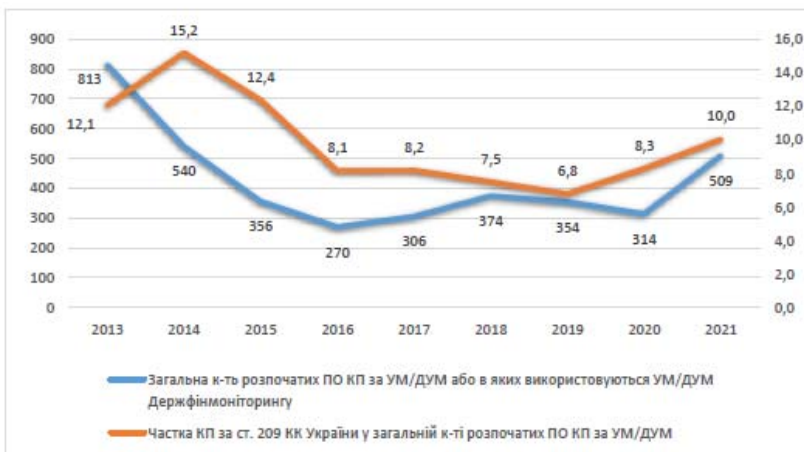

Рис. 1.4. Кількість розпочатих правоохоронними органами кримінальних проваджень за матеріалами Держфінмоніторингу

Протягом 2013-2021 років найбільшу вагу у структурі предикатних злочинів у кримінальних провадженнях, розпочатих правоохоронними органами за узагальненими матеріалами/додатковими узагальненими матеріалами Держфінмоніторингу, займають фіктивне підприємництво, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, ухилення від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів, шахрайство та фінансування тероризму.

Рис. 1.5. Структура предикатних злочинів у кримінальних провадженнях, пов'язаних з відмиванням коштів, розпочатих правоохоронними органами за матеріалами Держфінмоніторингу протягом 2013-2021 років

Оцінка статистичних даних 2021 року дозволяє констатувати, що перших чотири місця серед предикатних злочинів, які вчинялися у 2021 році, займають злочини, пов'язані з привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, зловживання владою або службовим становищем, фінансуванням тероризму й ухиленням від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів.

Рис. 1.6. Структура предикатних злочинів у кримінальних провадженнях, пов'язаних з відмиванням коштів, розпочатих правоохоронними органами за матеріалами Держфінмоніторингу протягом 2021 року

Здійснивши аналіз структури предикатних злочинів в обвинувальних вироках судів протягом 2013-2021 років, за результатами розгляду ними кримінальних проваджень, розпочатих за матеріалами Держфінмоніторингу та переданих правоохоронними органами до суду, можна виділити основні види предикатних злочинів, які вчиняються з метою відмивання коштів:

- привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;
- шахрайство, в тому числі вчинене шляхом незаконних операцій з використанням ЕОМ;
- зловживання владою або службовим становищем;
- незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення;
- фіктивне підприємництво.

4. РОЛЬ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ В ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ НЕЗАКОННИМ ШЛЯХОМ. ВИРОБНИЦТВО КОНТРАФАКТУ

Безпосереднім джерелом одержання «брудних» коштів є тіньова економіка як сукупність неврахованих і протиправних видів економічної діяльності.

Досі немає єдиного загальноприйнятого визначення тіньової економіки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «тіньова економіка»

Автор	Визначення поняття
<i>Незаконність як головна характеристика поняття</i>	
А. Олейнік	«...сфера, у якій економічна діяльність здійснюється поза законом, тобто оборудки, здійснюються без дотримання законодавчих норм, правових і формальних правил господарської діяльності».
А. Вакурін, А. Нестеров	«...сфера економіки, обмежена деформаціями економічних відносин, що не знайшли відображення у законодавстві та не визнаються як правопорушення, а їх здійснення не передбачає юридичної відповідальності».
<i>Ухиляння від контролю держави як ключова характеристика поняття</i>	
Д. Кассел	«...будь-яка економічна активність, що сприяє створенню економічних цінностей країни, проте не враховується у її ВВП».
К. Кривенко	«...сукупність специфічних економічних відносин, пов'язаних з діяльністю з виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг, приховуваною від державного контролю з метою одержання доходів та особистого збагачення».
О. Базилінська	«...економічні процеси, які приховуються їх учасниками, не контролюються державою та суспільством, не фіксуються у повному обсязі офіційною державною статистикою».

Б. Данилишин	«...діяльність, яка здебільшого характеризується мінімізацією витрат на виробництво товарів, виконання робіт і надання послуг, ухилянням від сплати податків, наданням завідомо хибних даних про діяльність фірми».
С. Петренко	«...не контрольовані суспільством процеси виробництва розподілу, обміну та споживання товарно-матеріальних цінностей та послуг».
В. Мандибура	«...господарсько-комерційна діяльність, яка внаслідок певних причин (інколи історично виправданих), прагне уникнути державного обліку та контролю. При цьому критерії виділення «тіньової» економіки переважно мають не стільки економічний, скільки соціально-правовий характер».
<i>Поєднання рівня контролю держави та законності</i> як ключова характеристика поняття	
О. Турчинов	«...економічна діяльність, яка не враховується та не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства».
В. Богачов	«...не тільки ті сфери життєдіяльності суспільства, які стоять за межами економіки, наприклад, незаконна торгівля зброєю, наркобізнес, проституція та інше, а перш за все, порушення законів, відхід від сплати податків, які спостерігаються по суті справи, у всіх сферах підприємництва».

Отже, **найпопулярніші тлумачення даного феномену такі:**

1) **тіньова економіка** – це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, і (або) спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства;

2) **тіньова економіка** – це економічна діяльність, що здійснюється неофіційно, за межами правового поля України, або з порушенням законодавства і від якої держава не отримує податкових надходжень;

3) **тіньова економіка** – це:

- економічна діяльність, що здійснюється в рамках закону, але не реєструється державними органами;

- діяльність, яка в основі є кримінальною і охоплює незаконні види діяльності;

- діяльність, що є легальною, але здійснюється методами, що є поза законом.

Враховуючи вищесказане, **тіньова економіка** – це економічна діяльність, яка не відображається в обліку та звітності суб'єктів підприємницької діяльності, а також не враховується і не контролюється державними органами і (або) спрямована на отримання неконтрольованого державою доходу, шляхом порушення чинного законодавства, від якої держава не одержує податкових надходжень.

Підходи до виділення складових тіньової економіки наведено в табл. 1.2

Таблиця 1.2

Підходи до виділення складових тіньової економіки

Автор	Виділені складові тіньової економіки
З. Варналій	«... <i>неофіційна</i> (самозабезпечення домогосподарств); <i>іллегальна</i> (незаконне виробництво та продаж легальних товарів без їх документального оформлення та/або реєстрації підприємств); <i>кримінальна</i> (виробництво заборонених товарів)».
О. Базілінська	«... <i>прихована</i> (дозволена законом та виконується виробниками, які мають на це право, проте яка приховується від державних органів); <i>неофіційна</i> (не декларовані легально дозволені види економічної діяльності зареєстрованих та незареєстрованих економічних суб'єктів, що приховуються);

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ

	<i>фіктивна</i> (не пов'язана з виробництвом товарів – фінансові махінації, фіктивні договори, спекулятивні угоди, хабарництво); <i>незаконна</i> .
В. Удовенко	«... <i>прихована</i> (законна діяльність, яка приховується); <i>неформальна</i> (діяльність домогосподарств, яка не оподатковується); <i>нелегальна</i> (діяльність, заборонена законом)».
В. Кузьменко, В. Маляєв	«... <i>нелегальна</i> (виробництво та розподіл заборонених видів товарів); <i>неповідомлена</i> (легальна діяльність, результати якої не повідомляються податковій); <i>незареєстрована</i> (незареєстрована діяльність, домашні господарства); <i>неформальна</i> ».
С. Петренко	«... <i>неофіційна</i> (легальні види діяльності з нефіксованим виробництвом); <i>фіктивна</i> (спекулятивні угоди, махінації); <i>кримінальна</i> (порушення закону, зазіхання на права власності); <i>неформальна</i> (хабарництво, корупція)».
В. Мандибура	«... <i>сектор «домашніх господарств»</i> (самозабезпечення населення); <i>«неформальний» сектор</i> (нерегламентоване дрібне виробництво, послуги); <i>«темно-сірий» сектор</i> (законспірований сектор легітимної діяльності); <i>«чорний» сектор</i> (кримінальний); <i>диверсифікація «чорної» економіки</i> (корупція, привласнення власності)».

Будь-яка діяльність у сфері тіньової економіки є злочином.

Однією з причин, що сприяють учиненню економічних злочинів, є відхилення від загальноприйнятих стандартів соціального розвитку. Потрібно також взяти до уваги той факт, що суспільний розвиток України характеризується соціальною й економічною нестабільністю, законодавчою непослідовністю (правові та законодавчі прогалини), адміністративною плутаниною, іншими чинниками. Тому тіньова економіка як суспільне явище має розглядатися не тільки як відхилення від узвичаєних стандартів соціального розвитку, але і як вимушена поведінка суб'єктів економічних відносин.

Багато видів господарської діяльності здійснюються на законних підставах, але кінцеві фінансові результати такої діяльності перекручуються з метою ухилення від сплати податків. Загальновідомо, що суб'єкти господарювання намагаються діяти раціонально, тому логічно припустити, що в умовах тіньової економіки вони діють за тим же принципом.

Отже, **суть стратегії подолання тіньової економіки має полягати у:**

- відмові від адміністративно-командних методів;
- створенні сприятливих умов для ведення господарської діяльності в межах правового поля;
- урахуванні інтересів підприємницької спільноти.

Тіньова економіка має різні прояви. Умовно їх можна розділити на *дві групи*.

До першої групи належать такі види господарської діяльності, які безпосередньо пов'язані зі злочином або є діями, що кваліфікуються як злочини згідно з чинним законодавством України. До цієї групи відносяться:

- діяльність у сфері обігу наркотичних засобів;
- торгівля зброєю;
- дії службових осіб у сфері управлінської діяльності, що визнані злочинами, які містять ознаки корупційних діянь.

Масштаби укорінення елементів тіньової економіки цієї підгрупи багато в чому залежать від якості законодавчої бази та реалізації принципу верховенства права.

До другої групи належать види діяльності, які можна назвати умовно законними, оскільки за своєю природою такі види діяльності знаходяться поза правовим полем. Ця діяльність здійснюється «тіньовими підприємцями». Однією з головних причин, через яку підприємці змушені «ховатися в тіні», є нестерпність податкового тягаря і намагання подолати різноманітні адміністративні бар'єри, що виникають при здійсненні підприємницької діяльності.

Також вважається, що **тіньова економіка** складається з **трьох сегментів**:

Рис.1.7. Сегменти тіньової економіки

1. Неофіційна економіка — це не заборонені законом легальні види економічної діяльності, в рамках яких мають місце нефіксоване офіційною статистикою виробництво товарів і послуг, приховування цієї діяльності від податків. Така діяльність можлива практично в усіх галузях економіки. Основною причиною її виникнення вважається високий рівень оподаткування, який існує в економіці, як правило, доходи, отримані від діяльності в такому правовому полі, — це додаткові, тимчасові доходи.

2. Підпільна економіка — це, як правило, заборонені законом види економічної діяльності, як-то: незаконне виробництво та збут зброї, наркотиків, контрабанда, рекет, злочинство, бандитизм, а також незаконна практика, наприклад

практика лікарів без ліцензії, нелегальний гральний бізнес, проституція тощо. Така економіка головним чином має розвиток в рамках злочинних угруповань.

3. Фіктивна економіка до якої відносять хабарництво та всякого роду шахрайство, пов'язане з отриманням і передачею грошей; сюди ж відносять і діяльність, спрямовану на одержання необґрунтованого зиску та різного роду пільг економічними агентами на основі організованих корумпованих зв'язків. Основною причиною виникнення такого сектора економіки є прагнення отримати економічними агентами певної вигоди від використання свого службового становища.

Позитивні та негативні наслідки тіньової економіки наведено в табл. 1.3

Таблиця 1.3

Позитивні та негативні наслідки тіньової економіки

Тема	Позитивні ефекти	Побічні ефекти
Люди	- можливість оплати більш високої заробітної плати працівника незаконного сектора (в результаті ухилення від сплати податків і зборів); - забезпечення зайнятості; - збільшення доходів.	- залучення людей до сфери незаконних відносин; - поглиблення диференціації доходів; - незахищеність працівників нелегальних підприємств; - відсутність страхування від нещасних випадків і тимчасової непрацездатності.
Підприємство	- можливість реалізації бізнес-потенціалу; - збільшення доходів за рахунок ухилення від сплати податків.	- обмеження в реалізації наукових і технологічних інновацій, що призводить до зниження продуктивності; - немає законних інвестицій; - обмежені правові механізми використання для захисту прав власності та конкуренції.

Стан	- стабілізуюча роль (в плані централізованого управління або переходу); - мінімізація втрат в умовах тривалої економічної кризи; - можливість накопичення тимчасово вільних коштів; - зростання споживчого попиту з боку населення; - стимулювання зростання доходів і податкових виплат у районах, прилеглих до неформального сектора.	- зростання податкового навантаження на юридичних осіб; - труднощі точно визначити обсяг тіньової економіки призводить до помилок макроекономічної політики; - недобір у державному бюджеті; - зниження ефективності грошово-кредитної політики за рахунок великої кількості грошових поставок; - зростання корупції на всіх рівнях влади.
Зовнішні фактори	- економія на податкових платежах, митних зборах і т.д. - підвищення конкурентоспроможності товарів за рахунок зниження вартості платежів державі.	- відсутність іноземних інвесторів; - збільшення інвестиційного ризику.

Для успішної та ефективної боротьби з тіньовою економікою важливо оцінити її обсяг. Це завдання видається досить складним, оскільки суб'єкти, які здійснюють свою діяльність поза межами правового поля, намагаються уникнути будь-яких вимірювань. Проте без таких досліджень розробка і формування адекватної державної політики в цій сфері видаються неможливими.

Існують *дві групи методів вимірювання масштабів тіньової економіки*, а саме:

*1. **Макрометоди** (непрямі, опосередковані) базуються на використанні показників офіційної статистики, даних податкових і фінансових інституцій. Ці методи дають результат з високим ступенем імовірності.*

❖ Обчислення рівня тіньової економіки за методом **«витрати населення – роздрібний товарооборот»** полягає у виявленні наявності перевищення споживчих грошових витрат населення на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки. *Цей метод є прямим і застосовується для розрахунку макроекономічних параметрів тіньової економіки.*

❖ Обчислення рівня тіньової економіки за **фінансовим методом** полягає у визначенні тенденцій зміни пропорцій між вартістю товарів, робіт і послуг, використаних у процесі виробництва, та валовим доходом підприємств (господарських об'єднань), установ, організацій у країні в цілому або в певному виді економічної діяльності. При цьому припускається, що зростання в часі частки вартості товарів, робіт і послуг, використаних у процесі виробництва, відносно валового доходу підприємств (за вирахуванням впливу об'єктивних чинників у періоді, що аналізується) є свідченням закріплення тенденції зростання рівня тіньової економіки. *Цей метод непрямий.*

❖ Обчислення рівня тіньової економіки за **монетарним методом** полягає у визначенні тенденцій зміни співвідношення обсягу готівки до банківських депозитів у періоді, що аналізується, до базового періоду, за який прийнято 1991 рік.

Припускається, що:

- при здійсненні суб'єктами господарювання та населенням незареєстрованої економічної діяльності розрахунки за товари, роботи і послуги проводяться з використанням готівки, що зумовлює збільшення попиту на готівку в обігу, яка обертається поза банками;

- швидкість обігу готівкових коштів як в офіційній, так і в тішовій економіці однакова;

- базовим вважається період, у якому рівень тіньової економіки був незначним;

– у базовому періоді рівень тіньової економіки дорівнює нулю.

Цей метод непрямий.

❖ Обчислення рівня тіньової економіки за **електричним методом** полягає в порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП. При цьому припускається, що приріст внутрішнього споживання електроенергії повинен відповідати приросту реального ВВП. Якщо має місце перевищення приросту внутрішнього споживання електроенергії над приростом ВВП, то вважається, що електроенергія спрямовується на виробництво в тішовій економіці. Таке припущення правильне, якщо технологічний рівень виробництва товарів, виконання робіт і надання послуг залишається незмінним. У разі інвестування в енергоефективні проекти й енергозберігаючі заходи різниця між індексом зміни внутрішнього споживання електроенергії та індексом зміни ВВП зростає внаслідок науково-технічного прогресу. Починаючи з 1998 року при розрахунку обсягів тішової економіки застосовується алгоритм, що враховує розвиток науково-технічного прогресу, досягнутого в реальному секторі економіки при споживанні всіх видів паливно-енергетичних ресурсів. *Цей метод непрямий.* Рівень тішової економіки за електричним методом розраховується за підсумками відповідного року один раз на рік.

❖ Обчислення рівня тішової економіки за **методом збитковості підприємств** полягає у визначенні граничних мінімального та максимального коефіцієнтів тішової економіки як частки ВВП, у межах яких перебуває рівень тішової економіки.

2. **Мікрометоди** (*прямі, безпосередні*), базуються на опитуваннях населення, даних податкових перевірок і т.ін.

Критичний обсяг тішової економіки для економічної безпеки країни становить 30% від ВВП.

На підтвердження зазначеного вище можна навести результати останніх досліджень учених Світового банку.

Основні види тішової діяльності в Україні:

- проведення готівкових операцій без обліку;
- приховування доходів або перебільшення видатків;
- виплати нелегальної заробітної плати;

- заниження ціни акцій корпорації (при оформленні продажу контрольного пакету);
- хабарі, «відкати»;
- відмивання коштів;
- підпільне виробництво;
- незаконна господарська діяльність;
- шахрайство;
- «чорні ринки» (незаконні ринки збуту).

Основними причинами високого рівня тінізації української економіки є:

- недієвість механізмів антикорупційного законодавства;
- неефективність функціонування судової та правоохоронної системи;
- неефективне адміністрування податків;
- суперечливість і дублювання законодавчої та нормативно-розпорядчої бази в окремих секторах;
- високий рівень злочинності;
- відсутність історичної практики дотримання норм і моральних стандартів законослухняної поведінки під час ведення господарської діяльності та сплати податків у суб'єктів господарювання та громадян.

За розрахунками Мінекономіки, **рівень тіньової економіки у 2021 році становив 32% від обсягу офіційного ВВП**, що дорівнює середньому показнику за період з 2010 по 2021рр.

Чинниками, що стримують процеси детінізації економіки в Україні, є:

- низький рівень захисту прав власності;
- недостатній рівень захисту інтелектуальної власності;
- низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд із недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку;
- недосконалість судової системи країни;
- високий рівень корупції в країні;
- наявність територій, непідконтрольних Уряду, утворених у ході збройної агресії РФ, та, як наслідок, зростання «потенційних можливостей» для застосування схем контрабанди товарами.

Основними негативними наслідками тінізації економіки є:

- недоотримання державним бюджетом значних обсягів коштів у вигляді несплачених податків;

- викривлення внутрішньої конкуренції внаслідок конкурентних переваг, що отримують господарюючі суб'єкти тіньового сектору, які застосовують різні схеми мінімізації податкових зобов'язань;

- зростання загального рівня корупції та зниження довіри до профільних державних інституцій, тощо.

За підрахунками незалежних експертів, **щорічний обсяг контрабанди в Україні в середньому становить 10,8 млрд. USD.** Це спричиняє прямі щорічні втрати до держбюджету обсягом 3,3 млрд. USD.

За офіційною інформацією Держмитслужби, впродовж 2021 року митниці виявили більше 28 тис порушень митних правил на суму 2,8 млрд. грн. Із незаконного обігу вилучили товарів, як безпосередніх предметів правопорушень, на суму понад 941 млн. грн.

Очевидно, що обсяг виявленої контрабанди складає лише третю частину того обсягу контрабанди, на який указують незалежні експерти.

Однією з важливих складових оцінки конкурентоспроможності країни, як відзначається у звітах Всесвітнього економічного форуму, є показник рівня захисту прав інтелектуальної власності. Недостатній захист прав інтелектуальної власності сприяє зростанню ризиків відставання у високотехнологічних галузях економіки та може спричинити гальмування економічного розвитку.

Результатом порушення прав інтелектуальної власності є контрафактна продукція.

Розповсюдження цієї продукції спричиняє негативні наслідки на всіх рівнях:

1. *Вагомих втрат зазнає державний бюджет,*
по-перше, виробники та торгівці контрафактною продукцією платять податків у декілька разів менше, ніж власники прав інтелектуальної власності, або взагалі їх не сплачують (у випадку тіньового виробництва);

по-друге, правовласники вимушені знижувати або утримувати ціну на продукцію, що також зменшує обсяг податкових платежів, які вони сплачують до державного бюджету.

2. *Виробництво та реалізація контрафактної продукції створює нерівні конкурентні умови для виробників оригінальної продукції і тим спричиняє втрати правовласників:*

- зниження обсягу продаж оригінальної продукції у результаті її заміщення контрафактною продукцією;

- зниження прибутків від продажу оригінальної продукції у результаті вимушеного утримування цін або використання торгових знижок як засобу сприяння росту продаж в умовах нерівної конкуренції;

- додаткові витрати на дизайн упаковки та захисні технології, що знижують ризик підробки;

- прямі затрати компаній-правовласників на боротьбу з розповсюдженням контрафактної продукції:

- моніторинги ринку та виявлення випадків правопорушення;

- сприяння юридичному оформленню правопорушень і судовому переслідуванню правопорушників;

- роз'яснювальна робота у засобах масової інформації;

- підлив іміджу компанії, що згодом також утілюється в економічних втратах.

3. Споживачі переплачують кошти за неоригінальний товар, який найчастіше має нижчу якість, ніж його оригінальний аналог.

У випадках порушення прав інтелектуальної власності певних груп товарів їх використання може викликати небезпечні наслідки для здоров'я та навіть життя споживачів.

Контрафакт поділяють на групи за певною класифікаційною ознакою. На сьогодні існує ціла низка класифікацій. Але найбільш популярні класифікації Русбренда та Європейської комісії.

Співдружність виробників фірмових торгових марок (*Русбренд*) виділяє такі **види контрафактної продукції**:

❖ **Власне контрафактна продукція** – це продукція, випущена з неправомірним розміщенням на ній (підробкою) фірмових товарних знаків з метою введення споживачів в оману.

❖ **Товар-імітатор** – це продукція, випущена з копіюванням або стильовим запозиченням окремих елементів фірмових товарних знаків; товар, «подібний до ступеня зміщення» з оригінальним продуктом.

❖ **Фальсифікована продукція** – це продукція, виготовлена з порушенням технології або неправомірним використанням знака для товарів і послуг, чи копіюванням форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само неправомірним відтворенням товару іншої особи. Тобто підробляється не товарний знак, а тип продукції.

❖ **Паралельний ввіз** – це імпорт товарів, захищених торговою маркою, без авторизації власника торгової марки. Їх ввіз може супроводжуватися порушенням умов митних правил, зберігання, транспортування та термінів придатності товару, відсутністю повного набору споживчих сервісів.

Європейська комісія поділяє контрафактну продукцію залежно від об'єкта права інтелектуальної власності, на який спрямовано злочинний умисел:

- 1) порушення авторських або суміжних прав;
- 2) порушення прав промислової власності:
 - неправомірне використання торгової марки;
 - порушення патентного права;
 - неправомірне використання винаходу, корисної моделі або промислового зразка (також сюди входить імітація дизайну);
 - порушення права на нові сорти рослин і породи тварин;
 - підробка зазначення походження товарів.

5. ТЕОРІЇ, ЩО ПОЯСНЮЮТЬ ПРИЧИНИ ТЕРОРИЗМУ. ВИДИ ТЕРОРИЗМУ. НАСЛІДКИ ТЕРОРИЗМУ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ ТА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [3]:

➤ **тероризм** – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей;

➤ **терористичний акт** – злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена законодавством України;

➤ **терористична діяльність** – діяльність, яка охоплює:

- планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;

- підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;

- організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;

- вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;

- пропаганду і поширення ідеології тероризму;

- фінансування та інше сприяння тероризму;

➤ **терорист** – особа, яка бере участь у терористичній діяльності;

➤ **терористична група** – група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів;

➤ **терористична організація** – стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій,

установлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. *Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації;*

➤ **держава-терорист** - держава, яка відкрито, з використанням власних збройних сил, інших збройних формувань, або приховано, з використанням збройних формувань, що діють від імені та (або) в інтересах такої держави, вчиняє терористичні акти, акти міжнародного тероризму;

➤ **технологічний тероризм** – злочини, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням ядерної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) та іншої зброї масового ураження або її компонентів, інших шкідливих для здоров'я людей речовин, засобів електромагнітної дії, комп'ютерних систем та комунікаційних мереж, включаючи захоплення, виведення з ладу і руйнування потенційно небезпечних об'єктів, які прямо чи опосередковано створили або загрожують виникненням загрози надзвичайної ситуації внаслідок цих дій та становлять небезпеку для персоналу, населення та довкілля; створюють умови для аварій і катастроф техногенного характеру;

➤ **міжнародний тероризм** – здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, у тому числі за підтримки державних органів окремих держав, з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі діяння, пов'язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження;

➤ **фінансування тероризму** – надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково для організації, підготовки і вчинення окремим терористом або терористичною організацією терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного

акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту, будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби здійснення таких дій;

➤ **боротьба з тероризмом** – діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності.

Діпак К. Гупта у книзі «Тероризм та політичне насильство: як їх розуміти» аналізує *кілька обставин, які вважають сприятливими для появи терористичних рухів усередині держави* [38]:

1. **Бідність.** Дослідження соціологів у мусульманському світі довели, що індивідуальна бідність громадянина дуже слабо корелює із підтримкою терористичних угруповань. Якщо розглядати бідність не як індивідуальну, а як групову проблему суспільства, то найвища кількість смертей від терористичних акцій трапляється у країнах, де за межею бідності перебувають 20-40% населення, найменша – 80%. Тобто, попри усталене уявлення, що бідність населення прямо пропорційна вірогідності виникнення терористичної організації, це не так. *Бідність не є визначальною.*

2. **Брак демократичних свобод.** Від тероризму потерпають країни з «сумнівним демократичним режимом». Отже, не абсолютний брак демократичних свобод є визначальним при формуванні терористичних організацій у суспільстві.

3. **Неспроможність влади.** Під неспроможністю влади тут розуміється не лише «загрозливість» держави в «анархії», неможливість урядів побудувати чітку політику, а й наявність великих територій, неконтрольованих центральним урядом – слабка вертикаль влади на місцях. Тут зв'язок із виникненням терористичних організацій простежується найбільш чітко.

4. **Прагнення влади.** Найчастіше це прагнення усієї повноти влади. Прикладом може слугувати латентний тероризм (найперше, це вбивства державних діячів), що мав місце перед чи не всіма соціальними (буржуазними) революціями представниками так званого середнього класу.

Політичний, економічний та кримінальний тероризм знаходить спільні сфери дії, базуючись на взаємовигідних інтересах.

Сучасний тероризм має такі різновиди:

- *національно-визвольний тероризм, який деколи називають тероризмом національних меншин;*
- *тероризм, пов'язаний з національно-релігійно-визвольними рухами антиімперіалістично-антиколоніального характеру у Третьому світі;*
- *тероризм соціал-революційного характеру;*
- *правий тероризм, що домагається ліквідації парламентської демократії та запровадження авторитарного режиму, тобто диктатури;*
- *диверсійний тероризм, організатором акцій якого виступають секретні служби держав-противників;*
- *технологічний тероризм – злочини, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням зброї масового ураження або її компонентів, інших шкідливих для здоров'я людей речовин, засобів електромагнітної дії, комп'ютерних систем і комунікаційних мереж, включаючи захоплення, виведення з ладу та руйнування потенційно небезпечних об'єктів, які прямо чи опосередковано загрожують виникненням загрози надзвичайної ситуації;*
- *кримінальний тероризм злочинних мафіозних угруповань, проте він переважно не має чітко визначеної політичної мети, адже її затьмарює бажання наживи (економічний мотив).*

За характером суб'єкта терористичної діяльності тероризм поділяється на:

- *неорганізований, або індивідуальний (тероризм однаків) – у цьому випадку теракт (рідше, ряд терактів) чинить одна-дві людини, за якими не стоїть якась організація;*
- *організована, колективна терористична діяльність планується і реалізується якоюсь організацією (народовольці, есери, Аль-Каїда, ІРА, ФАРК, ЦРУ). Організований тероризм – найбільш поширений у сучасному світі.*

За своїми цілями тероризм поділяється на:

- *націоналістичний* – переслідує сепаратистські або національно-визвольні цілі;
- *релігійний* – може бути пов'язаний з боротьбою прихильників релігії між собою і всередині однієї віри і має на меті підірвати світську владу і поставити владу релігійну;
- *соціальний* – має на меті корінну або часткову зміну економічної або політичної системи країни, привернення уваги суспільства до якоїсь гострої проблеми. Цей поділ тероризму умовний і подібності можна знайти в усіх його видах.

Тероризм – це нерозв'язана проблема XXI століття. Він виникає на основі політичних, соціальних, економічних і релігійних розбіжностей. Соціальний чинник виникнення тероризму зумовлений соціальною й економічною нерівністю. Найбільша імовірність виникнення терористичного руху існує у країнах з найнижчими показниками економічного та соціального розвитку. Політичний же тероризм притаманний як розвиненим країнам, так і країнам, що розвиваються. Особливо активні терористичні організації в Італії, Франції, Німеччині та США. У періоди, коли загострюється протиріччя в соціально-політичній сфері, проявляється тероризм на релігійному ґрунті, який виникає через недостатність необхідних орієнтирів. Ще одним виявом міжнародного тероризму є засіб просування найбільш розвиненими країнами світового господарства своїх зовнішньополітичних інтересів.

Наслідками міжнародного тероризму є підвищення цін, значні видатки на контртерористичні заходи, недоодержання значних сум через відтік туристів, падають ціни на нерухомість у постраждалих країнах, а фондові індекси країн демонструють негативну динаміку, підвищуються ставки страхових компаній. Крім того, відбувається руйнування духовних і моральних цінностей. З цієї причини міжнародним співтовариством уживаються заходи запобігання виникненню та поширенню тероризму. З цією метою створено:

- Резолюцію Організації Об'єднаних Націй;

- Конвенцію про боротьбу із захопленням заручників 1979 року;
- Конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 року;
- Конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року;
- Декларація з питання про **боротьбу з тероризмом**, ухвалена резолюцією Ради Безпеки 20 січня 2003 року;
- Резолюція ради Безпеки ООН 2178 від 24 вересня 2014 року.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Причиною «відмивання грошей» в Україні є:

- а) надмірний податковий тиск на підприємництво;
- б) недосконале законодавство;
- в) корупція;
- г) усі відповіді правильні.

2. Процес, у якому суб'єкт, що скоїв злочин, самостійно займається подальшою легалізацією добутих доходів, – це:

- а) «самовідмивання» коштів;
- б) «професійне відмивання» коштів;
- в) «колективне відмивання» коштів;
- г) немає правильної відповіді.

3. Закон «Про звітність з готівкових та валютних операцій» прийнято у:

- а) 1970 р.;
- б) 1945 р.;
- в) 1990 р.;
- г) 1965 р.

4. Процес легалізації коштів, поставлений на професійну основу, тобто різновид злочинного бізнесу, що полягає у відмиванні коштів «клієнтів», котрі отримали їх злочинним шляхом, за певну винагороду, – це:

- а) «самовідмивання» коштів;
- б) «професійне відмивання» коштів;
- в) «колективне відмивання» коштів;
- г) немає правильної відповіді.

5. До способів відмивання брудних коштів належать:

- а) легалізація протиправного бізнесу;
- б) придбання нерухомості через підставних осіб за заниженою ціною, виконанням косметичного ремонту й реалізація нерухомості за реальною ціною;
- в) вкладення готівки фізичною особою в тіньовий оборот підприємства;
- г) усі відповіді правильні.

6. Фінансовий моніторинг поділяється на:

- а) державний і первинний;
- б) зовнішній і внутрішній;
- в) необов'язковий і внутрішній;
- г) немає правильної відповіді.

7. Суб'єкти фінансового моніторингу поділяються на:

- а) первинні та державні;
- б) первинні та вторинні;
- в) приватні та державні;
- г) вторинні та приватні.

8. До основних (предикатних) злочинів не належить:

- а) шахрайство;
- б) контрабанда;
- в) службові злочини;
- г) фіктивне підприємництво.

9. До супутніх (предикатних) злочинів не належить:

- а) незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення;
- б) шахрайство;
- в) фіктивне підприємництво;
- г) підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут, використання підроблених документів.

10. Тіньова економіка – це:

- а) економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, і (або) спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства;
- б) економічна діяльність, що здійснюється неофіційно, за межами правового поля України, або з порушенням законодавства і від якої держава не отримує податкових надходжень;

в) економічна діяльність, яка не відображається в обліку та звітності суб'єктів підприємницької діяльності, а також не враховується і не контролюється державними органами і (або) спрямована на отримання неконтрольованого державою доходу, шляхом порушення чинного законодавства, від якої держава не одержує податкових надходжень;

г) усі відповіді правильні.

11. До першої групи тіньової економіки не належить:

а) діяльність у сфері обігу наркотичних засобів;

б) торгівля зброєю;

в) види діяльності, які можна назвати умовно законними;

г) дії службових осіб у сфері управлінської діяльності, що визнані злочинами, які містять ознаки корупційних діянь.

12. Заборонені законом види економічної діяльності, як-то: незаконне виробництво та збут зброї наркотиків, контрабанда, рекет, злочинство, бандитизм, а також незаконна практика, наприклад практика лікарів без ліцензії, нелегальний гральний бізнес, проституція тощо – це:

а) офіційна економіка;

б) неофіційна економіка ;

в) підпільна економіка;

г) фіктивна економіка.

13. Хабарництво та всякого роду шахрайство, пов'язане з отриманням і передачею грошей, діяльність, спрямована на одержання необґрунтованого зиску та різного роду пільг економічними агентами на основі організованих корумпованих зв'язків, – це:

а) офіційна економіка;

б) неофіційна економіка ;

в) підпільна економіка;

г) фіктивна економіка.

14. Який метод обчислення рівня тіньової економіки полягає у виявленні наявності перевищення споживчих грошових витрат населення на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки?

- а) витрати населення – роздрібний товарооборот;
- б) фінансовий метод;
- в) монетарний метод;
- г) електричний метод.

15. Метод обчислення тіньової економіки, який полягає у порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП, – це:

- а) витрати населення – роздрібний товарооборот;
- б) фінансовий метод;
- в) монетарний метод;
- г) електричний метод.

16. Продукція, випущена з неправомірним розміщенням на ній (підробкою) фірмових товарних знаків з метою введення споживачів в оману, – це:

- а) власне контрафактна продукція;
- б) товар-імітатор;
- в) фальсифікована продукція;
- г) немає правильної відповіді.

17. Суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози учинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей, – це:

- а) терористичний акт;
- б) тероризм;
- в) терористична кампанія;
- г) немає правильної відповіді.

18. Діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності – це:

- а) міжнародний тероризм;*
- б) фінансування тероризму;*
- в) боротьба з тероризмом;*
- г) терористична діяльність.*

19. Тероризм, який має на меті корінну або часткову зміну економічної чи політичної системи країни, привернення уваги суспільства до певної гострої проблеми:

- а) релігійний;*
- б) націоналістичний;*
- в) соціальний;*
- г) індивідуальний.*

20. До джерел фінансування тероризму належить:

- а) доходи від здійснення різноманітної злочинної діяльності;*
- б) допомога від фізичних осіб;*
- в) благодійні внески;*
- г) усі відповіді правильні.*

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте повне значення терміну «відмивання злочинних доходів».
2. Перелічіть предикатні злочини і наведіть свій приклад.
3. Фінансовий моніторинг поділяється на державний і первинний. Чим вони відрізняються?
4. Охарактеризуйте принципи фінансового моніторингу.
5. Які основні причини тіньової економіки?
6. Дайте характеристику наслідкам тіньової економіки.
7. Які, на вашу думку, основні обставини вважаються сприятливими для появи терористичних рухів усередині держави?
8. Як потрібно боротися з сучасним тероризмом та його різновидами?

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

1. Значення міжнародного співробітництва у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму.

2. Завдання ООН, МВФ та Інтерполу у сфері ПВК/ФТ.

3. Діяльність Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF).

4. MONEYVAL та Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму.

5. Завдання Базельського комітету, Вольфсберзької та Егмонтської груп у сфері ПВК/ФТ.

1. ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Однією з головних проблем фінансової глобалізації є розвиток процесів легалізації незаконно отриманих доходів. Слабкість національних механізмів регулювання фінансової системи сприяє швидкому переміщенню брудних грошей через національні кордони. Як результат, організована злочинність проникає у фінансові установи, шляхом інвестування встановлює контроль над найбільшими секторами економіки, здійснює підкуп офіційних осіб і членів уряду.

Вплив кримінальних структур на політику й економіку може підірвати суспільні підвалини, морально-ететичні норми і, врешті-решт, демократичні основи суспільства.

Можливі негативні соціально-економічні та політичні наслідки зумовлюють високу необхідність розробки, постійного вдосконалення та впровадження заходів з протидії даному процесу. Аналіз історіографічних і наукових засад свідчить про те, що співробітництво держав у галузі боротьби зі злочинністю розвивається на трьох рівнях: двосторонньому, регіональному й універсальному.

Двосторонній рівень співробітництва у боротьбі зі злочинністю сягає своїм корінням давнини. За сучасних умов воно не тільки не втратило свого значення – його роль невпинно зростає. Двосторонні угоди дозволяють більш повно врахувати характер відносин між двома державами, їхні інтереси за кожною конкретною проблемою. У зв'язку із цим найбільшого поширення набули двосторонні угоди з таких питань, як надання правової допомоги у кримінальних справах, видача злочинців, передача засуджених осіб для відбування покарання у країні, громадянами якої вони є, тощо.

Правову основу двостороннього співробітництва з запобігання та протидії легалізації незаконно отриманих доходів складають:

- *базові міжнародні угоди* (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму тощо);
- *двосторонні угоди* (країни укладають двосторонні угоди про взаємодопомогу у розслідуванні злочинів, обміні інформацією та повернення активів);
- *національне законодавство* (приведення національних законів у відповідність до міжнародних стандартів забезпечує ефективну реалізацію співробітництва).

Обмін інформацією та досвідом між країнами в рамках двостороннього співробітництва здійснюються через:

- *регулярні консультації* (представники компетентних органів зустрічаються для обговорення поточних загроз, обміну новітніми методами та передовими практиками);
- *спільні навчання* (проведення спільних тренінгів та семінарів сприяє підвищенню кваліфікації співробітників та узгодженню підходів);
- *бази даних* (створення та використання спільних баз даних про підозрілі операції, осіб та організації дозволяє швидко виявляти зв'язки).

До основних напрямів підвищення ефективності двостороннього співробітництва із запобігання та протидії відносять:

- *обмін даними* (інтенсифікація обміну фінансовою та оперативною інформацією);
- *аналітика* (спільне проведення фінансового аналізу для виявлення схем відмивання);
- *розвиток потенціалу* (підвищення кваліфікації фахівців підрозділів фінансового моніторингу);
- *типології* (спільна розробка типологій незаконних фінансових операцій).

Практика **міжнародного** співробітництва національних правоохоронних структур свідчить про те, що вагома робота в цьому напрямі проводиться з Радою Європи. Про високий рівень такого співробітництва свідчать **конвенції**:

- Європейська конвенція про видачу правопорушників від 1957 р. (підписана Україною 29 травня 1997 р., ратифікована 16 січня 1998 р.);

➤ Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 1959 р. (підписана Україною 29 травня 1997 р., ратифікована 16 січня 1998 р.);

➤ Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 1970 р. (підписана Україною 9 червня 2000 р., ратифікована 26 вересня 2002 р.);

➤ Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 1972 р. (ратифікована Україною 28 вересня 1995 р.);

➤ Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 1990 р. (підписана Україною 29 травня 1997 р., ратифікована 26 січня 1998 р.);

➤ Конвенція про передачу засуджених осіб від 1983 р. (ратифікована Україною 28 вересня 1995 р.);

➤ Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (ратифікована Україною 17 листопада 2010 р.) тощо.

З 90-х років ХХ ст. у розвинених державах виникла потреба у посиленні боротьби зі злочинним капіталом і взаємній координації цієї діяльності. Жодний з регіонів планети не може вважати себе вільним від брудних коштів.

Аналіз міжнародного досвіду боротьби з легалізацією брудних доходів має враховувати два основні аспекти:

- по-перше, стан міжнародного співробітництва з цієї проблеми;

- по-друге, специфіку законодавства окремих країн.

Міжнародне співробітництво у боротьбі з відмиванням коштів злочинного походження розпочалося із створення спеціальних організацій та укладення відповідних договорів.

Знаменною подією стало заснування у 1989 р. на зустрічі країн Великої Сімки у Парижі Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (Financial Action Task Force on Money Laundering, **FATF**) і створення подібних регіональних організацій (Азіатсько-Тихоокеанська група – **APG**, Група країн Карибського басейну – **CFATF**, Група країн

Південної і Східної Африки – **ESAAMLG**, Спеціальний комітет експертів Ради Європи з взаємної оцінки заходів протидії відмиванню грошей – **MONEYVAL**).

Останнім часом роль FATF як організатора міжнародної протидії системам відмивання нелегальних капіталів і координатора подібної діяльності, здійснюваної окремими національними урядами та правоохоронними структурами, значно зросла.

Так званий «чорний список», який сформувала Група, включає «некооперативні» країни, які не співпрацюють у питаннях протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ). До цього списку заносяться країни, уряди яких, за оцінками експертів FATF, у своїй діяльності не керуються на належному рівні Сорока рекомендаціями FATF.

У 1998 р. у рамках Департаменту ООН з контролю над наркотиками і запобіганню злочинів (UNODC) була розроблена Міжнародна програма протидії відмиванню коштів (GPML). Співробітництво національних органів по боротьбі з відмиванням коштів ведеться в рамках Групи Егмонт (Egmont Group), створеної у 1995 р.

Основні міжнародні документи, що безпосередньо стосуються питання протидії відмиванню грошей, такі:

- Сорок рекомендацій FATF;
- Дев'ять спеціальних рекомендацій FATF;
- Конвенція ООН від 19 грудня 1988 р. «Про боротьбу проти незаконного обороту наркотичних засобів і психотропних речовин» (Віденська конвенція);
- Конвенція Ради Європи від 8 листопада 1990 року «Про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності» (Страсбурзька конвенція);
- Директива Ради Європи 1991 р. № 91/308/ЄЕС «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів»;
- Директива Ради Європи 2001 р. № 2001/97/ЄС, яка вносить зміни в Директиву Ради № 91/308/ЄЕС щодо

запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів;

➤ Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 р.;

➤ Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах, 1959 р.

➤ Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, 2005 р.

Подальший розвиток міжнародного співробітництва залежатиме від:

- *поглиблення співробітництва* (розширення двосторонніх угод і механізмів взаємодії між країнами);

- *вдосконалення правової бази* (приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів);

- *підвищення професіоналізму* (проведення спільних тренінгів та обмін кращими практиками);

- *синергія зусиль* (збільшення координації дій між компетентними органами різних країн).

Отже, Міжнародне співробітництво є ключовим у боротьбі зі злочинністю доходів і фінансуванням тероризму. Ефективний обмін інформацією, спільні оперативні дії та координація зусиль необхідні для протидії цим складним глобальним загрозам.

2. ЗАВДАННЯ ООН, МВФ ТА ІНТЕРПОЛУ У СФЕРІ ПВК/ФТ

Організація Об'єднаних Націй - це глобальна міжнародна організація, заснована, декларованою метою діяльності якої є підтримання й зміцнення миру та міжнародної безпеки, розвиток співробітництва між державами світу. Статут ООН підписаний 26 червня 1945 р. на конференції в Сан-Франциско (США) і вступив у силу 24 жовтня 1945 р. Міжнародна організація об'єднує 193 країни світу.

Першим кроком у розв'язанні проблеми боротьби з поширенням наркотиків, а разом з нею і з відмиванням «брудних» грошей прийнято вважати Єдину конвенцію ООН 1961 р., згодом доповнену і змінену Протоколом 1972 р. Доповнення значно розширили перелік одурманливих засобів, які підлягають забороні. До таких разом з опіумом і похідними від нього речовинами були зараховані синтетичні одурманливі речовини, а також вироби з кокаїну й індійських конопель. Наступним кроком стало прийняття Конвенції ООН про психотропні засоби 1971 р., яка значно розширила сферу міжнародного контролю на великий перелік синтетичних наркотиків. Цей документ ратифікували більше 140 держав.

З кінця 1980-х рр. питання протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму займають усе більш значне місце в зусиллях ООН із забезпечення міжнародної безпеки та запобігання злочинності.

У 1988 р. ООН приймає Віденську конвенцію, яка оголосила «відмивання грошей» міжнародним злочином (ця конвенція ратифікована Україною 27 листопада 1991 р.). Крім визнання відмивання грошей міжнародним злочином, конвенція вимагала від країн, які її ратифікували, введення в законодавчі акти статей про екстрадицію винних у здійсненні такого злочину, а також конфіскацію майна злочинців.

Ще одним міжнародним документом, що регулює питання «відмивання грошей», є «Конвенція у справах про відмивання доходів, отриманих від здійснення злочину, їх виявлення, вилучення і конфіскація», підписана у Страсбурзі 18 листопада 1990 р. Цей документ підготовлений Комітетом експертів Ради Європи і містить 44 статті, які мають обов'язковий характер для держав, що підписали і ратифікували його. Фахівці з права розцінюють цю угоду як найповніший перелік розпоряджень і правил, який охоплює всі етапи юридичної процедури — від початку розслідування до винесення вироку та конфіскації «брудних» грошей.

Для реалізації положень відповідних конвенцій у структурі ООН було створено відповідні підрозділи:

❖ **СІСР** – Центр боротьби з міжнародною злочинністю. Це підрозділ ООН, заснований у 1997 р. і відповідальний за боротьбу зі злочинністю і її запобігання, а також за реформу карного права. Особливу увагу Центр приділяє боротьбі з транснаціональною злочинністю, корупцією і незаконним поширенням наркотиків, а також допомозі різним країнам у ратифікації Конвенції стосовно протидії міжнародній злочинності.

❖ **ОДССР** – Офіс з контролю над наркотиками і запобігання злочинів. Це також підрозділ ООН, центральний офіс якого розташований у Відні. Його основні завдання випливають із назви – це боротьба з нелегальним поширенням наркотиків і з організованою злочинністю, а також з відмиванням грошей, отриманих від цих злочинів. **Через цей підрозділ ООН допомагає країнам-членам вводити в себе законодавство проти відмивання грошей, а також розвивати і підтримувати структури, які борються з ним.** За допомогою різних програм ОДССР відстежує й аналізує проблеми, пов'язані з відмиванням грошей, а також виступає посередником між ООН та іншими міжнародними організаціями.

❖ **СІІН** – Інформаційна мережа з питань злочинності та законності, яка забезпечує важливу базу даних з посиланням на адреси сайтів Інтернету, пов'язаних з кримінальним законом, також є підрозділом ООН.

❖ **FORAC** – підрозділ Генерального секретаріату Інтерполу, який займається боротьбою з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом.

❖ **FINCEN** – Відділ боротьби з фінансовими злочинами Міністерства фінансів США, створений у 1990 р. для вивчення, аналізу та поширення інформації про фінансові злочини, особливо інформації щодо відмивання грошей, отриманих від поширення наркотиків.

Міжнародний валютний фонд є однією з ключових міжнародних фінансових організацій, що була створена з метою забезпечення стабільності світової економіки та сприяння економічному зростанню країн-членів. З розвитком глобалізації

та поширенням фінансових ризиків **МВФ узяв на себе ще одну функцію – боротьбу з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.** Враховуючи глобальні загрози, що постають перед світовою економікою, роль МВФ як платформи для обміну інформацією, розробки спільних стратегій та розповсюдження міжнародних стандартів у цій сфері надзвичайно важлива.

Діяльність МВФ у сфері ПВК/ФТ визначається його стратегією у сфері ПВК/ФТ, яка переглядається Виконавчою радою МВФ у рамках п'ятирічного циклу перегляду політики.

МВФ:

- допоміг сформувати політику боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення на міжнародному рівні та на рівні держав;

- розширив свої зусилля у сфері боротьби з відмиванням грошей у 2000 році та поширив їх на боротьбу з фінансуванням тероризму після терористичних атак 11 вересня 2001 року.

У 2004 році Виконавча рада МВФ погодилася зробити оцінку та розвиток потенціалу у сфері ПВК/ФТ регулярною частиною роботи Фонду.

Досвід МВФ дозволяє йому оцінювати, наскільки національні влади дотримуються норм протидії легалізації злочинних доходів, і допомагати їм у розробці відповідних програм. У 2006 році МВФ ухвалив принцип, згідно з яким кожна програма оцінки фінансового сектора або офшорного фінансового центра повинна включати оцінку механізмів боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму.

Міжнародний валютний фонд створив спеціальний фонд Multi-Donor Trust Fund (MDTF) для фінансування технічної допомоги країнам у протидії легалізації злочинних доходів.

Протягом останніх 20 років Фонд допомагає формувати політику у сфері ПВК/ФТ на глобальному рівні та на рівні держав. Питання фінансової доброчесності охоплюють (за необхідності) всі функції Фонду: нагляд, кредитування та розвиток потенціалу.

Працівники Фонду дають рекомендації з питань ПВК/ФТ, висвітлюють питання ПВК/ФТ, що стосуються надійності та стабільності фінансового сектору, в рамках програм оцінки фінансового сектору (FSAP), а також беруть участь у розробці та впровадженні заходів, пов'язаних з фінансовою доброчесністю, в рамках програм, що підтримуються Фондом.

Фонд має широкую програму розвитку потенціалу у сфері ПВК/ФТ і надає двосторонню, регіональну та тематичну технічну допомогу своїм членам, а також активно сприяє розвитку глобальної архітектури у сфері ПВК/ФТ, беручи участь у розробці стандартів та оцінці країн на відповідність міжнародним стандартам у сфері ПВК/ФТ, координуючи діяльність з надання допомоги, а також співпрацюючи в рамках політичного діалогу та аналітичної роботи.

Співпраця Держфінмоніторингу із Міжнародним валютним фондом з 2014 року по теперішній час проводиться на основі та з метою впровадження законодавчих процедур імплементації міжнародних стандартів у сфері боротьби із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

Інтерпол – міжнародна організація кримінальної поліції (МОКП), яка бере безпосередню участь у боротьбі зі злочинністю. Інтерпол створений у 1923 р. як Міжнародна комісія кримінальної поліції (МККП) для координації боротьби різних країн із загальнокримінальними злочинами з центром у Відні. Україна прийнята до складу Інтерполу в 1992 р.

Нині Інтерпол об'єднує 195 країн світу, які фінансують організацію на суму \$59 мільйонів шляхом щорічних внесків. За розміром Інтерпол - друга міжнародна міжурядова організація після ООН.

Термін «Інтерпол» з'явився експромтом у 1947 р. на черговій сесії Генеральної асамблеї комісії у Празі. Він випадково злетів з уст представника Італії Д. Дози стосовно організації, проте ця абревіатура назви комісії виявилася дуже вдалою з погляду фонетики і всім сподобалася.

Метою Інтерполу є:

- забезпечення і розвиток широкої взаємної співпраці всіх органів (установ) кримінальної поліції в межах наявного законодавства країн і в дусі Загальної декларації прав людини;
- створення та розвиток установ, які можуть успішно сприяти попередженню і боротьбі із загальною кримінальною злочинністю (ст. 2 статуту).

Організації суворо забороняється будь-яке втручання або діяльність політичного, військового, релігійного чи расового характеру.

До структури Інтерполу входять: Генеральна асамблея, виконавчий комітет, генеральний секретаріат, національні центральні бюро, радники.

Генеральна асамблея є найвищим органом організації. Вона складається з делегатів, які призначаються державами-членами. *Основні функції Генеральної асамблеї:* визначення принципів діяльності і загальних заходів, які повинні сприяти виконанню мети організації; ухвалення рішень і надання рекомендацій членам організації з питань, що входять до її компетенції; визначення фінансової політики організації; розгляд і ухвалення угод з іншими організаціями (ст. 8 статуту).

Виконавчий комітет складається із президента організації, трьох віце-президентів і 9 делегатів. *Виконавчий комітет:* здійснює контроль за виконанням рішень Генеральної асамблеї; готує порядок денний сесій Генеральної асамблеї; представляє Генеральній асамблеї плани роботи і пропозиції, які він вважає доцільними; здійснює контроль за діяльністю генерального секретаря Інтерполу; користується всіма повноваженнями, які делегує йому Генеральна асамблея.

Постійно діючі служби Інтерполу утворюють її генеральний секретаріат.

Генеральний секретаріат є міжнародним центром боротьби з міжнародною злочинністю, а також спеціалізованим інформаційним центром. До його головних *функцій* належать: втілення в життя рішень Генеральної асамблеї та виконавчого комітету; забезпечення ефективного адміністративного керівництва діяльністю організації; підтримка зв'язку з

національними і міжнародними органами, а з питань, що стосуються розшуку злочинців, - за посередництва національних центральних бюро; підготовка необхідних публікацій.

Штаб-квартира Інтерполу розташована (з 1989 р.) в Ліоні (Франція). Робочі мови Інтерполу – англійська, французька, арабська та іспанська.

Усі працівники Генерального секретаріату, крім керівних осіб, поділяються на дві категорії.

Першу категорію утворює так званий офіцерський корпус. Його представники здійснюють оперативно-аналітичні функції, пов'язані з обробленням інформації, що надходить, про злочини і злочинців, виконують прохання поліцейських відомств різних країн про надання будь-яких відомостей з архівів Інтерполу.

Друга категорія працівників секретаріату складається з технічного й обслуговуючого персоналу: секретарі, друкарки, телефоністки, оператори картотек, бібліотечні працівники, фотографи, інженери-електронники і т. ін.

Усі ці люди працюють під керівництвом генерального секретаря Інтерполу, що є основною фігурою цієї організації. Він на свій розсуд набирає персонал генерального секретаріату і керує всіма його службами. У рамках генерального секретаріату діють чотири відділи: адміністративний, поліцейський, науково-дослідний і технічного забезпечення.

Основна робота Інтерполу полягає в прийманні, обробленні, зберіганні та розповсюдженні інформації про злочини і злочинців.

3. ДІЯЛЬНІСТЬ ГРУПИ З РОЗРОБКИ ФІНАНСОВИХ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ КОШТІВ (FATF)

До перших спроб розвитку міжнародного співробітництва у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів, крім укладання між країнами двосторонніх угод про надання взаємної допомоги, можна віднести створення та діяльність Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF).

Група створена у 1989 році у Парижі на зустрічі керівників країн «Великої сімки», у відповідь на зростання у світі проблеми відмивання грошей. До її складу увійшли країни-члени «Великої сімки» (Велика Британія, Італія, Канада, ФРН, Франція, США та Японія), Європейська Комісія та вісім інших країн. Протягом 1991 та 1992 років кількість учасників FATF було збільшено: з 16, на час створення, до 28, у тому числі, за рахунок ще однієї регіональної організації – Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. На кінець 2012 року до складу FATF входило 36 членів, останніми з яких були прийняті Російська Федерація, ПАР, Китай, Республіка Корея та Індія. До Групи ввійшли вісім асоційованих членів – регіональних організацій у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму, та 23 спостерігача – міжнародних установ та організацій, серед яких: Базельський комітет з банківського нагляду, Рада Європи, Європейський центральний банк, Інтерпол, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Всесвітня митна організація та інші.

У жовтні 2022 року FATF запровадила санкції проти РФ, виключивши її зі свого складу й заборонила цій країні брати участь у поточних та майбутніх проектах. У лютому 2023 року FATF безстроково призупинила членство Росії.

Сьогодні до складу FATF входять 55 країн-членів.

FATF були надані повноваження щодо дослідження методів і тенденцій відмивання грошей, аналізу вже вжитих заходів на національному або міжнародному рівнях і визначення заходів, які ще треба вживати з метою боротьби проти відмивання грошей.

Група відслідковує процеси й вивчає способи відмивання грошей, розробляє заходи протидії, сприяє запровадженню стандартів боротьби з відмиванням грошей. Спочатку пріоритетом ФАТФ була боротьба з відмиванням доходів, отриманих від торгівлі наркотиками.

Сьогодні діяльність FATF спрямована на три головних напрямки:

- розширення дії прийнятих нею рекомендацій на всі континенти і регіони земної кулі;

- перевірка того, як виконуються в державах-членах і як впроваджуються в інших державах заходи для боротьби з відмиванням грошей, засновані на 40 рекомендаціях FATF, які є керівництвом до дії;

- відстеження загальносвітових методів і схем відмивання злочинно нажитих капіталів та розробка контрзаходів.

Ключовим документом FATF є рекомендації, які викладені у формі щорічних звітів організації.

У квітні 1990 р., тобто менше ніж через рік після свого створення, Група склала звіт, у якому було вміщено сорок рекомендацій, що забезпечували широкі засади для заходів, необхідних у боротьбі проти легалізації злочинних доходів. У 2001 році були прийняті вісім спеціальних рекомендацій по боротьбі з фінансуванням тероризму, які у 2004 р. доповнені ще однією рекомендацією. Отже, до останнього часу основні документи FATF інтерпретувалися як «40+9 Рекомендацій».

FATF має специфічний правовий статус – це міжурядовий орган, в якого відсутній чітко визначений статут. Цілями діяльності FATF є встановлення стандартів і сприяння ефективному здійсненню правових, нормативних, оперативних заходів по боротьбі з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та з іншими пов'язаними загрозами цілісності міжнародної фінансової системи.

З метою досягнення своїх цілей **FATF виконує такі завдання:**

- виявлення й аналіз відмивання грошей, фінансування тероризму та інших загроз цілісності фінансової системи, у тому числі їх методи і тенденції розвитку;

- вивчення впливу заходів, спрямованих на боротьбу зі зловживанням міжнародною фінансовою системою;

- надання допомоги у проведенні національних, регіональних і глобальних оцінювань загроз і ризиків;

- розвиток і вдосконалення міжнародних стандартів боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (Рекомендації FATF);

➤ оцінювання та моніторинг членів Групи шляхом проведення «експертних оцінок» («взаємних оцінок») і відповідних подальших дій, щоб визначити ступінь технічної відповідності, міру впровадження й ефективність систем боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму й розповсюдженням зброї масового знищення;

➤ уточнення стандартної методології оцінки та загальних процедур для проведення взаємних оцінок і реалізації подальших дій;

➤ виявлення та проведення роботи з високоризиковими юрисдикціями, які не співпрацюють у сфері боротьби з легалізацією коштів, а також з тими, які мають стратегічні недоліки у національних режимах протидії легалізації; координація дій із захисту цілісності фінансової системи від загрози, що походить від цих юрисдикцій;

➤ сприяння повному й ефективному виконанню рекомендацій FATF у всіх країнах через глобальну мережу регіональних органів, створених за типом FATF, і міжнародних організацій;

➤ забезпечення чіткого розуміння стандартів FATF і послідовне застосування взаємної оцінки та реалізація наступних дій у всій глобальній мережі FATF, а також зміцнення спроможності регіональних організацій щодо оцінювання та моніторингу за їх країнами-членами;

➤ надання необхідної відповіді на суттєві нові загрози цілісності фінансової системи відповідно до потреб, виявлених міжнародним співтовариством, зокрема, Радою Безпеки ООН, G-20 та самою FATF;

➤ підготовка керівництв, необхідних для сприяння впровадженню відповідних міжнародних зобов'язань у спосіб, сумісний зі стандартами FATF (наприклад, продовження роботи стосовно відмивання коштів та інших зловживань у фінансовій системі, пов'язаних з корупцією);

➤ надання допомоги юрисдикціям у реалізації фінансових положень резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй стосовно нерозповсюдження зброї масового знищення, оцінка ступеня впровадження й ефективності цих заходів у відповідності до процедур FATF щодо взаємної оцінки

та подальших дій, а також підготовка керівних вказівок, необхідних для сприяння здійсненню відповідних міжнародних зобов'язань у спосіб, сумісний зі стандартами FATF;

➤ залучення приватного сектора й громадянського суспільства та консультації з ними з питань, що стосуються всіх аспектів роботи FATF, включаючи регулярні консультації з приватним сектором і вільні дискусії;

➤ прийняття будь-яких нових завдань, узгоджених країнами-членами в ході своєї діяльності і в рамках цього мандата, але тільки у тому випадку, якщо в їх виконання потрібно зробити особливий додатковий внесок, уникаючи при цьому дублювання зусиль, що вживаються в іншому місці.

Бюджет FATF витрачається в основному на фінансування роботи Секретаріату й проведення пленарних засідань. Формування бюджету здійснюється за рахунок щорічних внесків країн-членів FATF, розміри яких визначаються за формулою, що враховує масштаби національної економіки, й аналогічна формулі, котра застосовується в ОЕСР.

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів використовує такі форми роботи:

➤ *проведення пленарних засідань* (не менше трьох разів на рік), в яких можуть брати участь всі члени організації, асоційовані члени та спостерігачі й де обговорюються основні стратегії та ініціативи;

➤ *проведення так званих «типологічних» засідань*, у яких беруть участь експерти з країн-членів і де розглядаються нові форми й методи відмивання кримінальних коштів, фінансування тероризму, а також фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

➤ *проведення засідань регіональних груп*, де обговорюються проблеми у сфері протидії легалізації, що існують в окремих регіонах світу;

➤ *проведення кожні два роки Форуму фахівців* у сфері фінансових послуг, у якому беруть участь представники регіональних і міжнародних установ та організацій сектора фінансових послуг, а також представники інших професій та сфер бізнесу, де обговорюються проблеми, що становлять спільний інтерес.

4. MONEYVAL ТА ЄВРАЗІЙСЬКА ГРУПА З ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

MONEYVAL – спеціальний комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму створений у вересні 1997 р. за рішенням Комітету Міністрів Ради Європи для здійснення незалежного та загального аналізу боротьби з легалізацією кримінальних коштів, які були прийняті у 21 країні-члені Ради Європи та які не є членами Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF). Сьогодні MONEYVAL нараховує 28 постійних і 2 тимчасові країни-члени. У своїй роботі MONEYVAL враховує методи та процедури FATF.

Метою діяльності Комітету MONEYVAL є створення системи заходів боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, а також дотримання міжнародних стандартів і передової практики.

Під час засідання комітетів 13 жовтня 2010 року Комітет Міністрів Ради Європи затвердив Резолюцію щодо Статуту Спеціального комітету експертів Ради Європи із взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму (MONEYVAL). З 1 січня 2011 року відповідно до нового Статуту, Комітет MONEYVAL став незалежним механізмом моніторингу в межах Ради Європи, який підпорядковується безпосередньо Комітету Міністрів Ради Європи.

У своїй діяльності **MONEYVAL тісно співпрацює з:**

➤ FATF - MONEYVAL є спостерігачем у FATF та з червня 2006 року став асоційованим членом FATF. MONEYVAL отримує певну вигоду від свого нового статусу – у тому числі можливість для багатьох країн брати активну участь у засіданнях FATF у складі делегації Ради Європи/MONEYVAL;

➤ Міжнародним валютним фондом та Світовим банком - спільна методологія уможливорює спільне визнання оцінок та таким чином уникнення дублювання оцінок у тих самих країнах та перевантаження національних органів цими завданнями;

➤ іншими установами, у яких MONEYVAL має статус спостерігача (напр. Євразійська група, створена у 2004 році).

Пленарні засідання Спеціального експертного комітету проводяться тричі на рік, під час яких експерти розглядають звіти держав-членів та готують рекомендації по кожному з них. Крім того, MONEYVAL залучає експертів з минулого та поточного керівництва FATF і наукових експертів, призначених секретаріатом MONEYVAL.

Кожна з країн має право призначити трьох експертів до MONEYVAL. Зазначені особи відібрані на основі їх компетентності в правових питаннях, які пов'язані з національними і міжнародними інструментами боротьби з легалізацією кримінальних коштів, наглядом за фінансовими установами та питаннями правоохоронної діяльності.

Для відстеження досягнень і прогресу своїх країн-членів Комітет MONEYVAL використовує процедуру взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. За результатами оцінки готується звіт, який містить визначення проблемних питань і рекомендації щодо вдосконалення системи.

Комітет MONEYVAL здійснює оцінку відповідності своїх країн-членів усім міжнародним стандартам у правовому, фінансовому та правоохоронному секторах шляхом надання експертної оцінки у ході взаємних оцінок.

Такими є стандарти, викладені у Рекомендаціях FATF, Спеціальних Рекомендаціях щодо фінансування тероризму, в тому числі у Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988), Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Конвенції ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999), Директиві 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму та інші імплементаційні заходи (26 жовтня 2005) та Конвенції про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990), укладених у рамках Ради Європи.

Звіти Комітету дають досить детальні рекомендації щодо шляхів підвищення ефективності національних режимів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму та здатності країни здійснювати міжнародне співробітництво у цій сфері. Комітет MONEYVAL також проводить типологічні дослідження методів, схем і тенденцій відмивання коштів та фінансування тероризму.

Звітом Комітету підтверджено, що Україна є надійною юрисдикцією у питаннях боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, яка не потребує спеціальних контрольних заходів (маяків) з боку Комітету Ради Європи MONEYVAL і FATF.

Указаний результат засвідчує безумовний прогрес у розбудові Національної системи фінансового моніторингу та підтверджує зростаючу ефективність дій усіх її учасників. За підсумками перевірки, Комітет MONEYVAL підтвердив значний рівень операційної та інституційної спроможності національного підрозділу фінансової розвідки – Державної служби фінансового моніторингу України за усіма рейтинговими параметрами.

Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ) є регіональною групою за типом FATF. ЄАГ була заснована в 2004 р. Сьогодні група має статус асоційованого члена FATF.

Створення ЄАГ для країн євразійського регіону, які не входили в існуючі регіональні групи за типом FATF, покликане зіграти важливу роль у справі зниження загрози міжнародного тероризму та забезпечення прозорості, надійності і безпеки фінансових систем держав та їх подальшої інтеграції в міжнародну інфраструктуру протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму (ПБК/ФТ). Одночасно з цим розпочато роботу зі створення у країнах регіону умов для становлення та розвитку ефективних систем ПБК/ФТ.

Сьогодні ЄАГ об'єднує дев'ять держав регіону (Білорусь, Індія, Казахстан, Китай, Киргизстан, Росія, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан). Статус спостерігача

наданий 15 країнам і 22 міжнародним і регіональним організаціям.

Основна мета ЄАГ - забезпечення ефективної взаємодії та співпраці на регіональному рівні та інтеграції держав-членів ЄАГ у міжнародну систему протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму відповідно до Рекомендацій FATF і стандартами протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму інших міжнародних організацій, учасниками яких є держави-члени ЄАГ.

Основними завданнями ЄАГ є:

1. Сприяння у впровадженні державами-членами 40 Рекомендацій FATF у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму.

2. Розробка та проведення спільних заходів, спрямованих на протидію відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму.

3. Здійснення програми взаємної оцінки держав-членів на базі 40 Рекомендацій FATF, включаючи вивчення ефективності законодавчих та інших заходів, що вживаються у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму.

4. Координація програм міжнародного співробітництва та технічного сприяння зі спеціалізованими міжнародними організаціями, структурами та зацікавленими державами.

5. Аналіз типологій у сфері легалізації злочинних доходів, фінансування тероризму й обмін досвідом протидії таким злочинам з урахуванням особливостей регіону.

Рада фінансової стабільності (FSB) сформована у квітні 2009 року на Лондонському саміті лідерів найбільших економік світу G-20, на базі Форуму фінансової стабільності, який існував з 1999 року, коли був започаткований міністрами фінансів і керуючими центральних банків країн «Великої сімки».

Сьогодні членами FSB є 24 країни та 6 організацій.

Мета діяльності FSB - виявлення слабких місць у сфері світової фінансової стабільності, координація на міжнародному рівні роботи національних фінансових органів (центральных банків, наглядових органів, міністерств фінансів) і міжнародних

нормотворчих організацій та розвиток і стимулювання здійснення ефективного регулювання, нагляду й інших заходів щодо фінансового сектора.

Зокрема, одним із напрямків діяльності FSB стало складання і регулярне оновлення списків системоутворюючих банків і страхових компаній, до яких пред'являються підвищені вимоги по стійкості і надійності, а також застосовуються посилені заходи нагляду за їх діяльністю.

Вона об'єднує національні органи, відповідальні за фінансову стабільність у важливих міжнародних фінансових центрах, міжнародні фінансові інститути, міжнародні об'єднання регулюючих та наглядових органів за секторами ринку, а також комітети експертів центральних банків.

Члени FSB зобов'язані проводити політику підтримки фінансової стабільності, відкритості та прозорості фінансового сектора, впроваджувати міжнародні фінансові стандарти й погодитися проходити періодичне взаємне оцінювання.

Рада фінансової стабільності визначила дванадцять основних міжнародних стандартів і правил поведінки, які поділені на три групи:

- макроекономічна політика та інформаційна прозорість;
- фінансове регулювання та нагляд;
- інституціональна та ринкова інфраструктура.

Саме до третьої групи стандартів входить цілісність ринку, яка базується на дотриманні Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів.

5. ЗАВДАННЯ БАЗЕЛЬСЬКОГО КОМІТЕТУ, ВОЛЬФСБЕРЗЬКОЇ ТА ЕГМОНТСЬКОЇ ГРУП У СФЕРІ ПВК/ФТ

Інтернаціональний характер банківської діяльності зумовив її виведення певною мірою з-під контролю національних органів банківського нагляду та створення міжнародної системи банківського нагляду.

Найвпливовішим інститутом у банківській сфері, що функціонує на наддержавному рівні, є **Базельський комітет з питань банківського нагляду**.

Базельський комітет наглядових органів створений керівниками центральних банків у 1975 р. з ініціативи центральних банків та органів нагляду держав Групи десяти (G10) одразу після банкрутства німецького банку Bankhaus Herstatt.

Нині до держав-членів Комітету належать: Австралія, Аргентина, Бельгія, Бразилія, Велика Британія, Гонконг, Індія, Індонезія, Італія, Іспанія, Канада, КНР, Південна Корея, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Німеччина, ПАР, Росія, Саудівська Аравія, Сингапур, США, Туреччина, Франція, Швейцарія, Швеція, Японія. *Він проводить свої зустрічі у Банку міжнародних розрахунків у Базелі, де розташований його постійний Секретаріат.*

Основною метою створення Базельського комітету було розв'язання проблеми забезпечення стабільності банківських систем, а також розроблення і впровадження рекомендацій щодо організації пруденційного регулювання для всіх банків, що мають широке міжнародне представництво.

Базельський комітет випускає директиви та рекомендації для органів нагляду держав-членів. Зазначені рекомендації не є обов'язковими до виконання, проте, в більшості випадків знаходять своє відображення в національному законодавстві держав-членів, оскільки їх опрацьовується в співробітництві з банками та органами нагляду з усього світу.

Пріоритетним завданням Базельського комітету є впровадження єдиних стандартів у сфері банківського регулювання. З цією метою Базельський комітет і розробляє директиви та рекомендації для органів регулювання держав, які співпрацюють у банківській сфері.

Серед основних документів Базельського комітету варто назвати такі:

- «Базельський конкордат» (1974 р.);
- «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу» (1988 р.);
- «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (1997 р.);
- «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу. Переглянута версія» (2004 р.);

- «Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем»;

- «Міжнародні підходи до вимірювання ризику ліквідності, стандартів і моніторингу» (2010 р.).

Вольфсберзька група (англ. Wolfsberg Group) заснована у 2000 році на зібранні представників одинадцяти провідних банків світу у швейцарському замку Вольфсберг.

Метою Вольфсберзької групи стала розробка принципів протидії відмиванню коштів у приватному банківському секторі. Ці принципи, формально не маючи юридичної сили, є публічним зобов'язанням банків-учасників дотримуватися певних етичних правил. Враховуючи реальний вплив членів Групи, які контролюють значну частину світових фінансових потоків, прийняття ними таких принципів служить діючим стимулом для їх дотримання іншими банками.

Вольфсберзька група прийняла чотири комплекси принципів у сфері ПВК/ФТ. Загальні директиви з протидії відмиванню доходів у приватному банківському секторі містять одинадцять базових принципів, відомих під назвою **«Вольфсберзькі принципи з протидії відмиванню коштів для приватного банківського сектора»**. Відповідно до цього документа, в основі політики будь-якого банку повинні бути такі правила:

- стосунки встановлюються тільки з тими клієнтами, законне походження джерел доходів або фінансування яких може бути у розумних межах підтверджено;

- ідентифікація особи клієнта, включаючи реальних власників рахунків, а також дії банків у разі виявлення незвичайних або підозрілих операцій;

- заборона допомоги клієнту у разі усвідомлення того, що така допомога буде використана для обману державних органів, включаючи податкові органи;

- механізм належного вивчення нових клієнтів та основних бенефіціарних власників, що базуються на ризик-орієнтованому підході.

У січні 2002 р. Група виступила із Заявою **«Про боротьбу з фінансуванням тероризму»**, яка спрямована на застосування процедур **«Знай свого клієнта»** у розширеному масштабі шляхом пошуку за списками відомих або

підозрюваних терористів, а також ужиття додаткових заходів у випадках, коли мають місце незвичні або підозрілі операції. Особливо ретельна перевірка необхідна у тих ситуаціях, коли клієнти пов'язані з секторами або сферами діяльності, які, за інформацією компетентних органів, часто використовуються для фінансування тероризму.

Заява «Про моніторинг, перевірку та пошук», прийнята Групою у 2003 р. й переглянута у 2009 р., покликана доповнити прийняті раніше стандарти у частині розвитку заснованих на врахуванні ризику процесів моніторингу та перевірки операцій клієнтів. Згідно із цією Заявою, банки мають створити процеси, що забезпечують виявлення незвичної діяльності або операцій своїх клієнтів. Оскільки не всі незвичні операції або види діяльності обов'язково є підозрілими, банки повинні мати можливість проаналізувати та визначати, чи є конкретні операції або види діяльності підозрілими, зокрема, на предмет потенційного зв'язку з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму. Для моніторингу операцій з урахуванням ризику потенційного відмивання коштів рекомендується розробити моделі, що надають банкам інструменти ранжирування факторів ризику.

Зокрема, **на початку 2007 року Група оприлюднила свою Заяву про корупцію**, підготовлену у тісному співробітництві з такими організаціями, як Transparency International та Базельським інститутом урядування. Пізніше Вольфсберзька Група визнала своєчасним розробку рекомендацій з протидії легалізації злочинних доходів при випуску кредитних карт і наданні послуг еквайрингу, а також посилення заходів зі збільшення прозорості грошових переказів за участю третіх банків. **У результаті цього у листопаді 2009 року введений новий формат SWIFT-повідомлень.**

Засідання Вольфсберзької Групи відбуваються щоквартально у банках-членах по черзі. Робота здійснюється на основі консенсусу. Очолюють Групу два співголови – представники банків, які беруть участь у її роботі.

Неформальна організація фінансових розвідок країн світу – **Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок** (англ. The Egmont Group of Financial Intelligence Units) – створена у червні

1995 року з ініціативи підрозділів фінансової розвідки (ПФР) Бельгії та США з метою не допустити використання злочинними елементами законних фінансових систем для легалізації доходів. Організація отримала таку назву тому, що її перше засідання проводилося у палаці Егмонт – Аренберг у Брюсселі.

Метою діяльності Егмонтської групи є проведення зустрічей підрозділів фінансової розвідки з усього світу з метою покращення співробітництва у сфері протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, а також сприяння впровадженню національних програм у цій сфері.

Це сприяння передбачає:

- розширення та систематизацію міжнародного співробітництва щодо взаємного обміну інформацією;
- підвищення ефективності діяльності фінансових розвідок шляхом проведення навчань та обміну персоналом підрозділів з метою збільшення його досвіду та можливостей;
- запровадження надійного та захищеного зв'язку між ПФР шляхом використання новітніх технологій;
- установлення кращої координації та допомоги між операційними підрозділами – членами Групи;
- поліпшення операційної автономії ПФР;
- утворення ПФР в юрисдикціях з наявними програмами протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму чи з програмами, які знаходяться на ранніх стадіях розвитку.

Україна приєдналася до Егмонтської групи у червні 2004 року, що дозволило значно розширити можливості інформаційного обміну щодо сумнівних операцій, а також брати участь у навчальних програмах.

Організаційну структуру Егмонтської групи становлять: Рада керівників підрозділів фінансової розвідки, яка ухвалює рішення щодо членства у Групі, визначення її структури, бюджету та принципів діяльності; Комітет Егмонтської Групи, що очолюється Головою й слугує консультативним і координаційним механізмом; п'ять Робочих груп – з правових питань, із залучення нових членів, тренінгова, операційна та з інформаційних технологій; Секретаріат, який знаходиться у м. Торонто (Канада) й надає адміністративну та іншу допомогу керівним органам Групи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. *Співробітництво держав у галузі боротьби зі злочинністю розвивається на:*

- а) двосторонньому рівні;*
- б) регіональному рівні;*
- в) універсальному рівні;*
- г) усі відповіді правильні.*

2. *Про який рівень співробітництва йдеться? «... сягає своїм корінням давнини. За сучасних умов воно не тільки не втратило свого значення – його роль невпинно зростає. Угоди дозволяють більш повно врахувати характер відносин між державами, їхні інтереси за кожною конкретною проблемою»:*

- а) двосторонній рівень;*
- б) регіональний рівень;*
- в) універсальний рівень;*
- г) немає правильної відповіді.*

3. *Коли засновано FATF?*

- а) 1991 р.;*
- б) 1980 р.;*
- в) 1989 р.;*
- г) 1970 р.*

4. *Де знаходиться штаб-квартира FATF?*

- а) Париж;*
- б) Київ;*
- в) Варшава;*
- г) Мілан.*

5. *У якому році підписаний статут ООН?*

- а) 1950 р.;*
- б) 1945 р.;*
- в) 1960 р.;*
- г) 1939 р.*

6. Скільки держав ратифікували Конвенцію ООН про психотропні засоби?

- а) більше 100 держав;
- б) більше 20 держав;
- в) більше 140 держав;
- г) більше 50 держав.

7. Яку угоду фахівці з права розцінюють як найповніший перелік розпоряджень і правил, який охоплює всі етапи юридичної процедури – від початку розслідування до винесення вироку та конфіскації «брудних» грошей?

- а) Конвенція у справах про відмивання доходів, отриманих від здійснення злочину, їх виявлення, вилучення і конфіскація;
- б) Конвенція ООН про психотропні засоби;
- в) Віденська конвенція;
- г) немає правильної відповіді.

8. Коли ратифікована Україною Віденська конвенція?

- а) 27 листопада 1991 р.;
- б) 19 жовтня 1991 р.;
- в) 27 листопада 1997 р.;
- г) 25 листопада 1997 р.

9. Підрозділ ООН, заснований у 1997 р. і відповідальний за боротьбу зі злочинністю і її запобігання, а також за реформу кримінального права – це:

- а) ODCCP;
- б) CICP;
- в) CJIN;
- г) FINCEN.

10. Міжнародна організація кримінальної поліції, яка бере безпосередню участь у боротьбі зі злочинністю, – це:

- а) Міжнародний валютний фонд;
- б) Інтерпол;
- в) FATF;
- г) Всесвітня митна організація.

11. *За кількістю держав-учасниць Інтерпол у світі є:*
а) першим;
б) четвертим;
в) десятим;
г) другим.
12. *Який орган Інтерполу найвищий?*
а) Генеральна асамблея;
б) Виконавчий комітет;
в) Генеральний секретаріат;
г) Національні центральні бюро.
13. *Як інтерпретуються основні документи FATF?*
а) «45+8 Рекомендацій»;
б) «35+9 Рекомендацій»;
в) «40+9 Рекомендацій»;
г) «50+9 Рекомендацій».
14. *MONEYVAL створено у:*
а) 2000 р.;
б) 1996 р.;
в) 1998 р.;
г) 1997 р.
15. *Яка міжнародна організація сформована у квітні 2009 року на Лондонському саміті лідерів найбільших економік світу G-20 на базі Форуму фінансової стабільності?*
а) Рада фінансової стабільності;
б) ЄАГ;
в) MONEYVAL;
г) Немає правильної відповіді.
16. *Основною метою створення ... було розв'язання проблеми забезпечення стабільності банківських систем, а також розроблення і впровадження рекомендацій щодо організації пруденційного регулювання для всіх банків, що мають широке міжнародне представництво:*

- а) Вольфсберзької групи;*
- б) Базельського комітету;*
- в) Егмонтської групи підрозділів фінансових розвідок;*
- г) MONEYVAL.*

17. Вольфсберзька група заснована у:

- а) 2000 р.;*
- б) 1998 р.;*
- в) 2003 р.;*
- г) 2007 р.*

18. Де знаходиться секретаріат Егмонтської групи?

- а) Страсбург;*
- б) Париж;*
- в) Лондон;*
- г) Торонто.*

19. Коли Україна приєдналася до Егмонтської групи?

- а) 2004 р.;*
- б) 2008 р.;*
- в) 2002 р.;*
- г) 2010 р.*

20. Яка з наведених мов не належить до робочих мов Інтерполу?

- а) англійська;*
- б) французька;*
- в) арабська;*
- г) польська.*

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. *Яка мета Групи з розробки фінансових заходів (FATF)?*
2. *Скільки країн входить до FATF?*
3. *Кому підпорядковувався комітет MONEYVAL?*
4. *Яка структура Комітету MONEYVAL?*
5. *З ким співпрацює MONEYVAL?*
6. *Що є метою діяльності Егмонтської групи?*
7. *Коли був створений Секретаріат Егмонтської групи?*
8. *Що є метою діяльності Вольфсберзької групи?*

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

- 1. Резолюції Ради Безпеки ООН.**
- 2. Конвенції Ради Європи та директиви ЄС.**
- 3. Рекомендації FATF з ПВК/ФТ і розповсюдженню зброї масового знищення.**
- 4. Методологія оцінки відповідності рекомендаціям FATF.**
- 5. Країни, які неналежним чином виконують рекомендації у сфері ПВК/ФТ.**
- 6. Документи Базельського комітету.**
- 7. Принципи Вольфсберзької групи.**
- 8. Документи Егмонтської групи.**
- 9. «Чорні списки» юридичних і фізичних осіб - BLACK LIST.**
- 10. Інформаційні продукти WORLD CHECK, LEXIS NEXIS, SAS.**
- 11. Поняття та роль офшорів у відмиванні брудних грошей.**

1. РЕЗОЛЮЦІЇ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Резолюції Ради Безпеки ООН можуть стосуватися поточної діяльності ООН, але частіше приймаються в рамках роботи Ради Безпеки щодо забезпечення мирного вирішення міжнародних суперечок, усунення загроз міжнародному миру і безпеці.

Резолюція 1267 (1999), прийнята Радою Безпеки ООН 15 жовтня 1999 р. на основі розділу VII Статуту ООН, має обов'язкову силу для всіх держав-членів ООН. Враховуючи використання афганської території для надання безпечного сховища Усамі бен Ладену, Рада Безпеки вимагала від руху «Талібан»:

- негайно припинити надання сховища міжнародним терористам, їх організаціям та їх навчання і забезпечити, щоб територія, яка знаходиться під його контролем, не використовувалась для терористичних об'єктів і таборів або для підготовки чи організації терористичних актів проти інших держав або їх громадян;

- без подальшого зволікання видати Усаму бен Ладена компетентним органам країни, де проти нього був висунений звинувачувальний акт, або компетентним властям країни, де він буде заарештований та переданий до суду.

У Резолюції 1333 (2000), прийнятої 19 грудня 2000 р., Рада Безпеки, підтвердивши свою Резолюцію 1267 (1999), постановила, що всі держави повинні вжити додаткових заходів, у тому числі негайно заморозити кошти та інші фінансові активи Усами бен Ладена та фізичних осіб і підприємств, які, як установлено створеним відповідно до Резолюції 1267 (1999) Комітетом, пов'язані з ним, включаючи кошти й активи організації «Аль-Каїда», а також кошти отримані завдяки майну, що знаходиться у володінні або під прямим чи непрямим контролем Усами бен Ладена та фізичних осіб і підприємств, пов'язаних з ним, і забезпечити, щоб ні ці, ні будь-які інші кошти чи фінансові ресурси не використовувалися прямо або непрямо їх громадянами чи будь-яким особами на їх території в інтересах Усами бен Ладена, його спільників чи будь-яких

підприємств, що знаходяться у володінні або під прямим чи непрямым контролем Усами бен Ладена та фізичних осіб або підприємств, пов'язаних з ним, включаючи організацію «Аль-Каїда».

Резолюція 1373 (2001), прийнята 28 вересня 2001 р., мала універсальний характер і спрямована проти фінансування тероризму в цілому, на відміну від вищезгаданих резолюцій Ради Безпеки ООН 1267 (1999), 1333 (2000), 1363 (2001), 1390 (2002), 1452 (2002), 1455 (2003), 1526 (2004) та 1617 (2005), які передбачають замороження активів конкретних осіб, організацій або груп.

Відповідно до Резолюції 1373 всі держави повинні:

- запобігати та припиняти фінансування терористичних актів;
- увести кримінальну відповідальність за навмисне надання або збір коштів, будь-якими методами, прямо чи непрямо, їх громадянами або на їх території з наміром, щоб такі кошти використовувались – або при усвідомленні того, що вони будуть використані, – для здійснення терористичних актів;
- невідкладно заблокувати кошти та інші фінансові активи або економічні ресурси осіб, які здійснюють чи намагаються здійснити терористичні акти, або беруть участь у здійсненні терористичних актів, або сприяють їх здійсненню; організацій, які прямо чи непрямо знаходяться у власності або під контролем таких осіб, а також і осіб, і організацій, що діють від імені або за вказівкою таких осіб та організацій, включаючи кошти, отримані або придбані за допомогою власності, яка прямо чи непрямо знаходиться у володінні або під контролем таких осіб і пов'язаних з ними осіб та організацій;
- заборонити своїм громадянам або будь-яким особам та організаціям на своїй території надання будь-яких коштів, фінансових активів або економічних ресурсів, або фінансових або інших послуг, прямо чи непрямо, для використання в інтересах осіб, які здійснюють або намагаються здійснити терористичні акти, або сприяють чи беруть участь у їх здійсненні, організацій, які прямо чи непрямо знаходяться у власності або під контролем таких осіб, а також осіб і організацій, що діють від імені чи за вказівкою таких осіб.

Резолюція 1718 (2006), прийнята 14 жовтня 2006 року у зв'язку із оголошенням КНДР виходу з Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та її прагненням мати ядерну зброю, висловлювала тверду переконаність у необхідності підтримки міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

Резолюція 2231 (2015), ухвалена 20 липня 2015 року на підтримку Спільного всеосяжного плану дій стосовно ядерної програми Ірану. Вона визначає процес і графік міжнародних інспекцій а також готує підстави для зняття санкцій ООН проти Ірану. Резолюція підтримана одногосно всіма 15 країнами — членами Ради Безпеки. Перед тим вона була узгоджена всіма 5-ма постійними членами Ради Безпеки ООН а також Німеччиною, Європейським Союзом та Іраном.

Накладені Резолюцією обмеження були обмежені в часі та поступово втрачали чинність. Так, у 2020 році сплив термін обмежень на експорт-імпорт звичайних ракет і ударних БПЛА, 18 жовтня 2023 року сплив термін обмежень на балістичні ракети з ядерними бойовими частинами та їхні пуски, а також певні обмеження на експорт-імпорт матеріалів, устаткування, тощо. У жовтні 2025 спливе термін обмежень на ядерні дослідження в Ірані.

2. КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ТА ДИРЕКТИВИ ЄС

Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 р. (*Страсбурзька конвенція*), прийнята 8 листопада 1990 р. у Страсбурзі (Франція), вступила в силу 1 вересня 1993 р. Згідно зі статтею 36, Конвенція відкрита для підписання державами-членами Ради Європи та іншими державами, які брали участь у її розробці (Австралія, Канада та США). Крім того, відповідно до статті 37, після вступу Конвенції в силу Комітет Міністрів Ради Європи, після консультацій з державами-учасниками Конвенції, може запропонувати будь-якій державі, яка не є членом Ради Європи, приєднатися до Конвенції за умови, що відповідне рішення буде einstайно схвалене представниками Сторін у Комітеті.

Страсбурзька конвенція направлена на вжиття державами кримінально-правових заходів боротьби з відмиванням коштів на національному рівні та на розвиток міжнародного співробітництва у проведенні розслідувань та судових розглядів з метою конфіскації знаряддя злочинів та доходів від них.

Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму 2005 р. прийнята на міністерській конференції Ради Європи 16 травня 2005 р. у Варшаві (Польща).

Україна ратифікувала дану конвенцію 17 листопада 2010 року, а чинність для України вона набрала 1 червня 2011 року.

Фактично *Варшавська конвенція* є суттєво допрацьованою й удосконаленою редакцією Страсбурзької конвенції Ради Європи 1990 р., з дати прийняття якої відбулись значні зміни у методах відмивання доходів і заходах боротьби з цим видом злочинної діяльності.

Відповідно до сучасної концепції комплексного підходу до протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму, перед розробниками нової конвенції було поставлене завдання доповнити передбачені Страсбурзькою конвенцією кримінально-правові заходи боротьби з відмиванням коштів превентивними аспектами, включаючи відповідне регулювання діяльності фінансових посередників та підрозділів фінансової розвідки, а також включити у сферу їх діяльності фінансування тероризму.

При цьому враховувалось, що діючими міжнародними конвенціями превентивні заходи ПВК/ФТ були врегульовані лише у найбільш загальному вигляді та що був відсутній будь-який обов'язковий міжнародно-правовий акт, що покривав питання запобігання як відмиванню коштів, так і фінансуванню тероризму.

26 жовтня 2005 Європейським Парламентом і Радою прийнято **Директиву 2005/60/ЄС з питань запобігання використанню фінансової системи** з метою відмивання коштів і фінансування тероризму, яка вступила в дію наприкінці грудня 2005 року.

Метою прийняття III Директиви є законодавче закріплення на території Європейського Союзу нової редакції Сорока Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), затверджених на Берлінському засіданні Групи у червні 2003 року.

Переважна більшість положень III Директиви відповідають Сорока Рекомендаціям FATF. Це стосується:

- визначення суб'єктів, до яких повинна застосовуватися III Директива;
- установлення заходів належної обачливості до клієнтів, обов'язків щодо звітування та заборони розкриття інформації;
- запровадження ведення обліку та статистичних даних;
- здійснення внутрішніх процедур, навчання та запровадження зворотного зв'язку;
- здійснення нагляду та міжнародного співробітництва.

Водночас деякі положення III Директиви відрізняються від Рекомендацій FATF в частині їх більш деталізованого викладення. До таких положень належать:

- визначення серед суб'єктів, до яких повинна застосовуватися III Директива інших фізичних або юридичних осіб, що торгують товарами, коли платіж здійснюється готівкою в сумі, що дорівнює або перевищує 15000 євро, коли операція здійснюється одноразово або у декілька операцій, які здаються пов'язаними між собою;
- установлення істотної участі на рівні 25 відсотків;
- визначення терміна «ділові стосунки»;
- зниження порогу ідентифікації клієнтів казино та перевірки даних щодо їх особи у разі покупки або обміну ігрових фішок вартістю 2000 євро або більше (попередня вимога – 3000 євро або більше);
- установлення вимоги належної перевірки клієнтів одразу або до входу у казино, незалежно від обсягу придбаних ігрових фішок;
- установлення вимоги швидко забезпечувати ПФР на його вимогу або за власною ініціативою всією необхідною інформацією;

- обов'язок компетентних органів, які під час перевірок або в інший спосіб виявлять факти, що можуть стосуватися відмивання коштів або фінансування тероризму, швидко інформувати ПФР;

- установлення, що розкриття інформації не явля собою порушення будь-яких обмежень щодо розкриття інформації, які визначаються контрактом або будь-якими законодавчими, регулюючими чи адміністративними положеннями, та не тягне за собою відповідальності;

- запровадження вимог, щоб кредитні та фінансові установи мали системи, які дозволяють швидко та в повному обсязі відповідати на запити ПФР або інших установ щодо того, чи підтримують або підтримували вони протягом останніх п'яти років ділові стосунки із зазначеною фізичною чи юридичною особою та про характер цих ділових стосунків;

- забезпечення положення, щоб установи й особи, на яких поширюється дія цієї Директиви, мали доступ до оновленої інформації про практику відмивання коштів або фінансування тероризму та про ознаки, які допомагають виявляти підозрілі операції.

Директива 2006/70/ЄС про визначення імплементаційних заходів для Директиви 2005/60/ЄС Європейського парламенту та ради в частині визначення терміну «політичні діячі» та технічних критеріїв для спрощення процедур належної обачливості щодо клієнтів та для виключення засад фінансової діяльності, що здійснюється час від часу або обмежено, прийнята 1 серпня 2006 року.

Відповідно до Директиви, **під політичними діячами розуміються особи**, яким надані значні державні функції, їх близькі члени сім'ї або близькі співробітники таких осіб. З метою забезпечення узгодженого застосування концепції політичних діячів, при визначенні задіяних груп осіб, важливо враховувати соціальні, політичні та економічні розбіжності між країнами.

Директива 2015/849/ЄС від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС.

Метою четвертої Директиви ЄС є перешкоджання використанню фінансової системи Союзу для цілей відмивання грошей і фінансування тероризму.

Держави-члени повинні забезпечити заборону відмивання грошей і фінансування тероризму.

Для цілей Директиви такі діяння, якщо вони вчинені умисно, повинні вважатися відмиванням грошей:

(а) конвертація або передавання власності з усвідомленням того, що ця власність отримана внаслідок злочинної діяльності або акту участі в такій діяльності, з метою приховування або укривання незаконного походження власності або надавання допомоги будь-якій особі, причетній до здійснення такої діяльності, для уникнення юридичних наслідків діяння такої особи;

(b) приховування або укривання дійсної природи, джерела походження, розташування, відчуження, руху власності, речових або майнових прав на власність з усвідомленням того, що така власність отримана внаслідок злочинної діяльності або акту участі в такій діяльності;

(b) придбання власності, володіння нею або її використання з усвідомленням того, що така власність отримана внаслідок злочинної діяльності або акту участі в такій діяльності;

(d) участь у вчиненні будь-якої з дій, зазначених у пунктах (а), (b) та (c), об'єднання з іншими особами для її вчинення, спроби її вчинення і надання допомоги для її вчинення, співучасть у її вчиненні, сприяння її вчиненню та консультування стосовно її вчинення.

Директива 2018/843/ЄС від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС.

У Директиві зазначено, що Організація Об'єднаних Націй, Інтерпол та Європол повідомляють про зростання конвергенції між організованою злочинністю та тероризмом. Взаємозалежність між організованою злочинністю та тероризмом, а також зв'язок між кримінальними та терористичними групами становлять все більшу загрозу для безпеки Союзу. Запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму є невіддільною частиною будь-якої стратегії подолання зазначеної загрози.

3. РЕКОМЕНДАЦІЇ FATF З ПВК/ФТ І РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ

Рекомендації FATF є міжнародними стандартами, спрямованими на боротьбу з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення. Вони визначають глобальні нормативи, які країни мають впроваджувати для ефективного захисту фінансової системи.

Рекомендації FATF представляють вичерпну та послідовну систему заходів, які повинні бути імплементовані країнами з метою боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, а також фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Країни мають різну структуру правової, адміністративної та операційної системи та різні фінансові системи, тому всі не можуть вжити ідентичних заходів для боротьби з цими загрозами. Отже, Рекомендації FATF встановлюють міжнародні стандарти, які країни повинні імплементувати за рахунок заходів, адаптованих до конкретних обставин. **Рекомендації FATF встановлюють основні заходи, які країни повинні вжити для [1]:**

- встановлення ризиків і розробки політики та координації дій на національному рівні;
- переслідування відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- застосування запобіжних заходів для фінансового сектору та інших визначених секторів;
- встановлення повноважень і обов'язків компетентних органів (наприклад, слідчих, правоохоронних та наглядових органів) та інших інституційних заходів;
- підвищення прозорості та доступності інформації щодо бенефіціарної власності юридичних осіб та правових утворень;
- сприяння міжнародному співробітництву.

Рекомендації FATF не є складними й не викликають труднощів при реалізації, вони не обмежують свободу здійснення законних операцій та не загрожують економічному розвитку.

Основні зобов'язання, які, відповідно до Рекомендацій, необхідно ефективно реалізовувати країнам, їх фінансовим інститутам, визначеним нефінансовим установам і представникам визначених професій, наведені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Основний зміст Рекомендацій FATF

Назва розділу та номери рекомендацій	Зміст рекомендацій
А. Політика та координація у сфері ПВК/ФТ; 1 - 2	Оцінка ризиків та застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризику Національне співробітництво та координація
В. Відмивання коштів та конфіскація; 3 - 4	Криміналізація відмивання коштів, отриманих у результаті серйозних злочинів Прийняття законів і надання повноважень щодо арешту та конфіскації коштів, отриманих злочинним шляхом

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ

С. Фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення; 5 – 8	Криміналізація фінансування терористичних актів, терористичних організацій та терористів Запровадження режиму цільових фінансових санкцій за тероризм, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення та його фінансування Адекватність заходів щодо неприбуткових організацій
Д. Превентивні заходи; 9 – 23	Зобов'язання для фінансових установ здійснювати належну ідентифікацію своїх клієнтів, а також вигодоодержувачів за операціями своїх клієнтів Збереження даних протягом п'яти років Додаткові заходи щодо специфічних груп клієнтів і видів діяльності – публічні особи, особи, які здійснюють перекази коштів, кореспондентські відносини, нові технології, грошові перекази
Е. Прозорість й бенефіціарна власність юридичних осіб та організацій; 24 - 25	Забезпечення країнами наявності адекватної, точної та своєчасної інформації про бенефіціарну власність і контроль юридичних осіб, а також правових організацій
Ф. Повноваження й відповідальність компетентних органів влади та інші інституційні заходи; 26 – 35	Створення адекватної системи регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ, визначених нефінансових установ і професій Повноваження наглядових, операційних і правоохоронних органів
Г. Міжнародне співробітництво; 36 – 40	Необхідність приєднання до основних Конвенцій у сфері ПВК/ФТ та їх повної імплементації

	Здійснення країнами взаємної правової допомоги, включаючи заморозжування, конфіскацію активів та екстрадицію Надання можливості компетентним органам ефективно здійснювати найширше міжнародне співробітництво
--	---

У жовтні 2001 року FATF розширила свій мандат для розгляду питань щодо фінансування терористичних актів і терористичних організацій, і зробила важливий крок щодо створення восьми (пізніше розширених до дев'яти) **Спеціальних Рекомендацій по запобіганню фінансуванню тероризму** [1]:

1. *Ратифікація та виконання положень щодо інструментів ООН, зокрема Міжнародної конвенції ООН 1999 року щодо припинення фінансування тероризму та Резолюції Ради Безпеки ООН № 1373.*

2. *Криміналізація фінансування тероризму та пов'язаного з ним відмивання грошей.*

3. *Замороження або конфіскація терористичних активів.*

4. *Повідомлення про підозрілі трансакції, пов'язані з тероризмом, які мають здійснювати фінансові установи.*

5. *Міжнародне співробітництво.*

6. *Альтернативні системи пересилання грошей; фізичні та юридичні особи, що надають послуги з переказу грошей або цінностей, повинні отримати ліцензію або бути зареєстрованими, діючи у повній відповідності до всіх Рекомендацій FATF.*

7. *Телеграфні перекази, які повинні містити точну та повну інформацію стосовно відправника коштів і пов'язаних повідомлень; ця інформація повинна супроводжувати переказ протягом усіх етапів його здійснення.*

8. *Неприбуткові організації не повинні використовуватися терористичними організаціями, що видають себе за легальні організації, як канали для фінансування тероризму, для*

приховування незаконного переведення фондів, що призначені для легальних цілей, на користь терористичних організацій.

9. *Кур'єри з перевезення готівки*; країни повинні мати діючі заходи з виявлення фізичного транскордонного перевезення валюти та інших фінансових документів на пред'явника, включаючи систему декларування чи інші зобов'язання зі звітування.

Упровадження та дотримання Рекомендацій FATF забезпечується завдяки механізму взаємного моніторингу, який не має аналогів у міжнародній практиці за масштабами й ефективністю застосування. Групою використовуються два типи оцінок (атестацій): самооцінка та взаємна оцінка.

При здійсненні самооцінки кожна країна-член FATF самостійно надає інформацію про стан реалізації Рекомендацій, відповідаючи щороку на стандартний, заздалегідь визначений перелік запитань. Потім ця інформація зводиться й аналізується та стає основою для оцінки ступеня реалізації міжнародних стандартів у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму як в окремих країнах, так і у Групі в цілому.

У процесі взаємної оцінки FATF по черзі перевіряє кожну країну-члена на основі інформації, отриманої безпосередньо у цій країні упродовж перебування там групи з трьох - чотирьох експертів у юридичній та фінансовій сферах, з урядів інших держав-членів. Завданням такого візиту є складання звіту з визначення поступу країни, що оцінюється, на шляху запровадження ефективної системи боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, а також визначення основних напрямів подальшої діяльності.

FATF визначає обсяги тіньової економіки у високорозвинутих країнах на рівні 17 % ВВП, у країнах, що розвиваються, – 40 % ВВП, у країнах з перехідною економікою – понад 20 % ВВП. За даними Світового банку у сфері світової тіньової економіки щорічно виробляється товарів і надається послуг на 8-10 трлн дол. США.

FATF веде два списки країн, які не дотримуються міжнародних стандартів протидії фінансовим злочинам: «чорний список» і «сірий список».

На підставі критеріїв, зокрема відсутність механізмів нагляду та недостатнє регулювання фінансових інститутів з урахуванням міжнародних правил боротьби з відмиванням грошей; наявність анонімних рахунків або рахунків, відкритих на фіктивні імена; наявність механізмів охорони банківської таємниці, що не дозволяють адміністративним і судовим органам отримувати інформацію для боротьби з відмиванням коштів; наявність перешкод для ідентифікації фінансовими інститутами власників, бенефіціарів і керуючих компаній та інших юридичних осіб; відсутність централізованого органу для збирання, аналізу та подання компетентним органам інформації про підозрілі трансакції, **формується перелік країн і територій, які не співпрацюють у сфері протидії легалізації злочинних коштів, що отримав назву «чорного списку» FATF.**

«Чорний список» включає країни, які взагалі не вживають заходів для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму і не панують співпрацювати в цьому напрямку.

«Сірий список» містить країни, які вживають заходів для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, але не в повній мірі відповідають міжнародним стандартам. Такі країни готові до співпраці та зобов'язуються у встановлений строк виправити свої недоліки. Увесь час перебування їх у сірому списку супроводжується посиленням моніторингом зі сторони експертної групи ФАТФ.

Список ФАТФ містить країни, які не відповідають стандартам FATF у всіх або деяких з таких галузей:

- визнання відмивання грошей та фінансування тероризму злочинами;
- запровадження кримінальної відповідальності за фінансові злочини;
- конфіскація доходів, отриманих злочинним шляхом;
- взаємна допомога між правоохоронними органами;
- моніторинг фінансових установ.

Внесення країни до списку ФАТФ має серйозні наслідки для її економіки та фінансового сектору. Країни, внесені до списку, можуть зіткнутися з обмеженнями на торгівлю та інвестиції, а також з проблемами з доступом до міжнародної фінансової системи. Зокрема, у разі внесення країни до «чорного» або «сірого списку» FATF, країни-члени FATF можуть запровадити проти неї санкції, такі як:

1. Строго контрольований режим фінансових операцій з країною.
2. Обмеження доступу країни до фінансових систем інших країн.
3. Відмова в участі країни в міжнародних угодах та організаціях.

Санкції FATF мають на меті стимулювати країни до вжиття заходів для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. *Список ФАТФ переглядається двічі на рік, враховуючи, які кроки вжили країни до поліпшення свого законодавства в аспекті протидії фінансовій злочинності.*

4. МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНКИ ВІДПОВІДНОСТІ РЕКОМЕНДАЦІЯМ FATF

Методологія оцінки відповідності до рекомендацій FATF визначає процедури та критерії, за якими країни оцінюються на предмет дотримання міжнародних стандартів щодо боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення.

Методологія розроблена з метою допомогти експертам при здійсненні оцінки відповідності країни міжнародним стандартам ПВК/ФТ. Вона відображає вимоги, викладені у Рекомендаціях FATF і Пояснювальних записках, які є міжнародними стандартами з протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення, але не доповнює їх і не має переваги над ними. Вона допомагає експертам з оцінки у визначенні систем і механізмів, розроблених країнами з різними правовими, регуляторними та фінансовими системами з метою розбудови ефективних систем ПВК/ФТ. Вона також корисна для країн, які переглядають власні системи, враховуючи потреби в технічній допомозі.

Ефективна система ПВК/ФТ зазвичай вимагає певних структурних елементів, наприклад: політичної стабільності; зобов'язання на високому рівні усунути недоліки у сфері ПВК/ФТ; стабільність установ, що відзначаються підзвітністю, цілісністю та прозорістю; верховенство права; а також спроможна, незалежна й ефективна судова система.

Для кожної рекомендації FATF експерт повинен сформулювати висновок щодо ступеня відповідності країни (чи ні) стандартам.

Оцінки зосереджуються на двох сферах: технічній відповідності й ефективності.

*При здійсненні оцінки перевіряється, чи виконала країна всі **технічні вимоги** кожної з 40 Рекомендацій FATF у своїх законах, постановах та інших правових інструментах щодо боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення.*

***Існує чотири ступені технічної відповідності:** відповідає, переважно відповідає, частково відповідає та не відповідає (табл. 3.2).*

Таблиця 3.2

Рейтинги технічної відповідності

Рейтинги технічної відповідності	
Відповідає	Відсутні недоліки
Переважно відповідає	Є лише незначні недоліки
Частково відповідає	Існують помірні недоліки
Не відповідає	Існують значні недоліки
Не застосовується	Вимога не може бути застосована через структурні, правові або інституційні характеристики країни

*Акцент будь-якої оцінки робиться на **ефективності**.* Країна повинна продемонструвати, що в контексті ризиків, яким вона піддається, вона має ефективну систему захисту фінансової системи від зловживань. Команда з оцінки розглядатиме 11 ключових сфер, або найближчих результатів, щоб визначити рівень ефективності зусиль країни.

Ефективність – це ключовий компонент в оцінці ступеня відповідності країни до Стандартів FATF. Процес оцінки повинен розглядати оцінку ефективності в однаковій мірі з оцінкою технічної відповідності.

Оцінка ефективності спрямована на:

- посилення уваги FATF на результатах;
- визначення, наскільки національна система ПФК/ПФТ досягла цілей Стандартів FATF і виявлення системних недоліків;
- дозволить країнам приділити першорядну увагу заходам для поліпшення своєї системи.

Для цілей Методології ефективність визначається як «ступінь досягнення певних результатів».

У контексті ПВК/ФТ, ефективність – це ступінь, з яким фінансові системи й економіки зменшують ризики та загрози відмивання коштів і фінансування тероризму, а також борються з фінансуванням розповсюдження зброї. Це може стосуватися очікуваного результату даної політики, закону або заходів впливу; програми забезпечення правопорядку, нагляду або розвідувальної діяльності; або впровадження певного набору заходів, спрямованих на зменшення ризику відмивання коштів і фінансування тероризму, і боротьбу з фінансуванням розповсюдження зброї.

Мета оцінки ефективності - дати оцінку системі ПВК/ФТ у цілому в країні та визначити, як добре вона працює. Оцінка ефективності побудована на фундаментально іншому підході, ніж оцінка технічної відповідності до Рекомендації. Вона не передбачає перевірку, чи є відповідність конкретним вимогам або чи всі елементи відповідної Рекомендації на місці. Натомість вона вимагає оцінити, до якої міри певні результати були досягнуті, наприклад, чи ключові цілі системи ПВК/ФТ відповідно до Стандартів FATF досягнуто на практиці. Процес оцінки залежить від судження експертів, які консультуються з оцінюваною країною. Важливо, що це відповідальність оцінюваної країни продемонструвати, що її система ПВК/ФТ ефективна. Якщо докази не було надано, то експерти можуть зробити висновок, що система неефективна.

Зв'язок між високопріоритетними цілями, проміжними результатами та безпосередніми результатами наводиться в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Методологія оцінки відповідності до рекомендацій FATF

Високопріоритетні цілі: Фінансові системи й економіка в цілому захищені від загрози відмивання коштів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, чим забезпечено підвищення прозорості фінансового сектора і сприяння безпеці та захищеності	
Проміжний результат	Безпосередній результат
Політика, координація та співробітництво зменшують ризики відмивання коштів і фінансування тероризму	1. Ризики відмивання коштів та фінансування тероризму зрозумілі та, де необхідно, відповідні дії координуються на національному рівні для боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення. 2. Міжнародне співробітництво надає інформацію, фінансові дані, докази та сприяє заходам, спрямованим проти злочинців та їх активів.
Попереджено вхід кримінальних грошей та фондів на підтримку тероризму до фінансового та інших секторів або їх виявлено та повідомлено про це у цих секторах	3. Органи з нагляду належним чином здійснюють нагляд, моніторинг і регулювання фінансових установ і ВНУП щодо виконання вимог у сфері ПВК/ФТ відповідно до ризиків. 4. Фінансові установи та ВНУП адекватно вживають превентивні заходи ПВК/ФТ відповідно до ризиків і повідомляють про підозрілі операції. 5. Юридичні особи й установи не мають можливостей бути використаними для відмивання коштів або фінансування тероризму, а інформація щодо їх бенефіціарного власника доступна компетентним органам без перешкод.

Загрози з відмивання коштів виявлені і усунені, злочинці покарані та позбавлені незаконних доходів. Загрози фінансування тероризму виявлені й усунені, терористи позбавлені ресурсів, а ті, хто фінансував терористів, покарані, чим зроблено внесок у запобігання терористичних актів.	6. Фінансові дані та вся інша відповідна інформація використовується компетентними органами для розслідування випадків відмивання коштів і фінансування тероризму. 7. Злочини з відмивання коштів розслідуються безперешкодно, а правопорушники переслідуються за законом і підпадають під ефективні, пропорційні та переконливі санкції. 8. Доходи і засоби вчинення злочину конфісковано. 9. Фінансування тероризму розслідувано та до осіб, які фінансують тероризм, застосовано ефективні, пропорційні та переконливі санкції. 10. Терористи, терористичні організації та особи, які фінансують терористів, позбавлені можливості збирати, переміщувати та використовувати кошти, а також зловживати в секторі неприбуткових організацій. 11. Фізичні та юридичні особи, які беруть участь у розповсюдженні зброї масового знищення, позбавлені можливості збирати, переміщати та використовувати кошти, згідно з відповідними 15 резолюціями РБ ООН.
--	---

Оцінка ефективності повинна розглянути окремо кожен з одинадцяти безпосередніх результатів, але не повинна конкретно зосереджуватись на проміжних чи високо пріоритетних результатах.

Для кожного з безпосередніх результатів є два головні питання, на які експерти повинні спробувати відповісти:

- *Наскільки було досягнуто результат?* Експерти з оцінки повинні оцінити, чи є система країни ефективною відповідно до цього результату (тобто, чи країна досягає результатів, які очікуються від належно функціонуючої системи ПВК/ФТ). Вони повинні ґрунтувати свої висновки головним чином на основних питаннях, які підтримуються прикладами інформації та прикладами конкретних факторів, а також беручи до уваги рівень технічної відповідності.

- *Що можна зробити для підвищення ефективності?* Експерти повинні розуміти причини, чому країна не досягла високого рівня ефективності і, де це можливо, надати рекомендації щодо поліпшення своїх можливостей для досягнення конкретних результатів. Вони мають базувати свій аналіз і рекомендації на основі свого розгляду основних питань і на прикладах конкретних факторів, які могли б підтвердити висновки щодо основних питань, зокрема щодо діяльності, процесів, ресурсів та інфраструктури. Вони мусять також враховувати вплив технічних недоліків на ефективність. Якщо експерти з оцінки задоволені тим, що досягнуто високих результатів, то їм не потрібно детально розглядати, які заходи необхідно вжити для підвищення ефективності (однак може бути цінним визначення передової практики або потенційне подальше вдосконалення чи подальші заходи, необхідні для підтримки високого рівня ефективності).

Рівень технічної відповідності країни робить внесок в оцінку ефективності. Оцінка технічної відповідності показує, чи правові та організаційні засади системи ПВК/ФТ ефективні. Малоімовірно, що країна, яка не відповідає технічним аспектам Рекомендацій FATF, має ефективну систему ПВК/ФТ (хоча не можна брати за аксіому те, що країна, яка технічно відповідає вимогам Рекомендацій FATF, також має ефективну систему). У багатьох випадках основна причина низької ефективності – це суттєві недоліки в імплементації технічних елементів Рекомендацій.

Звіт про взаємну оцінку містить поглиблений опис та аналіз системи країни для запобігання злочинним зловживанням фінансовою системою, а також цілеспрямовані рекомендації для країни щодо подальшого зміцнення її системи.

5. КРАЇНИ, ЯКІ НЕНАЛЕЖНИМ ЧИНОМ ВИКОНУЮТЬ РЕКОМЕНДАЦІЇ У СФЕРІ ПВК/ФТ

Відповідно до Публічної заяви Групи з розробки фінансових заходів протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (FATF) від 22 червня 2012 року та на виконання вимог постанови Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 677 «Порядок формування переліку держав (юрисдикцій), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення», **Міністерством фінансів України формується Перелік держав (юрисдикцій), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.**

До зазначеного Переліку належать: Корейська Народно-Демократична Республіка, Ісламська Республіка Іран, Республіка Союзу М'янма.

Іран. FATF усе ще висловлює особливе та надзвичайне занепокоєння щодо нездатності Ірану усунути загрозу фінансуванню тероризму та серйозну загрозу, яку він спричиняє цілісності міжнародної фінансової системи, незважаючи на попереднє залучення Ірану до діяльності FATF. FATF підтверджує свій заклик до країн-членів і всіх юрисдикцій рекомендувати своїм фінансовим установам приділяти особливу увагу діловим відносинам та операціям з Іраном, включаючи іранські компанії та фінансові установи. На додаток до підвищеної уваги FATF підтверджує свій заклик до країн-членів

і всіх юрисдикцій вживати ефективні контрзаходи для захисту їх фінансових секторів від ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму, які становить Іран. FATF продовжує закликати юрисдикції уникати використання кореспондентських відносин з метою обходу або уникнення контрзаходів і мінімізації ризиків і брати до уваги ризики відмивання коштів та фінансування тероризму під час розгляду запитів фінансових установ Ірану на відкриття філій та відділень у їх юрисдикціях. У зв'язку з постійними загрозами фінансування тероризму, які становить Іран, юрисдикції повинні розглянути вжиті заходи та можливі майбутні заходи безпеки або посилити існуючі заходи. FATF закликає Іран до невідкладного та чіткого усунення недоліків у сфері боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, зокрема шляхом криміналізації фінансування тероризму й ефективного впровадження вимог до звітування про підозрілі операції.

Корея. У FATF залишаються занепокоєння щодо нездатності КНДР усунути значні недоліки режиму протидії відмивання коштів і боротьби з фінансуванням тероризму (ПВК/ФТ) і серйозну загрозу, яку вона становить для прозорості міжнародної фінансової системи. FATF закликає КНДР до невідкладного та чіткого усунення недоліків у сфері боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму. FATF підтверджує свій заклик до країн-членів і всіх юрисдикцій рекомендувати своїм фінансовим установам приділяти особливу увагу діловим відносинам та операціям з КНДР, включаючи компанії та фінансові установи КНДР. Окрім підвищеної уваги, FATF закликає країни-члени та всі юрисдикції вживати ефективні контрзаходи з метою захисту своїх фінансових секторів від загроз відмивання коштів і фінансування тероризму, які становить КНДР. Юрисдикції також повинні уникати використання кореспондентських відносин з метою обходу або уникнення контрзаходів і мінімізації ризиків та брати до уваги ризики відмивання коштів і фінансування тероризму під час розгляду запитів фінансових установ КНДР на відкриття філій та відділень у їх юрисдикціях. FATF закликає КНДР зв'язатися з FATF для усунення недоліків у системі ПВК/ФТ.

М'янма. У жовтні 2022 року у м. Париж відбулось чергове Пленарне засідання FATF. Під час засідання розглянуто ряд питань, зокрема ситуація з виконанням М'янмою плану дій з усунення своїх стратегічних недоліків.

Ще у червні 2022 року FATF наполегливо закликав М'янму завершити виконання свого плану дій до жовтня 2022 року. У разі невиконання М'янмою зазначеного плану дій, FATF повідомив, що звернеться до своїх членів і юрисдикцій із закликом застосовувати посилену належну перевірку ділових відносин і операцій з М'янмою.

Враховуючи тривалу відсутність прогресу та невиконання більшості пунктів плану дій, через рік після закінчення терміну виконання плану дій, FATF було прийнято рішення, внести М'янму до чорного списку FATF.

З огляду на це, всі суб'єкти первинного фінансового моніторингу повинні вживати до своїх клієнтів та їх операцій, які пов'язані з М'янмою, такі ж самі заходи, які вони дотепер застосовували до Ірану та Північної Кореї.

6. ДОКУМЕНТИ БАЗЕЛЬСЬКОГО КОМІТЕТУ

Активну участь у міжнародному співробітництві у сфері фінансів та кредиту бере Базельський комітет, заснований керівниками центральних банків країн групи-10 у 1974 році під егідою Банку міжнародних розрахунків.

Головне завдання Базельського комітету – розробка та застосування стандартів у регулюванні діяльності фінансово-кредитних установ у вигляді Базельських угод, які вважаються обов'язковими та містяться в нормативно-правових і законодавчих актах країн.

У **«Базельському конкордаті» (1974 р.)** визначено принципи співпраці національних органів нагляду в ході здійснення нагляду за міжнародно-активними банками на підпорядкованій території. Цей документ було доопрацьовано та розроблено *«Мінімальні вимоги до нагляду за міжнародними банківськими концернами та їхніми закордонними установами»*.

Наступний документ – «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (1997 р.) – установлював для міжнародної фінансової спільноти критерії, за якими належить оцінювати ефективність системи банківського нагляду. «Основні принципи ефективного банківського нагляду» стали найважливішим міжнародним стандартом пруденційного регулювання та нагляду.

Прийняття **«Міжнародної конвергенції оцінки капіталу і стандартів капіталу»**, більш відомої в науковій літературі як **«Базельська угода про капітал», або Базель I (1988 р.)**, стало переломним етапом розвитку банківської діяльності у світі, який започаткував інституційні зміни на міжнародному рівні.

Базель I передбачав:

1. Створення єдиного підходу у великих юрисдикціях:

➤ Визначається кредитний ризик за досить простим підходом. Різні групи активів мають різний кредитний ризик, тому активи «зважуються» на ризик.

➤ Коефіцієнти конверсії використовуються для включення позабалансових ризиків.

➤ Зважені за ризиком активи (RWA) для знаменника коефіцієнту адекватності капіталу – це сума активів під ризиком кожного типу помножена на відповідні ваги ризику.

2. Узгоджено визначення «капітал банку»:

➤ 1-й рівень: сплачений акціонерний капітал, розкриті резервні фонди та певні резерви (під активні операції).

➤ 2-й рівень: додатковий банківський капітал (резерви з переоцінки, загальні резерви, інструменти гібридного капіталу та субординованого боргу).

➤ Загальний капітал = Рівень 1 + Рівень 2.

3. Відкалібровано мінімальну вимогу до загального капіталу: 8% активів, зважених за ризиком (RWA).

Недоліки початкового Базеля:

➤ Кредитний ризик - це єдиний ризик, який безпосередньо покривався капіталом.

➤ Ринковий ризик був включений в 1996 році.

➤ Виміри ризику були дуже грубими.

Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу. «Переглянута версія», також відома в науковій літературі як **Базель II** (2004 р.), хоча частково і замінила Базель I, однак у ній було збережено базові положення останнього.

Якщо мотиви прийняття Базеля I були досить зрозумілі – дати можливість американським і англійським банкам конкурувати на рівних умовах з японськими банками, а загалом – запобігти непрямому субсидуванню урядом своїх банків шляхом надання гарантій у разі дефолту, то щодо Базеля II виявити мотиви складніше. **Насправді Базель II набагато складніший, ніж Базель I**, особливо з огляду на висвітлення «трьох опор»:

Опора I: Вимоги щодо мінімального розміру власного капіталу

1) Змінені вимоги щодо формування резервів для покриття збитків із кредитних ризиків

Головними ризиками вважаються кредитні, які можуть охоплювати ризик неплатоспроможності контрагента, ризик його ліквідності, ризик країни (якщо контрагент походить з іншої країни) тощо. Саме невдоволення факторами кредитного ризику, які в «Базель I» залежали тільки від категорії контрагентів, а не від фактичного ризику, примусило Комітет перевірити попередні положення на їх доцільність. Спочатку був запропонований підхід, який базувався на зовнішніх рейтингах («Standardised approach»). Проте він мав великий недолік : тільки найбільші компанії в країнах за межами США могли дозволити собі замовити рейтинг.

З цим пов'язано створення ґрунтовно нового підходу: підходу, що базується на внутрішніх рейтингах («Internal Ratings-Based Approach» – «IRB»), та поділяється на фундаментальний та вдосконалений. Тепер банки власноруч можуть при виконанні певних умов розраховувати резерви для покриття збитків із ризиків на базі показників внутрішніх систем оцінки ризиків. Щоб дати банкам стимул розвивати власні системи менеджменту ризику, Комітет оформив підходи так, що резерви капіталу є тим меншими, чим більш удосконалений підхід застосовується з боку банку.

У січні 2004 року також визначено, що в «Базель II» включатимуться тільки неочікувані ризики, а очікувані ризики повинні бути врахованими як спеціалізовані резерви в рамках бухгалтерського обліку та вирахуваними з власного капіталу банку. Цікаво, що коефіцієнт платоспроможності все ще залишився на рівні 8% (для порівняння: в Україні він знаходиться на рівні 10%). Також деякі інші основні положення «Базель I» залишилися в силі.

2) Застосування інструментів пом'якшення ризику

У «Базель I» визнавалося дуже обмежене коло інструментів пом'якшення ризиків. У «Базель II» коло таких інструментів стало ширшим. Стали охоплюватися гарантії та кредитні деривати, хоча тільки типу «кредитний дефолтний своп», «кредитне-дефолтне боргове зобов'язання» (як грошове забезпечення) та «своп повного повернення». Почав застосовуватися балансовий неттінг, який до цього можна було застосовувати тільки до новітніх позабалансових інструментів.

3) Вимоги щодо формування резервів для покриття збитків із операційних ризиків

Операційні ризики визначаються як «ризики збитків у результаті неадекватних або помилкових внутрішніх процесів, дій працівників і систем чи зовнішніх подій» (у тому числі і юридичний ризик). Урахування цього типу ризиків було необхідним, зокрема у зв'язку з тим, що резерви під збитки в рамках IRB-підходу зменшилися.

4) Положення щодо операцій з сек'юритизацією активів

Цей пункт спрощує використання «Asset Backed Securities», водночас Комітет намагається усунути джерело регулятивного арбітражу. Експерти вважають, що зменшаться операції з сек'юритизацією активів, які проводяться банками з метою вивільнення регулятивного капіталу. «Базель II» в основному звертає увагу на традиційну сек'юритизацію. Проведення синтетичної сек'юритизації ним унеможливується, так як гарантами в цьому процесі не визнаються підприємства спеціального призначення.

5) Положення щодо операцій торговельного портфеля

Уточнюються основні вимоги до позицій торговельного портфеля, зокрема підкреслюється потреба в пруденційній оцінці таких позицій, особливо менш ліквідних. Тут обговорюється також оцінка нових деривативів, які в період прийняття поправки щодо ринкових ризиків до «Базель І» у 1996 році ще не були поширеними.

Опора II: Перевірка з боку органів банківського нагляду

Друга опора регулює процес перевірки банку органами банківського нагляду. По-перше, передбачається формування підвищених резервів для окремих банків, якщо рівень резервів банку не відповідає його ризиковому профілю. По-друге, органи нагляду отримують повноваження втручатися в діяльність банків з метою уникнення зниження капіталу нижче від мінімального рівня. По-третє, підкреслюється необхідність забезпечення інтенсивного та постійного контакту з банками.

Опора III: Прозорість і ринкова дисципліна

Третя опора вимагає розкриття банківської фінансової звітності для широкого загалу. Такий інструмент застосовується з метою створення основи саморегуляції банків. Деякі експерти вважають таку форму регулювання для банківського сектора неадекватною.

Базель II був масштабним міжнародним проєктом, який мав вирішальний вплив на регулювання та розвиток банків.

Глобальна фінансово-економічна криза 2008 р. показала, що Базель II не виправдав сподівань, які на нього покладали як національні регулятори, так і суспільство. Незважаючи на те, що жоден із прийнятих упродовж останніх двадцяти років документів Базельського комітету не вплинув на діяльність банків більше, ніж Базель II, вимоги цієї угоди виявилися явно недостатніми для того, щоб запобігти глобальним фінансовим потрясінням чи хоча б пом'якшити їх наслідки.

У відповідь на виклики глобальної фінансово-економічної кризи Базельський комітет у грудні 2010 р. прийняв два документи – *«Загальні регуляторні підходи до підвищення*

стійкості банків і банківських систем» і «Міжнародні підходи до оцінки ризику ліквідності, стандартів і моніторингу», також відомі як Базель III.

Головна ідея реформи світової фінансової системи полягала у зміцненні стійкості банківської системи за рахунок підвищення ліквідності, рівня капіталізації та поліпшення якості капіталу.

Редакцією «Міжнародної конвергенції оцінки капіталу і стандартів капіталу: нові підходи» (Базель III) визначено мінімальні вимоги до капіталу, показники ліквідності та «леверидж», а також методики й підходи до оцінювання ризиків. Крім того, документом уведено більш жорсткі стандарти нагляду за банківською діяльністю, зокрема було підвищено вимоги до розкриття інформації з питань управління ризиками.

У Базель III було передбачено багато змін, зокрема:

1) підвищено вимоги до якості капіталу, тобто збільшено обов'язкову частку статутного капіталу та нерозподіленого прибутку в капіталі першого рівня (T1) і збільшено частку самого T1 у сукупному капіталі;

2) підвищено вимоги до достатності капіталу:

– за акціонерним капіталом – з 2 до 4,5%;

– за капіталом першого рівня (T1) – з 4 до 6%;

– за сукупним капіталом (T1 + T2) вимогу залишено на рівні 8%, але додатково введено буфер консервації капіталу в розмірі 2,5% (що збільшує вимоги до сукупного капіталу з 8 до 10,5%, за капіталом першого рівня T1 – з 4 до 8,5%, а за акціонерним капіталом – з 2 до 7%);

– запроваджено контрциклічний буфер у розмірі від 0 до 2,5% (тобто вимоги до сукупного капіталу зростають уже до 13%);

– для системно важливих банків запроваджено додаткові вимоги до капіталу в розмірі від 1 до 2,5% (тобто цільове значення достатності капіталу може зрости для них до 15,5%);

3) суттєво розширено норму покриття ризиків у формулі достатності капіталу (переважно за рахунок ринкового ризику), підвищено вимоги щодо позабіржових операцій, а також

перерахунку рівня кредитного ризику з урахуванням впливу фінансового стресу тощо. Усього вимоги до акціонерного капіталу з урахуванням зростання коефіцієнтів і розширення покриття ризиків, за оцінкою самого Базельського комітету, зросли в 7 разів;

4) упроваджено коефіцієнт левериджу (відношення капіталу до активів, тобто без зважування);

5) змінено нормативи коефіцієнтів ліквідності:

– коефіцієнт ліквідного покриття (Liquidity coverage ratio) = ліквідні активи/відплив коштів за 30 днів у кризу >100%. Тобто обсягу ліквідних активів повинно вистачити на випадок відпливу коштів протягом 30 днів;

– коефіцієнт чистого стабільного фінансування (Net stable funding ratio) = стабільні пасиви/активи, які потребують стабільних пасивів >100%. Фактично всі довгострокові активи повинні бути забезпечені достатнім обсягом стабільних пасивів;

6) встановлено регулювання (Pillar 2) – посилення нагляду: зокрема посилення нагляду за розрахунком капіталу, ризик-менеджментом, корпоративним управлінням, прийняттям ризиків, агрегуванням ризиків, упровадженням стрес-тестів;

7) встановлено розкриття (Pillar 3) – посилення ринкової дисципліни: підвищено прозорість за складними фінансовими операціями.

У грудні 2017 року схвалено Базель IV. Це збірник пропозицій та стандартів, який повинен забезпечити ефективну імплементацію рекомендацій Базеля III. Запровадження цих пропозицій та стандартів розпочалось з 1 січня 2022 року та триватиме по 1 січня 2027 року.

Базель IV пропонує зміни, які обмежують скорочення капіталу, що може виникнути у результаті застосування банками своїх внутрішніх моделей, відповідно до просуного підходу на основі внутрішніх рейтингів, а саме:

- Стандартизований поріг, який передбачає, що регулятивний капітал завжди має бути на рівні, щонайменше, 72,5 % від зважених на ризик активів відповідно до стандартизованого підходу. Обмеження зростатиме поступово:

- o 2022 рік: 50 %
- o 2023 рік: 55 %
- o 2024 рік: 60 %
- o 2025 рік: 65 %
- o 2026 рік: 70 %
- o 2027 рік: 72,5 %.

- Зменшення стандартизованих ризикових ваг для житлових кредитів з низьким рівнем ризику.

- Вимога до банків виконувати максимальний коефіцієнт левериджу.

- Для системно важливих банків встановлюється вищий коефіцієнт левериджу, який зростатиме (50 % нормативу капіталу, скоригованого за ризиком).

- Вимога детальніше розкривати рівні резервів та іншу фінансову інформацію.

Оновлення й уніфікація способів обчислення нормативів капіталу, що передбачає Базель IV, дасть можливість порівнювати показники банків по всьому світі. Вимоги до капіталу, кредитного, операційного та інших ризиків, передбачені Базелем IV, істотно вплинуть на стратегії банків та їх бізнес-моделі, тому кроки по ефективній реалізації нових норм повинні бути якнайшвидше інтегровані у стратегії кредитних установ.

7. ПРИНЦИПИ ВОЛЬФСБЕРЗЬКОЇ ГРУПИ

Вольфсберзькі принципи — це набір рекомендацій, розроблених для банків, щоб забезпечити ефективну боротьбу з фінансовими злочинами. Ці принципи акцентують увагу на важливості дотримання законодавства та етичних стандартів у банківській діяльності.

Принципи, що розробляє Вольфсберзька група, формально не маючи юридичної сили, є публічним зобов'язанням банків-учасників дотримуватися певних етичних правил. Враховуючи реальний вплив членів Групи, які контролюють значну частину світового грошового обігу, прийняття ними таких принципів служить діючим стимулом для їх дотримання іншими банками.

Вольфсберзька група прийняла **чотири комплекси принципів** у сфері ПВД/ФТ.

У жовтні 2000 року були опубліковані **Загальні директиви (вказівки) з протидії відмиванню доходів у приватному банківському секторі**, які включають 11 базових принципів, відомих під назвою **Вольфсберзькі принципи** (переглянуті у травні 2002 року).

Вольфсберзькі принципи включають пріоритетні напрями політики банків та основні елементи механізмів із запобігання використанню банківської системи для відмивання коштів. *Відповідно до цих принципів, в основі політики будь-якого банку повинно бути правило, згідно яким відносини встановлюються тільки з тими клієнтами, законне походження джерел доходів або фінансування яких може бути у розумних межах підтверджено.*

Вольфсберзька група вважає, що її рекомендації можуть бути корисними для регулювання відносин у рамках приватного банківського сектора. При цьому розуміється, що конкретні механізми протидії відмиванню доходів можуть визначатись на розсуд банку.

Вольфсберзькі принципи включають наступні положення:

1. Встановлення відношень з клієнтом: загальні рекомендації.
2. Встановлення відносин з клієнтами: ситуації, що потребують додаткової перевірки або уваги.
3. Оновлення інформації про клієнтів.
4. Дії під час виявлення незвичних або підозрілих обставин.
5. Моніторинг операцій.
6. Відповідальність за контроль.
7. Інформування керівництва.
8. Навчання та підготовка персоналу, інформування.
9. Зберігання інформації.
10. Винятки та відхилення від правил.
11. Організація протидії відмиванню коштів у банку.

Заява «Про боротьбу з фінансуванням тероризму», з якою Група виступила у січні 2002 року, спрямована на підвищення вкладу фінансових установ у розв'язання цієї проблеми. Заява передбачає застосування процедур «Знай свого клієнта» у розширеному масштабі шляхом пошуку за списками відомих або підозрюваних терористів, а також ужиття додаткових заходів належно перевірки клієнтів у випадках, коли мають місце незвичні або підозрілі операції. Особливо ретельна перевірка необхідна у тих ситуаціях, коли клієнти пов'язані з секторами чи сферами діяльності, які за інформацією компетентних органів часто використовуються для фінансування тероризму. У Заяві вказується на необхідність розширення міжнародного співробітництва та прийняття спеціальних рекомендацій FATF як керівництва до дій.

14 принципів боротьби з відмиванням коштів у банках-кореспондентах, опубліковані Групою у листопаді 2002 року, регламентують установлення та підтримку банківських кореспондентських відносин у світовому масштабі.

Документ має таку структуру:

1. Преамбула.
2. Кореспондентські відносини.
3. Відповідальність та нагляд.
4. Належна перевірка з урахуванням ризику.
5. Стандарти належної перевірки.
6. Посилена належна перевірка.

Відповідно до вказаних вище принципів міжнародним банкам забороняється вести справи з «банками-оболонками» (тими, які не мають фізичної присутності на території своєї реєстрації). Крім того, пропонується використовувати спеціальну методику оцінки та контролю ризику для забезпечення рівня належної перевірки, що вимагається, яка проводиться банком відносно його клієнтів із банків-кореспондентів.

Так, при оцінці потенційного ризику пропонується враховувати таку інформацію про банк клієнта:

- місцезнаходження;
- структура власності та управління;
- діловий портфель;
- клієнтура.

Заява «Про моніторинг, перевірку та пошук», прийнята Групою у 2003 році, покликана доповнити прийняті раніше стандарти у частині розвитку заснованих на врахуванні ризику процесів моніторингу, перевірки та пошуку.

Згідно з указаною Заявою, банки повинні мати відповідні процеси, що забезпечують виявлення незвичної діяльності або операцій. Оскільки не всі незвичні операції або види діяльності обов'язково у всіх випадках підозрілі, банки повинні мати можливість проаналізувати та визначити, чи є конкретні операції або види діяльності підозрілими, зокрема на предмет потенційного зв'язку з відмиванням коштів (принцип 3).

Група рекомендує здійснювати моніторинг операцій на основі врахування профілю ризику (принцип 4).

Для моніторингу операцій з урахуванням ризику потенційного відмивання коштів рекомендується розробити моделі ризику, які надають інструменти ранжирування факторів ризику.

Відповідний процес моніторингу операцій повинен забезпечувати порівняння інформації про операції з виявленими факторами ризику (наприклад, географічне місце проведення операції, тип пропонованих фінансових продуктів та тип клієнта, який бере участь в операції) з різними способами відмивання коштів та іншими незаконними діями, щоб визначити, чи є дана операція незвичною або підозрілою.

У подальшому Вольфсберзька Група продовжила свою нормотворчу діяльність. Зокрема, на початку 2007 року Група оприлюднила **свою Заяву про корупцію**, підготовлену у тісному співробітництві з такими організаціями, як Transparency International та Базельським інститутом урядування.

Пізніше Вольфсберзька Група визнала своєчасним розробку рекомендацій з протидії легалізації злочинних доходів при випуску кредитних карт і наданні послуг еквайрингу, а також посилення заходів зі збільшення прозорості грошових переказів за участю третіх банків.

У результаті цього у листопаді 2009 року уведений новий формат SWIFT-повідомлень.

8. ДОКУМЕНТИ ЕГМОНТСЬКОЇ ГРУПИ

Заява про наміри Егмонтської групи не є юридично обов'язковим актом, але містить погоджені позиції з основних питань міжнародного співробітництва між Підрозділами фінансової розвідки (ПФР), дотримуватись яких повинні як члени Групи, так і кандидати на вступ до неї.

У Заяві відзначається значення співробітництва між ПФР для забезпечення успіху глобальної боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, підводяться підсумки виконаної Групою роботи та визначаються завдання її подальшої діяльності, у тому числі з подолання збережених обмежень для обміну інформацією.

Серед найважливіших результатів зазначаються, зокрема:

- проведення регулярних пленарних засідань для обговорення загальних питань, сприяння розвитку співробітництва між уже існуючими ПФР, надання допомоги створюваним ПФР, а також взаємодії з іншими міжнародними органами, зацікавленими у ПВД/ФТ;
- узгодження визначення підрозділу фінансової розвідки;
- підготовка типового меморандуму про взаєморозуміння для обміну інформацією;
- створення захищеного веб-сайту в Інтернеті для полегшення обміну інформацією;
- початок реалізації кількох конкретних ініціатив, покликаних підвищити кваліфікацію та удосконалити навички роботи співробітників ПФР.

Даною Заявою учасники Егмонтської групи підтверджують свою згоду з визначенням ПФР, прийнятим на пленарному засіданні у листопаді 1996 р. у Римі, зі змінами, внесеними на пленарному засіданні у червні 2004 р. на Гернсі: «Центральний національний орган, відповідальний за отримання та запит, аналіз і подальшу передачу компетентним органам інформації, що розкривається,

- яка стосується доходів, що, за підозрами, є результатом злочинної діяльності, та потенційного фінансування тероризму

або

- яка потрібна національному законодавству чи нормативним актам для боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму».

Принципи обміну інформацією між ПФР у справах з відмивання коштів прийняті у червні 2001 року, оновлені у квітні 2023 року і мають таку структуру:

А. Вступ – діяльність Егмонтської групи спрямована на сприяння розвитку ПФР та обміну інформацією між ними.

В. Загальна частина – міжнародне співробітництво між ПФР повинно заохочуватись і будуватися на основі взаємної довіри. Механізми обміну інформацією повинні визнавати і давати можливість прийняття рішень для кожної конкретної справи для розв’язання специфічних проблем

С. Міжнародне співробітництво:

1. ПФР повинні обмінюватися інформацією з іноземними ПФР незалежно від їх статусу (адміністративного, правоохоронного, судового чи іншого).

2. У зв’язку з цим ПФР повинні мати адекватну правову базу для забезпечення співробітництва у сфері протидії відмиванню коштів, пов’язаним предикатним злочинам та фінансуванню тероризму.

3. ПФР мають здійснювати обмін інформацією на основі взаємності вільно, за власною ініціативою і на запит. ПФР повинні гарантувати, що вони можуть швидко, конструктивно і ефективно надавати найширший спектр міжнародного співробітництва з метою боротьби з відмиванням коштів, пов’язаними предикатними злочинами і фінансуванням тероризму. ПФР повинні здійснювати таку діяльність як за власною ініціативою, так і на запит; також повинні існувати законні підстави для здійснення співробітництва

4. На додаток до інформації, яку суб’єкти повідомляють ПФР (відповідно до функції отримання), ПФР повинні мати можливість отримувати і використовувати додаткову інформацію від суб’єктів звітування для належного виконання свого аналізу.

5. Для проведення належного аналізу ПФР зобов'язані мати доступ до якомога ширшого діапазону фінансової, адміністративної та правоохоронної інформації. До неї повинна входити інформація з відкритих або публічних джерел, а також відповідна інформація, яка збирається та/або зберігається іншими органами або від їх імені і, при необхідності, з даних, що зберігаються на комерційній основі.

6. ПФР повинні мати можливість поширювати (спонтанно та у відповідь на запит) інформацію і результати проведеного ними аналізу відповідним компетентним органам.

7. ПФР мають використовувати найбільш ефективні засоби для співробітництва. Якщо існує потреба в укладенні двосторонніх або багатосторонніх угод або домовленостей, таких як Меморандум про взаєморозуміння, вони мають бути своєчасно обговорені і підписані з найширшим колом іноземних ПФР у контексті міжнародного співробітництва з метою протидії відмиванню коштів, пов'язаним предикатним злочинам і фінансуванню тероризму

8. ПФР повинен мати можливість здійснювати запити від імені іноземних ПФР і обмінюватись з цими іноземними ПФР усією інформацією, яку вони зможуть отримати у випадку, якби такі запити були зроблені в межах юрисдикції.

D. Глосарій Ключової термінології Егмонтської групи.
Даються визначення основним термінам, що використані в Принципах обміну інформацією між ПФР

E. Таблиця внесених змін.

На основі Принципів обміну інформацією Егмонтська група прийняла також документ **«Оптимальна практика здійснення обміну інформацією між ПФР»**, який відображає юридичні та практичні аспекти такого обміну, що сприяють максимальному розширенню співробітництва між ПФР.

У документі відзначено, що рекомендації з організації інформаційного обміну між ПФР, які містяться у ньому, можуть використовуватись державними органами та керівними особами при розробці законодавства з протидії відмиванню доходів. Крім того, цей документ покликаний забезпечити орієнтири для

вирішення практичних питань, що виникають у процесі взаємодії між ПФР.

Усі ПФР повинні прагнути в максимально можливій мірі враховувати цю оптимальну практику, при цьому на обмін інформацією між ними не повинен впливати їх статус – адміністративного, правоохоронного, судового або іншого типу.

Як впливає з рекомендацій з оптимальної практики, обмін інформацією між ПФР має здійснюватися без надмірних формальних попередніх умов, але при дотриманні гарантій недоторканності приватного життя та конфіденційності інформації, яка передається.

Порушення будь-яким ПФР умов обміну інформацією неминуче позначиться на його репутації, що має першорядне значення для його діючої участі у міжнародному співробітництві.

9. «ЧОРНІ СПИСКИ» ЮРИДИЧНИХ І ФІЗИЧНИХ ОСІБ - BLACK LIST

Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, Україна, як член ООН, повинна забезпечувати виконання резолюцій Ради Безпеки ООН (стаття 25 Статуту ООН). Країни повинні мати ефективні закони та процедури щодо замороження терористичних коштів або інших активів по санкціям, що визначені Комітетом ООН. При цьому, таке замороження має здійснюватися негайно на невизначений строк, тобто поки особа не буде виключена із списку ООН, ІНТЕРПОЛ, GLOBAL TERRORISM DATABASE та на підставі тільки резолюції Ради Безпеки.

Для забезпечення ефективної роботи суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо запобігання та протидії фінансуванню тероризму особливого значення набуває створення інформаційних баз (переліку) осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або відносно яких застосовано міжнародні санкції. Використання таких баз дозволяє банкам попередити відкриття зазначеним особам рахунків та проведення ними фінансових операцій, а також, зупиняти проведення фінансових операцій, якщо її учасником

або вигодоодержувачем за нею є особа, включена до відповідних переліків.

В Україні порядок формування переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, визначається Кабінетом Міністрів України. **Відповідно до Постанови КМУ від 22 липня 2020 р. № 622, підставами для включення Держфінмоніторингом України особи до переліку є [22]:**

1) рішення адміністративного суду про включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій, які відповідають критеріям, визначеним резолюціями Ради Безпеки ООН, до зазначеного переліку;

2) відомості, що формуються міжнародними організаціями або уповноваженими ними органами, про фізичних осіб, юридичних осіб та організацій, які пов'язані з терористичними організаціями або терористами, а також про осіб, до яких застосовано міжнародні санкції.

Перелік осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або до яких застосовано міжнародні санкції, містить **таку інформацію:**

1) щодо громадян України - прізвище (за наявності), ім'я та по батькові (за наявності); дата народження, номер і серія (за наявності) паспорта або іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства може бути використаний на території України для укладення правочинів, дата його видачі та найменування органу, що видав; відомості про місце проживання та/або перебування; реєстраційний номер облікової картки платника податків, номер і серія (за наявності) паспорта громадянина України, в якому проставлено відмітку про відмову від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, чи номер паспорта із записом про відмову від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків в електронному безконтактному носії; унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (за наявності);

2) щодо юридичних осіб - резидентів - повне найменування; місцезнаходження; ідентифікаційний код згідно з ЄДРПОУ;

3) щодо іноземців та фізичних осіб без громадянства - прізвище (за наявності), ім'я та по батькові (за наявності); громадянство чи підданство; дата народження; номер та серія (за наявності) паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, дата його видачі, країна видачі та найменування органу, що видав; відомості про місце перебування та/або постійного чи тимчасового проживання; унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (за наявності);

4) щодо юридичних осіб - нерезидентів - повне найменування; країна заснування; місцезнаходження;

5) щодо організацій, у тому числі трастів, - повне найменування; країна заснування; місцезнаходження; ідентифікаційний номер, що використовується нерезидентом під час подання податкових декларацій та інших податкових документів до податкових органів у країні, резидентом якої він є (за наявності).

Перелік організацій, юридичних або фізичних осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, розміщується на офіційному веб-сайті Держфінмоніторингу.

Банки зобов'язані використовувати програмне забезпечення, яке забезпечує виявлення фінансової операції та її зупинення безпосередньо до проведення, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, яку включено до переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

Підставою для виключення Держфінмоніторингом України особи з цього переліку є [22]:

1) рішення адміністративного суду про виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій, які не відповідають критеріям, визначеним резолюціями Ради Безпеки ООН, із зазначеного переліку;

2) виключення даних про особу чи організацію з відомостей, що формуються міжнародними організаціями або уповноваженими ними органами, про фізичних осіб, юридичних осіб та організацій, які пов'язані з терористичними організаціями або терористами, а також про осіб, стосовно яких застосовано міжнародні санкції.

10. ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ WORLD CHECK, LEXISNEXIS, SAS

Інформаційні продукти відіграють значну роль у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, а також фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

World-Check – це база даних, яка містить інформацію для прийняття рішень, отриману з таких джерел, як санкційні списки, урядові архіви і дані в ЗМІ.

World-Check пропонує дані про:

1. Політичні посадові особи, наближені особи та члени їх сімей (охоплює понад 2 мільйони записів).
2. Державні організації та підприємства з державною участю.
3. Глобальні санкційні списки.
4. Особи і компанії, пов'язані з списку санкцій особами за правилом володіння 50% +.
5. Глобальні списки державних і правоохоронних органів.
6. Негативні згадки в ЗМІ.
7. Економічні інтереси Ірану.
8. Система перспективного менеджменту (SAM) США.
9. Дані по морських судах.

World-Check виконує перевірку **Due Diligence** і політичних посадових осіб, а також виявляє можливі незаконні дії за допомогою даних з авторитетних загальнодоступних джерел.

Due Diligence, дью-ділідженс (англ. Due diligence «належна добросовісність») – процедура складання об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування, що передбачає оцінку інвестиційних ризиків, незалежну оцінку об'єкта інвестування, всебічне дослідження діяльності компанії, комплексну перевірку її фінансового стану і положення на ринку. Проводиться зазвичай перед початком покупки бізнесу, здійсненням угоди по злиттю (приєднання), підписанням контракту або співпрацею з цією компанією.

Особливості World-Check:

➤ World-Check містить інформацію, за допомогою якої фінансові установи, юридичні особи, компанії, які надають професійні послуги, уряду, правоохоронні органи, регулятори та інші клієнти WC проводять перевірку Due Diligence або інший моніторинг відповідно до законних або правових зобов'язань чи процедур управління ризиками, здійснюваними з метою захисту громадських інтересів.

➤ База даних World-Check розроблена і підтримується для підвищення швидкості, точності та прозорості перевірок, які виконуються щодо клієнтів і контрагентів, а також мають відношення до легалізації злочинних доходів, боротьби з фінансуванням тероризму та іншими незаконними діями (наприклад, незаконним обігом, злочинами в екологічній сфері), проведення перевірки «Знай свого клієнта» і вимоги до боротьби з хабарництвом і корупцією.

➤ World-Check не призначена для збору даних про дітей.

➤ Інформація включається в World-Check тільки, якщо дана інформація доступна в публічних джерелах.

Інформація включається в World-Check, якщо клієнт є:

➤ політичним посадовою особою відповідно до визначення Рекомендацій FATF, або підпадає під визначення аналогічної категорії осіб;

➤ наближеною особою, згідно з визначенням Рекомендацій FATF. До наближених осіб можуть належати діти;

➤ відомості про нього наведені на веб-сайті регулятора, правоохоронного органу або органу державної влади у зв'язку з легалізацією злочинних доходів, фінансуванням тероризму, хабарництвом, корупцією або аналогічною діяльністю;

➤ включений до списку санкцій урядового або міжнародного органу (наприклад, санкційні списки Європейського союзу);

➤ пов'язаний з терористичною діяльністю або фінансовими злочинами;

➤ висунуено йому звинувачення, ініційоване розслідування, здійснено арешт, винесено рішення про притягнення до

відповідальності або визнання винним у скоєнні злочинів, які є потенційною ознакою легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму (наприклад, обіг зброї, контрабанда, шахрайство, членство в організованому злочинному угрупованні, злочини в екологічній сфері, військові злочини) і також відомі як предикатні злочини, або він підозрюється в участі подібної діяльності;

➤ був дискваліфікований або підданий забороні займати відповідальні посади (наприклад, директорів компанії).

On-line система Lexis створена в 1977 році для американських юристів. У відповідь на позитивну реакцію громадськості на новий продукт компанія вирішила розширити інформаційні можливості нової системи. У 1979 році з'явився **Nexis**, який являв собою постійно оновлюється електронну бібліотеку газет, журналів та інших інформативних видань.

Уміщені в Nexis різні інформаційні ресурси пропонують можливість роботи професіоналам і отримання інформації з будь-якої наукової проблеми. Сьогодні передплатники LexisNexis з усіх куточків світу працюють у різних компаніях, юридичних і аудиторських фірмах, у брокерських конторах і державних установах, рекламних агентствах і PR-компаніях, академіях та інститутах, у засобах масової інформації. Ці професіонали у своїх галузях використовують послуги LexisNexis для вивчення юридичних і законодавчих документів і видань з усього світу, для відстеження й отримання щодня оновлюваної інформації про світові події, конкретних людей, конкурентів на ринку і т.ін.

LexisNexis – найбільша у світі повнотекстова онлайн-ова інформаційна система, що містить юридичну, політичну, комерційну та іншу інформацію. Ієрархічна структура інформації дозволяє полегшити роботу користувача. Крім того, програмне забезпечення системи пропонує дуже зручний варіант роботи з дружнім інтерфейсом. Мова спілкування з пошуковою системою також дуже зручна і проста для вивчення. Перш ніж почати роботу в режимі on-line, користувачеві треба визначити, що саме йому потрібно знайти і продумати, як це

зробити. **Неправильно складені запити можуть обійтися користувачеві дуже дорого, оскільки оплачується вся виведена на екран інформація.** У послугах LexisNexis існує кілька «помічників» для користувачів, які відчують труднощі зі складанням запитів і визначенням маршруту пошуку, тобто бібліотеки, файлу.

Незважаючи на всю свою складність, об'ємність і універсальність, система LexisNexis забезпечена простою мовою і правилами побудови запитів. Користувачеві зовсім не обов'язково мати якісь знання в комп'ютерній галузі та володіти комп'ютерним жаргоном. Досить освоїти кілька операторів елементарної мови програмування LexisNexis і мати загальне уявлення про те, як у принципі працює система пошуку інформації.

Оплата роботи в режимі «on-line» і отримання інформації LexisNexis проводиться за трьома схемами. Це дає передплатникам можливість підібрати варіант оплати, більш вигідний з точки зору їх бюджету та обсягу робіт, які передплатник має намір виконати в LexisNexis.

Постійно оновлювана система баз даних охоплює:

- близько 900 газет, журналів та інших інформаційних джерел, що містять більшість європейських і світових новин;
- фінансові документи та звіти громадських і приватних компаній з усього світу;
- аналітичні звіти великих брокерських фірм з усього світу;
- юридичні та законодавчі документи Франції, Великобританії, Північної Ірландії, Канади, Нової Зеландії, Ірландії, Китаю, СНД і США;
- повний текст 1,5 млн. патентних документів Патентного Бюро США з 1975 року;
- аналітичні звіти по країнах і регіонах, складені приватними і державними організаціями.

Основними інформаційними продуктами LexisNexis є:

Nexis Diligence - онлайн-сервіс для виявлення структур компаній та афілійованих осіб. Містить інформацію про

акціонерів, бенефіціарів, фінансову звітність, негативні новини та юридичну історію компаній та осіб за 123 країнами світу.

BatchNameCheck - програма, яка інтегрується з корпоративною базою даних (CRM/ERP-системою) та дає змогу робити автоматичний скринінг контрагентів за списками санкцій, чорними списками і списками політичних посадових осіб.

Nexis - база даних матеріалів ЗМІ та бізнес-інформації, що збирається з більш ніж 35 тис. джерел, серед яких майже всі найбільші загальноінформаційні періодичні видання міжнародного значення (такі, як International Herald Tribune, South China Morning Post, The New York Times, The Guardian, El Pais, The Economist, Frankfurter Allgemeine Zeitung, De Telegraaf, De Standaard), а також значна кількість галузевої періодики.

LexisNexis PatentSight - рішення для патентного аналізу, що інтегрує великі дані патентів з інформацією про компанії. Оцінює патенти на основі науково обґрунтованої методології Patent Asset Index™.

Lexis Advance - Правова база даних, що містить законодавство, коментарі, судові справи, онлайн-книги та форми договорів США, законодавство та судові справи Англії, ЄС, Канади та інших країн, а також понад 1000 юридичних журналів.

LexisNexis Total Patent One - містить бази даних патентів 107 країн, зокрема повні тексти патентів 30 країн, а також інструменти для аналізу патентної інформації.

Nexis Newsdesk - це база даних для моніторингу та аналізу ЗМІ по всьому світу. Містить понад 100 тисяч джерел: друкованих та електронних ЗМІ, стрічок новинних агентств, інтернет-сайтів, блогів, транскриптів теле- і радіо новин.

Nexis Social Analytics - система для моніторингу соціальних мереж. Дає змогу відстежувати публікації та коментарі 187 мовами і містить технологію розпізнавання зображень.

SAS (раніше SAS Institute Inc.) – американська приватна компанія, розробник технологічного програмного забезпечення і

додатків класу Business Intelligence, Data Quality і Business Analytics. Штаб-квартира компанії знаходиться в місті Кепі (Північна Кароліна), США. Компанія заснована в 1976 році. Спочатку назва SAS – це аббревіатура від Statistical Analysis System, який з часом став використовуватися як ім'я власне для позначення як самої компанії, так і її продуктів, давно вже вийшли за рамки тільки додатків для статистичного аналізу.

Основні програми SAS – системи Business Intelligence для фінансового менеджменту, управління ризиками, маркетингу, управління ланцюгами поставок. У рішеннях враховується галузева специфіка, поставляються різні рішення для різних галузей.

Усі рішення базуються на загальній технологічній платформі (SAS Enterprise Intelligence Platform), яка забезпечує базові функціональні можливості, необхідні всім додаткам:

- ETL/ELT (Extract-Transform-Load/Extract-Load-Transform) – процес отримання даних з різних джерел з подальшою їх обробкою і очищенням;
- зберігання даних у спеціалізованому аналітичному сховищі даних;
- формування і доставка користувачам аналітичних звітів різного рівня складності;
- поглиблена аналітика – середовище для проведення поглибленого аналізу даних (data mining), описового і прогнозного моделювання, прогнозування часових рядів, оптимізації та тому подібних завдань.

На основі спільної платформи будуються рішення SAS для виконання завдань функціональних напрямків бізнесу:

- управління ефективністю організації (performance management) включає процесно зорієнтоване управління (activity-based management), складання консолідованої звітності, бюджетування та фінансове планування;
- аналіз клієнтської бази охоплює управління маркетинговими кампаніями, автоматизацію крос-продажів, поведінкову сегментацію клієнтів;
- управління маркетинговими ресурсами;

- управління ризиками (кредитними, операційними, ринковими і ін.);
- боротьба з шахрайством і відмиванням грошей;
- кредитний скоринг;
- управління ланцюгами поставок;
- прогнозування попиту.

Функціональні рішення налаштовуються відповідно до галузевої специфіки для банків, страхових компаній, провайдерів телекомунікаційних послуг, транспортних, енергетичних, промислових та інших компаній.

Із загального обсягу продажів SAS у країнах Центральної та Східної Європи (CEE) 34% припадає на Росію та інші країни СНД. Вони розподілені так: 85% - Росія, 12% - Казахстан, 2% - Україна.

Таблиця 3.4.
Напрями використання інформаційних продуктів в Україні

World-Check	LexisNexis	SAS
Перевірка клієнтів	Юридична експертиза	Аналіз транзакційних даних
Моніторинг підозрілих транзакцій	Аналіз PEP	Прогнозування ризиків
Санкційний комплаєнс	Санкції та міжнародні норми	Створення аналітичних звітів

Напрями використання World-Check в Україні:

1. *Перевірка клієнтів.* World-Check надає доступ до бази даних, що дозволяє перевірити клієнтів на предмет зв'язків із санкційними списками, участі в корупційних схемах, або належності до політично значущих осіб.

2. *Моніторинг підозрілих транзакцій.* Фінансові установи можуть використовувати World-Check для автоматичного порівняння транзакцій клієнтів з базою даних. Це дозволяє оперативно ідентифікувати підозрілі транзакції, які можуть

свідчити про спроби відмивання грошей або фінансування тероризму.

3. *Санкційний комплаєнс*. В умовах агресії Росії проти України та введення санкцій з боку багатьох країн World-Check допомагає українським банкам і компаніям уникнути співпраці з особами та організаціями, які перебувають під санкціями. Крім того, World-Check допомагає українським компаніям та установам зберігати довіру міжнародних партнерів і відповідати вимогам регуляторів.

Напрями використання LexisNexis в Україні:

1. *Юридична експертиза*. LexisNexis використовується українськими юридичними фірмами, адвокатами та комплаєнс-відділами для аналізу законодавства, судової практики та нормативних актів, що стосуються ПВК/ФТ.

2. *Аналіз PEP*. LexisNexis дозволяє проводити комплексний аналіз зв'язків політично значущих осіб з підозрілими або незаконними діяльностями.

3. *Санкції та міжнародні норми*. LexisNexis надає інформацію про міжнародні санкції та відповідні юридичні норми, що допомагає українським компаніям уникати порушень санкційних режимів та уникати юридичних ризиків на глобальному рівні.

Напрями використання SAS в Україні:

1. *Аналіз транзакційних даних*. SAS допомагає банкам та іншим фінансовим установам аналізувати великі обсяги транзакційних даних для виявлення підозрілих патернів, що можуть свідчити про відмивання грошей або фінансування тероризму.

2. *Прогнозування ризиків*. За допомогою інструментів SAS фінансові установи можуть прогнозувати можливі ризики та виявляти потенційні загрози, пов'язані з незаконною діяльністю.

3. *Створення аналітичних звітів*. SAS дозволяє автоматизувати процес створення звітності з комплаєнсу, що спрощує роботу з регуляторами, такими як Національний банк України та Державна служба фінансового моніторингу України.

Переваги використання інформаційних продуктів:

1. *Ефективне управління ризиками.* World-Check, LexisNexis та SAS сприяють ефективному управлінню ризиками та підвищенню надійності фінансових установ.

2. *Відповідність міжнародним стандартам.* Використання цих інструментів допомагає українським компаніям та установам зберігати довіру міжнародних партнерів і відповідати вимогам регуляторів.

3. *Захист від фінансових та репутаційних ризиків.* В Україні застосування цих інструментів є критично важливим для забезпечення відповідності міжнародним стандартам боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

Отже, використання інформаційних продуктів World-Check, LexisNexis та SAS є ключовим фактором для українських компаній та установ, які прагнуть дотримуватися міжнародних стандартів ПВК/ФТ і забезпечити фінансову безпеку. Ці інструменти допомагають ефективно управляти ризиками, підвищувати надійність та захищати репутацію, що є критично важливим у сучасних умовах.

11. ПОНЯТТЯ ТА РОЛЬ ОФШОРІВ У ВІДМИВАННІ БРУДНИХ ГРОШЕЙ

Офшорна компанія – це компанія, яка користується пільгами у сфері оподаткування, і зареєстрована в офшорній зоні, тобто у країні або на території, що цілеспрямовано привертає міжнародний бізнес шляхом надання йому податкових пільг. Так називають країни і юрисдикції, де для компаній-нерезидентів установлені низькі або нульові податки, а власникам дають широкі можливості приховати факт участі у бізнесі. **До офшорів, перш за все відносять острівні держави карибського басейну: Панаму, Беліз, Британські Віргінські острови.**

Основні характеристики офшорів:

1. *Низькі або нульові податки.* Офшорні зони часто пропонують значно нижчі ставки оподаткування порівняно з більшістю розвинених країн.

2. *Спрощена звітність.* Вимоги до фінансової звітності в офшорах зазвичай мінімальні, що значно полегшує ведення бізнесу.

3. *Конфіденційність власників.* Багато офшорних юрисдикцій гарантують високий рівень конфіденційності щодо реальних власників компаній. Ці особливості роблять офшори привабливими як для легального бізнесу, так і для тих, хто має на меті приховати походження коштів.

У більшості офшорних зон бізнесмен не може безпосередньо зареєструвати компанію, йому необхідно звернутися до **реєстраційного агента**. До таких належить, наприклад, і Mossak Fonseca. Реєстраційний агент від свого імені подає документи на реєстрацію компанії. Він зберігає реєстр директорів і співвласників. Як правило, реєстраційні агенти надають широкий набір супутніх послуг: його співробітники можуть виступати номінальними власниками і номінальними директорами на прохання клієнта. Згідно із законом, реєстраційний агент повинен знати реального власника компанії. Для реєстрації офшору від майбутнього власника, як правило, потрібен паспорт, рекомендація банку і якийсь рахунок за комунальні послуги, щоб підтвердити адресу проживання.

Реєстраційний агент – не єдиний посередник між бізнесменом і його бізнесом. **Справи від імені клієнта найчастіше ведуть спеціальні компанії, що управляють його активами.** Ланцюжок посередників може бути досить довгим. Наприклад, справи від імені клієнта можуть вести співробітники банку, які наймають юридичну компанію, а та вже безпосередньо працює з реєстраційним агентом.

Саме офшори є такими привабливими для процесу відмивання грошей тому, що:

1. *Забезпечення анонімності.* Офшорні юрисдикції часто надають високий рівень конфіденційності щодо реальних власників компаній, що ускладнює виявлення справжніх бенефіціарів.

2. *Складність відстеження коштів.* Завдяки складним схемам і множинним транзакціям через різні юрисдикції, відстежити рух коштів стає надзвичайно складно.

3. *Відсутність обміну податковою інформацією.* Багато офшорних зон не мають угод про обмін податковою інформацією з іншими країнами, що ускладнює розслідування.

4. *Слабкий фінансовий контроль.* У деяких офшорних юрисдикціях система фінансового моніторингу менш розвинена, що полегшує проведення сумнівних операцій.

Ці фактори роблять офшори ідеальним інструментом для тих, хто прагне приховати незаконне походження коштів.

До типових схем відмивання грошей з використанням офшорів можна віднести:

1. *Фіктивні кредити.* Компанія в офшорі "позичає" гроші фірмі в іншій країні. Насправді, це повернення власних коштів під виглядом кредиту.

2. *Трансфертне ціноутворення.* Товари продаються за заниженими цінами офшорній компанії, яка потім перепродає їх за ринковою ціною. Різниця осідає в офшорі.

3. *Фіктивні послуги.* Офшорній компанії сплачуються кошти за неіснуючі консультаційні чи інші послуги.

Використання офшорів для відмивання грошей має серйозні наслідки для економіки:

1. *Втрата податкових надходжень.* Країни недоотримують значні суми податкових платежів, що могли б бути використані для суспільних потреб.

2. *Підриг фінансової стабільності.* Великі обсяги незаконних фінансових потоків можуть дестабілізувати фінансові системи країни.

3. *Фінансування тероризму та злочинності.* Відмиті кошти часто використовуються для фінансування інших незаконних видів діяльності

Важливо розуміти, що використання офшорів не завжди пов'язане з нелегальною діяльністю. **Існує ряд законних способів використання офшорних юрисдикцій:**

1. *Оптимізація оподаткування.* Компанії можуть легально використовувати офшори для зменшення податкового навантаження.

2. *Захист активів.* Офшори часто використовуються для захисту активів від потенційних судових позовів або нестабільної економічної ситуації в країні.

3. *Міжнародна торгівля.* Офшорні компанії можуть полегшувати міжнародні торгові операції.

Яскравим прикладом легального використання офшорів є компанія Apple. Вона використовує складну мережу офшорних структур для оптимізації своїх податкових зобов'язань. Наприклад, Apple тримає значну частину своїх прибутків в Ірландії, де корпоративний податок нижчий, ніж у США.

Уперше українські бізнесмени дістали можливість відкривати офшорні компанії в 1991 році. У квітні 1991 року швейцарська компанія Riggs Walmet Group оголосила, що виходить на український ринок з пропозицією про організацію компаній. Пропонувалася не тільки допомога у створенні безподаткових компаній, але й підтримка їх діяльності – внесення щорічних внесків до бюджету країни базування, забезпечення секретарських послуг з обробки нерегулярної пошти, організація щорічних зборів акціонерів, складання балансів тощо.

Спочатку це робилося відповідно до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», потім – відповідно до Податкового кодексу України. Перелік офшорних зон завжди затверджувався актами Кабінету Міністрів України. Практично, такий перелік оновлювався кожен один-три роки, іноді – через більші періоди.

У суспільстві існує переконання, що бізнесменів у офшорні зони вабить можливість ухилення від сплати податків або відмивання «брудних грошей».

У контексті України офшорні компанії завжди використовувалися у процесі фінансування українських проектів з-за кордону – як поточного, так і довгострокового.

У схемах цього типу широко використовувалися спеціалізовані компанії, розташовані в зонах податкових пільг.

Українські банки і фінансові компанії використовували офшорні схеми діяльності на світових ринках цінних паперів. Збільшилася також роль офшорних схем у формуванні транснаціональних господарських систем, коли офшорні фірми вбудовувалися в мережу зовнішніх філіалів українських підприємств.

Існує комплекс факторів, які стимулюють розвиток офшорного бізнесу в Україні. До головних із них належать:

- тягар податкового навантаження і неефективність фіскальної політики;
- несприятливий інвестиційний клімат і потужні мотиви до експорту капіталу за кордон;
- високі інвестиційні ризики і використання офшорних схем для приховування факту володіння інвестиційними об'єктами в Україні;
- криміналізація економіки і використання офшорних схем для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

За даними міжнародної організації Tax Justice Network, втрати України від офшорних схем складають близько \$11,6 млрд на рік. Ці кошти могли б бути використані для розвитку інфраструктури, оборони, охорони здоров'я, освіти та інших важливих сфер.

На думку експертів, протягом 1980-х років до Швейцарії були переведені з Центральної Європи і колишнього СРСР мільярди доларів. У швейцарців немає однозначної думки, чи можна вважати всі ці внески злочинними. Проте за міжнародними стандартами ці гроші потрапляють у категорію «підозрілих» і можуть бути заблоковані.

Для прикладу, за даними дослідження двох американських неурядових організацій – Center for Tax Justice та U.S. Public Interest Research Group Education Fond, проведеного у 2015 році, п'ятсот найбільших американських корпорацій тримають в офшорах більше як 2,1 трлн доларів прибутків. У разі повернення цих коштів до США корпораціям довелося б сплатити додатково 620 млрд. доларів податків. Найбільшу суму на закордонних рахунках має корпорація Apple – понад 181 млрд. дол. За нею іде конгломерат General Electric з 119 млрд. «офшорних» доларів, а також фірма Microsoft, яка тримає на закордонних рахунках 108,3 млрд. дол.

У зв'язку зі стрімким розвитком офшорних центрів виникла необхідність регулювання їх діяльності з метою уникнення використання офшорів для ведення незаконного бізнесу. Регулюванням офшорного бізнесу займаються такі міжнародні організації, як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і Міжнародна група з протидії відмиванню грошей (FATF), формуючи низку рекомендацій до офшорних центрів.

Нині універсального, єдиного списку офшорів немає. Кожна країна, кожна міжнародна організація, іноді кожне відомство в рамках однієї країни складають власний список офшорів, кількість яких сьогодні вимірюється десятками: до 30% країн світу мають ті чи інші ознаки офшорів. Деякі країни не вважаються офшорами, проте під їх юрисдикцією можуть знаходитися території (зони), що мають явні ознаки офшорів.

Основні умови, які висуває ОЕСР, такі: підписання міжнародних угод щодо обміну податковою інформацією, посилення контролю за діяльністю компаній усередині держави для боротьби з відмиванням коштів. ОЕСР оцінює країни за такими критеріями, як наявність інформації, її доступність, а також можливість обміну інформацією.

Компанії з офшорних зон, які потрапили в «чорні списки», відчувають певні обмеження і пильний контроль. Так, багато європейських банків відмовляються працювати з офшорними компаніями, відкривати рахунки, видавати кредити. Якщо рахунки все ж таки відкривають, то за ними встановлюється пильний контроль з боку державних органів країни, де перебуває банк. Крім того, багато європейських компаній відмовляються співпрацювати з офшорними, оскільки це може негативно відбитися на їхній репутації.

Підсумовуючи, можна зробити такі висновки:

1. Офшори є потужним інструментом для відмивання грошей завдяки своїм характеристикам: низьким податкам, високій конфіденційності та слабкому фінансовому контролю.

2. Існує нагальна необхідність посилення міжнародного співробітництва у боротьбі з відмиванням грошей. Жодна країна не може ефективно боротися з цією проблемою самотійно.

3. Важливо знайти баланс між фінансовою свободою та контролем. Надмірне регулювання може зашкодити законному бізнесу, а недостатній контроль відкриває двері для зловживань.

4. Перспективи боротьби з відмиванням грошей у розвитку нових технологій для виявлення підозрілих транзакцій. Штучний інтелект і аналіз великих даних можуть стати ключовими інструментами в цій боротьбі

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Коли вступила в силу Страсбурзька конвенція?

- а) 1993 р.;
- б) 1991 р.;
- в) 1990 р.;
- г) 1997 р.

2. Про яку конвенцію, прийняту на міністерській конференції Ради Європи 16 травня 2005 р. у Варшаві, йдеться?

- а) Страсбурзька конвенція;
- б) Немає правильної відповіді;
- в) Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму;
- г) Віденська конвенція.

3. Яка Резолюція Ради Безпеки ООН мала універсальний характер та спрямована проти фінансування тероризму в цілому?

- а) Резолюція 1373;
- б) Резолюція 1267;
- в) Резолюція 1333;
- г) Резолюція 1390.

4. Коли прийнято Директиву 2005/60/ЄС з питань запобігання використанню фінансової системи?

- а) 26 вересня 2005 р.;
- б) 26 жовтня 2004 р.;
- в) 23 вересня 2003 р.;
- г) 26 жовтня 2005 р.

5. До спеціальних Рекомендацій FATF належить:

- а) криміналізація фінансування тероризму та пов'язаного з ним відмивання грошей;
- б) замороження або конфіскація терористичних активів;

- в) міжнародне співробітництво;
- г) всі відповіді правильні.

6. При здійсненні якої оцінки кожна країна-член FATF самостійно надає інформацію про стан реалізації Рекомендацій, відповідаючи щороку на стандартний, заздалегідь визначений перелік запитань?

- а) взаємної оцінки;
- б) самооцінки;
- в) експертної оцінки;
- г) немає правильної відповіді.

7. При здійсненні якої оцінки FATF по черзі перевіряє кожну країну-члена на основі інформації, отриманої безпосередньо у цій країні упродовж перебування там групи з трьох - чотирьох експертів в юридичній та фінансовій сферах з урядів інших держав-членів?

- а) взаємної оцінки;
- б) самооцінки;
- в) експертної оцінки;
- г) немає правильної відповіді.

8. Юрисдикції, до яких FATF закликає вживати контрзаходи, у т.ч. санкції, з метою захисту від ризиків, що від них походять включаються до:

- а) «чорного списку»;
- б) «темно-сірого списку»;
- в) «світло-сірого списку»;
- г) «сірого списку».

9. Перелік країн і територій, які не співпрацюють у сфері протидії легалізації злочинних коштів, – це:

- а) «білий список» FATF;
- б) «червоний список» FATF;
- в) «чорний список» FATF;
- г) «жовтий список» FATF.

10. Включення країни до «чорного списку» FATF:

- а) призводить до застосування санкцій;
- б) не призводить до застосування санкцій;
- в) свідчить про ступінь довіри до неї з боку зарубіжних інвесторів;
- г) правильна відповідь б) і г).

11. Скільки існує груп критеріїв включення чи виключення з «чорного списку» FATF?

- а) 3;
- б) 4;
- в) 7;
- г) 8.

12. До «сірого списку» FATF включаються:

а) юрисдикції, які мають стратегічні недоліки національної системи ПБК/ФТ, не досягли суттєвого прогресу в їх усуненні або не виконують розробленої спільно із FATF програми дій;

б) юрисдикції, по відношенню до яких FATF закликає застосовувати контрзаходи, у т.ч. санкції, з метою захисту від ризиків, що від них походять;

в) юрисдикції, в яких існують недоліки законодавчого поля та які спільно із FATF розробили план дій щодо їх усунення і на високому політичному рівні заявили про готовність усунути вказані недоліки;

г) немає правильної відповіді.

13. До «чорного списку» FATF віднесено:

- а) дві країни;
- б) три країни;
- в) чотири країни;
- г) шість країн.

14. Ефективна система ПВК/ФТ вимагає:

- а) політичної стабільності;
- б) зобов'язання на високому рівні усунути недоліки у сфері ПВК/ФТ;
- в) верховенства права;
- г) усі відповіді правильні.

15. Які країни входять до переліку країн (територій), що не виконують чи неналежно виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що здійснюють діяльність у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму?

- а) Іран;
- б) Північна Корея;
- в) М'янма;
- г) усі відповіді правильні.

16. Коли прийнята «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу»?

- а) 1988 р.;
- б) 2000 р.;
- в) 2001 р.;
- г) 1990 р.

17. У якому році введений новий формат SWIFT-повідомлень?

- а) 2007;
- б) 2005;
- в) 2009;
- г) 2012.

18. Принципи обміну інформацією між ПФР не містять такі розділи:

- а) вступ;
- б) міжнародне співробітництво;
- в) загальна частина;

г) висновки.

19. Про яку систему, створену компанією «Mead Data Central» для американських юристів ідеться? У відповідь на позитивну реакцію громадськості на новий продукт компанія вирішила розширити інформаційні можливості нової системи:

- а) on-line система Lexis;
- б) on-line система Linux;
- в) on-line система Lexus;
- г) on-line система Lexas.

20. Компанія, що користується пільгами у сфері оподаткування та зареєстрована в офшорній зоні, тобто в країні або на території, що цілеспрямовано привертає міжнародний бізнес шляхом надання йому податкових пільг. Так називають країни і юрисдикції, де для компаній-нерезидентів установлені низькі або нульові податки, а власникам дають широкі можливості приховати факт участі у бізнесі:

- а) офшорна компанія;
- б) офіційна компанія;
- в) міжнародна компанія;
- г) правильної відповіді немає.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Охарактеризуйте зміст і значення документа «Рекомендації FATF».
2. Чим викликана необхідність регулярних переглядів Рекомендацій FATF і в чому вони полягали?
3. Які міжнародні організації у сфері боротьби з відмиванням злочинних доходів, що створені по типу FATF, діють на даний час у світі?
4. Що таке «чорний список» FATF?
5. Опишіть правові основи боротьби з відмиванням грошей у провідних країнах світу.
6. Які принципи Вольфсберзької групи?
7. Охарактеризуйте документи Базельського комітету.
8. Визначте основні принципи, що лежать в основі побудови системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму.
9. Розкрийте джерела та механізми фінансування терористичних угруповань та терористичних операцій.
10. Охарактеризуйте інформаційні продукти WORLD CHECK, LEXIS NEXIS, SAS.
11. Розкрийте поняття та роль офшорів у відмиванні брудних грошей.

РОЗДІЛ 4. ПРАВОВІ ОСНОВИ, ЗАВДАННЯ, ОБОВ'ЯЗКИ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

1. Правові засади здійснення фінансового моніторингу в Україні.

2. Державна служба фінансового моніторингу – уповноважений орган з питань фінансового моніторингу в Україні.

3. Обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

4. Повноваження та обов'язки суб'єктів державного фінансового моніторингу.

5. НБУ як суб'єкт державного фінансового моніторингу в Україні: роль, завдання, повноваження.

6. Політично значущі особи.

7. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, відновлення прав і законних інтересів власників.

1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Вибір державою тих або інших адміністративних засобів боротьби з відмиванням грошей зумовлений, насамперед, особливостями системи управління у цілому. Втім, для повноцінного функціонування системи фінансового моніторингу необхідні ґрунтовні законодавчі підвалини, які, у тому числі, повинні встановлювати чіткий розподіл повноважень між учасниками цієї системи.

У нашій державі законодавча база у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, створювалася поступово. Якщо системи протидії у зарубіжних країнах і на міжнародному рівні почали формуватися ще на початку 1980-х років, то першими кроками України у цьому напрямі стало приєднання у 1991 році до Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин і прийняття у 1995 році Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними».

Відносини, що виникають у сфері запобігання та протидії, регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та іншими законами, а також прийнятими на їх виконання нормативно-правовими актами.

Дія Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» поширюється на громадян України, іноземців та осіб без громадянства, фізичних осіб - підприємців, юридичних осіб, їх філії, представництва та інші відокремлені підрозділи, що забезпечують проведення

фінансових операцій на території України та за її межами відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, органи місцевого самоврядування, правоохоронні та розвідувальні органи, інші державні органи України [8].

Виконання цього Закону не є порушенням Закону України "Про захист персональних даних" у частині обробки персональних даних. Обробка персональних даних здійснюється без отримання згоди такого суб'єкта.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний під час здійснення ідентифікації клієнта інформувати останнього про покладені на нього зобов'язання щодо обробки персональних даних для цілей запобігання та протидії [8].

Важливі механізми протидії отриманню незаконних доходів також закладено в прийнятому у травні 2002 р. Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг». На посилення правової основи протидії відмиванню брудних грошей працює і Закон України «Про банки і банківську діяльність».

Органом уповноваженим на здійснення моніторингу фінансових операцій є Державна служба фінансового моніторингу України.

До легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення ґрунтуються на принципах [8]:

- пріоритетності захисту законних інтересів громадян, суспільства і держави від шкоди, заподіяної внаслідок легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- надання пріоритету заходам із запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення над заходами з протидії їм;
- застосування ризик-орієнтованого підходу під час проведення фінансового моніторингу;
- координованості взаємодії учасників системи запобігання та протидії;
- невідворотності застосування заходів щодо замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням;
- невідворотності покарання та переконливості і пропорційності заходів впливу за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії;
- захисту суб'єктів фінансового моніторингу та їх працівників від погроз та інших негативних чи дискримінаційних дій, пов'язаних з виконанням вимог законодавства;
- звільнення від відповідальності за шкоду, заподіяну у зв'язку з виконанням обов'язків щодо проведення фінансового моніторингу у межах та у спосіб, що передбачені законодавством;
- збереження, захисту інформації та повноти, актуальності і своєчасності інформаційного обміну;
- доступності суб'єктам фінансового моніторингу інформації, необхідної для проведення фінансового моніторингу;
- звільнення від відповідальності за надання інформації з обмеженим доступом відповідно до вимог законодавства;
- співробітництва та взаємодії у сфері запобігання та протидії з іноземними державами, їх компетентними органами,

міжнародними, міжурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у зазначеній сфері [8].

Українське законодавство закріпило ряд базових принципів, визначених «Сорока рекомендаціями FATF». **За оцінками фахівців FATF, з двадцяти п'яти критеріїв, що були сформульовані для визначення країн, які не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням коштів, Україна, на жаль, повністю відповідала лише десяти критеріям** (№4 – обов'язковий моніторинг усіх фінансових систем, №8 – відсутність законів з приводу регулювання фінансових інститутів, №10 – ненадання фінансової звітності, щодо підозрілих фінансових операцій, №11 – небажання фінансового сектора допомагати відповідним органам з приводу перешкоджання відмивання брудних грошей, 14 – фіктивні компанії, №15 – складність визначення власників компаній, їхню особу тощо, №16 – складність визначення керівного складу компаній, №23 – участь злочинних угруповань у відмиванні грошей, №24 – відсутність законів, які б регулювали обмін інформацією між міжнародними правовими організаціями, №25 – небажання вживати адекватні заходи у відповідь на порушення законодавства) **й частково – семи. Мова йшла про необхідність суттєвого поліпшення системи протидії відмиванню грошей. Через зволікання з прийняттям цих принципів Україна 1 вересня 2001 р. була віднесена до «чорного списку» FATF.**

Заходи, яких вжили законодавчі та виконавчі гілки влади нашої країни, дали підстави FATF на пленарному засіданні в Парижі в лютому 2003 р. скасувати дію додаткових заходів протидії (санкцій) щодо України.

Система фінансового моніторингу складається з первинного та державного рівнів [8].

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є:

- 1) банки, страховики (у тому числі під час здійснення діяльності з перестрахування), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;
- 2) оператори платіжних систем;
- 3) професійні учасники організованих товарних ринків;

4) професійні учасники ринків капіталу, крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами;

5) оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги із здійснення валютних операцій;

6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України;

7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин):

а) суб'єкти аудиторської діяльності;

б) бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку;

в) суб'єкти господарювання, що здійснюють консультивання з питань оподаткування;

г) адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально;

г) нотаріуси;

д) суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги;

е) особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами;

є) суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном;

ж) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами та дорогоцінним камінням і виробами з них;

з) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри;

и) суб'єкти господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги в такій діяльності;

8) постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів;

9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є:

- Національний банк України;
- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (Міністерство фінансів України);
- Міністерство юстиції України;
- Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- Міністерство цифрової трансформації України;
- Державна служба фінансового моніторингу України.

Державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії здійснюються щодо:

1) банків і філій іноземних банків; страховиків (у тому числі під час здійснення діяльності з перестрахування), страхових (перестрахових) брокерів, кредитних спілок, ломбардів, інших фінансових установ, реєстрацію чи ліцензування яких здійснює Національний банк України; операторів поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги із здійснення валютних операцій; операторів платіжних систем; філій або представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; інших юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги, - **Національним банком України;**

2) професійних учасників організованих товарних ринків; установ накопичувального пенсійного забезпечення; управителів фондів фінансування будівництва/фондів операцій з нерухомістю; професійних учасників ринків капіталу (крім банків), включаючи Центральний депозитарій цінних паперів, - **Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;**

3) суб'єктів аудиторської діяльності; бухгалтерів; суб'єктів господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; суб'єктів господарювання, що здійснюють консультування з

питань оподаткування; суб'єктів господарювання, що надають посередницькі та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном; суб'єктів господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри; суб'єктів господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги в такій діяльності, – Міністерством фінансів України;

4) адвокатських бюро, адвокатських об'єднань та адвокатів, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; нотаріусів; суб'єктів господарювання, що надають юридичні послуги; осіб, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, трастами та іншими подібними правовими утвореннями, - **Міністерством юстиції України;**

5) постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, - **Міністерством цифрової трансформації України.**

2. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ – УПОВНОВАЖЕНИЙ ОРГАН З ПИТАНЬ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Завдання держави та правоохоронних органів полягає в тому, аби організувати надійні перешкоди відмиванню «брудних» коштів.

Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг України) посідає центральне місце у національній системі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Подібні організації діють у понад 100 країнах світу і мають загальноприйняту назву – **підрозділ фінансової розвідки (ПФР) – Financia Intelligence Units (FIU).**

Згідно з міжнародними стандартами, Держфінмоніторинг України не є фінансовим чи контролюючим органом, він функціонує у взаємодії з фінансовим сектором і правоохоронними органами.

Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України і який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [20].

Мета Держфінмоніторингу України – виконання координуючої ролі у сфері реалізації державної політики щодо протидії відмиванню "брудних" коштів і фінансуванню тероризму.

Держфінмоніторинг створений та розпочав свою діяльність у 2002 році у складі Міністерства фінансів України у статусі Державного департаменту фінансового моніторингу.

З 2005 року відповідно до Закону України Держфінмоніторинг набув статусу центрального органу виконавчої влади.

У своїй діяльності Держфінмоніторинг (*спеціально уповноважений орган*) керується Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та використовує міжнародні стандарти, які спрямовані на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Основними завданнями Держфінмоніторингу є [20]:

1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

3) збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення;

4) забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

5) проведення національної оцінки ризиків;

6) налагодження співпраці, взаємодії та інформаційного обміну з державними органами, Національним банком, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

7) забезпечення в установленому порядку представництва України в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Держфінмоніторинг України:

- забезпечує зберігання інформації, матеріалів не менш як п'ять років після отримання інформації про фінансову операцію, відмови від здійснення фінансової операції або прийняття правоохоронними органами або судами рішень у справах, під час розгляду яких використовувалися узагальнені матеріали.

- у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, забезпечує зняття з обліку/поновлення на обліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу за їх зверненням у разі припинення/поновлення ними відповідної діяльності або зняття з обліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу за

зверненням суб'єктів державного фінансового моніторингу, які відповідно до законодавства виконують функції з державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, чи на підставі інформації відповідних органів державної реєстрації про скасування державної реєстрації (для юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців), чи у разі державної реєстрації смерті (для фізичних осіб).

Держфінмоніторинг є незалежним у прийнятті рішень щодо аналізу інформації про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення, надсилання запитів та/або передачі інформації правоохоронним та розвідувальним органам.

Керівник Держфінмоніторингу призначається на посаду за результатами проведення конкурсу і звільняється з посади в установленому законодавством порядку.

Гранична чисельність державних службовців та працівників апарату Держфінмоніторингу затверджується Кабінетом Міністрів України.

Структуру апарату Держфінмоніторингу затверджує його Голова за погодженням з Міністром фінансів.

Штатний розпис та кошторис апарату Держфінмоніторингу затверджує його Голова за погодженням з Мінфіном.

Використання Держфінмоніторингу в партійних, групових чи особистих інтересах не допускається.

На період служби чи роботи за трудовим договором членство посадових і службових осіб Держфінмоніторингу в партіях, рухах та інших громадських об'єднаннях, що мають політичні цілі, зупиняється.

Керівник Держфінмоніторингу не може бути членом політичної партії, руху та інших громадських об'єднань, що мають політичні цілі.

Членство працівників, які уклали трудовий договір із Держфінмоніторингом, у професійних спілках та інших громадських об'єднаннях, що не мають політичних цілей, не заборонено.

Держфінмоніторинг та інші суб'єкти державного фінансового моніторингу у межах своїх повноважень забезпечують співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, задіяними у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, у тому числі з Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Європейським Союзом, Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок, Організацією Об'єднаних Націй.

У рамках співробітництва з Радою Європи експерти Держфінмоніторингу, починаючи з 2002 року на постійній основі беруть участь у пленарних засіданнях Комітету MONEYVAL.

На сьогодні Держфінмоніторинг співпрацює з більш ніж 150 підрозділами фінансових розвідок інших країн та отримує від іноземних партнерів інформацію, яка може бути пов'язана з протиправною діяльністю. Це дозволяє оперативніше та у більш повному обсязі розслідувати складні транснаціональні схеми.

3. ОБОВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу розробляє, впроваджує й оновлює правила фінансового моніторингу, програми проведення первинного фінансового моніторингу та інші внутрішні документи з питань фінансового моніторингу і призначає працівника, відповідального за його проведення.

Внутрішні документи з питань фінансового моніторингу повинні містити процедури, достатні для забезпечення ефективного управління ризиками, а також для запобігання використанню послуг та продуктів суб'єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний [8]:

1) стати на облік у спеціально уповноваженому органі як суб'єкт первинного фінансового моніторингу та повідомляти спеціально уповноважений орган про:

- призначення чи звільнення відповідального працівника;
- призначення особи, яка тимчасово буде виконувати обов'язки відповідального працівника у разі його відсутності;
- зміну відомостей про суб'єкта первинного фінансового моніторингу та/або відповідального працівника чи особу, яка тимчасово виконує його обов'язки;
- припинення та/або поновлення діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

2) забезпечувати відповідно до вимог, встановлених відповідним суб'єктом державного фінансового моніторингу, належну організацію та проведення первинного фінансового моніторингу, що належним чином надасть можливість виявляти порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність) незалежно від рівня ризику ділових відносин з клієнтом (проведення фінансових операцій без встановлення ділових відносин) і повідомляти про них спеціально уповноважений орган, а також запобігати використанню послуг і продуктів суб'єкта первинного фінансового моніторингу для проведення клієнтами фінансових операцій з протиправною метою;

3) забезпечувати функціонування належної системи управління ризиками, застосування у своїй діяльності ризик-орієнтовного підходу та вжиття належних заходів з метою мінімізації ризиків;

4) здійснювати належну перевірку нових, а також існуючих клієнтів;

5) забезпечувати моніторинг фінансових операцій клієнта (у тому числі таких, що здійснюються в інтересах клієнта) на предмет відповідності таких фінансових операцій наявній у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик, включаючи в разі необхідності інформацію про джерело коштів, пов'язаних з фінансовою(ими) операцією(ями);

6) забезпечувати виявлення, зокрема з використанням засобів автоматизації, фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, до початку, у процесі, у день виникнення підозри, після їх проведення або під час спроби їх проведення чи після відмови клієнта від їх проведення;

7) забезпечувати реєстрацію фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, зокрема з використанням засобів автоматизації;

8) повідомляти спеціально уповноважений орган про порогові, підозрілі фінансові операції, про розбіжності між відомостями про кінцевих бенефіціарних власників клієнта;

9) сприяти в межах законодавства працівникам спеціально уповноваженого органу у проведенні аналізу фінансових операцій;

10) подавати на запит спеціально уповноваженого органу додаткову інформацію;

11) вживати заходи щодо запобігання розголошенню інформації, що подається спеціально уповноваженому органу, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу;

12) документувати заходи, вжиті з метою виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії шляхом створення (ведення) відповідних документів (у тому числі електронних), записів;

13) зберігати (у спосіб, щоб оперативно надавати на запит відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу, та в обсязі, достатньому для відновлення інформації щодо конкретних фінансових операцій, у тому числі у разі необхідності надання як докази у кримінальному провадженні) документи (у тому числі електронні), їх копії, записи, дані, інформацію щодо заходів, вжитих з метою виконання вимог у сфері запобігання та протидії;

14) забезпечувати доступ відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу до документів або інформації, що міститься в них;

15) за дорученням спеціально уповноваженого органу, наданим з метою виконання запиту уповноваженого органу іноземної держави, зупиняти проведення або забезпечити

моніторинг фінансової операції відповідної особи в установленому законодавством порядку;

16) за рішенням спеціально уповноваженого органу зупиняти проведення видаткових фінансових операцій або забезпечити моніторинг фінансової операції (фінансових операцій) відповідної особи в установленому законодавством порядку;

17) проводити в порядку, встановленому суб'єктом державного фінансового моніторингу, внутрішні перевірки своєї діяльності на предмет дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії або незалежний аудит своєї діяльності (крім банківської діяльності) у цій сфері;

18) вживати відповідно до законодавства заходи для забезпечення проходження відповідальним працівником навчання у сфері запобігання та протидії протягом трьох місяців з дня його призначення, а також підвищення кваліфікації відповідального працівника шляхом проходження навчання не менше одного разу на три роки на базі відповідного навчального закладу, що належить до сфери управління спеціально уповноваженого органу, та в інших навчальних закладах за погодженням із спеціально уповноваженим органом;

19) вживати на постійній основі заходи з підготовки персоналу, зокрема шляхом проведення освітньої та практичної роботи;

20) здійснювати управління ризиками, пов'язаними із запровадженням чи використанням нових та існуючих інформаційних продуктів, ділової практики або технологій, у тому числі таких, що забезпечують проведення фінансових операцій без безпосереднього контакту з клієнтом;

21) виконувати передбачені законодавством у сфері запобігання та протидії вимоги відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу;

22) забезпечувати захист працівників у зв'язку з повідомленням ними керівника та/або відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу чи суб'єкта державного фінансового моніторингу про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

23) не допускати до керівництва, членства у своїх органах управління (наглядових та виконавчих) або контролю осіб, які мають не погашену або не зняту в установленому законом порядку судимість за корисливі кримінальні правопорушення або тероризм, а також їх співучасників у таких кримінальних правопорушеннях;

24) не допускати формування свого статутного капіталу за рахунок коштів, джерела походження яких неможливо підтвердити;

25) виконувати інші зобов'язання, що визначені законодавством.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу з метою виконання покладених на нього завдань має право звертатися із запитами до Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку, органів виконавчої влади, правоохоронних органів, державних реєстраторів, які зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня отримання відповідного запиту надати запитувану інформацію та/або документи (їх копії, витяги з документів). Правоохоронні органи надають інформацію з урахуванням вимог, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України.

Керівник і заступник керівника, голова та члени наглядового органу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідальний працівник (особа, яка тимчасово виконує повноваження відповідального працівника у разі його відсутності), інші працівники суб'єкта первинного фінансового моніторингу, які залучені до проведення первинного фінансового моніторингу, повинні мати бездоганну ділову репутацію та не мати громадянства (підданства) держави, що здійснює збройну агресію проти України [8].

Відповідальність за неналежну організацію та проведення первинного фінансового моніторингу несе керівник, а також відповідальний працівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Виконання обов'язків суб'єкта (спеціально визначеного суб'єкта) первинного фінансового моніторингу забезпечується [8]:

1) адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та адвокатами, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, нотаріусами, суб'єктами господарювання, що надають юридичні послуги, якщо вони беруть участь, діючи від імені та/або за дорученням клієнта, у будь-якій фінансовій операції та/або допомагають клієнту планувати чи здійснювати операцію щодо:

- купівлі-продажу нерухомості або управління майном при фінансуванні будівництва житла;

- купівлі-продажу суб'єктів господарювання та корпоративних прав;

- управління коштами, цінними паперами або іншими активами клієнта;

- відкриття та/або управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах;

- залучення коштів, необхідних для створення юридичних осіб та фондів, забезпечення їх діяльності або управління ними;

- створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, фондами, трастами або іншими подібними правовими утвореннями;

2) суб'єктами господарювання, які надають посередницькі та/або консультативні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном, при наданні посередницьких та/або консультативних послуг, підготовці та/або вчиненні правочинів щодо купівлі-продажу або надання в оренду нерухомого майна, якщо щомісячна сума орендної плати дорівнює або перевищує порогову суму;

3) суб'єктами господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, якщо сума фінансової операції (або пов'язаних фінансових операцій) дорівнює або перевищує порогову суму, під час проведення фінансових операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них та/або під час організації торгівлі такими предметами, у тому числі аукціонної;

4) суб'єктами господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри (окрім азартних ігор в казино), під час здійснення фінансових операцій із прийняття ставок, повернення ставок та видачі (виплати) виграшів (призів).

Суб'єкт господарювання, який проводить лотереї, зобов'язаний також виконувати обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу під час здійснення фінансових операцій із прийняття ставок у лотерею, повернення ставок у лотерею та видачі (виплати) виграшів (призів) у лотерею, які здійснюються розповсюджувачами лотерей від імені та за рахунок такого суб'єкта господарювання;

5) суб'єктами господарювання, які проводять азартні ігри в казино, під час здійснення фінансових операцій із обміну коштів на ігрові замітники гривні, обміну ігрових заміників гривні на кошти, а також під час виплати виграшів;

6) суб'єктами господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги в такій діяльності, якщо сума фінансової операції (або пов'язаних фінансових операцій) дорівнює або перевищує порогову суму, під час проведення фінансових операцій з культурними цінностями та/або під час організації торгівлі такими культурними цінностями, у тому числі аукціонної.

4. ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОБОВ'ЯЗКИ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Суб'єкти державного фінансового моніторингу в межах їх повноважень зобов'язані:

1) здійснювати нагляд у сфері запобігання та протидії за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема, шляхом проведення планових і позапланових перевірок, у тому числі беззвізних, у порядку, встановленому:

- Національним банком України - для банків і філій іноземних банків; страховиків (у тому числі під час здійснення діяльності з перестрахування), страхових (перестрахових) брокерів, кредитних спілок, ломбардів, інших фінансових

установ, реєстрацію чи ліцензування яких здійснює Національний банк України; операторів поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги із здійснення валютних операцій; операторів платіжних систем; філій або представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; інших юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги;

- *Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку* - для товарних та інших бірж, що проводять фінансові операції з товарами; установ накопичувального пенсійного забезпечення; управителів фондів фінансування будівництва/фондів операцій з нерухомістю; професійних учасників фондового ринку (крім банків), включаючи Центральний депозитарій цінних паперів;

- *Кабінетом Міністрів України* - для інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

2) *вживати заходи впливу, передбачені законом, у разі виявлення порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, та/або вимагати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, у тому числі усунення порушень та/або вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, а також вжиття заходів з усунення виявлених за результатами нагляду недоліків щодо організації та проведення первинного фінансового моніторингу;*

3) *створити та забезпечити функціонування самостійного структурного підрозділу з питання регулювання і нагляду у сфері запобігання та протидії з відповідною штатною чисельністю, працівники якого будуть здатні за своїми діловими та моральними якостями, освітнім, кваліфікаційним і професійним рівнями виконувати покладені на них службові обов'язки;*

4) *здійснювати з урахуванням ризик-орієнтованого підходу регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами*

первинного фінансового моніторингу, для мінімізації ризиків під час їх діяльності, у тому числі встановлювати ознаки неналежної системи управління ризиками (система управління ризиками вважається неналежною, зокрема, у разі встановлення фактів багаторазового, у великих обсягах, проведення фінансових операцій, щодо яких є підозри використання суб'єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, фінансування розповсюдження зброї масового знищення чи вчинення іншого кримінального правопорушення). Факт неналежності системи управління ризиками відповідного суб'єкта первинного фінансового моніторингу встановлюється за наявності визначених відповідним суб'єктом державного фінансового моніторингу ознак у порядку, встановленому цим суб'єктом державного фінансового моніторингу;

5) забезпечувати зберігання інформації, що надійшла від суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу, спеціально уповноваженого та правоохоронних органів, у порядку, визначеному відповідними суб'єктами державного фінансового моніторингу;

6) проводити перевірку наявності професійної підготовки відповідальних працівників та організації професійної підготовки інших працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу [8].

Суб'єкти державного фінансового моніторингу:

- для виконання своїх функцій мають право одержувати у встановленому ними порядку від суб'єктів первинного фінансового моніторингу (щодо яких вони виконують функції регулювання і нагляду) інформацію, документи, копії документів, оформлені та засвідчені таким суб'єктом первинного фінансового моніторингу згідно з вимогами відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу.

- мають право подавати до визначених законом суб'єктів державного фінансового моніторингу, правоохоронних та інших державних органів отримані під час здійснення нагляду у сфері

запобігання та протидії відомості, що можуть свідчити про ознаки вчинення правопорушень.

- інформують спеціально уповноважений орган про виявлені порушення законодавства у сфері запобігання та протидії суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також про заходи, вжиті до них та/або їх посадових осіб за вчинені порушення законодавства у цій сфері.

Національний банк України для здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії має право безоплатного доступу (у тому числі автоматизованого) до відповідних інформаційних систем (баз даних) органів державної влади у порядку, що узгоджений ним з відповідним органом державної влади.

Надання інформації суб'єктами державного фінансового моніторингу до спеціально уповноваженого органу не є розкриттям таємниці фінансового моніторингу.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу щороку, але не пізніше 31 січня наступного року, зобов'язані надавати Держфінмоніторингу узагальнену інформацію про дотримання суб'єктами первинного фінансового моніторингу, за якими вони здійснюють функції державного регулювання і нагляду, вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, у тому числі про виявлені порушення та заходи, вжиті до суб'єктів первинного фінансового моніторингу та/або їх посадових осіб з метою їх усунення та/або недопущення у подальшій діяльності.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу зобов'язані подавати (за наявності) Держфінмоніторингу інформацію, зокрема:

- документи, необхідні для виконання покладених на нього завдань (крім інформації про особисте життя громадян), у порядку, визначеному законодавством;

- інформацію про припинення діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу, за якими вони здійснюють функції державного регулювання і нагляду, відповідно до законодавства.

Інші компетенції суб'єктів державного фінансового моніторингу:

- зобов'язані використовувати інформацію спеціально уповноваженого органу про ознаки можливого порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства у сфері запобігання та протидії для здійснення відповідної перевірки;

- забезпечують надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб'єктам первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії (в тому числі надають рекомендації та роз'яснення з питань застосування законодавства у цій сфері);

- визначають і розробляють процедуру застосування відповідних запобіжних заходів щодо держав (юрисдикцій), які не виконують або неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

- погоджують із спеціально уповноваженим органом розроблені проекти будь-яких нормативно-правових актів з питань, пов'язаних з виконанням вимог законодавства про запобігання;

- з метою виконання покладених на них обов'язків мають право звертатися із запитом до органів виконавчої влади, державних реєстраторів, правоохоронних органів, юридичних осіб;

- в рамках здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії мають право обмінюватися інформацією з обмеженим доступом за умови дотримання встановлених законодавством вимог щодо її захисту;

- забезпечують умови для повідомлень працівниками суб'єктів первинного фінансового моніторингу або будь-якими третіми особами про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, зокрема через спеціальні телефонні лінії, офіційні веб-сайти, засоби електронного зв'язку.

Особливості виконання банками, віднесеними до категорії неплатоспроможних, вимог законодавства у сфері запобігання та протидії встановлює Фонд гарантування вкладів фізичних осіб за погодженням із спеціально уповноваженим органом.

5. НБУ ЯК СУБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ: РОЛЬ, ЗАВДАННЯ, ПОВНОВАЖЕННЯ

Національний банк України є суб'єктом державного фінансового моніторингу, що здійснює державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення щодо банківських і небанківських фінансово-кредитних установ.

З метою запобігання використанню банківської системи для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення **постановою Правління Національного банку України від 19.05.2020 № 65, затверджене Положення про здійснення банками фінансового моніторингу [27].**

З метою запобігання використанню небанківських фінансових установ-резидентів, які є платіжними організаціями та/або членами/учасниками платіжних систем у частині надання ними фінансової послуги щодо переказу коштів на підставі відповідних ліцензій, зокрема Національного банку України (крім операторів поштового зв'язку в частині здійснення ними переказу коштів), для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення **Національний банк України постановою Правління від 28.07.2020 № 107 затвердив Положення про здійснення установами фінансового моніторингу [28].**

Постановами встановлено, що банки / установи:

1) вживають до клієнтів, з якими ділові відносини встановлюються з дати набрання чинності Законом України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів,

одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" необхідних заходів відповідно до вимог Закону;

2) вживають до клієнтів, з якими ділові відносини встановлені до набрання чинності Законом України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення", заходів з належної перевірки, виявлення фактів належності клієнтів (їх кінцевих бенефіціарних власників) до політично значущих осіб, членів їх сімей та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами, переоцінки ризику ділових відносин з клієнтами відповідно до вимог Положення під час здійснення процедур планової актуалізації / уточнення банком / установою даних про таких клієнтів у строки, встановлені банком / установою у наявних внутрішніх документах відповідно до законодавства з питань фінансового моніторингу, до набрання чинності Законом.

Щодо наявних клієнтів, які не підтримують ділових відносин із банком / установою (крім тих, ризик ділових відносин з якими є високим), зазначені заходи можуть здійснюватись і понад установлені терміни під час звернення такого клієнта до банку, але до проведення фінансових операцій, ініційованих клієнтом;

3) звітують до спеціально уповноваженого органу щодо порогових фінансових операцій політично значущих осіб, членів їх сімей та/або осіб, пов'язаних із політично значущими особами, які не мали такого статусу, починаючи з дати виявлення банком факту належності відповідного клієнта до політично значущої особи, члена його сім'ї та/або особи, пов'язаної з політично значущою особою;

4) забезпечують налаштування й автоматизацію необхідних процесів банку / установи.

6. ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩІ ОСОБИ

Широкі повноваження та влада, якими наділені публічні діячі для виконання функцій держави, є джерелом корупційних ризиків і ризиків відмивання корупційних коштів. *До публічних діячів мають бути застосовані особливі правила контролю фінансових операцій, що дозволить своєчасно виявляти випадки легалізації коштів, набутих публічними діячами в результаті корупційних діянь, зокрема отримання хабарів, розкрадання, неправомірного привласнення або нецільового використання майна, зловживання службовим становищем тощо.*

12 Рекомендація FATF визначає Публічну посадову особу (публічного діяча) як фізичну особу, яка була наділена значущими публічними функціями. Визначення «значущих публічних функцій» усередині країни залежить від певної організаційної структури уряду або міжнародної організації, а також від того, які права й обов'язки пов'язані з тією чи іншою функцією та інших факторів, які необхідно враховувати при оцінці ризиків. *Одним із підходів до визначення кола PERів може бути підхід, заснований на переліку важливих публічних функцій, наприклад прийняття кінцевих рішень щодо публічних закупівель, відповідальність за витрачання бюджетних коштів.*

Політично значущі особи - фізичні особи, які є національними, іноземними публічними діячами та діячами, які виконують публічні функції в міжнародних організаціях [8].

Виділяють такі **категорії публічних діячів**:

1. Національні публічні діячі.
2. Іноземні публічні діячі.
3. Діячі, що виконують публічні функції в міжнародних організаціях.
4. Пов'язані особи.
5. Близькі особи.

Національні публічні діячі - фізичні особи, які виконують або виконували в Україні визначні публічні функції, а саме [8]:

- Президент України, Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України та їх заступники;

- керівник постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України, його заступники;
- керівник і заступники керівника Державного управління справами;
- керівники апаратів (секретаріатів) державних органів, що не є державними службовцями, посади яких належать до категорії "А";
- Секретар і заступники Секретаря Ради національної безпеки й оборони України;
- народні депутати України;
- Голова та члени Правління Національного банку України, члени Ради Національного банку України;
- голови та судді Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів;
- члени Вищої ради правосуддя, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, члени Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів;
- Генеральний прокурор та його заступники;
- Голова Служби безпеки України та його заступники;
- Директор Національного антикорупційного бюро України та його заступники;
- Директор Державного бюро розслідувань та його заступники;
- Директор Бюро економічної безпеки України та його заступники;
- Голова та члени Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова та члени Антимонопольного комітету України, Голова Національного агентства з питань запобігання корупції та його заступники, Голова та члени Рахункової палати, Голова та члени Центральної виборчої комісії, голови та члени інших державних колегіальних органів;
- надзвичайні і повноважні послы;
- начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України, командувачі Сухопутних військ Збройних Сил України, Повітряних Сил Збройних Сил України, Військово-Морських Сил Збройних Сил України;

- державні службовці, посади яких належать до категорії "А";
- керівники органів прокуратури, керівники обласних територіальних органів Служби безпеки України, голови та судді апеляційних судів;
- керівники адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних та казенних підприємств, господарських товариств, державна частка у статутному капіталі яких прямо чи опосередковано перевищує 50 відсотків;
- члени керівних органів політичних партій.

Посади державних службовців, які віднесені до категорії «А» (вищий корпус державної служби):

- Державного секретаря Кабінету Міністрів України та його заступників, державних секретарів міністерств;
- керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, та їх заступників;
- керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України.

Іноземні публічні діячі - фізичні особи, які виконують або виконували визначні публічні функції в іноземних державах, а саме [8]:

- глава держави, уряду, міністри (заступники);
- члени парламенту або інших органів, що виконують функції законодавчого органу держави;
- голови та члени правлінь центральних банків або рахункових палат;
- члени верховного суду, конституційного суду або інших судових органів, рішення яких не підлягають оскарженню, крім оскарження у зв'язку з винятковими обставинами;
- надзвичайні та повноважні послы, повірені у справах та керівники центральних органів військового управління;
- керівники адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних підприємств;
- члени керівних органів політичних партій.

У національному законодавстві для позначення найближчих родичів національного публічного діяча використовується поняття «**близькі особи**», у розумінні Закону України «Про запобігання корупції». Але в 12 Рекомендації FATF та Fourth Anti-Money Laundering Directive використовується поняття «**Family members**» (**члени сім'ї**).

Близькі особи (у значенні, наведеному в Законі України «Про запобігання корупції» - це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права й обов'язки із суб'єктом (крім осіб, взаємні права й обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також – незалежно від зазначених умов – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта[30].

У 12 Рекомендації FATF вказано, що коло осіб, які входять до складу сім'ї залежить від культурних особливостей конкретної країни, це може бути як вузьке коло осіб (подружжя, їхні батьки та діти, брати/сестри), так і ширше включно з кузинами, або навіть кланами.

Пов'язані особи - особи, з якими члени сім'ї національних, іноземних публічних діячів та діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях мають ділові або особисті зв'язки, а також юридичні особи, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є такі діячі чи їх члени сім'ї або особи, з якими такі діячі мають **ділові або особисті зв'язки** [30].

Службою фінансового моніторингу «**ділові зв'язки**» рекомендовано розуміти як документально засвідчені зв'язки, що виникають між публічними діячами та/або членами їх сім'ї та фізичними або юридичними особами в контексті, зокрема:

– *права власності – спільне володіння, користування чи розпорядження активами членів сім'ї публічних діячів (наприклад: фізична особа має частку на праві спільної часткової або спільної сумісної власності, зокрема, устаткуванням, обладнанням, транспортом, іншим рухомим та нерухомим майном і т. д. у підприємстві, яким володіє член сім'ї публічного діяча або його близький родич. І це право власності засвідчено відповідним документом);*

– *контролю, тобто можливості здійснювати вирішальний вплив на господарську діяльність суб'єкта господарювання, що здійснюється, зокрема шляхом реалізації права володіння або користування всіма активами чи їх значною частиною, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування та прийняття рішення органами управління суб'єкта господарювання, а також вчинення правочинів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання;*

– *обіймання керівних посад в органах управління суб'єкта господарювання;*

– *представництва:*

(а) представництво, засноване на адміністративному акті;

(б) представництво, засноване на законі (представництво за законом);

(в) представництво, засноване на договорі (добровільне або договірне представництво);

(г) комерційне представництво;

– *ділового партнерства.*

Наявність лише одного з наведених критеріїв не обов'язково є ознакою близької ділової пов'язаності. Цей критерій оцінюється аналітиком в індивідуальному порядку у комплексі з усіма наявними ознаками/критеріями пов'язаності.

Під «**особистими зв'язками**» рекомендовано розуміти зв'язки, що виникають між публічними діячами та/або членами їх сім'ї та фізичними особами, зокрема, в контексті права на користування активами членів сім'ї публічних діячів незалежно від формального володіння (наприклад: відомо, що фізична особа спільно проживає із членом сім'ї публічного діяча або проживає у житлі, за рахунок членів сім'ї публічного діяча тощо) [30].

12 Рекомендація FATF наводить такі приклади особистих зв'язків: (відомі) (сексуальні) партнери поза сім'єю (наприклад подруги, хлопці, коханки), відомі члени однієї політичної партії, громадської організації, профспілки працівників, При визначенні того, наскільки близькі взаємовідносини між особами, важливо враховувати соціальний, економічний та культурний контекст.

У категорії особисті зв'язки відображаються такі типи пов'язаності:

- партнери поза сім'єю (подруга, хлопець, коханка);
- колишній чоловік/дружина;
- хрещений батько/мати;
- кум/кума;
- особистий помічник;
- близькі друзі;
- двоюрідний брат/сестра;
- племінник/племінниця;
- дядько/тітка;
- дід, баба/внук, внучка;
- прадід, прабаба/ правнук, правнучка.

Стосовно строку перебування у статусі публічного діяча, на це питання не має чіткої відповіді ні в міжнародній (зокрема у стандартах FATF), ні в українській законодавчій практиці.

Навіть після припинення повноважень, РЕР-и перевіряються більш ретельно з боку фінустанов, аніж звичайні

клієнти. Тож фактично статус публічного діяча прикріплюється до особи назавжди.

Відповідно до 12 Рекомендації FATF, при визначенні того, чи є особа РЕРом або пов'язаною з публічним діячем, особою варто орієнтуватись не на часові рамки, а на рівень ризику, що притаманний теперішньому статусу особи. Зокрема, необхідно враховувати, чи особа зберегла свій рівень впливу та зв'язки, наскільки її теперішня діяльність пов'язана із попередніми публічними функціями. Рівень ризику членів сім'ї та пов'язаних з РЕРом осіб після закінчення виконання ним публічних функцій залежить від рівня ризику публічного діяча, що зберігся.

Для кожного клієнта рекомендується застосовувати ризик-орієнтований підхід. Це міжнародний “золотий стандарт” в фінмоніторингу, який можна сформулювати наступним чином: кожну особу варто сприймати як окремих кейс, і проводити перевірку настільки, щоб впевнитися у відсутності ризиків. Статус публічного діяча не має встановленого проміжку часу і фактично залишається за особою назавжди. Втім, після 12 місяців після складання повноважень, фінустанови можуть переглянути ступінь ризику при взаємодії з таким клієнтом.

Ризик, притаманний статусу національного публічного діяча, зберігся, якщо:

- особа знаходиться у санкційних списках України, США, ЄС або країни-члена Європейського Союзу;
- особа знаходиться в міжнародному чи всеукраїнському розшуку, має статус підозрюваного чи обвинувачуваного у кримінальному провадженні в Україні або за кордоном;
- особа володіє великим бізнесом, який вона створила або розвинула, перебуваючи на державній посаді. Бізнес використовує у своїй діяльності державні ресурси, дозволи та ліцензії, участь у державних закупівлях, займає монопольне становище;
- особа перебувала на посаді міністра в уряді Миколи Азарова з 2013 до лютого 2014 року.

7. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ВЛАСНИКІВ

Особи, винні у порушенні вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, в тому числі у незабезпеченні належної організації та/або проведення первинного фінансового моніторингу, а також у причетності до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення або у сприянні іншим особам у вчиненні таких дій, або які фінансували тероризм чи розповсюдження зброї масового знищення, несуть відповідальність (кримінальну, адміністративну та цивільно-правову) згідно із законом.

Юридичні особи (крім банків), які здійснювали фінансові операції з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансували тероризм чи розповсюдження зброї масового знищення, можуть бути ліквідовані за рішенням суду.

Банки, які здійснювали фінансові операції з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансували тероризм чи розповсюдження зброї масового знищення, можуть бути ліквідовані за рішенням Національного банку України шляхом відкликання банківської ліцензії (за ініціативою Національного банку України).

У разі невиконання (неналежного виконання) суб'єктом первинного фінансового моніторингу (його уповноваженою (посадовою) особою) вимог законодавства у сфері запобігання та протидії до нього адекватно вчиненому порушенню протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення застосовуються такі заходи впливу:

- 1) письмове застереження;
- 2) анулювання ліцензії та/або інших документів, що надають право на здійснення діяльності, з провадженням якої в особи виникає статус суб'єкта первинного фінансового моніторингу, у встановленому законодавством порядку;
- 3) покладення на суб'єкта первинного фінансового моніторингу обов'язку відсторонення від роботи посадової особи такого суб'єкта;
- 4) штраф;
- 5) укладення письмової угоди із суб'єктом первинного фінансового моніторингу, за якою він зобов'язується сплатити визначене грошове зобов'язання та вжити заходів для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, забезпечити підвищення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками.

За одне порушення не може бути застосовано більше одного заходу впливу.

Днем виявлення порушення є дата складання суб'єктом державного фінансового моніторингу, який здійснює державне регулювання та нагляд за суб'єктом первинного фінансового моніторингу, документа, в якому зафіксовано порушення, виявлене під час здійснення нагляду.

Передбачені заходи впливу застосовуються до суб'єктів первинного фінансового моніторингу суб'єктами державного фінансового моніторингу, які відповідно до закону здійснюють функції з державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, у порядку, встановленому відповідним суб'єктом державного фінансового моніторингу.

До суб'єкта первинного фінансового моніторингу можуть бути застосовані штрафи у таких розмірах:

- 1) за порушення вимог щодо здійснення належної перевірки, вимог щодо виявлення належності клієнтів та інших осіб до політично значущих осіб, членів їх сімей, осіб, пов'язаних з ними, - до 12 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

2) за порушення вимог щодо відмови від встановлення (підтримання) ділових відносин, проведення фінансової операції - у розмірі до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

3) за порушення вимог щодо здійснення платіжних операцій - у розмірі до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

4) за порушення порядку замороження/розмороження активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, і зупинення фінансових операцій - у розмірі до 100 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

5) за порушення порядку створення (ведення) та зберігання документів, у тому числі електронних, записів, даних, інформації у випадках, передбачених законом, у тому числі у разі їх втрати або знищення, - у розмірі до 12 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

6) за неподання, несвоєчасне подання, порушення порядку подання або подання спеціально уповноваженому органу недостовірної інформації у випадках, передбачених законодавством, - у розмірі до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

7) за перешкоджання суб'єкту державного фінансового моніторингу у здійсненні ним нагляду у сфері запобігання та протидії, у тому числі за недопуск до проведення перевірки з питань дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, створення перешкод у її проведенні та/або неподання, подання не в повному обсязі, подання недостовірної інформації/документів, подання копій документів, у яких неможливо прочитати всі зазначені в них відомості, на запит суб'єкта державного фінансового моніторингу, необхідних для здійснення ним нагляду у сфері запобігання та протидії - у розмірі до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

8) за невиконання умов угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії - у розмірі, що не перевищує суму грошового зобов'язання за такою угодою;

9) за невиконання вимог про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, а також невиконання заходів з усунення виявлених за результатами перевірки недоліків щодо організації та проведення первинного фінансового моніторингу - у розмірі до 100 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

10) за невиявлення, несвоєчасне виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та порушення порядку їх реєстрації - у розмірі до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

11) за порушення обмежень щодо обміну інформацією, визначених законодавством у сфері запобігання та протидії, - у розмірі до 12 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

12) за незабезпечення захисту працівників, які повідомили керівника та/або відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу чи суб'єкта державного фінансового моніторингу про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, - у розмірі до 12 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

13) за незабезпечення належної організації та проведення первинного фінансового моніторингу, відсутність належної системи управління ризиками, повторне невиконання вимог суб'єктів державного фінансового моніторингу про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, - у розмірі до 10 відсотків загального річного обороту, але не більше 7950 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

14) за порушення вимог щодо виявлення належності клієнтів та інших осіб до політично значущих осіб, членів їх сімей, осіб, пов'язаних з ними, у випадках, передбачених законодавством, неналежне застосування ризик-орієнтованого підходу в частині встановлення діловим відносинам (проведенню фінансової операції) з такими особами необґрунтованого рівня ризику, вжиття щодо них непропорційних заходів відповідно до категорії ризику, безпідставну відмову таким особам від встановлення (підтримання) ділових відносин та/або проведення фінансової

операції - до 100 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

15) за порушення інших вимог законодавства у сфері запобігання та протидії - у розмірі до 3 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Розрахунок суми штрафу у разі вчинення двох і більше видів порушень здійснюється шляхом додавання розмірів штрафів за кожний вид порушення.

У такому разі максимальна сума штрафу, яка може бути застосована до суб'єкта первинного фінансового моніторингу, не може перевищувати:

1) для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які є фінансовими установами, - 10 відсотків загального річного обороту, але не більше 7950 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

2) для інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу - двократного обсягу вигоди, одержаної суб'єктом первинного фінансового моніторингу внаслідок вчинення порушення, а якщо сума такої вигоди не може бути визначена, - 1590 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

При визначенні заходу впливу та/або розміру штрафу суб'єкти державного фінансового моніторингу враховують обставини вчиненого порушення, у тому числі:

1) характер і тривалість порушення;

2) фінансовий стан суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

3) вигоду, одержану суб'єктом первинного фінансового моніторингу внаслідок вчинення порушення, якщо сума такої вигоди може бути визначена;

4) збитки третіх осіб, спричинені внаслідок вчинення порушення, якщо сума таких збитків може бути визначена;

5) повторне вчинення однорідного правопорушення, за яке до суб'єкта первинного фінансового моніторингу протягом останніх трьох років застосовувалися заходи впливу;

6) ступінь відповідальності;

7) співпрацю суб'єкта первинного фінансового моніторингу з державними органами, включеними до системи запобігання та протидії.

До прийняття рішення (постанови) про застосування до суб'єкта первинного фінансового моніторингу заходу впливу у формі укладення угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії суб'єкт державного фінансового моніторингу та суб'єкт первинного фінансового моніторингу **погоджують заходи для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, підвищення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками, строки виконання таких заходів, а також суму грошового зобов'язання, яку такий суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язується сплатити в рамках виконання такої угоди.**

У тексті угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії зазначається розрахована сума грошового зобов'язання.

У разі непогодження суб'єктом державного фінансового моніторингу та суб'єктом первинного фінансового моніторингу умов угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії суб'єкт державного фінансового моніторингу застосовує інший захід впливу.

У разі порушення суб'єктом первинного фінансового моніторингу умов угоди про врегулювання наслідків учинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії суб'єкт державного фінансового моніторингу має право застосувати захід впливу за невиконання умов угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення законодавства у сфері запобігання та протидії.

У разі порушення банками, філіями іноземних банків вимог законодавства у сфері запобігання та протидії Національний банк України пропорційно до вчиненого порушення має право застосувати до них заходи впливу відповідно, у порядку та строки, визначені Законом України "Про банки і банківську діяльність" і нормативно-правовими актами Національного банку України.

Рішення (постанова) суб'єкта державного фінансового моніторингу (його уповноваженої посадової особи) про застосування до суб'єкта первинного фінансового моніторингу заходів впливу набирає чинності з робочого дня, наступного за днем прийняття такого рішення (постанови).

Інформація про застосування до суб'єкта первинного фінансового моніторингу заходів впливу (із зазначенням назви суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відомостей про застосовані заходи впливу, у тому числі розмір штрафу, а також загальних відомостей про порушення законодавства), оскарження зазначених заходів впливу та про відповідне рішення суду, що набрало законної сили, **оприлюднюється на офіційному веб-сайті** відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу в установленому ним порядку та залишається доступною для перегляду не менше п'яти років з дня оприлюднення.

Не підлягає оприлюдненню інформація про:

- 1) персональні дані відсторонених від посад посадових осіб;
- 2) застосовані заходи впливу, якщо таке оприлюднення може мати негативний вплив, завдати шкоди та/або загрожувати стабільності фінансової системи чи може мати вплив на досудове розслідування та/або судове провадження (крім узагальненої за такими суб'єктами первинного фінансового моніторингу інформації без зазначення їх назв).

Рішення (постанова) суб'єкта державного фінансового моніторингу про застосування до суб'єкта первинного фінансового моніторингу заходів впливу може бути оскаржено у судовому порядку відповідно до законодавства протягом місяця з дня набрання ним чинності.

У разі, якщо протягом місяця з дня набрання чинності рішенням (постановою) суб'єкта державного фінансового моніторингу про застосування до суб'єкта первинного фінансового моніторингу заходів впливу у формі штрафу, суб'єкт первинного фінансового моніторингу письмово не повідомив суб'єкта державного фінансового моніторингу про добровільне виконання такого рішення (постанови), та таке

рішення (постанову) не було оскаржено у судовому порядку, воно набуває статусу виконавчого документа, підлягає оформленню відповідно до вимог Закону України "Про виконавче провадження" та **передається до органів державної виконавчої служби для примусового виконання згідно із законодавством.**

У разі якщо рішення (постанова) суб'єкта державного фінансового моніторингу про застосування до суб'єкта первинного фінансового моніторингу заходів впливу у формі штрафу протягом місяця з дня набрання ним чинності оскаржене у судовому порядку й адміністративним судом відкрите провадження у справі про оскарження зазначеного рішення, таке рішення набуває статусу виконавчого документа з дня набрання законної сили відповідним судовим рішенням у такій справі з урахуванням строків, передбачених законом України "Про виконавче провадження".

Штрафи, передбачені законодавством, зараховуються до державного бюджету.

Неподанням інформації спеціально уповноваженому органу є:

1) неподання суб'єктом первинного фінансового моніторингу інформації у випадках, передбачених законодавством у сфері запобігання та протидії, що призвело до відсутності на обліку у спеціально уповноваженого органу належним чином оформленого та поданого зазначеним суб'єктом повідомлення;

2) неподання суб'єктом первинного фінансового моніторингу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, або додаткової інформації після отримання від спеціально уповноваженого органу повідомлення з ненульовими кодами помилок за окремими фінансовими операціями, або в цілому щодо наданого таким суб'єктом повідомлення про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або про помилку під час опрацювання іншої інформації, що призвело до відсутності на обліку у спеціально уповноваженого органу належним чином оформленого та поданого зазначеним суб'єктом повідомлення;

3) подання суб'єктом первинного фінансового моніторингу неналежним чином оформленого повідомлення після отримання від спеціально уповноваженого органу повідомлення з ненульовими кодами помилок за окремими фінансовими операціями або в цілому щодо наданого таким суб'єктом повідомлення про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або про помилку під час опрацювання іншої інформації, що призвело до відсутності на обліку у спеціально уповноваженого органу належним чином оформленого та поданого зазначеним суб'єктом повідомлення;

4) неподання підприємством, установою, організацією, що не є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, ліквідатором (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб або державним органом інформації у випадках, передбачених законодавством у сфері запобігання та протидії.

Несвоєчасним поданням інформації спеціально уповноваженому органу є:

1) подання суб'єктом первинного фінансового моніторингу інформації з порушенням строків, передбачених законодавством у сфері запобігання та протидії;

2) подання суб'єктом первинного фінансового моніторингу належним чином оформленого повідомлення з порушенням строків, передбачених законом, після отримання від спеціально уповноваженого органу повідомлення з ненульовими кодами помилок за окремими фінансовими операціями або в цілому щодо наданого таким суб'єктом повідомлення про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або про помилку під час опрацювання іншої інформації;

3) подання суб'єктом первинного фінансового моніторингу належним чином оформленого повідомлення після послідовного отримання від спеціально уповноваженого органу трьох і більше повідомлень з ненульовими кодами помилок за окремими фінансовими операціями або в цілому щодо поданого таким суб'єктом повідомлення про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або про помилку під час опрацювання іншої інформації, крім випадків, якщо така

інформація подана спеціально уповноваженому органу без порушення строків, установлених законодавством у сфері запобігання та протидії;

4) подання підприємством, установою, організацією, що не є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, ліквідатором (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб або державним органом інформації з порушенням строків, передбачених законодавством у сфері запобігання та протидії.

За рішенням суду доходи, одержані злочинним шляхом, підлягають конфіскації в дохід держави або повертаються їх власнику, права чи законні інтереси якого порушені, або відшкодовується їх ринкова вартість.

Правочини, спрямовані на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення, визнаються недійсними у порядку, встановленому законом.

Суб'єкти фінансового моніторингу, їх посадові особи та інші працівники, ліквідатор (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб не несуть відповідальність за шкоду, заподіяну юридичним і фізичним особам у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час проведення фінансового моніторингу, якщо вони діяли у межах завдань, обов'язків та у спосіб, що передбачені законом.

Шкода, заподіяна юридичній або фізичній особі незаконними діями державних органів внаслідок здійснення ними державного фінансового моніторингу, відшкодовується з державного бюджету у порядку, встановленому законом.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Державна служба фінансового моніторингу України – це:

- а) фінансовий орган;
- б) контролюючий орган;
- в) не є фінансовим чи контролюючим органом, він функціонує у взаємодії з фінансовим сектором та правоохоронними органами.
- г) немає правильної відповіді.

2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» прийнятий у:

- а) травні 2002 р.;
- б) січні 2002 р.;
- в) березні 2004 р.;
- г) квітні 2003 р.

3. Сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, – це:

- а) державний фінансовий контроль;
- б) приватний фінансовий моніторинг;
- в) державний фінансовий моніторинг;
- г) немає правильної відповіді.

4. До суб'єктів первинного фінансового моніторингу не належить:

- а) оператори платіжних систем;
- б) професійні учасники організованих товарних ринків;
- в) професійні учасники ринків капіталу, крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами;
- г) Міністерство економіки України.

5. Хто з наведених осіб не належить до суб'єктів первинного фінансового моніторингу?:

- а) адвокат;
- б) юрисконсульт приватної фірми;
- в) нотаріус;
- г) суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна.

6. Суб'єктами державного фінансового моніторингу є:

- а) Національний банк України;
- б) Державна служба фінансового моніторингу;
- в) професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів);
- г) правильні відповіді а) та б).

7. З двадцяти п'яти критеріїв, сформульованих для визначення країн, які не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням коштів, Україна повністю відповідала:

- а) усім критеріям;
- б) 5 критеріям;
- в) 10 критеріям;
- г) 20 критеріям.

8. Держфінмоніторинг створений та розпочав свою діяльність у:

- а) 2004 р.;
- б) 2002 р.;
- в) 1998 р.;
- г) 2003 р.

9. Держфінмоніторинг набув статусу центрального органу виконавчої влади з:

- а) 2003 р.;
- б) 2007 р.;
- в) 2005 р.;
- г) 1998 р.

10. З метою запобігання використанню банківської системи для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, постановою Правління Національного банку України від 19.05.2020 № 65, затверджене:

а) Положення про здійснення банками фінансового моніторингу;

б) Положення про фінансову безпеку банку;

в) Положення про здійснення банками фінансового контролінгу;

г) немає правильної відповіді.

11. Державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії щодо нотаріусів, адвокатів та інших осіб, які надають юридичні послуги, - це:

а) Міністерство інфраструктури України;

б) Міністерство юстиції України;

в) Міністерство фінансів України;

г) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

12. До категорій публічних діячів належать:

а) національні публічні діячі;

б) іноземні публічні діячі;

в) діячі, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях;

г) усі відповіді правильні.

13. Особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), – це:

а) близькі особи;

б) пов'язані особи;

в) другорядні особи;

г) немає правильної відповіді.

14. Особи, з якими члени сім'ї національних, іноземних публічних діячів та діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях мають ділові або особисті зв'язки, а також юридичні особи, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є такі діячі чи їх члени сім'ї або особи, з якими такі діячі мають ділові або особисті зв'язки – це:

- а) другорядні особи;
- б) близькі особи;
- в) пов'язані особи;
- г) немає правильної відповіді.

15. РЕРом є особа, яка займала посаду з переліку публічних діячів протягом останніх:

- а) 6 місяців;
- б) 2 років;
- в) 3 років;
- г) нема обмежень по часу.

16. Який розмір штрафних санкцій за порушення вимог щодо здійснення належної перевірки, вимог щодо виявлення належності клієнтів та інших осіб до політично значущих осіб, членів їх сімей, осіб, пов'язаних з ними?

- а) до 12 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- б) до 15 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- в) до 20 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- г) до 25 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

17. Який розмір штрафних санкцій за невиконання вимог про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, а також невиконання заходів з усунення виявлених за результатами перевірки недоліків щодо організації та проведення первинного фінансового моніторингу?

- а) до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;*
- б) до 50 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;*
- в) до 100 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;*
- г) до 120 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.*

18. Рішення суб'єкта державного фінансового моніторингу про застосування штрафних санкцій підлягає виконанню суб'єктом первинного фінансового моніторингу протягом:

- а) 15 днів;*
- б) 20 днів;*
- в) 5 днів;*
- г) 1 місяця.*

19. Шкода, заподіяна юридичній або фізичній особі незаконними діями державних органів внаслідок здійснення ними заходів щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення:

- а) відшкодовують суб'єкти фінансового моніторингу, їх посадові особи;*
- б) відшкодовуються з Державного бюджету України в установленому законом порядку;*
- в) не відшкодовується взагалі;*
- г) відшкодовується з місцевого бюджету.*

20. За рішенням суду доходи, одержані злочинним шляхом:

- а) підлягають конфіскації в дохід держави;*
- б) не конфіскуються;*
- в) повертаються їх власнику, права чи законні інтереси якого порушені;*
- г) правильні відповіді а) та в).*

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. *Що таке фінансовий моніторинг?*
2. *Які є суб'єкти первинного фінансового моніторингу?*
3. *Перерахуйте основні суб'єкти державного фінансового моніторингу.*
4. *Охарактеризуйте повноваження Державної служби фінмоніторингу України.*
5. *Охарактеризуйте місце НБУ у системі державного фінансового моніторингу.*
6. *Назвіть повноваження Кабінету Міністрів України у сфері протидії легалізації злочинних коштів.*
7. *Які основні завдання суб'єктів первинного фінансового моніторингу?*
8. *Які обов'язки КМУ щодо формування безпосередніх механізмів системи фінансового моніторингу?*
9. *Дайте оцінку якості нормативно-правового забезпечення з питань фінансового моніторингу.*
10. *Яка відповідальність за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та відновлення прав і законних інтересів власників?*

РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

1. Ризик-орієнтований підхід і його застосування.

2. Фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.

3. Зупинення фінансових операцій, які містять ознаки вчинення злочину.

4. Замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення.

5. Відмова від встановлення (підтримання) ділових відносин, проведення фінансової операції.

6. Політика КУС.

7. Національна оцінка ризиків

1. РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД І ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Упровадження ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу України є важливим кроком у забезпеченні ефективності та ефективності боротьби зі злочинами, пов'язаними з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та іншими злочинами, пов'язаними із фінансами, фінансовою сферою. Даний підхід дозволяє ідентифікувати та приділяти пріоритетну увагу тим суб'єктам господарювання та операціям, які мають високий ризик здійснення фінансових злочинів [44]

Ризик-орієнтований підхід – це визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня [8].

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу, враховуючи відповідні критерії ризику, зобов'язаний у своїй діяльності застосовувати ризик-орієнтований підхід, зокрема, пов'язані з його клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, видом товарів та послуг, що клієнт отримує від суб'єкта первинного фінансового моніторингу, способом надання (отримання) послуг. Ризик-орієнтований підхід має бути пропорційний характеру та масштабу діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Застосування ризик-орієнтованого підходу здійснюється в порядку, визначеному внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, з урахуванням рекомендацій відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу, які виконують функції державного регулювання і нагляду за такими суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний здійснювати оцінку/переоцінку ризиків, у тому числі притаманних його діяльності, документувати їх результати, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків, притаманних його діяльності (ризик-профіль суб'єкта первинного фінансового моніторингу), та ризику своїх клієнтів таким чином, щоб бути здатним продемонструвати своє розуміння ризиків, що становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів).

Критерії ризиків визначаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу самостійно з урахуванням критеріїв ризиків, встановлених відповідно:

- **Національним банком України** - для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, щодо яких Національний банк України виконує функції державного регулювання і нагляду;

- **центральним органом виконавчої влади**, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, - для інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

При визначенні критеріїв ризиків суб'єкт первинного фінансового моніторингу повинен враховувати:

- типологічні дослідження у сфері запобігання та протидії, підготовлені спеціально уповноваженим органом та оприлюднені ним на своєму веб-сайті;

- результати національної оцінки ризиків;

- рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний встановити високий ризик ділових відносин (фінансової операції без встановлення ділових відносин), зокрема стосовно таких клієнтів:

- клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава (юрисдикція), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією

(відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

- клієнтів, включених до переліку осіб (PER), клієнтів, які є представниками осіб, включених до переліку осіб, клієнтів, якими прямо або опосередковано володіють або кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи, включені до переліку осіб;

- іноземних фінансових установ (крім фінансових установ, зареєстрованих у державах-членах Європейського Союзу, державах-членах Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), крім держав, що здійснюють збройну агресію проти України), з якими встановлюються кореспондентські відносини;

- іноземних публічних діячів, членів їх сімей та осіб, пов'язаних з такими політично значущими особами, а також клієнтів, кінцевими бенефіціарними власниками яких є зазначені особи;

- клієнтів, стосовно яких (кінцевих бенефіціарних власників яких) застосовані спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до Закону України "Про санкції";

- клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон;

- клієнтів, стосовно яких з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань виключено інформацію про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи або внесено відмітку про визнання Національним банком України структури власності юридичної особи непрозорою;

- клієнтів, які є громадянами держави, що здійснює збройну агресію проти України (крім громадян такої держави, яким надано статус учасника бойових дій після 14 квітня 2014 року), та/або особами, місцем постійного проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, які є юридичними особами-резидентами держави, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, кінцевими бенефіціарними власниками яких є громадяни держави, що здійснює збройну агресію проти України (крім громадян такої держави, яким надано статус учасника бойових дій після 14 квітня 2014 року), та/або особи, місцем постійного проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, засновником (учасником, акціонером) або власником яких прямо чи опосередковано через інші юридичні особи (трасти, інші подібні правові утворення) є держава, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, щодо яких суб'єктом первинного фінансового моніторингу під час здійснення моніторингу фінансових операцій із застосуванням ризик-орієнтованого підходу за результатами перевірки джерела коштів встановлено, що джерело коштів, пов'язаних з фінансовою операцією такого клієнта, походить з держави, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, які здійснюють передачу (отримання) активів до (з) України, використовуючи депозитарні установи, банки, інші фінансові установи та небанківських надавачів платіжних послуг, місцем перебування та/або реєстрації яких є держава, що здійснює збройну агресію проти України.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний встановити неприйнятно високий ризик ділових відносин (фінансової операції без встановлення ділових відносин) стосовно клієнтів у разі:

- неможливості виконувати визначені обов'язки або мінімізувати виявлені ризики, пов'язані з таким клієнтом або фінансовою операцією;

- наявності обґрунтованих підозр за результатами вивчення підозрілої діяльності клієнта, що така діяльність може бути фіктивною.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу щодо неприбуткових організацій, у тому числі благодійних, зобов'язаний вживати заходів для мінімізації ризику бути використаним з метою легалізації (відмивання) доходів,

одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення, зокрема з урахуванням рекомендацій відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу, який виконує функції державного регулювання та нагляду за суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

Проведення первинного фінансового моніторингу забезпечується безпосередньо суб'єктом первинного фінансового моніторингу, його філіями, іншими відокремленими підрозділами та дочірніми компаніями, у тому числі тими, що розташовані в державах, в яких рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) не застосовуються або застосовуються недостатньою мірою, в межах, що визначені законодавством такої держави.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу щодо філій, інших відокремлених підрозділів та дочірніх компаній, розташованих у державах, в яких рекомендації FATF не застосовуються або застосовуються недостатньою мірою, зобов'язаний провести оцінку заходів запобігання та протидії, які здійснюються в таких державах [8].

У разі якщо здійснення зазначених заходів не дозволяється законодавством такої держави, суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний повідомити відповідному суб'єкту державного фінансового моніторингу про відповідні запобіжні заходи, які він буде вживати для мінімізації ризиків використання діяльності філій, інших відокремлених підрозділів та дочірніх компаній з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу вживає відповідних запобіжних заходів, що спрямовані на здійснення посиленних заходів належної перевірки до встановлення ділових відносин з особами або компаніями таких держав; повідомлення спеціально уповноваженого органу про фінансові операції з клієнтами відповідних держав; попередження клієнтів про те, що операції з фізичними або юридичними особами, трастами або іншими подібними правовими утвореннями у відповідних

державих можуть містити ризик легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Отже, впровадження ризик-орієнтованого підходу в контексті провадження фінансового моніторингу в Україні передбачає перехід від так званих традиційних, універсальних методів моніторингу й контролю до більш ефективної, зосередженої на ідентифікації ризиків і пріоритетах підходу. Основний принцип ризик-орієнтованого підходу полягає у тому, що коли існує високий ризик так званих фінансових злочинів або невідповідності законодавству, потрібно застосовувати посилені заходи контролю та мінімізації ризиків. Чим вищий ризик, тим більш високі вимоги та надійні методи повинні бути використані для забезпечення відповідності з правилами та нормами [44].

Ризик-орієнтований підхід дозволяє ефективно реагувати на зміни у загрозах та адаптувати контрольні механізми залежно від рівня ризику, що забезпечує більш ефективне функціонування системи фінансового моніторингу та дотримання вимог міжнародних стандартів

2. ФІНАНСОВІ ОПЕРАЦІЇ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ОБОВ'ЯЗКОВОМУ ФІНАНСОВОМУ МОНІТОРИНГУ

Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», **фінансові операції є пороговими**, якщо сума, на яку здійснюється кожна із них, дорівнює чи перевищує 400 тисяч гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, - 55 тисяч гривень) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів 400 тисяч гривень на момент проведення фінансової операції (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, - 55 тисяч гривень), **за наявності однієї або більше таких ознак [8]:**

- фінансові операції, якщо хоча б одна із сторін-учасників фінансової операції має реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі, що здійснює збройну агресію проти України, та/або в державі (юрисдикції), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (у тому числі дипломатичне представництво, посольство, консульство такої держави), або якщо однією із сторін - учасників фінансової операції є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому в зазначеній державі (юрисдикції), або якщо кінцевий бенефіціарний власник учасника фінансової операції - клієнта є громадянином чи має постійне місце проживання в державі, що здійснює збройну агресію проти України;

- фінансові операції політично значущих осіб, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами;

- платіжні операції з переказу коштів за кордон (у тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон);

- фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів);

- фінансові операції електронного резидента (е-резидента).

Фінансові операції або спроба їх проведення незалежно від суми, на яку вони проводяться, **вважаються підозрілими**, якщо суб'єкт первинного фінансового моніторингу має підозру або має достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму, або фінансування розповсюдження зброї масового знищення [8].

При визначенні того, чи є підозрілою фінансова операція або діяльність, суб'єкт первинного фінансового моніторингу враховує типологічні дослідження, підготовлені спеціально уповноваженим органом та оприлюднені ним на своєму веб-сайті, а також рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу.

3. ВІДМОВА ВІД ВСТАНОВЛЕННЯ (ПІДТРИМАННЯ) ДІЛОВИХ ВІДНОСИН, ПРОВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ОПЕРАЦІЇ

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний відмовитися від встановлення (підтримання) ділових відносин/відмовити клієнту у відкритті рахунка (обслуговуванні), у тому числі шляхом розірвання ділових відносин, закриття рахунка/відмовитися від проведення фінансової операції у разі [8]:

- якщо здійснення ідентифікації та/або верифікації клієнта, а також встановлення даних, що дають змогу встановити кінцевих бенефіціарних власників, є неможливим або якщо у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникає сумнів стосовно того, що особа виступає від власного імені;

- встановлення клієнту неприйнятно високого ризику або ненадання клієнтом необхідних для здійснення належної перевірки клієнта документів чи відомостей;

- подання клієнтом чи його представником суб'єкту первинного фінансового моніторингу недостовірної інформації або подання інформації з метою введення в оману суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

- виявлення у порядку, встановленому відповідним суб'єктом державного фінансового моніторингу, що банк або інша фінансова установа, з якою встановлені кореспондентські відносини, є банком-оболонкою та/або підтримує кореспондентські відносини з банком-оболонкою;

- якщо здійснення ідентифікації особи, від імені або в інтересах якої проводиться фінансова операція, та встановлення її кінцевого бенефіціарного власника або вигодоодержувача (вигодонабувача) за фінансовою операцією є неможливим.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право відмовитися від проведення підозрілої фінансової операції. Він протягом одного робочого дня, але не пізніше наступного робочого дня з дня відмови, повідомити спеціально уповноваженому органу *про спроби* проведення фінансових операцій та про осіб, які мають або мали намір

відкрити рахунок/встановити ділові відносини та/або провести фінансові операції або з якими розірвано ділові відносини (закрито рахунок), а також *про проведення фінансових операцій щодо зарахування коштів*, які надійшли на рахунок такого клієнта, та *про фінансові операції, в проведенні яких було відмовлено*.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу мають право здійснювати обмін інформацією про осіб, яким було відмовлено у встановленні (підтриманні) ділових відносин (у тому числі шляхом розірвання ділових відносин, закриття рахунка), відкритті рахунка або проведенні фінансової операції.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу, які виконують функції державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, можуть встановлювати особливості та порядок відмови суб'єкта первинного фінансового моніторингу від встановлення (підтримання) ділових відносин, відмови в обслуговуванні або проведенні фінансової операції, а також порядок та обсяги обміну інформацією про такі відмови залежно від специфіки діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Суб'єктам первинного фінансового моніторингу забороняється (за винятком випадків, передбачених резолюціями Ради Безпеки ООН) встановлювати ділові відносини та проводити видаткові фінансові операції, надавати фінансові та інші пов'язані послуги прямо або опосередковано з клієнтами, які є:

1) особами та/або організаціями, яких включено до переліку осіб;

2) особами та/або організаціями, які діють від імені та за дорученням осіб та/або організацій, яких включено до переліку осіб;

3) особами та/або організаціями, якими прямо або опосередковано володіють чи кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи та/або організації, яких включено до переліку осіб.

Ці заборони застосовуються також у разі, якщо суб'єкту первинного фінансового моніторингу відомо, що контрагентом

фінансової операції або фінансовою установою, яка забезпечує здійснення фінансової операції, є особи, що визначені вище [8].

Про спроби встановлення ділових відносин та проведення видаткових фінансових операцій, отримання фінансових та інших пов'язаних послуг прямо або опосередковано такими особами суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані негайно повідомити Держфінмоніторинг.

Міністерство закордонних справ України з урахуванням вимог відповідних резолюцій Ради Безпеки ООН забезпечує оприлюднення інформації про випадки, у яких такі заборони не діють.

У разі виявлення суб'єктом первинного фінансового моніторингу за результатами внесення змін до переліку осіб особи клієнта (з яким установлені ділові відносини), яку включено до зазначеного переліку, суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний негайно повідомити спеціально уповноваженому органу про таку особу та здійснити негайно, без попереднього повідомлення такої особи, замороження активів, які пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням.

4. ЗУПИНЕННЯ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ, ЯКІ МІСТЯТЬ ОЗНАКИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу:

- має право зупинити здійснення фінансових операцій, якщо вони є підозрілими;

- зобов'язаний зупинити фінансові операції у разі виникнення підозри, що вони містять ознаки вчинення кримінального правопорушення, визначеного Кримінальним кодексом України.

У день зупинення фінансової операції суб'єкт первинного фінансового моніторингу повідомляє Держфінмоніторинг про таку фінансову операцію, її учасників та про залишок коштів на рахунку клієнта, та у разі зарахування коштів на транзитний рахунок - про залишок коштів на такому

рахунку в межах зарахованих сум. Таке зупинення фінансових операцій здійснюється без попереднього повідомлення клієнта на два робочі дні з дня зупинення включно.

Держфінмоніторинг може прийняти рішення про подальше зупинення фінансової операції на строк *до семи робочих днів*, про що зобов'язаний негайно повідомити суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а також правоохоронні органи, уповноважені приймати рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України.

Держфінмоніторинг у разі виникнення підозр може прийняти рішення про зупинення видаткових фінансових операцій на строк *до семи робочих днів*, про що зобов'язаний негайно повідомити суб'єкту первинного фінансового моніторингу, а також правоохоронним органам. У такому разі суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний у день отримання, але *не пізніше 11 години наступного робочого дня* після отримання відповідного рішення повідомити Держфінмоніторингу про залишок коштів на рахунку клієнта, фінансові операції (кошти) за яким були зупинені, та у разі зупинення фінансових операцій на транзитних рахунках суб'єкта первинного фінансового моніторингу – про залишок коштів на таких рахунках в межах зарахованих сум.

У разі зупинення видаткових фінансових операцій прибуткові фінансові операції не зупиняються. При цьому суб'єкт первинного фінансового моніторингу в день проведення, але *не пізніше 12 години наступного робочого дня* з дня здійснення прибуткової операції зобов'язаний повідомити про здійснення прибуткових фінансових операцій та/або спробу здійснення видаткових фінансових операцій Держфінмоніторингу.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу на письмовий запит клієнта повідомляє йому у письмовій формі номер та дату рішення Держфінмоніторингу про продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій).

Майно або грошові кошти клієнта неплатоспроможного банку, що знаходяться на рахунках, фінансові операції за якими зупинено, може бути передано приймаючому, перехідному банку чи спеціалізованій установі, утвореній Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку з письмовим повідомленням Фондом гарантування вкладів фізичних осіб спеціально уповноваженого органу. При цьому передане майно або грошові суми залишаються обтяженими відповідно до рішення (доручення) про зупинення (подальше зупинення, продовження зупинення) відповідних фінансових операцій, зупинення проведення фінансової операції відповідної особи на виконання запиту уповноваженого органу іноземної держави.

Рішення (доручення) Держфінмоніторингу виконуються уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб шляхом зупинення задоволення вимог вкладників та інших кредиторів банку.

У разі прийняття рішення Держфінмоніторинг протягом строку подальшого зупинення відповідних фінансових операцій або зупинення видаткових фінансових операцій проводить аналітичну роботу, збирає необхідну додаткову інформацію, обробляє, перевіряє, аналізує її та у разі, якщо за результатами перевірки [8]:

➤ *ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, або вчинення іншого кримінального правопорушення, не підтверджуються, Держфінмоніторинг зобов'язаний негайно, але не пізніше наступного робочого дня, скасувати своє рішення про подальше зупинення відповідних фінансових операцій або зупинення видаткових фінансових операцій та повідомити про це суб'єкту первинного фінансового моніторингу;*

➤ *є мотивовані підозри – Держфінмоніторинг приймає рішення про продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій), готує і подає відповідний узагальнений матеріал або додатковий узагальнений матеріал правоохоронним органам, уповноваженим приймати*

рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, та в день прийняття такого рішення інформує відповідного суб'єкта первинного фінансового моніторингу про дату закінчення строку зупинення відповідних фінансових операцій. Строк зупинення відповідних фінансових операцій продовжується спеціально уповноваженим органом з наступного робочого дня після подання відповідного узагальненого матеріалу або додаткового узагальненого матеріалу за умови, що загальний строк такого зупинення *не перевищуватиме 30 робочих днів*.

Правоохоронні органи протягом строку продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій) здійснюють **досудове розслідування та у разі, якщо** [8]:

- *встановлено відсутність події кримінального правопорушення або відсутність у діянні складу кримінального правопорушення, - негайно інформують про це Держфінмоніторинг;*

- *наявні обґрунтовані підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення та накладено арешт на відповідні рахунки - інформують про це Держфінмоніторинг протягом двох робочих днів з дня винесення судом ухвали про арешт майна із зазначенням її номера та дати.*

Держфінмоніторинг у день отримання від правоохоронного органу інформації зобов'язаний скасувати своє рішення про продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій) та повідомити про це суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу поновлює проведення фінансових операцій:

- *третього робочого дня з дня зупинення фінансової операції у разі неотримання суб'єктом первинного фінансового моніторингу протягом відповідного строку рішення Держфінмоніторингу про подальше зупинення фінансової операції;*

➤ *негайно, але не пізніше наступного робочого дня* після дня отримання суб'єктом первинного фінансового моніторингу протягом строку, зазначеного в рішенні Держфінмоніторингу про подальше зупинення відповідних фінансових операцій або про зупинення видаткової фінансової операції повідомлення про скасування Держфінмоніторингом такого рішення, *але не пізніше 31 робочого дня з дня зупинення фінансової операції*;

➤ *наступного робочого дня* після дати закінчення строку зупинення відповідних фінансових операцій, зазначеної у рішенні Держфінмоніторингу про продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій);

➤ *негайно, але не пізніше наступного робочого дня* після дня отримання суб'єктом первинного фінансового моніторингу доручення Держфінмоніторингу про поновлення фінансових операцій, зупинених на виконання відповідного запиту уповноваженого органу іноземної держави.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу не пізніше наступного робочого дня після поновлення проведення фінансових операцій інформує про це Держфінмоніторинг.

Зупинення та поновлення здійснення фінансової операції відбувається у порядку, визначеному суб'єктами державного фінансового моніторингу, які здійснюють державне регулювання і нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, або Фондом гарантування вкладів фізичних осіб у межах їх повноважень [8].

Прийняття Держфінмоніторингом рішень про зупинення (подальше зупинення, продовження зупинення) відповідних фінансових операцій, зупинення чи поновлення проведення або забезпечення моніторингу фінансової операції відповідної особи на виконання запиту уповноваженого органу іноземної держави та доведення рішень чи доручень Держфінмоніторингу до суб'єкта первинного фінансового моніторингу здійснюється у порядку, що встановлюється Мінфіном.

Строки зупинення фінансової операції суб'єктами первинного фінансового моніторингу та Держфінмоніторингом є остаточними та продовженню не підлягають.

5. ЗАМОРОЖЕННЯ АКТИВІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИЗМОМ ТА ЙОГО ФІНАНСУВАННЯМ, РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу (ліквідатор, уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) **зобов'язаний негайно, без попереднього повідомлення клієнта, заморозити активи, пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням [8].**

У день прийняття рішення про замороження таких активів суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний одночасно із замороженням таких активів повідомити Держфінмоніторингу та Службі безпеки України про заморожені активи.

У разі замороження активів прибуткові фінансові операції клієнтів проводяться. При цьому суб'єкт первинного фінансового моніторингу в день проведення, але не пізніше 11 години наступного робочого дня з дня здійснення прибуткової операції зобов'язаний повідомити про її здійснення та/або спробу здійснення видаткових фінансових операцій Держфінмоніторингу та Службі безпеки України та негайно, без попереднього повідомлення клієнта (особи), заморозити активи, отримані в результаті проведення такої прибуткової операції.

Після замороження активів суб'єкт первинного фінансового моніторингу повідомляє клієнту (на його письмовий запит) у письмовій формі про таке замороження.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний негайно розморозити активи:

- не пізніше наступного робочого дня з дня виключення особи чи організації з переліку осіб;

- не пізніше наступного робочого дня з дня надходження від Служби безпеки України інформації про те, що особа чи організація, яка має таке саме або схоже ім'я (найменування), як і особа чи організація, включена до переліку осіб та активи якої стали об'єктом замороження, за результатами перевірки не є включеною до зазначеного переліку.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу не пізніше наступного робочого дня після розмороження активів інформує про це Держфінмоніторинг та Службу безпеки України.

Замороження/розмороження активів здійснюється у порядку, визначеному суб'єктами державного фінансового моніторингу, які здійснюють державне регулювання і нагляд за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, або Фондом гарантування вкладів фізичних осіб у межах їх повноважень з урахуванням вимог та винятків, визначених резолюціями Ради Безпеки ООН.

Замороження активів не є підставою для виникнення цивільно-правової відповідальності суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якщо він діяв у межах завдань, обов'язків та у спосіб, що визначені законодавством.

6. ПОЛІТИКА КҮС

Принцип «Знай свого клієнта» (англ. Know Your Customer — KYC) уперше викладений у 1995 році у роз'ясненнях до американського Закону про банківську таємницю (Bank Secrecy Act), прийнятому у 1970 році для боротьби з відмиванням коштів та іншими фінансовими злочинами.

Мета застосування цього принципу - зменшення ризику залучення фінансових установ в операції їх клієнтів, які пов'язані з легалізацією злочинних доходів або фінансуванням тероризму та ставлять під загрозу репутацію банків.

Основним завданням політики КҮС є отримання інформації про клієнтів і джерела їх коштів, щоб упевнитися у тому, що останні не мають злочинного походження й не використовуються зі злочинною метою.

Перевірка клієнтів відрізняється в різних галузях і юрисдикціях. Кожна організація може застосовувати свої інструменти, щоб виконати вимоги КҮС на практиці.

Однак загалом процес складається з трьох компонентів:

- **Програма ідентифікації клієнта (CIP):** Означає підтвердження особи. Фінансові установи мають попросити у

клієнта документи та зібрати мінімальну інформацію для верифікації.

• **Належна перевірка клієнта (CDD):** Це індивідуальна оцінка ризиків. Якщо ризики низькі, послугу надавати можна. Якщо ж клієнт належить до групи високого ризику - громадянин іноземної держави, РЕР, особа, щодо якої застосовано санкції, або здійснює транзакції на значні суми, - рекомендуються запросити додаткову інформацію.

• **Регулярний моніторинг:** Ділова активність клієнтів може змінюватися, і ті особи, які ще вчора здавалися надійними та прозорими, сьогодні можуть бути залучені до сумнівних операцій. Саме тому принцип “знай свого клієнта” потрібно застосовувати протягом усього періоду співпраці. Якщо в якийсь момент у ЗМІ з'являється негативна історія, проводяться підозрілі транзакції, такі ділові відносини потрібно переглянути.

На міжнародному рівні стандарти КҮС розробляються Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Рекомендації цієї організації запроваджуються у національне законодавство. Кожна країна має власний набір вимог та законодавчих особливостей.

В Україні головні регулятори в КҮС верифікації - це:

- Державна служба фінансового моніторингу України,
- Національний банк України,
- Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України та ін.

Невідповідність стандартам політики «Знай свого клієнта» може привести до виникнення низки серйозних ризиків, пов'язаних з клієнтами. Насамперед, це ризик погіршення репутації, ризик концентрації, операційний та юридичний ризики. Ці ризики взаємопов'язані і можуть у результаті привести банк до значних фінансових утрат (зокрема, через передчасне зняття коштів великими вкладниками, припинення міжбанківських кредитних ліній, претензії до банку, витрати на розслідування, арешт і замороження активів, втрата кредитів). Тому перевірку дотримання банками процедур КҮС закладено до Основних принципів ефективного банківського нагляду.

Отже, цілеспрямоване застосування політики «Знай свого клієнта» не лише дозволяє фінансовим установам виявляти, припиняти та попереджувати відмивання коштів і фінансування тероризму, а також приносить користь самим фінансовим установам, їх законослухняним клієнтам і банківській системі у цілому:

- сприяє раціональному веденню справ, управлінню та попередженню ризику у відносинах між фінансовими установами;
- підтримує збереження надійності фінансової системи та зусилля з розвитку нових фінансових ринків;
- зменшує ймовірність шахрайства та інших фінансових злочинів;
- забезпечує захист репутації фінансової організації від негативних наслідків, зумовлених зв'язками з кримінальними елементами.

Крім того, застосування політики «Знай свого клієнта», а отже, розуміння структури клієнтської бази, відкриває додаткові можливості для проведення різноманітних маркетингових досліджень, об'єктивного бізнес-планування, спрощує комплексне обслуговування клієнтів, сприяє підвищенню якості банківських послуг та рівня довіри клієнтів до банківської системи.

Відповідно до законодавства України, банки зобов'язані ідентифікувати та здійснювати вивчення фінансової діяльності:

- клієнтів, які встановлюють ділові відносини з банком;
- клієнтів, які здійснюють операції, що підлягають фінансовому моніторингу;
- клієнтів, що здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, яка дорівнює або перевищує 400 тис. грн., або на суму, еквівалентну зазначеній сумі в іноземній валюті;
- осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів;

– осіб, від імені або за дорученням чи в інтересах яких проводиться фінансова операція.

Ураховуючи вимоги міжнародних документів, зокрема Сорока рекомендацій FATF, банкам в Україні законодавчо заборонено відкривати та вести **анонімні (номерні) рахунки**. **Анонімний рахунок** – це банківський рахунок, який дає право виконувати будь-які операції за рахунком, розпоряджатися його коштами без установлення банком особистості клієнта. Аутентифікація людини, яка має таке право, відбувається з використанням номерів, кодів, паролів.

У 1999 році Національним банком прийнято рішення про заміну анонімних рахунків на кодовані. При відкритті **кодового (номерного) рахунку** встановлення особи його власника повинно здійснюватися, проте документи щодо ідентифікації зберігаються тільки у паперовій формі у сейфі уповноваженого працівника.

В операційну систему банку такі дані не вносяться, тому при переказі коштів реквізити платника у документах не відображаються. Розпорядження рахунком здійснюється за допомогою коду.

Відповідно до рішення Національного банку України, українські банки були зобов'язані закрити всі кодовані рахунки до 11 липня 2003 року.

З 2019 року Постановою Правління НБУ банкам заборонено відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки. Банк відкриває рахунок клієнту лише після здійснення його ідентифікації та верифікації банком.

Банкам також забороняється вступати у договірні відносини з клієнтами-юридичними чи фізичними особами у разі, якщо виникає сумнів стосовно того, що особа виступає від власного імені.

Банкам забороняється встановлення кореспондентських відносин з банками, іншими фінансовими установами-нерезидентами, які не мають постійного місцезнаходження та не

провадять діяльність за місцем своєї реєстрації або не підлягають відповідному нагляду у державі за місцем свого розташування. Такі фінансові установи у міжнародній практиці називаються **банками-оболонками**.

Ідентифікація клієнта повинна відбуватися до/або під час установлення ділових відносин, укладання правочинів, але до проведення фінансової операції, відкриття рахунку. Під час установлення ділових відносин з клієнтом або проведення фінансових операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що дорівнює або перевищує порогову, або на суму, еквівалентну зазначеній сумі в іноземній валюті, банк зобов'язаний:

- з'ясувати мету і характер майбутніх ділових відносин, визначити суть діяльності клієнта;
- оцінити фінансовий стан клієнта;
- установити відомості про фізичних осіб, які є власниками істотної участі в юридичній особі-клієнті банку, а також про контролерів клієнта (щодо клієнта-фізичної особи, за наявності);
- визначити рівень ризику клієнта.

Ідентифікація здійснюється на підставі оригіналів офіційних документів, представлених клієнтом, або їх копій, засвідчених в установленому порядку. Усі документи повинні бути чинними на момент їх подання та містити всі необхідні дані. Ідентифікація осіб, які діють від імені або за дорученням клієнтів, здійснюється з наданням документів, підтверджуючих їх повноваження та термін дії. Довіреність повинна містити інформацію, яка дає банку змогу ідентифікувати особу, на ім'я якої відкривається рахунок.

Отже, відповідно до законодавства, банк має право витребувати, а клієнт зобов'язаний надати інформацію стосовно ідентифікації його особи, змісту діяльності та фінансового стану.

7. НАЦІОНАЛЬНА ОЦІНКА РИЗИКІВ

Держфінмоніторинг та інші державні органи, що провадять діяльність у сфері запобігання і протидії, із залученням інших суб'єктів (у разі потреби) беруть участь у проведенні національної оцінки ризиків.

Національна оцінка ризиків - це процес, за допомогою якого країни ідентифікують та оцінюють ризики відмивання грошей і фінансування тероризму на національному рівні. В Україні така оцінка проводиться з метою виявлення основних вразливостей і загроз у фінансовій системі, що дозволяє розробити ефективні заходи для мінімізації цих ризиків. Україна запровадила національну оцінку ризиків відповідно до рекомендацій FATF, і результати цієї оцінки використовуються для формування національної політики у сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

Національна оцінка ризиків - система заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу, уповноваженими органами державної влади із залученням інших суб'єктів (за потреби) з метою визначення (виявлення) ризиків (загроз) легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, їх аналіз, оцінка та розроблення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків [8].

Національна оцінка ризиків проводиться систематично, але не рідше одного разу на три роки. Відповідальним за її проведення є Держфінмоніторинг.

Національна оцінка ризиків проводиться з урахуванням, зокрема:

- вимог рекомендацій та документів FATF;
- положень звітів та рекомендацій з питань оцінки ризиків відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму Європейської Комісії
- інших міжнародних аналітичних оглядів, звітів та рекомендацій з питань, що пов'язані з проведенням національної оцінки ризиків.

Збір, обробка і аналіз інформації щодо результатів діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, інших державних органів, що беруть участь у роботі системи запобігання та протидії, схвалення та оприлюднення результатів національної оцінки ризиків та здійснення заходів за її результатами здійснюються у порядку, що встановлений Кабінетом Міністрів України спільно з Національним банком України.

Джерелами інформації, що необхідна для проведення національної оцінки ризиків, є:

- комплексна адміністративна звітність у сфері запобігання та протидії;
- аналітичні огляди та довідки учасників національної оцінки ризиків;
- відповіді учасників національної оцінки ризиків на запитальники спеціально уповноваженого органу;
- результати вибіркового аналізу судових рішень у кримінальних справах
- результати наукових досліджень;
- результати вивчення громадської думки;
- звіти Європейської Комісії із визначенням, аналізом та оцінкою ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та/або фінансування тероризму на рівні Європейського Союзу;
- рекомендації Європейської Комісії щодо заходів, прийнятних для усунення визначених ризиків.

Перед проведенням оцінки ризиків ВК/ФТ важливо, щоб була сформована політична воля на здійснення такої роботи, яка забезпечить досягнення цілей оцінки. Така політична воля може бути продемонстрована у вигляді чітких зобов'язань високопоставлених урядовців щодо проведення національної оцінки ризиків ВК/ФТ.

Доцільно, щоб у проведенні оцінки на національному рівні брало участь широке коло відповідних міністерств, відомств та інших урядових структур, що мають зобов'язання і досвід роботи у сфері ПВК/ФТ. Такі державні структури включають відомства, що володіють знаннями про види та масштаби

доходів від злочинної діяльності, відомства, здатні виявити вразливі місця у системі ПВК/ФТ, а також відомства, які володіють іншою важливою інформацією, що стосується ВК/ФТ або ПВК/ФТ.

При цьому може виявитися корисною для формування загальної картини національних ризиків ВК/ФТ, а також може певним чином допомогти проведенню оцінки участь представників приватного сектору. Приватний сектор може слугувати джерелом інформації, а його представники можуть безпосередньо залучатися до деяких аспектів оцінки, якщо країна вважатиме це доречним.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», фінансові операції є пороговими, якщо сума, на яку здійснюється кожна із них, дорівнює чи перевищує:

- а) 100 тисяч гривень;
- б) 300 тисяч гривень;
- в) 400 тисяч гривень;
- г) 500 тисяч гривень.

2. Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», фінансові операції для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри є пороговими, якщо сума, на яку здійснюється кожна із них, дорівнює чи перевищує:

- а) 30 тисяч гривень;
- б) 35 тисяч гривень;
- в) 50 тисяч гривень;
- г) 55 тисяч гривень.

3. Фінансові операції або спроба їх проведення незалежно від суми, на яку вони проводяться, якщо суб'єкт первинного фінансового моніторингу має підозру або має достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму, або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, називаються:

- а) підозрілими;
- б) сумнівними;
- в) пов'язаними;
- г) кримінальними.

4. При визначенні того, чи є підозрілою фінансова операція або діяльність, суб'єкт первинного фінансового моніторингу враховує:

а) *типологічні дослідження, підготовлені спеціально уповноваженим органом;*

б) *рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу;*

в) *рекомендації правоохоронних органів;*

г) *типологічні дослідження, підготовлені спеціально уповноваженим органом та оприлюднені ним на своєму веб-сайті, а також рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу.*

5. *Суб'єкт первинного фінансового моніторингу:*

а) *зобов'язаний відмовитися від проведення підозрілої фінансової операції;*

а) *має право відмовитися від проведення підозрілої фінансової операції;*

а) *не має права відмовитися від проведення підозрілої фінансової операції;*

а) *має право відмовитися від проведення підозрілої фінансової операції за погодженням з правоохоронним органом.*

6. *Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний повідомити спеціально уповноваженому органу про підозрілу операцію протягом:*

а) *одного робочого дня;*

б) *одного робочого дня, але не пізніше наступного робочого дня;*

в) *трьох робочих днів;*

г) *трьох робочих днів.*

7. *Суб'єкти первинного фінансового моніторингу:*

а) *не мають права здійснювати обмін інформацією про осіб, яким було відмовлено у встановленні (підтриманні) ділових відносин;*

б) *мають право здійснювати обмін інформацією про осіб, яким було відмовлено у встановленні (підтриманні) ділових відносин;*

- в) мають право здійснювати обмін інформацією про осіб, яким було відмовлено у встановленні (підтриманні) ділових відносин, відкритті рахунка або проведенні фінансової операції;*
- г) правильної відповіді немає.*

8. Суб'єкти державного фінансового моніторингу, які виконують функції державного регулювання і нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу:

а) зобов'язані встановлювати особливості та порядок відмови суб'єкта первинного фінансового моніторингу від встановлення (підтримання) ділових відносин, відмови в обслуговуванні або проведенні фінансової операції, а також порядок та обсяги обміну інформацією про такі відмови залежно від специфіки діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

а) можуть встановлювати особливості та порядок відмови суб'єкта первинного фінансового моніторингу від встановлення (підтримання) ділових відносин, відмови в обслуговуванні або проведенні фінансової операції, а також порядок та обсяги обміну інформацією про такі відмови залежно від специфіки діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

а) не можуть встановлювати особливості та порядок відмови суб'єкта первинного фінансового моніторингу від встановлення (підтримання) ділових відносин, відмови в обслуговуванні або проведенні фінансової операції, а також порядок та обсяги обміну інформацією про такі відмови залежно від специфіки діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

- г) правильної відповіді немає.*

9. Суб'єктам первинного фінансового моніторингу забороняється встановлювати ділові відносини та проводити видаткові фінансові операції, надавати фінансові та інші пов'язані послуги прямо або опосередковано з клієнтами, які є:

а) особами та/або організаціями, яких включено до переліку осіб;

б) особами та/або організаціями, які діють від імені та за дорученням осіб та/або організацій, яких включено до переліку осіб;

в) особами та/або організаціями, якими прямо або опосередковано володіють чи кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи та/або організації, яких включено до переліку осіб;

г) усі відповіді правильні.

10. Про спроби встановлення ділових відносин і проведення видаткових фінансових операцій, отримання фінансових та інших пов'язаних послуг прямо або опосередковано особами, з якими заборонено встановлювати ділові відносини, суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані негайно повідомити:

а) Національний банк України;

б) Міністерство фінансів України;

в) спеціально уповноваженому органу;

г) усі відповіді правильні.

11. У разі виявлення суб'єктом первинного фінансового моніторингу за результатами внесення змін до переліку ПЕП осіб особи клієнта (з яким установлені ділові відносини), яку включено до зазначеного переліку суб'єкт первинного фінансового моніторингу:

а) має право повідомити спеціально уповноваженому органу про таку особу;

б) не має права повідомляти спеціально уповноваженому органу про таку особу;

в) зобов'язаний негайно повідомити спеціально уповноваженому органу про таку особу та здійснити негайно, без попереднього повідомлення такої особи, замороження активів;

г) правильної відповіді немає.

12. Суб'єкт первинного фінансового моніторингу, що здійснює або забезпечує здійснення фінансових операцій, за умови, якщо вони є підозрілими:

а) не має права зупинити здійснення таких операцій;
б) має право зупинити здійснення таких операцій;
в) зобов'язаний зупинити здійснення таких операцій;
г) зобов'язаний негайно зупинити здійснення таких операцій.

13. У разі виникнення підозр Держфінмоніторинг:

а) зобов'язаний прийняти рішення про зупинення видаткових фінансових ;

б) може прийняти рішення про зупинення видаткових фінансових операцій;

в) може прийняти рішення про зупинення видаткових фінансових операцій на строк до семи робочих днів;

г) може прийняти рішення про зупинення видаткових фінансових операцій на строк до семи робочих днів, про що зобов'язаний негайно повідомити суб'єкту первинного фінансового моніторингу, а також правоохоронним органам.

14. У разі зупинення видаткових фінансових операцій прибуткові фінансові операції:

а) зупиняються;

б) зупиняються тимчасово;

в) не зупиняються;

г) правильної відповіді немає.

15. Майно або грошові кошти клієнта неплатоспроможного банку, що знаходяться на рахунках, фінансові операції за якими зупинено, може бути передано:

а) приймаючому банку;

б) перехідному банку;

в) спеціалізованій установі;

г) приймаючому, перехідному банку чи спеціалізованій установі, утвореній Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

16. Зупинення та поновлення здійснення фінансової операції відбувається у порядку, визначеному:

а) Національним банком України;

б) Міністерством фінансів України;

- в) суб'єктами державного фінансового моніторингу;*
- г) усі відповіді правильні.*

17. Строки зупинення фінансової операції суб'єктами первинного фінансового моніторингу та спеціально уповноваженим органом:

- а) можуть бути змінені;*
- б) можуть бути змінені за погодженням;*
- в) можуть бути продовжені;*
- г) є остаточними та продовженню не підлягають.*

18. Суб'єкт первинного фінансового моніторингу активи, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням:

- а) має право заморозити;*
- б) має право, без попереднього повідомлення клієнта, заморозити;*
- в) зобов'язаний негайно заморозити;*
- г) зобов'язаний негайно, без попереднього повідомлення клієнта, заморозити.*

19. Після замороження активів суб'єкт первинного фінансового моніторингу:

- а) не повідомляє клієнту про таке замороження;*
- б) повідомляє клієнту про таке замороження;*
- в) повідомляє клієнту в усній формі про таке замороження;*
- г) повідомляє клієнту (на його письмовий запит) у письмовій формі про таке замороження.*

20. Банківський рахунок, який дає право виконувати будь-які операції за рахунком, розпоряджатися його коштами без установаження банком особистості клієнта, - це:

- а) закритий рахунок;*
- б) кодований рахунок;*
- в) анонімний рахунок;*
- г) розрахунковий рахунок.*

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

- 1. Поясніть значення ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу України.*
- 2. Перелічіть фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.*
- 3. Охарактеризуйте порядок зупинення фінансових операцій, які містять ознаки вчинення злочину.*
- 4. Які критерії ризику легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення?*
- 5. Обґрунтуйте порядок відмови суб'єкта первинного фінансового моніторингу від проведення фінансової операції.*
- 6. Обґрунтуйте необхідність проведення ідентифікації клієнтів.*
- 7. Розкрийте зміст принципу «Знай свого клієнта».*
- 8. Яка мета проведення національної оцінки ризиків?*

РОЗДІЛ 6. ТИПОЛОГІЇ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1. Стадії та способи процесу відмивання грошей.

2. Схема легалізації (відмивання) злочинних коштів.

3. Елементарні схеми відмивання коштів.

4. Складні схеми відмивання коштів.

5. Типові схеми відмивання коштів, набутих злочинним шляхом, і механізми їх виявлення.

6. Каталог типологічних звітів FATF, MONEYVAL.

1. СТАДІЇ ТА СПОСОБИ ПРОЦЕСУ ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ

Легалізація злочинних доходів - складний процес, який охоплює велику кількість різноманітних операцій, що здійснюються багатьма методами й постійно вдосконалюються. Ученими на основі аналізу значного обсягу практичного матеріалу виділено та досліджено кілька моделей відмивання кримінальних коштів.

Найбільш поширеа трифазова модель, яка передбачає виділення в єдиному процесі легалізації таких стадій:

- розміщення (*placement*);
- розшарування, або перетворення, заплутування слідів (*layering*);
- інтеграція (*integration*).

Зазначені три стадії можуть здійснюватися послідовно, одночасно або частково накладатися одна на одну. Це залежить від механізму легалізації, що використовується, й від вимог, які висуваються злочинною організацією з огляду на цілі відмивання коштів.

Розміщення – це фізичне розміщення готівкових коштів у певні фінансові інструменти, а також територіальне віддалення від місць їхнього походження. Розміщення здійснюється у комерційних та інвестиційних банках, інших фінансово-кредитних установах, підприємствах роздрібної торгівлі, у тому числі за межами країни одержання доходів. Етап розміщення великих сум готівки вважається найслабкішою ланкою у процесі відмивання грошей. Саме на цьому етапі незаконно отримані гроші найбільш легко можуть бути виявлені, що покладає особливу відповідальність щодо контролю за походженням значних обсягів готівкових коштів на інститути фінансового сектора національної економіки.

Розшарування – стадія, на якій відбувається відрив незаконних доходів від джерел їх походження шляхом складного ланцюга фінансових операцій, спрямованих на маскування сліду цих доходів, який може бути виявлений. Якщо розміщення великих сум грошей пройшло успішно, тобто не

було зафіксовано контролюючими суб'єктами, то розкрити подальші дії щодо відмивання грошей стає набагато важче. Різні фінансові операції нашаровуються одна на одну з метою ускладнити роботу правоохоронних органів з пошуку незаконних фондів, які підлягають конфіскації.

Інтеграція – стадія процесу легалізації, безпосередньо спрямована на надання видимості законності злочинно нажитим статкам. «Відмиті» гроші повертаються в офіційну економіку, як правило, через банківську систему під виглядом чесно зароблених, абсолютно легальних доходів. Якщо слід відмитих грошей не було виявлено на двох попередніх стадіях, то відокремити законні гроші від незаконних на цьому етапі надзвичайно складно.

Загальний механізм «відмивання» зображено на рис. 6.1.

Рис. 6.1. Загальний механізм «відмивання» грошей

Приклад, зображений на рис. 6.2, пов'язаний зі спекулятивними операціями у сфері цінних паперів.

Рис. 6.2. Механізм «відмивання» грошей за допомогою спекулятивних операцій у сфері цінних паперів

Посередник (підставна або підконтрольна особа) дешево скуповує цінні папери, а потім перепродає їх за більш високу ціну особі, яка розплачується «брудними» грошима. Як результат, дохід від перепродажу набуває легальної форми.

Дану схему можна виявити за допомогою зіставлення ціни акції з номінальною або ринковою вартістю. Найбільш імовірно виявити таку схему за допомогою податкової інспекції та державних органів, які регулюють ринки цінних паперів і професійних учасників фондового ринку (безпосередньо в ході дослідження фінансових операцій).

Дещо інший підхід до структурування процесу відмивання грошей використовують експерти ООН, якими запропонована чотирифазова модель, що складається з таких стадій:

- *звільнення від готівки та перерахування її на рахунки підставних осіб.* Такими особами можуть бути, наприклад, родичі злочинця. При цьому необхідна лише одна умова: посередники повинні мати власні рахунки в банках. У даний час спостерігається тенденція до пошуку посередників, які мають виходи на міжнародні банки;

- *розподіл готівкових коштів.* Вони використовуються для придбання банківських платіжних інструментів і цінних паперів. Як свідчить зарубіжний досвід, розподіл грошових коштів також часто здійснюється у пунктах з обміну валюти та казино;

- *маскування слідів злочину.* Перед злочинцями, які відмивають доходи, на цій стадії постає завдання вжити всі заходи для того, щоб стороння особа не дізналася, звідки були отримані гроші й за допомогою кого вони були розміщені у ті чи інші установи або організації;

- *інтеграція грошової маси.* На цій стадії злочинні співтовариства інвестують легалізовані капітали у високоприбуткові сфери бізнесу.

Швейцарські фахівці у своїх моделях розрізняють як стадії, так і території відмивання грошей. Відповідно до двофазової моделі П. Бернасконі, фазами легалізації є *money laundering* (відмивання) і *recycling* (повернення в оборот), або відмивання першого та другого ступеня.

Перший ступінь є відмиванням грошей, отриманих безпосередньо від учиненого злочину. Воно здійснюється шляхом обміну грошей на купюри більшого номіналу або інші види валют. На цій стадії здійснюються короткострокові операції.

Другий ступінь представлений середньостроковими та довгостроковими операціями, за допомогою яких попередньо відмитим грошам надається видимість отриманих із законних джерел і вони вводяться в легальний економічний оборот.

Відповідно до цього підходу, П. Бернасконі розрізняє країни вчинення основного злочину, який став джерелом доходу, і країни легалізації грошей. Основна проблема відмивання грошей зводиться до переведення великих незаконно отриманих готівкових сум чи іншого майна в легкочеровані фінансові інструменти або інші види майна.

Чотирисекторна модель легалізації грошей запропонована також швейцарським фахівцем К. Мюллером.

У рамках цієї моделі виділяються певні сектори та пов'язані з ними стадії відмивання коштів. Критеріями для виділення є: легальність/нелегальність операцій та країна здійснення основного злочину/країна відмивання грошей.

Перший сектор – країна основного злочину/легальність. У цьому секторі здійснюється внутрішнє, попереднє відмивання.

Другий сектор – країна основного злочину/нелегальність. Відбувається збирання грошей, які пройшли попереднє відмивання, у пул і підготовка їх до контрабанди.

Третій сектор – країна відмивання грошей/нелегальність. У цьому секторі проводиться підготовка до введення грошей у легальну фінансову систему.

Четвертий сектор – країна відмивання грошей/легальність. Тут здійснюються маскувальні дії у вигляді переказів, інвестицій тощо.

На різних стадіях відмивання грошей, одержаних злочинним шляхом, використовуються специфічні методи перетворення коштів і маскування їх нелегального походження. Розглянемо деякі з цих методів по відношенню до трифазової моделі, як найбільш відомої.

Найчастіше **стадія розміщення** відбувається в установах фінансового сектора, які виконують широкий спектр фінансових операцій й діють на підставі ліцензії або дозволу, виданих відповідними наглядовими органами. До них відносяться банки (комерційні, інвестиційні, кооперативні, ощадні тощо), а також спеціалізовані фінансово-кредитні інститути – кредитні спілки, пенсійні фонди, пайові та інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, фінансові компанії, страхові компанії та ін. Проте у процесі легалізації злочинних доходів можуть бути задіяні й брокери, які працюють на ринках цінних паперів і дорогоцінних металів, організації, що надають поштові послуги та послуги з обміну чеків на готівку, гральні заклади, букмекерські контори, антикварні та ювелірні магазини, ресторани, готелі, туристичні компанії, будівельні фірми та ін.

Методами розміщення коштів, одержаних злочинним шляхом, є:

— **структурування операцій з готівкою, або смарфінг** (англ. *Smurfing* –термін з банківського жаргону, що почав застосовуватися у 1980-х роках й має походження від назви бельгійського мультиплікаційного фільму за участю великої кількості маленьких вигаданих істот). Полягає у подрібненні значної суми нелегальних коштів і проведенні численних операцій з внесення їх на вклади або здійснення переказів без перевищення встановленої законодавчими актами межі, починаючи з якої відбувається контроль та реєстрація таких трансакцій. Для виконання цих дій злочинцями, як правило, залучаються підставні особи, які називаються смарфами;

— **обмін дрібних банкнот на купюри більшого номіналу**, які простіше у подальшому перемішувати, або **проведення операцій з обміну «брудних» грошей на іноземну валюту**. Обмінні пункти опиняються у полі зору злочинців тому, що їх діяльність не в усіх країнах підлягає державному регулюванню і входить до сфери протидії легалізації коштів. Проведення операцій з великою кількістю випадкових клієнтів не сприяє їх належній ідентифікації;

— *установлення контролю з боку злочинної організації над фінансовими установами або над діяльністю їх персоналу.* Таке підпорядкування спрощує розміщення незаконних грошей, їх подальший розподіл та інтеграцію, оскільки ці операції свідомо виконують працівники банків, унаслідок підкупу або погроз. Найпростіше встановити кримінальний контроль над невеликими банками, проте історія боротьби з легалізацією брудних коштів знає і приклади тривалого функціонування на користь злочинців великих міжнародних фінансових інститутів, зокрема британського ***Bank of Credit and Commerce International*** (1981-1991 рр.). Опосередковано такий контроль може бути встановлено через володіння господарськими структурами, які стають основними клієнтами певного банку;

— *незаконне використання винятків із закону,* якщо у певній країні законодавство щодо протидії відмиванню злочинних доходів звільняє банки від контролю за операціями з готівкою, що перевищують установлену межу, за умови, що вони є нормальним явищем для деяких сфер бізнесу;

— *створення помилкового паперового сліду* — навмисне використання документів, що маскують справжні джерела, власників і місця знаходження незаконно отриманих доходів. Наприклад, це може бути зроблено шляхом заповнення фальшивої форми звітності про рух готівки з метою «узаконити» готівку, отриману всередині країни, яка пізніше буде покладена на рахунки в банках або вивезена за межі країни;

— *злиття законних і незаконних фондів* засновано на використанні з метою відмивання грошей таких підприємств, де значні суми готівки є звичайним і законним явищем (ресторани, бари, готелі, компанії-власники торгових автоматів тощо). При цьому використовуються дві основні схеми.

У першому випадку незаконні доходи приховуються у масі законних операцій реально функціонуючих фірм. В іншому випадку створюється фіктивна компанія, яка не здійснює

реальної економічної діяльності, проте показує у фінансовій звітності гроші, що легалізуються як дохід;

— **придбання майна або цінних паперів за готівку.** Купівля предметів розкоші, машин, яхт, літаків, нерухомості переслідує одночасно три цілі: переведення підозрілих великих сум готівки у коштовні, але менш підозрілі активи; придбання майна, яке використовуватиметься зі злочинною метою; підтримання розкішного стилю життя;

— **штучне завищення торговельної виручки під час реалізації товарів,** що продаються злочинцям, яким необхідно легалізувати готівку, за значно вищими цінами, ніж звичайно. Унаслідок цього «брудні» гроші набувають вигляду законної виручки від продажу, яка потім без перешкод розміщується на банківських рахунках.

Фаза розширування, або заплутування слідів, яка у процесі легалізації злочинних доходів є наступною за їх розміщенням, як правило, накладається на інші стадії, тому тут складно виділити якісь специфічні методи. Втім, дуже часто використовується перетворення депонованої у фінансових установах готівки на грошові інструменти – дорожні чеки, депозитні сертифікати, передплачені платіжні картки, банківські векселі та акредитиви, насамперед оформлені на пред'явника, а також цінні папери, що полегшує подальше вивезення незаконних доходів з країни.

На цій стадії може мати місце інвестування брудних коштів у нерухомість і легальний бізнес, переважно у сфери туризму й відпочинку. Іншим варіантом є придбання фірми, що знаходиться у занепаді, щоб у майбутньому показувати нелегальні доходи як реальну виручку від її мовби активної діяльності.

Якщо розміщення коштів відбувалося шляхом придбання майна високої вартості, то згодом воно може бути перепродано усередині країни або вивезено й продано за кордоном. Це призводить до подвійного результату: ускладнюється пошук джерела злочинних доходів і стає важче знайти та конфіскувати відповідне майно.

Ефективним методом заплутування слідів є здійснення численних електронних переказів, основна перевага яких - швидкість проведення. Проте повної анонімності у сучасних умовах досягти неможливо, оскільки міжнародним банківським співтовариством прийняті чіткі стандарти оформлення платіжних документів із указуванням значного обсягу інформації щодо відправника та бенефіціара коштів. Тому у подібних схемах використовуються реально існуючі, але за своїм характером підставні компанії, що мають мінімальний термін існування («компанії-одноденки»), відкриті, у тому числі в офшорних зонах. Підставою для перерахування коштів виступають удавані комерційні угоди. Отже, такий механізм забезпечує так званий «розрив ланцюжка», який дозволяє надійно приховати джерела й обсяги злочинно одержаних доходів.

На стадії інтеграції, що є заключною фазою відмивання кримінальних доходів, можуть застосовуватися такі методи:

- *продаж нерухомості, в яку попередньо були інвестовані брудні кошти*. Часто такі операції здійснюються через «коралову» або «оболонкову» компанію (англ. *shell company*), тобто офіційно зареєстровану, але яка не має активів й не веде реальних операцій. Виручка від продажу нерухомості вже вважається цілком законним доходом;

- *використання підставних компаній*, що знаходяться в юрисдикціях зі спрощеним порядком реєстрації, для проведення ззовні законних трансакцій з отримання кредитів, джерелом яких є нелегальні доходи. Побічним результатом такої схеми є зменшення бази оподаткування за рахунок віднесення суми сплачених відсотків на витрати;

- *отримання банківського кредиту під заставу незаконно набутого майна або грошових коштів*. Може супроводжуватися погашенням кредиту шляхом реалізації застави;

- *викривлення цін зовнішньоекономічних угод*, що є достатньо ефективним методом зворотної інтеграції злочинних коштів у національну економіку. При цьому завищуються

експортні ціні щоб виправдати надходження великих сум з-за кордону у вигляді валютної виручки, і занижуються імпортні ціни щоб у подальшому реалізувати отриманий товар уже за ринковими цінами й одержати цілком законний дохід;

— **«трансферпрайсінг»**, що також пов'язаний зі здійсненням експортно-імпортних операцій. У цьому випадку оформлюються два договори – реальний і фіктивний, із завищеною сумою угоди. За фіктивним договором гроші переводяться підконтрольній фірмі-посереднику, як правило, зареєстрованій в офшорній зоні. Різниця між реальною й фіктивною ціною товару залишається на рахунку цієї фірми як дохід;

— **декларування нелегальних доходів як виграшу у казино або лотерею.**

Але далеко не завжди всі три названі стадії обов'язково присутні у процесі легалізації доходів. Крім того, на практиці їх буває дуже складно виділити, оскільки операції можуть бути суттєво відокремлені у часі та просторі. Проте розуміння змісту цих стадій та визначення інструментів, що використовуються в їх межах, дозволяє організовувати ефективний контроль за рухом фінансових потоків у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму.

Основні способи відмивання брудних грошей:

- Вивіз готівкових коштів з країни за допомогою кур'єрів.
- Багатократне зарахування готівкових коштів на розрахунковий рахунок різними фізичними особами.
- Укладання договорів з іноземними компаніями на виконання послуг інформаційного характеру.
- Укладання договорів з приводу купівлі-продажу товарів, яких фактично не існує.
- «Структурування» – штучне дроблення фінансової операції на кілька одиничних, з невеликими сумами, з подальшим акумулюванням на одному чи кількох рахунках, з яких вони переказуються в банк іншої країни.
- Фіктивні компанії – зареєстрованим підприємством відкривається банківський розрахунковий рахунок, на якому

акумуляються кошти, які згодом переказуються на рахунок іншої компанії, або отримуються в готівковому вигляді.

➤ Альтернативні банківські системи – наприклад, hawala. Так кошти взагалі не потрапляють до банківської системи, а отже, їх неможливо відстежити.

➤ Псевдоперестраховування.

➤ Fie chien - схема яка існує в Китаї, інколи її називають «система записки», тобто клієнт надає гроші «банкіру», в обмін на які він отримує розписку, яку він може обміняти в іншого «банкіра».

➤ Кіберзлочини. До таких схем належать: підробка платіжних карт, отримання доступу до систем дистанційного банківського обслуговування, фінансові піраміди онлайн, онлайн казино, відмова в обслуговуванні (DDoS атаки) з метою отримання особистої інформації. Акумуляовані в такий спосіб доходи й інформація використовуються для конвертації доходів у товари через інтернет-магазини, перерахунок коштів через безліч платіжних систем, конвертація у валюту та у криптовалюту.

У цифрову епоху відмивання коштів відбувається через:

➤ *Криптовалюти.* Анонімність транзакцій у криптовалютах і децентралізовані біржі створюють додаткові труднощі для відстеження незаконних операцій.

➤ *Онлайн-гемблінг.* Віртуальні казино часто використовуються для відмивання грошей через фіктивні ставки та виграші.

➤ *Тіньовий інтернет (Dark Web).* Незаконні ринки та сервіси, доступні через Dark Web, надають нові можливості для приховування джерел коштів.

Для оцінювання масштабів відмивання «брудних» грошей розроблено кілька підходів/методів.

Підхід «Палермо» (італійський метод) заснований на порівнянні величини заявленого доходу з реальним обсягом купівлі товарів і одержання платних послуг у масштабах країни чи регіону, а також у окремих осіб. Його ще називають методом аналізу руху грошових потоків. Такий метод розглядається як

достатньо точний, оскільки він не обмежується підрахунком одних тільки нелегальних доходів, які виникають у результаті контрабанди і торгівлі наркотиками. Він дає змогу з різним ступенем точності встановити верхню межу обсягу відмивання «брудних» грошей. Його суть полягає в аналізі явища так званого надлишку готівки в окремих регіонах країни чи в деяких банках.

Ще одним підходом визнано метод, який безпосередньо спирається на *аналіз банківської статистики*, зокрема на вивчення даних, які стосуються переливу капіталу, а також платіжних балансів окремих країн.

Інший, так званий *монетаристський підхід* виходить з припущення, що в тіньовій економіці оплата і розрахунки здійснюються переважно в готівковій формі. Тому головна увага приділяється аналізу співвідношення між обсягами готівкових коштів і банківськими вкладами до запитання, частці банкнот з високим номіналом у загальному обсязі грошового обігу, а також зміні частки готівкових коштів у загальному обсязі грошового обігу.

Законодавче забезпечення протидії легалізації злочинних доходів включає:

1. *Законодавчі акти.* Закони про запобігання та протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму

2. *Нормативні акти.* Підзаконні акти, які регламентують процедури верифікації клієнтів, заповнення звітів про підозрілі фінансові операції, а також інші аспекти фінансового моніторингу.

3. *Міжнародні стандарти.* Рекомендації FATF, стандарти FATF щодо фінансового моніторингу, а також інші міжнародні документи, які регламентують боротьбу з легалізацією злочинних доходів.

Законодавча база у сфері запобігання та протидії легалізації злочинних доходів є ключовим елементом ефективної системи боротьби з цим явищем. Вона повинна охоплювати всі аспекти діяльності, пов'язані з фінансовими операціями, забезпечуючи прозорість і контроль.

До інституційних механізмів протидії легалізації злочинних доходів відносять:

1. *Державні органи*: Національний банк, фінансові регулятори, правоохоронні органи, податкова служба, митниця, прокуратура та суди.

2. *Приватний сектор*: фінансові установи, юридичні фірми, нерухомість, ювелірні магазини, казино та інші компанії, які можуть бути залучені до легалізації злочинних доходів.

3. *Міжнародні організації*: FATF, ЄС, ООН, Міжнародний валютний фонд, а також інші організації, які встановлюють стандарти і забезпечують співробітництво у боротьбі з легалізацією.

Запобігання та протидія легалізації злочинних доходів – завдання складне, яке вимагає постійної уваги й ефективної координації зусиль усіх зацікавлених сторін. Для досягнення кращих результатів необхідно продовжувати вдосконалювати законодавство, посилювати інституційні механізми протидії та підвищувати рівень обізнаності громадськості.

2. СХЕМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ЗЛОЧИННИХ КОШТІВ

У сучасному світі реалізуються різні схеми легалізації (відмивання) злочинних коштів. Єдиної класифікації таких схем як серед науковців, так і правоохоронних органів немає. Однак на основі спільних характерних ознак їх можна згрупувати за такими критеріями:

1) *за призначенням*:

- з метою ухилення від сплати податків;
- з метою приховування злочинних операцій (легалізації засобів, одержаних від злочинів).

2) *за типами систем розрахунків*:

- готівкові;
- безготівкові (через платіжні доручення, пластикові картки, клірингові розрахунки тощо).

3) *за організацією управління*:

– з централізованим управлінням («конвертаційні центри»). Для такої схеми характерна велика кількість злочинних операцій. Схема успішно функціонує за наявності централізованої ланки, яка організовує проведення операцій, що пов'язані з одержанням і передачею грошових коштів, здійснює контроль за роботою залежних фірм, веде облік тощо. Центральна ланка також виконує функцію захисту від правоохоронних органів. У випадку усунення або обмеження діяльності центральної ланки (наприклад, арешт керівників, банкрутство головної багатofilіальної фірми тощо) схема припиняє роботу. Схема із централізованим управлінням характеризується ретельним забезпеченням функцій взаємодії між учасниками і, як правило, тим, що більшість фінансових ресурсів зосереджується саме в центральній ланці. Коли фінансові ресурси рівномірно розподілені по різних фірмах, централізоване управління неефективне, оскільки не забезпечує необхідної надійності процесу відмивання коштів і, як наслідок, посилюється ризик конфліктів через невиконання своїх зобов'язань;

– з децентралізованим або розподіленим управлінням. Для такої схеми характерний розподіл функцій управління між окремими фірмами, яких поєднують лише разові операції або банк, через який здійснюються платіжні трансакції.

У децентралізованій схемі легалізації (відмивання) злочинних коштів, порівняно з централізованою, мають місце проблеми захисту від правоохоронних органів.

4) за способом організації передачі інформації:

– з маршрутизацією інформації. Взаємодія учасників схеми забезпечує визначення шляхів передачі злочинних коштів у різних формах за адресами їх призначення. Цей процес, як правило, виконується всіма учасниками системи;

– з селекцією інформації. Взаємодія учасників схеми здійснюється через селекцію (відбір) адресованих їм різних форм злочинних коштів.

5) за технічним забезпеченням проведення фінансових розрахунків (методами доступу для проведення електронних трансакцій):

- з єдиними методами доступу, зорієнтованими на електронні розрахунки (система «клієнт-банк», пластикові картки тощо);

- з використанням різних носіїв грошових коштів (готівка, пластикові картки, цінні папери тощо).

Тип носія визначає властивості фінансової трансакції, яка здійснюється через організацію обміну певними зобов'язаннями. Найпростішим технічним засобом є телефонна лінія, використання якої знижує вартість фінансової трансакції, по-перше, через невисоку вартість самого носія, а, по-друге, завдяки наявності на багатьох об'єктах резервних телефонних ліній, що можуть за необхідності використовуватися. До недоліків телефонних каналів здійснення злочинної фінансової трансакції з відмивання коштів належить недостатня захищеність від технічних перешкод, можливість несанкціонованого підключення (як правоохоронних органів, так і конкуруючих злочинних організацій), обмеження дальності і швидкості передачі даних наборами тих чи інших компонентів електронної підтримки телефонної лінії.

Узагальнена схема легалізації (відмивання) злочинних коштів на прикладі організованої групи, сформованої за корпоративним принципом, має такі три основні типи її структурної сформованості:

1) **фінансовий тип**, у центрі структури якого знаходиться фінансова (як правило, банківська) установа, що пропускає через себе всі фінансові потоки та здійснює контроль над ними. Така структура розвивається саме з фінансової установи, де сконцентровані первинні капітали. Тип структури визначений основним типом операцій та безпосередньо механізмом одержання доходів — це фінансові операції. Розвиток організованої злочинної групи відбувається через дозування фінансових потоків. На практиці яскравим проявом такого типу є деякі фінансові (фінансово-промислові) групи.

Злочинна суть структури полягає в махінаціях з бюджетними коштами різного рівня, фінансуванні злочинних операцій на виробничих підприємствах і реалізації їхньої продукції, зовнішньо- та внутрішньоторговельних операціях,

спекуляції валютою та цінними паперами, організації масштабного механізму ухилення від сплати податків, відмиванні коштів, одержаних від здійснення злочинних операцій іншими аналогічними структурами нефінансового типу. Враховуючи, що більшість операцій з відмивання коштів досконало оформлюється з метою приховування незаконної суті, злочинний характер діяльності такої структури встановити без ретельного аналізу складно.

2) **виробничий тип**, у центрі структури якого знаходиться виробниче підприємство, як правило, у паливно-енергетичній або сировинній галузі, або будь-яке інше, що виготовляє продукцію, яка користується значним попитом (наприклад, кондитерські вироби, алкогольні напої, ліки, легкові автомобілі тощо). Фінансові операції з відмивання коштів обслуговують лише виробництво та збут промислової продукції. Використовуючи злочинний механізм, який складатися, як правило, з різних ланок (банківські установи, торговельні фірми, підприємства-сумісники тощо), керівництво такої групи, здійснюючи маніпулювання товарними потоками, відмиває кошти. До того ж, поставки продукції за кордон (прямі або через торговельні фірми) закінчуються відкачуванням коштів за межі країни. Організовані групи зі структурою такого типу часто створюються у вигляді промислових (промислово-фінансових) груп.

Сьогодні характерна тенденція поєднання фінансового та виробничого типів. Злочинні операції при цьому реалізуються шляхом співпраці, а верховенство час від часу змінюється залежно від кон'юнктури внутрішнього та світового ринків, стану економіки та політики в країні.

3) **комерційний (торговельний)**, у центрі структури якого знаходиться комерційна (торговельна) компанія, яка пропускає через себе експортні та імпорتنі товаропотоки. Такий тип обумовлений характером комерційних (торговельних) операцій, а фінансові операції з відмивання коштів лише обслуговують їх. Злочинна суть операцій полягає в нееквівалентному ввезенні-вивезенні товарів, приховуванні частини виручки, ухиленні від сплати податків тощо. Особливо

яскраво це проявляється при виконанні державних програм. Такий тип структури характерний для торговельних компаній, створених на основі колишніх державних підприємств або за участі держави корпорацій для виконання завдань щодо забезпечення країни конкретними товарами (нафтою, газом тощо). Установити злочинний характер операції з відмивання коштів у таких структурах практично неможливо, оскільки кожний етап оформлюється окремими документами і зовні має цілком законний вигляд. Масштаби діяльності, велика кількість операцій та учасників призводять до того, що правоохоронні органи, як правило, мають можливість проконтролювати лише один конкретний етап такої операції. Особливо важко визначити злочинність операції, якщо вона здійснюється за участю іноземних партнерів. Наприклад, при експорті значна частина операції з постачання за кордон природних ресурсів (руда, вугілля, ліс, метал тощо) розподілена на етапи, кожен з яких має документальне оформлення.

Отже, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є складним процесом, який складається з безлічі різноманітних операцій. Такі операції проводяться різноманітними методами, які постійно вдосконалюються.

3. ЕЛЕМЕНТАРНІ СХЕМИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ

Схеми відмивання коштів можуть бути складними, заплутаними, мати багато розгалужень, але всі вони складаються з порівняно невеликої кількості «елементарних операцій».

1. **Фіктивний роздрібний продаж товарів, надання послуг (рис. 6.3)**

Рис. 6.3. Фіктивний роздрібний продаж товарів, надання послуг

Застосування схеми передбачає безпосереднє «відбілювання» коштів шляхом здійснення фіктивного продажу продукції (у сфері роздрібної торгівлі, в тому числі громадського харчування). Кошти нелегально походження набувають законного вигляду розрахунків за покупку.

- ❖ *Невеличке кафе за вигідною ціною щотижнево реалізує великі партії домашньої випічки власного виробництва. Цей дохід складає основу загального доходу кафе. Насправді ж технічні можливості закладу дозволяють виробляти набагато менший обсяг такої продукції. Угода з її продажу відбувається лише на папері.*

Фіктивний продаж використовується на першому етапі відмивання – розміщення брудних коштів, як правило, є частиною інших, більш складних схем. Обов’язковою умовою реалізації схеми є фальсифікація звітності. Податковим органам найпростіше виявити таку схему (особливо при виїзних перевірках і аналізі звітності). Як правило, схема виявляється при проведенні інвентаризації, перевірках постачальників, аналізі банківських рахунків (виявлення предмета оплати), при здійсненні оперативних заходів (порівняння фактично наданих/реалізованих за день послуг/продукції зі звітними даними).

2. Фальсифікація рахунків за отримані товари, надані послуги (рис. 6.4)

Рис. 6.4. Фальсифікація рахунків за отримані товари, надані послуги

- ❖ Підприємець А отримує й сплачує послуги / роботи підприємця В (1) та фальсифікує рахунок, завищуючи суму в акті виконаних робіт/послуг та у видатковому ордері (2).

Такі «буферні витрати» можуть слугувати для подальшого маскування відмивання брудних коштів. Зазвичай схема використовується для заплутування слідів брудних коштів (на етапі розшарування) та є елементом складної схеми відмивання. Обов'язкова умова реалізації схеми - фальсифікація платіжних і договірних документів. Найбільша вірогідність виявлення такої схеми при проведенні оперативних заходів (правоохоронними органами), а також при дослідженні фінансової операції, особливо при виїзних перевірках і аналізі звітності (Держфінмоніторингом). Найчастіше схема виявляється при проведенні зустрічних перевірок постачальників, інвентаризації, здійсненні оперативних заходів.

3. Фіктивний «програш» у сфері грального бізнесу (рис. 6.5)

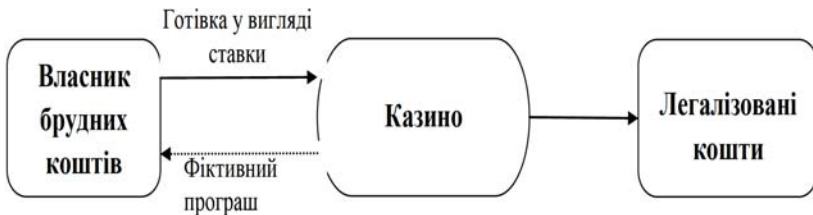

Рис. 6.5. Фіктивний «програш» у сфері грального бізнесу

Відмивання коштів відбувається безпосередньо шляхом здійснення фіктивної операції у процесі функціонування грального закладу. Гравець «програє» потрібну суму брудних грошей у казино, забезпечуючи легалізацію злочинно здобутих коштів.

- ❖ Особа «програє» у гральному закладу велику суму злочинних грошей. Потім інша особа «виграє» у тому ж гральному закладі. При цьому зазначений гральний заклад отримує винагороду за послуги з відмивання.

Використовується на етапі розміщення брудних коштів і безпосередньо для надання легального вигляду таким коштам. Як правило, є складовою більш складних схем. Характерна особливість схеми полягає в тому, що злочинне угруповання, як правило, контролює гральний заклад, який проводить схему. Можливим порушенням законодавства при реалізації схеми є фальсифікація звітності. Як правило, схема виявляється при здійсненні оперативних заходів (порівняння фактично наданих за день послуг зі звітними даними, в тому числі реалізації гральних фішок і жетонів).

4. Фіктивні операції у сфері страхування (рис. 6.6)

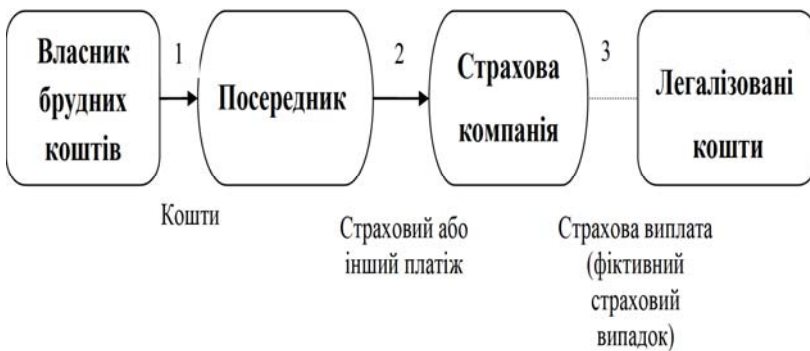

Рис. 6.6. Фіктивні операції у сфері страхування

Кошти легалізуються завдяки фіктивній операції між страхувальником і страховиком. У схемі може бути задіяний страховий посередник. Клієнт, який має намір легалізувати кошти (через брокера), переказує на рахунок страхової компанії обумовлену суму за договором страхування вантажів, майна, нерухомості і т.п. (1, 2).

Часто страхові платежі здійснюються за безпідставно завищеними тарифами. Під виглядом настання визначеного договором страхового випадку компанія сплачує відшкодування «постраждалому».

- ❖ *З метою маскування виплат особам, які контролюють діяльність страхової компанії (формально – клієнтам страхової компанії), страхова компанія, нібито перестраховуючи свої ризики, перераховує грошові кошти іншій страховій компанії (найчастіше – іншого регіону України). Надалі вказані кошти виплачуються у вигляді страхових виплат (за угодами з особами, які контролюють діяльність страхової компанії, – клієнтами страхової компанії) за страховий випадок, що нібито настав.*
- ❖ *Компанія – перестраховувальник (резидент) перестраховує (з перерахуванням грошових коштів) свій ризик нібито у компанії страхувальника (нерезидента), з рахунків якої вказані валютні кошти надходять на рахунки компаній, якими управляють особи, які контролюють діяльність страхової компанії, – клієнти страхових компаній. Тобто за допомогою страхових компаній валютні кошти фактично виводяться за межі України. Отримані безготівкові кошти легалізуються у вигляді інвестицій та придбаного майна на території України та за її межами або отримуються готівкою за допомогою платіжних систем.*

Аналогічна схема застосовується при легалізації брудних коштів у вигляді матеріальної допомоги, виплат за договором перестрахування тощо. Схема використовується як для розміщення брудних коштів, так і безпосередньо для надання їм легального вигляду (тобто на етапах розміщення та інтеграції). Зазвичай застосовується як елемент більш складних схем.

Можливим порушенням законодавства при реалізації схеми є фальсифікація страхового випадку. Слабким місцем цієї схеми є фальсифікація страхового випадку, що має бути підтверджений свідченням учасників, результатами експертизи тощо. Найбільш можливо виявити таку схему при виїзних

перевірках (спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг – Нацкомфінпослуг).

5. Спекулятивні операції у сфері цінних паперів (рис. 6.7)

Рис. 6.7. Спекулятивні операції у сфері цінних паперів

Легалізація злочинних доходів відбувається шляхом здійснення спекулятивних операцій з цінними паперами (так звані «сміттєві акції»).

- ❖ *Посередник (дружня або підконтрольна особа) дешево скуповує цінні папери (1), а потім перепродає за більш високу ціну особі, яка розплачується брудними грошима (2).*

Дохід від перепродажу набуває легальної форми. Може використовуватись у комплексних схемах безпосередньо для надання брудним коштам легального вигляду. Зазвичай схема виявляється шляхом зіставлення з номінальною або ринковою вартістю цінних паперів. Найбільш вірогідно виявити таку схему за допомогою податкових і державних органів, які здійснюють регулювання ринків цінних паперів і похідних цінних паперів (особливо при виїзних перевірках і аналізі звітності), а також Держфінмоніторингу та професійних учасників фондового ринку (безпосередньо в ході дослідження фінансових операцій).

6. Спекулятивні операції у сфері торгівлі нерухомістю (рис. 6.8)

Рис. 6.8. Спекулятивні операції у сфері торгівлі нерухомістю

Як правило, є частиною більш складної схеми та використовується безпосередньо для надання брудним коштам легальності. Кошти легалізуються завдяки штучному завищенню вартості нерухомості. Відмітною ознакою схеми може бути циклічний перепродаж об'єктів, а також участь підставних, фіктивних фірм. Реалізація схеми може містити фальсифікацію оціночної документації на нерухомість, договорів купівлі-продажу.

- ❖ *Посередник купує за низькою ціною об'єкт (1), а потім перепродає за значно вищою ціною (2) власнику брудних коштів. Різниця між ціною продажу і купівлі становить легалізований дохід.*

Найбільш вірогідно виявити таку схему за допомогою податкових органів (особливо при виїзних перевірках) і Держфінмоніторингу (при дослідженні фінансових операцій). Зазвичай, схема розкривається при порівнянні реальної та ринкової вартості об'єктів нерухомості, а також при дослідженні суб'єктів перепродажу (встановленні циклічності операцій).

7. Відмивання коштів за допомогою сертифікатів на пред'явника (рис. 6.9)

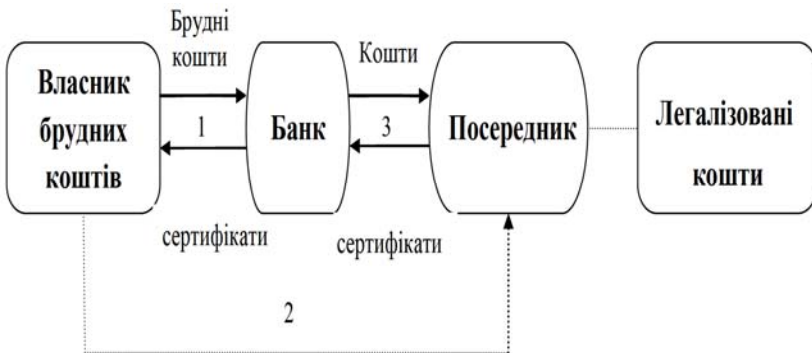

Рис. 6.9. Відмивання коштів за допомогою сертифікатів на пред'явника

Може використовуватися в комплексних схемах, на етапах розміщення та інтеграції (безпосередньо для надання брудним коштам легального вигляду шляхом розриву ланцюга легалізаційного процесу). Часто здійснюються за змовою зі працівниками банку. Досить часто в таких схемах використовуються підроблені документи (довіреності), втрачені (викрадені) паспорти.

- ❖ *Фірма за злочинні кошти здійснює придбання ощадних сертифікатів на пред'явника в банку (1). Як правило, далі вони передаються підставній особі-посереднику (2), яка пред'являє їх до платежу в касу цього ж банку, що торгує сертифікатами (3), та отримує цілком легальні кошти.*

Найпростіше виявити таку схему банківським установам та Держфінмоніторингу в ході дослідження фінансових операцій. Крім того, достатньо висока вірогідність викриття схеми існує при проведенні своєї діяльності органом, який здійснює державне регулювання щодо ринку банківських послуг – Національним банком України (виїзні перевірки, аналіз звітності), а також правоохоронними органами (оперативні заходи). Використання підроблених документів та/або викрадених (утрачених) паспортів виявляється при проведенні оперативних заходів та/або за запитом до відповідної бази даних. У деяких випадках сертифікати пред'являються до сплати достроково.

8. Операції з реалізації матеріальних цінностей, здобутих злочинним шляхом (рис. 6.10)

Рис. 6.10. Операції з реалізації матеріальних цінностей, здобутих злочинним шляхом

Використовується на етапі розміщення брудних коштів і безпосередньо для надання легального вигляду таким коштам. Характерна особливість схеми полягає в тому, що об'єктом легалізації є не нелегальні грошові кошти, а матеріальні цінності.

- ❖ *Викрадена антикварна цінність, наприклад, старовинна картина, здається в ломбард як застава під невелику позичку. Позика не повертається (1). Дуже швидко на цю картину знаходиться покупець, якому вона дешево реалізується (2). У свою чергу, новий власник перепродає цінність за набагато вищою ціною (3).*

Можливим порушенням законодавства при реалізації такої схеми є залучення в операції викраденої цінності.

Тому найпростіше виявити таку схему податковим (особливо при виїзних перевірках), а також правоохоронними органами (при проведенні оперативних заходів).

9. Операції з викраденими/втраченими кредитними картками (рис. 6.11)

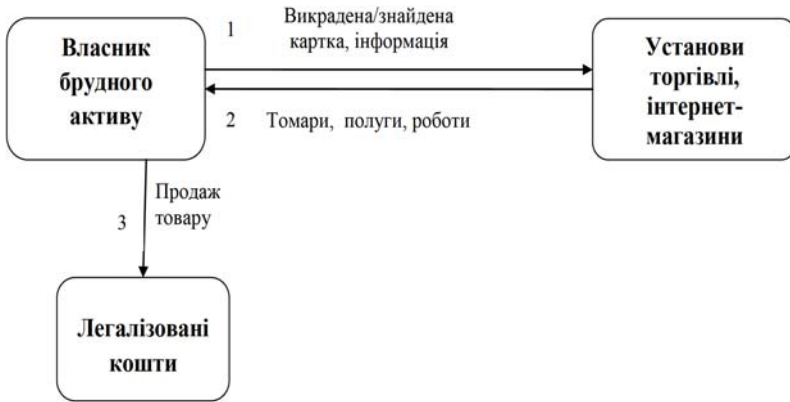

Рис. 6.11. Операції з викраденими/втраченими кредитними картками

Характерною особливістю схеми є використання викрадених чи втрачених платіжних документів або інформації про них. Злочинні кошти відмиваються, набуваючи вигляду придбаного товару. Схема функціонує на етапах розміщення та інтеграції та зазвичай може використовуватись як частина більш складної.

❖ *Викрадена/втрачена кредитна картка використовується особою для розрахункових операцій (1), наприклад, для разової чи серійної купівлі товарів легкої промисловості (2), які в подальшому перепродаються (3). Купівля здійснюється безпосередньо або інкогніто (шляхом замовлення через Інтернет).*

Можливим порушенням законодавства при реалізації такої схеми є привласнення коштів з кредитного рахунку. В операції задіяний викрадений/втрачений платіжний документ або несанкціоновано отримана інформація про нього чи доступ до чужого рахунку. Як правило, схема може виявитися правоохоронними органами під час оперативних заходів, а також банком при аналізі розрахунків за картою. Зазвичай, у випадку викрадення кредитних карток вірогідність швидкого виявлення злочину дуже висока, оскільки спостерігається чітка тенденція до негайної зміни характеру покупок, які тривають практично постійно, до повного вичерпання коштів на рахунку.

Якщо викрадена лише інформація про картку, характер зміни купівельної активності більш завуальований та може мати кілька циклів.

10. Продаж товарів, надання послуг через підставну фірму (рис. 6.12)

Рис. 6.12. Продаж товарів, надання послуг через підставну фірму

Схема може використовуватись на всіх етапах, але найбільш поширена на другому етапі – для «заплутування слідів». Особливістю схеми є те, що фірма, яка виступає продавцем, створюється на короткий термін. Через деякий час після завершення операції фірма та її звітність безслідно зникають. Як правило, фірми відкриваються за допомогою підроблених або викрадених паспортів або ж на підставних осіб.

- ❖ *Відбувається безпосереднє «відбілювання» коштів шляхом здійснення товарної операції (чи операції з надання послуг) через підставну фірму (1, 2). Кошти нелегально походження набувають вигляду законних розрахунків за покупку.*

До можливих порушень законодавства при реалізації схеми належать: фіктивне підприємництво, шахрайство, підробка документів. Найбільш можливо виявити таку схему силами податкових (особливо при виїзних перевірках), а також правоохоронних органів (при проведенні оперативних заходів).

Враховуючи короткий термін активної роботи «фірми-одноденки», важливим є швидке її виявлення, яке здійснюється оперативним шляхом або при проведенні фінансового моніторингу.

11. Фіктивний експорт товарів з метою відшкодування заборгованості з ПДВ (рис. 6.13)

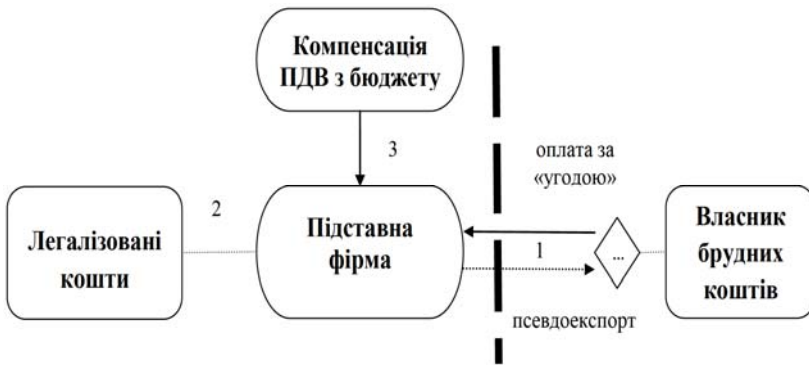

Рис. 6.13. Фіктивний експорт товарів з метою відшкодування заборгованості з ПДВ

Схема може використовуватись на всіх етапах, але найбільш поширена на етапі приховування слідів, втім, як правило, вона є частиною інших, більш складних схем. Характерними елементами схеми псевдоекспорту є: підставні фірми та фіктивний об'єкт операції (товар). Часто схема проводиться через оформлення придбання товарно-матеріальних цінностей у «фірм-одноденки» та їх експорту до віддалених від України країн і територій. Фактично не відбувається руху товарно-матеріальних цінностей, транспортування і перетину ними кордону, а відсутність договірних та імпортерських взаємовідносин з резидентами України підтверджується компетентними органами зарубіжних країн. Отже, можливі порушення законодавства при реалізації схеми: фіктивне підприємництво, шахрайство, фальсифікація звітності, підробка інших документів.

- ❖ *Відмивання коштів здійснюється шляхом фіктивного експорту продукції через підставну фірму (1, 2). Кошти нелегального походження набувають законного вигляду розрахунків за покупку. Одночасно відбувається відшкодування ПДВ (3).*

Як правило, схема виявляється оперативним шляхом (правоохоронними органами) або при здійсненні фінансового моніторингу (Держфінмоніторингом). Крім того, існує імовірність її розкриття податковими, митними органами, Національним банком України під час проведення інвентаризації, перевірок постачальників, аналізу банківських рахунків (за що сплачувались кошти), валютного контролю, здійснення оперативних заходів (порівняння фактично наданих/реалізованих за день послуг/продукції зі звітними даними) у співпраці з компетентними органами інших держав.

12. Операції з вивезенням фізичною особою-резидентом брудних коштів за кордон (рис. 6.14)

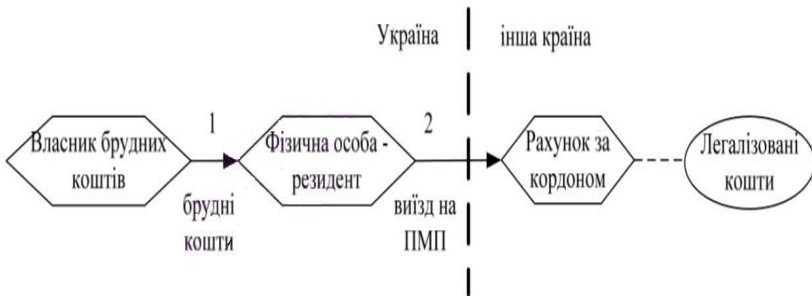

Рис. 6.14. Операції з вивезенням фізичною особою-резидентом брудних коштів за кордон

Часто використовується як проміжний ланцюг у більш складних схемах (на етапі розшарування). Брудні кошти переміщуються з метою маскування реальних джерел їх походження. При реалізації схеми можливі такі порушення законодавства, як підробка документації щодо джерел походження грошових коштів, які вивозяться за межі України.

- ❖ *Переказ злочинних грошових коштів за кордон здійснюється резидентом України, який виїжджає на постійне місце проживання. Певним чином ця особа отримує готівку від власника таких коштів (1), перераховує на свій рахунок та переказує її за кордон (2). Згодом ці кошти можуть повернутися на Україну в*

легальній формі через підконтрольні фірми, карткові рахунки або у вигляді інвестицій.

Схема, як правило, виявляється банківською установою в ході валютного контролю операцій, а також – з високою вірогідністю – податковими органами та Держфінмоніторингом.

13. Операції з переведення фізичною особою-нерезидентом брудних коштів за кордон (рис. 6.15)

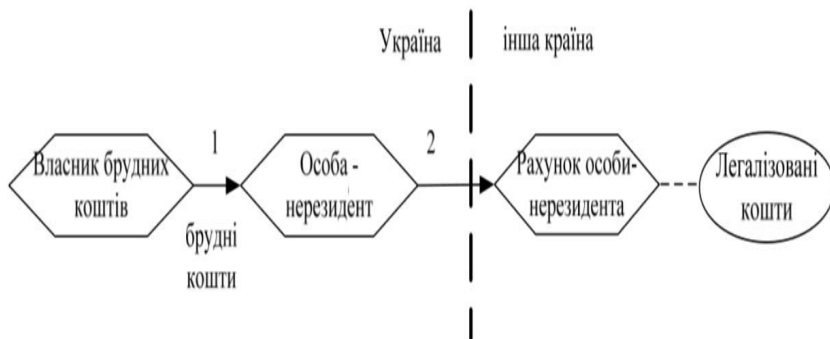

Рис. 6.15. Операції з переведення фізичною особою-нерезидентом брудних коштів за кордон

Як правило, вони є складовою більш складних схем для маскування реальних джерел походження злочинних коштів. Можливі порушення законодавства при реалізації схеми. Це стосується надання уповноваженому банку фальсифікованих документів при купівлі іноземної валюти.

❖ *Нерезидент отримує брудні кошти (1) та перераховує їх на свій розрахунковий рахунок, який знаходиться за межами України (2).*

У разі, якщо на початковому етапі отримують гривню, то для придбання валюти на міжбанківському валютному ринку України необхідно подати банку додаткові документи. Зазвичай, схема виявляється при аналізі банківських рахунків, при перевірках відомостей про особу-нерезидента, що перебуває на території України, при проведенні валютного контролю та отриманні необхідних документів.

14. Фіктивний контракт з переведенням брудних коштів за кордон (рис. 6.16)

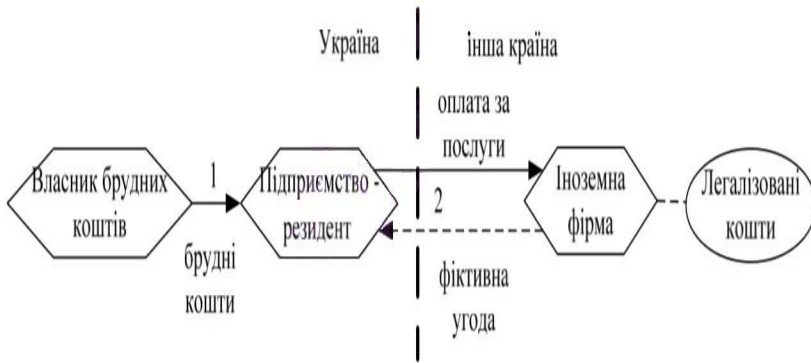

Рис. 6.16. Фіктивний контракт з переведенням брудних коштів за кордон

Така схема застосовується для приховування джерел походження брудних коштів. Особливістю схеми є застосування фіктивного контракту на поставку товарів, надання послуг. Варіантом схеми є сплата штрафних санкцій за контрактом.

- ❖ *Злочинні кошти потрапляють на українське підприємство (1) та завдяки оформленню фіктивного контракту з іноземною фірмою на поставку товарів чи отримання послуг (наприклад, за маркетингові дослідження) переводяться за кордон (2).*

До можливих порушень законодавства при реалізації схеми належать: фальсифікація документів, недотримання вимог Закону України «Про валюту і валютні операції». Найбільш вірогідно виявити таку схему банківськими установами (при дослідженні фінансових операцій, проведенні валютного контролю), а також Держфінмоніторингом безпосередньо.

15. Кредитування під заставу брудних коштів, розміщених на депозиті (рис. 6.17)

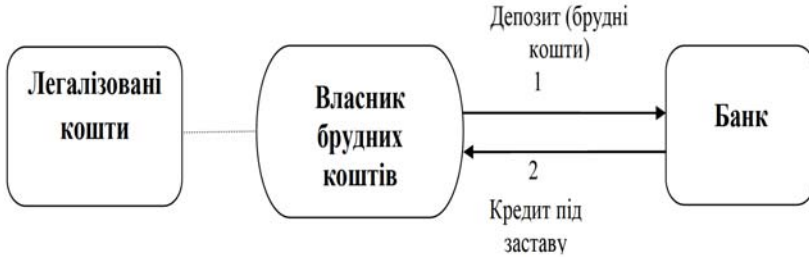

Рис. 6.17. Кредитування під заставу брудних коштів, розміщених на депозиті

Така схема застосовується для приховування джерел походження «брудних» коштів (на етапах розшарування та інтеграції). Вона, як правило, є частиною більш складних схем. Особливістю схеми є те, що депозитні кошти виступають у формі застави під банківський кредит. Відсотки, що одержуються за депозитним внеском, частково компенсують витрати, пов'язані з користуванням кредитом. У деяких випадках можлива участь у схемі працівників фінансової установи, що супроводжується наданням недостовірної інформації для отримання кредиту.

- ❖ *Особа розміщує кошти, здобуті протиправною діяльністю, на депозитному рахунку в банку (1). Далі отримується кредит, забезпеченням якого є кошти на депозиті (2).*

Схема, зазвичай, виявляється банківськими установами в ході аналізу стану та динаміки банківських рахунків, фінансового аналізу. Також існує достатньо висока вірогідність виявити схему при здійсненні виїзних перевірок Національним банком України, дослідженні фінансової операції Держфінмоніторингом, проведенні оперативних заходів правоохоронними органами.

Ця схема досить небезпечна, враховуючи значні обсяги коштів, які можуть бути легалізовані. Схема має багато варіантів, пов'язаних із використанням різних об'єктів застави (банківські метали, цінні папери, майнові права тощо). З метою

ускладнення виявлення схеми предмет застави може бути розміщено не в банку, що видає кредит, а в іншій фінансовій установі, в тому числі за кордоном. Особливу небезпеку ця схема становить при змові злочинців з працівниками банку. При цьому можлива підробка кредитної документації, документів на заставу. У разі розкриття схеми в останньому випадку виникає загроза для банку втратити репутацію.

16. Кредитування під забезпечення брудними коштами у формі поручительства (рис. 6.18)

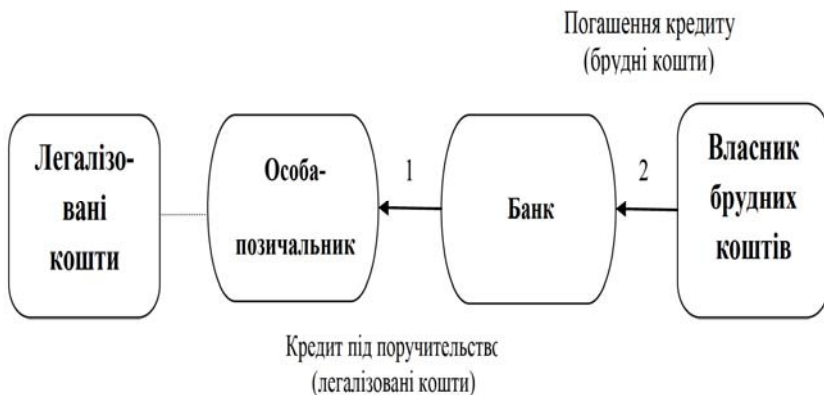

Рис. 6.18. Кредитування під забезпечення брудними коштами у формі поручительства

При реалізації схеми можливе надання недостовірної інформації банку для отримання кредиту. Найчастіше схема виявляється банківською установою в ході аналізу стану та динаміки банківських рахунків, а також досить істотна можливість її виявлення при проведенні виїзних перевірок Національним банком України, дослідженні фінансових операцій Держфінмоніторингом.

- ❖ *Особа отримує в банку кредит під поручительство іншої особи (1). Зобов'язання погашає брудними коштами поручитель (2), які, відповідно, легалізуються.*

17. Операції з використанням доміциляції векселя (рис. 6.19)

Рис. 6.19. Операції з використанням доміциляції векселя

Одним із варіантів схеми може бути використання доміцильованого векселя як застави для одержання фізичною особою наявного кредиту в банку, в тому числі за участю нерезидента (який пред'являє до оплати доміцильований банком вексель). Доміцильований вексель зручний тим, що його використання підвищує безпеку операцій, однак додаткова взаємодія з банком збільшує строки їхнього виконання, тому для відмивання часто користуються і недоміцильованими векселями. При реалізації схеми можлива фальсифікація звітності, платіжних документів. Переважно схема виявляється банківською установою в ході аналізу стану та динаміки банківських рахунків, фінансовому аналізі. Досить високу можливість виявити таку схему мають податкові органи (при проведенні виїзних перевірок, аналізі операцій), а також правоохоронні органи (при проведенні оперативних заходів) та Держфінмоніторинг (при дослідженні фінансових операцій).

- ❖ Фірма укладає з банком договір з доміциляції векселів і переказує кошти на вексельний рахунок (1). Банк-доміциліат протягом обумовленого договором строку здійснює оплату векселя (2).
- ❖ Буферна фірма-посередник отримує брудні кошти, після чого укладає договір з банком щодо доміциляції векселів. Усі кошти, що надходять на її розрахунковий рахунок, відтепер відправляються на доміциляційний рахунок у банку.

- ❖ *Буферна фірма укладає договір на придбання товарів (робіт, послуг) з «фірмою-одноденкою», де обговорено розрахунок за допомогою векселів. Отримані «фірмою-одноденкою» за договором векселі пред'являються до сплати в банк, при цьому отримуються легалізовані кошти.*

18. Операції з використанням векселя (рис. 6.20)

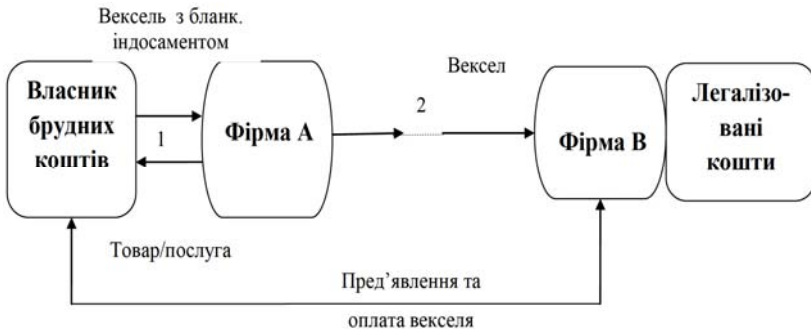

Рис. 6.20. Операції з використанням векселя

Здебільшого схема застосовується в комплексі з іншими та призначається для «розриву ланцюга» процесу відмивання.

- ❖ *Власник брудних коштів виписує в оплату отримання якогось товару чи послуги від фірми А вексель з бланковим індосаментом (1). У ході певних операцій цей вексель отримує фірма В, яка пред'являє його до сплати власнику (2) та отримує легалізовані кошти.*

До можливих порушень законодавства при реалізації схеми належать: фальсифікація звітності та платіжних документів. Схема виявляється банківською установою в ході аналізу стану та динаміки банківських рахунків, при фінансовому аналізі. Досить імовірно її виявити при проведенні виїзних перевірок, аналізі звітності (фіскальними органами, Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку), а також за допомогою оперативних заходів правоохоронних органів.

19. Операції з використанням платіжних карток (рис. 6.21)

Рис. 6.21. Операції з використанням платіжних карток

Як правило, схема використовується для «заплутування слідів», а саме повернення в Україну валютних коштів, що незаконно акумулювались у закордонних банках, для подальшого використання їх в тіньовому бізнесі.

- ❖ *За межами України брудні кошти переводяться на пластикову картку (1). Картку фізично ввозять на українську територію та знімають готівку (2).*

Можливі порушення законодавства при реалізації схеми:

- використання платіжної картки особою, яка не є її законним власником;
- порушення порядку переміщення валюти через кордон України.

Зазвичай схема виявляється при здійсненні оперативних заходів (перевірка джерел коштів, що ввозяться).

20. Спекулятивні експортні товарні операції (рис. 6.22)

Це один з типових механізмів відмивання при маніпулюванні експортно-імпортними цінами. Як правило, схемою користуються при приховуванні джерел походження брудних коштів та для подальшої їх легалізації.

- ❖ Підприємство реалізує товар, який нібито придбаває фірма-посередник (як правило, це підконтрольне підприємство з ексклюзивним правом реалізації продукції, що виробляється на основному підприємстві (1). Партія зазначеного товару продається за кордон за завищеними цінами. Розрахунок за операцією здійснюється брудними грошми, акумульованими за кордоном (2).

Рис. 6.22. Спекулятивні експортні товарні операції

Враховуючи значний прибуток, який отримує підприємство-реалізатор, можливе використання додаткових схем з ухилення від оподаткування. Найбільш вірогідно виявити таку схему при дослідженні фінансових операцій Держфінмоніторингом, а також податковими органами при проведенні виїзних перевірок. Крім того, виявлення та протидія використанню такої схеми можливі при співпраці з компетентними органами інших країн.

4. СКЛАДНІ СХЕМИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ

1. Фіктивні операції з цінними паперами з переказом коштів за кордон (рис. 5.63)

Рис. 6.23. Фіктивні операції з цінними паперами з переказом коштів за кордон

Як правило, схема застосовується для приховування джерел походження брудних коштів з метою їх подальшої легалізації та є ланкою великої схеми відмивання.

- ❖ *Нерезидент укладає угоду на придбання цінних паперів, отримує цінні папери від підставного продавця, але не розплачується за них (варіант: отримує цінні папери, після чого угода скасовується, але цінні папери не повертаються) (1). Далі ці папери продаються нерезидентом за брудні кошти (2). Кошти перераховуються за межі України на рахунок нерезидента під виглядом «повернення інвестицій» (3).*

До можливих порушень законодавства при реалізації схеми належать такі. Зокрема, може мати місце шахрайство або підробка документів, у тому числі використання підроблених або викрадених/загублених документів для надання банку при купівлі іноземної валюти, а також відсутність документів, які підтверджували б попереднє інвестування особою грошових коштів у країну, представлення «повернення інвестицій» в якості призначення платежів по операціях з переказу валюти за кордон.

Особливістю схеми також є те, що цінні папери придбаваються та продаються нерезидентом практично за однаковою ціною (це робиться з метою уникнення появи оподаткованого доходу у нерезидента). Враховуючи значний обсяг операцій, повний розрахунок з продавцем за придбані цінні папери не здійснюється.

2. Спекулятивні операції при формуванні статутного капіталу акціонерного товариства (рис. 6.24)

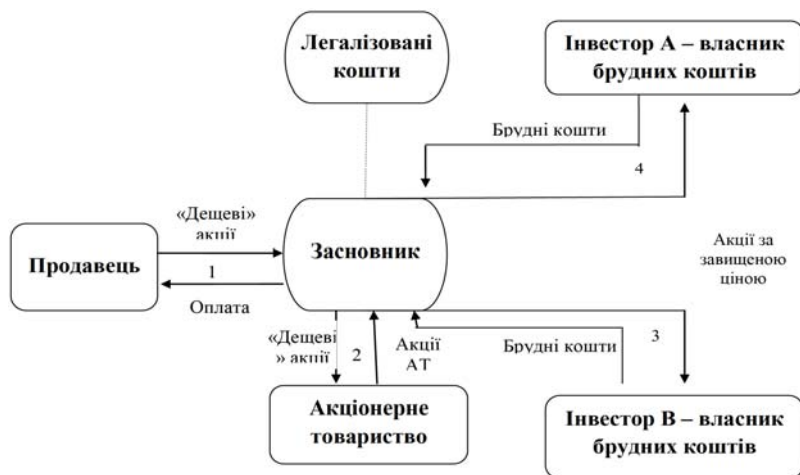

Рис. 6.24. Спекулятивні операції при формуванні статутного капіталу акціонерного товариства

Легалізація злочинних доходів відбувається шляхом отримання коштів під час заснування акціонерного товариства.

- ❖ *Статутний капітал акціонерного товариства формується за рахунок «дешевих» акцій (1, 2). Інвестори А, В (дружні або підконтрольні особи) купують акції акціонерного товариства, статутний капітал якого сформовано «сміттєвими акціями» (3, 4). Дохід засновників набуває легальної форми (5).*

Схема може бути частиною більш складної та використовується безпосередньо для надання брудним коштам легального вигляду. Кошти легалізуються за рахунок штучного завищення ціни акцій, якими формується статутний капітал, та випуску акцій заснованого акціонерного товариства за номіналом завищеної вартості. Порухення законодавства при реалізації схеми, як правило, відсутні. Водночас можливе шахрайство. Зазвичай, схема виявляється під час перевірки (у зв'язку з тим, що подібні товариства рідко здійснюють статутну діяльність) і при аналізі документів, наданих для реєстрації випуску акцій у НКЦПФР, здійсненні аудиторських висновків щодо формування та сплати статутних капіталів.

3. Фіктивні операції у сфері автострахування (рис. 6.25)

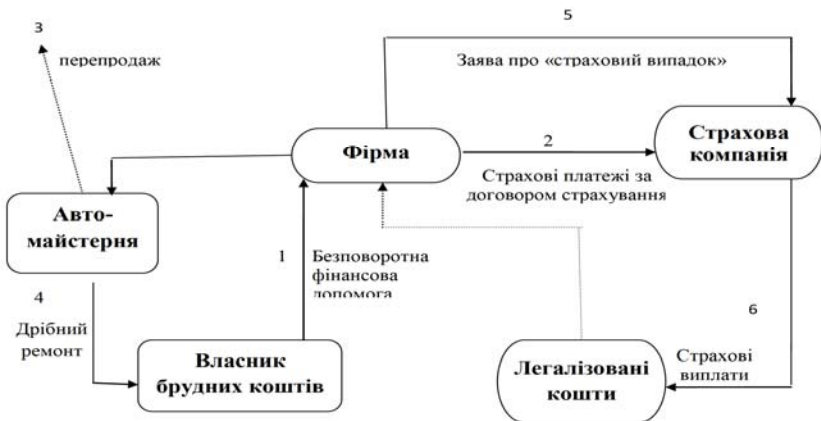

Рис. 6.25. Фіктивні операції у сфері автострахування

Схема використовується для розміщення брудних коштів та безпосередньо для надання їм легального вигляду. Кошти легалізуються завдяки змові страхувальника з третьою особою та імітації страхового випадку. Крім того, отримується дохід від перепродажу нових автомобільних деталей.

- ❖ *Власник брудних коштів передає підконтрольній фірмі злочинні кошти у вигляді безповоротної фінансової допомоги або внеску до статутного капіталу (1). Фірма, яка має власний новий автопарк, укладає зі страховою компанією комплексний договір страхування на всіх працівників зі страхування автотранспорту та відповідальності перед третіми особами, сплачує визначену угодою суму страхових платежів (2). Протягом дії договору страхування «автопарк» проходить техогляд та дрібний ремонт у підконтрольній автомайстерні, де насправді проводиться заміна нових деталей авто на старі (пряме порушення умов договору), нові деталі згодом реалізуються (3). Так само аналогічно «обслуговується» і транспортний засіб власника брудних коштів (4). Згодом інсценується страховий випадок, де постраждалими є обидві зазначені сторони (винуватець – застрахована фірма). Страхувальником подається заява на компенсацію збитків (5). Страхова компанія в обумовлених договором страхування межах сплачує компенсацію застрахованій фірмі та третій особі (6).*

Можливі порушення законодавства при реалізації такої схеми – фальсифікація страхового випадку та шахрайство. Оскільки слабким місцем схеми є фальсифікація страхового випадку та шахрайство із заміною частин об'єктів страхування це може сприяти її виявленню завдяки свідченням учасників, результатами експертизи тощо.

4. Інвестиційні операції фізичних осіб-нерезидентів з цінними паперами з використанням брудних коштів (рис. 6.26)

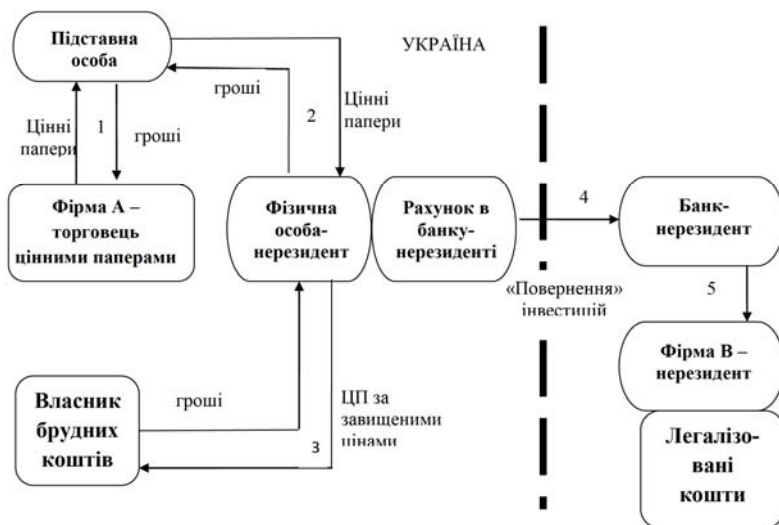

Рис. 6.26. Інвестиційні операції фізичних осіб-нерезидентів з цінними паперами з використанням брудних коштів

Як правило, схема є ланкою великої схеми відмивання та застосовується для приховування джерел походження брудних коштів з метою їх подальшої легалізації. Операції з акумулювання коштів у фізичної особи відбуваються на кореспондентських рахунках одного банку-резидента.

- ❖ Підставна особа купує у фірми А (торговця цінними паперами) цінні папери (1). Підставна особа продає ці папери підставній фізичній особі-нерезиденту (2), яка реалізує їх власнику брудних коштів за завищеними цінами (3). Кошти з рахунку фізичної особи переводяться на рахунок закордонного банку під виглядом «повернення» інвестицій згідно з договором купівлі-продажу цінних паперів (4) та переводяться до підзвітної власнику злочинних коштів фірми В (5).

При реалізації схеми можлива фальсифікація звітності, а також використання підроблених або викрадених документів

для надання банку при купівлі іноземної валюти. Зазвичай, схема виявляється при аналізі банківських рахунків, при здійсненні валютного контролю, оперативних заходів (перевірка джерел коштів, що вивозяться).

5. Кредитування під заставу брудних коштів на депозиті з проведенням операцій за кордоном (рис. 6.27)

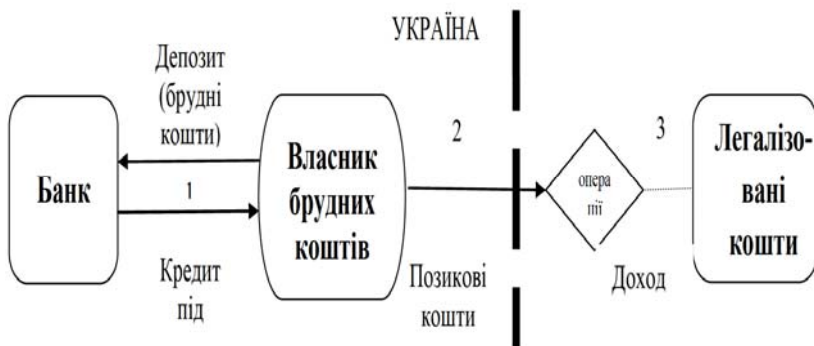

Рис. 6.27. Кредитування під заставу брудних коштів на депозиті з проведенням операцій за кордоном

Така схема застосовується для приховування джерел походження брудних коштів (етапи розшарування та інтеграції). Особливість схеми в тому, що депозитні кошти виступають у формі застави під банківський кредит. Часто умовою реалізації схеми є фальсифікація звітності.

- ❖ *Банк видає кредит під заставу злочинних коштів на депозитному рахунку (1). Кошти спрямовуються за межі України (2) та певний час обертаються там, повертаючись в Україну (2). Отриманий легальний дохід акумулюється за кордоном (3).*

Як правило, схема виявляється банківською установою в ході валютного контролю операцій, а також при загальному аналізі банківських рахунків. Банківська установа надає

резидентам України кредити для здійснення передплати відповідно до зовнішньоекономічних контрактів. Кредитні кошти перераховуються на рахунки нерезидентів в офшорних банках. Потім вони повертаються до українського банку у зв'язку з невиконанням фірмою-нерезидентом умов контракту. Далі кредитні кошти українського банку використовуються в комерційній діяльності офшорних структур, і отриманий прибуток залишається за межами України.

6. Операції з відмивання коштів за допомогою депозитних сертифікатів на пред'явника, емітованих в іноземній валюті (рис. 6.28)

Схема може використовуватися для надання брудним коштам легального вигляду шляхом розриву ланцюга легалізаційного процесу. Маскування коштів відбувається також завдяки залученню іноземних банків-оболонок, у тому числі використанню операцій з кореспондентськими рахунками.

❖ *В Україні в банку У мають рахунки фірми «експортер» та «імпортер». Банк У має кореспондентський рахунок у валюті в банку А країни А. У тому ж банку має кореспондентський рахунок в тій же валюті банк іншої країни В. Країна В, як правило, територіально віддалена, з неї важко отримати інформацію, що становить банківську таємницю. У банку В є рахунки «брудних» та «чистих» фірм.*

❖ Експортер за фіктивним експортним контрактом отримує валютну виручку від «брудної» фірми (1). Того ж дня він купує в банку Y (або у торгівця цінними паперами) депозитні сертифікати на пред'явника у валюті (2). У подальшому сертифікати передаються імпортеру (3). Імпортер того ж дня пред'являє їх до сплати (4) та перераховує валюту «чистій» фірмі за фальшивим імпортним контрактом (5).

За межами країни простежити зв'язки між коштами, які проходили через Україну, практично неможливо. Завдяки тому, що операції проводяться в один і той же день, у банках Y та A баланси закриваються. Усі операції проводяться в межах кореспондентських рахунків в банку A. Схема може працювати і без реальних коштів на вході, уможливаючи створення підтвердження легального походження необмеженої суми грошей. При цьому експортер в Україні ще може заявити про відшкодування ПДВ. Якщо експортер та імпортер є фіктивними фірмами, одразу ж після проведення операції вони безслідно зникають разом зі звітністю. Порушеннями законодавства при реалізації такої схеми можуть бути фальсифікація експортних та імпортних операцій. Зазвичай схема виявляється при аналізі операцій з ощадними сертифікатами, емітованими в іноземній валюті, моніторингу зовнішньоекономічних операцій клієнтів та за умови співпраці з компетентними органами інших країн.

7. Спекулятивні товарні операції з багаторазовим перепродажем і експортом (рис. 6.29)

Схема може використовуватися для надання брудним коштам легального вигляду на всіх етапах відмивання. Як правило, така схема дублюється (при поверненні товару в країну виробництва), створюючи кілька циклів відмивання при ціновій спекуляції та махінаціях з ПДВ. При реалізації схеми часто присутня фальсифікація звітності.

- ❖ *Експортований раніше товар повертається на українську територію підставному покупцю (1) за цінами, які в десятки разів нижчі за експортну ціну. Далі товар реалізується за завищеною ціною через низку фіктивних і транзитних фірм. Фірма А закуповує товар (2) та реалізує за завищеною ціною фірмі В (3). Цю ж партію товару у фірми В одразу ж купує фірма С, але знову ж таки – за набагато вищою вартістю (4). Далі за цю ж суму товар перепродається фірмі D (5) та імпортується фірмою Е в країну Х (6) і, нарешті, «осідає» у фірмі F (шляхом проведення експортної операції в країну Y) (7). У свою чергу, фірма-експортер D*

отримує право на компенсацію ПДВ з бюджету України (8). Злочинно здобуті кошти конвертуються у готівку та розподіляються між учасниками схеми. Залишок коштів перераховується на рахунок закордонного імпортера товару, звідки вони повертаються як офіційний прибуток за експортований товар.

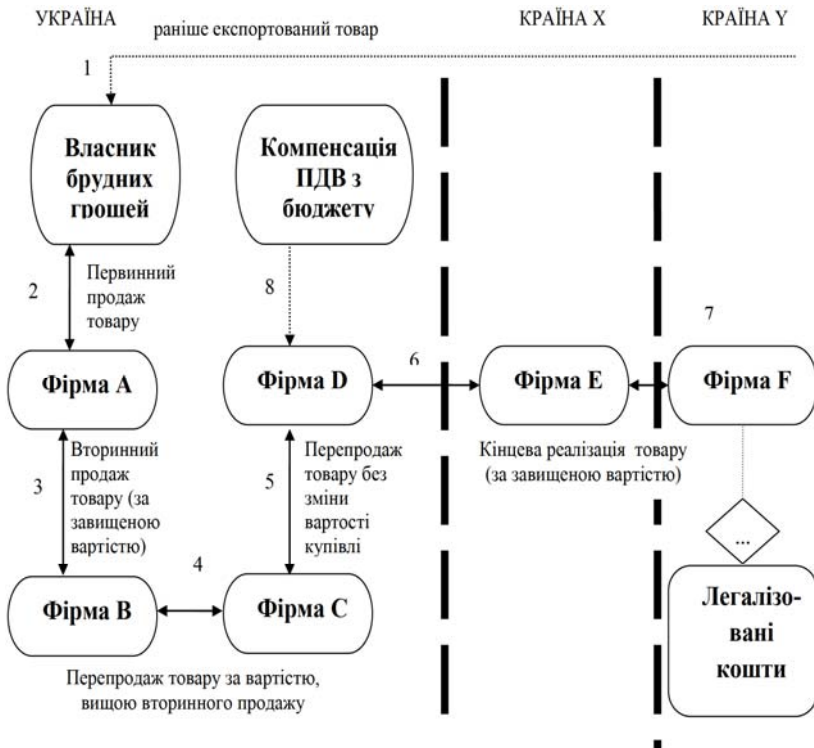

Рис. 6.29. Спекулятивні товарні операції з багаторазовим перепродажем і експортом

Зазвичай схема виявляється при зустрічних перевірках постачальників (в тому числі при аналізі собівартості та ціни реалізації продукції, витрат на пошук покупців), аналізі банківських рахунків, а також при здійсненні валютного контролю та при співпраці з компетентними органами інших країн.

5. ТИПОВІ СХЕМИ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ, НАБУТИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, І МЕХАНІЗМИ ЇХ ВИЯВЛЕННЯ

Метою дослідження типологій у сфері боротьби з легалізацією злочинних доходів є підвищення ефективності заходів протидії, прискорення реакції організацій, які здійснюють контроль фінансових трансакцій, на будь-які ознаки проведення протиправної діяльності.

Аналіз особливостей операційної діяльності з відмивання коштів дозволяє виділити типові схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, які використовуються у сучасному світі.

1. Легалізація (відмивання) коштів шляхом незаконної конвертації грошових коштів з використанням фіктивних підприємств (рис. 6.30)

Головними суб'єктами такої діяльності є фінансові установи та фіктивні фірми. Зокрема, рахунки фіктивних підприємств, які зареєстровані на підставних осіб, відкриваються у підконтрольних банках з метою контролю за фінансовими потоками. Узагальнюючою назвою такої незаконної діяльності є термін «конвертаційний центр».

Конвертаційний центр — це організоване злочинне угруповання, метою діяльності якого є надання послуг щодо незаконної конвертації коштів (перетворення грошей з безготівкового стану в готівку і навпаки).

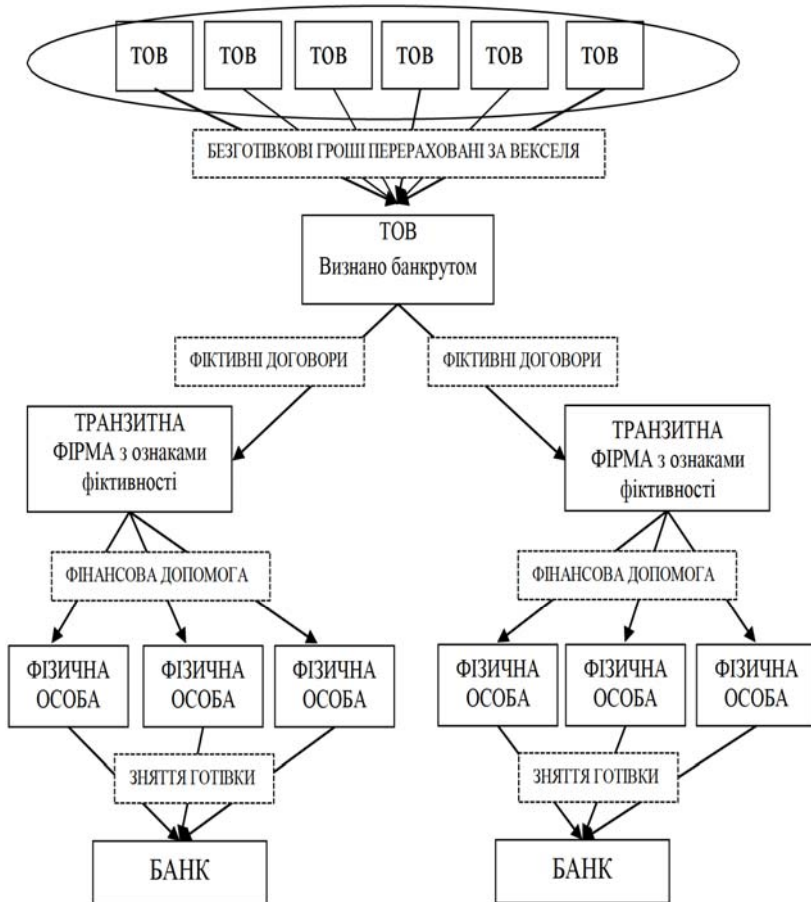

Рис. 6.30. Схема легалізації (відмивання) коштів шляхом незаконної конвертації грошових коштів з використанням фіктивних підприємств

Аналізуючи схему незаконної конвертації грошових коштів з використанням фіктивних підприємств (рис. 6.30), варто визнати, що у сучасному світі готівка є одним з найбільш злочинних інститутів. Готівка створює сприятливе для злочинної діяльності середовище, а її обіг, на відміну від обігу

безготівкових коштів, відстежити неможливо. У будь-якій операції з використанням готівкових коштів беруть участь лише два суб'єкти: платник і одержувач грошей. Таким чином, відсутність будь-якої третьої особи під час проведення таких операцій дозволяє мати високий ступінь анонімності й конфіденційності, а саме існування операції, у разі необхідності, можна легко спростувати. До того ж, функціонування конвертаційних центрів ускладнює проведення аудиторських перевірок через викривлену бухгалтерську та статистичну звітність, роблячи діяльність господарюючих суб'єктів непрозорою для держави. Кошти від конвертації найчастіше породжують тисячі інших правопорушень, а основним негативним наслідком операції з використанням готівкових коштів є величезні суми несплачених податків.

2. Легалізація (відмивання) коштів шляхом здійснення спекулятивних операцій з цінними паперами (рис. 6.31)

Останніми роками на фондових ринках України та світу спостерігається збільшення кількості протиправних операцій. Ринок цінних паперів сьогодні є потенційно привабливим інструментом для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Широке використання даної схеми пов'язане, насамперед, зі специфічними властивостями операцій з цінними паперами, а саме: простота умов торгівлі (наприклад, електронні торги) та можливістю здійснення операцій без географічних обмежень.

Нині актуальне питання обігу на фондовому ринку акцій неіснуючих акціонерних товариств; акцій організацій, емісію яких зупинено або скасовано; неліквідних акцій підприємств-банкрутів; акцій, які не мають реальної ринкової вартості, та ін. За даними Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку, сьогодні спостерігається тенденція до збільшення випадків укладання договорів з нерезидентами, які мають місце реєстрації в офшорних зонах.

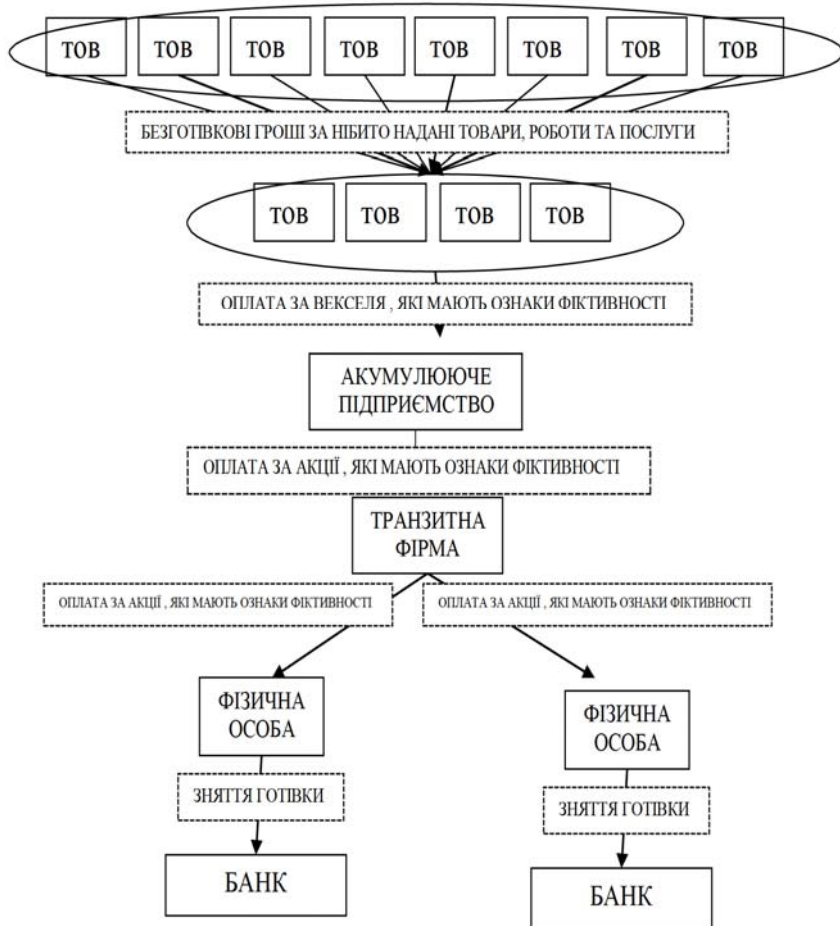

Рис. 6.31. Схема легалізації (відмивання) коштів шляхом здійснення спекулятивних операцій з цінними паперами

При розслідуванні схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням цінних паперів (рис. 6.31) виникають проблеми, пов'язані зі значною кількістю фінансових операцій та високою ймовірністю змішування злочинних і легальних коштів. Така проблема потребує використання спеціальних методів розслідування.

3. Легалізація (відмивання) коштів шляхом здійснення шахрайських операцій з землею та об'єктами нерухомості (рис. 6.32)

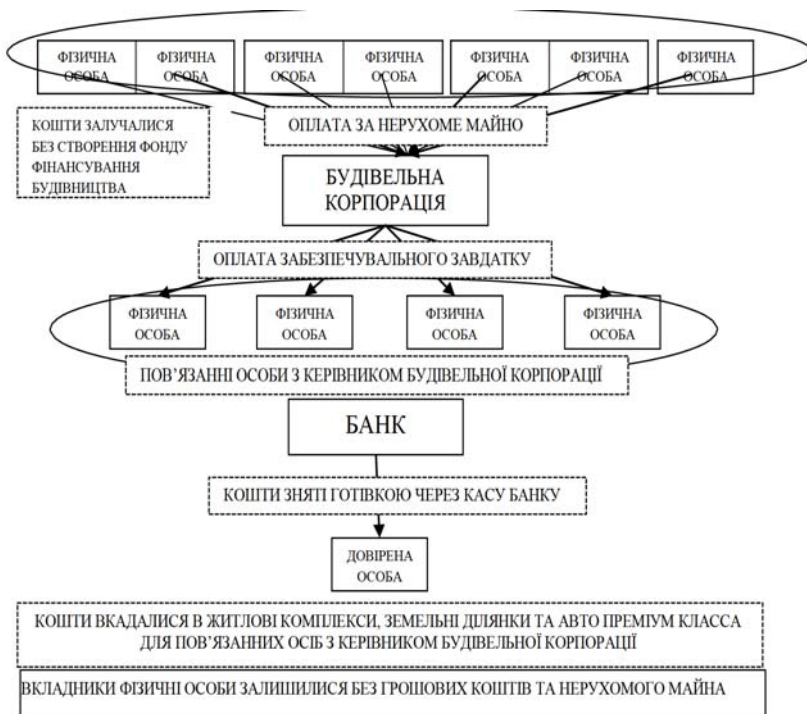

Рис. 6.32. Легалізація (відмивання) коштів шляхом здійснення шахрайських операцій з землею та об'єктами нерухомості

Усе ширшого масштабу сьогодні набуває схема легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за допомогою шахрайства та інших зловживань у сфері обігу землі та нерухомості (купівля-продаж землі або об'єктів нерухомості, інвестиції у будівництво житла, незаконне набуття права власності на землю або нерухомість тощо) (рис. 6.32).

Для легалізації (відмивання) коштів на ринку землі або нерухомого майна злочинці використовують різноманітні методи та інструменти, переважна більшість з яких можуть бути цілком легальними. Однак у них використовуються кошти

незаконного походження. Але такі операції часто носять міжнародний характер не лише тому, що є можливість заволодіти більш масштабними ринками, але й тому, що ризик бути викритими при цьому суттєво знижується.

4. Легалізація (відмивання) коштів у результаті незаконного відшкодування з бюджету ПДВ (рис. 6.33)

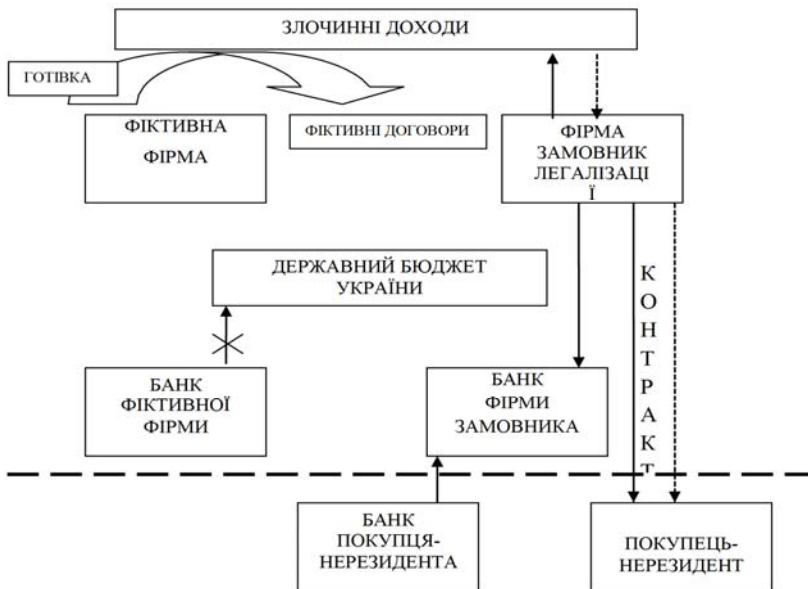

Рис. 6.33. Схема легалізації (відмивання) коштів у результаті незаконного відшкодування з бюджету ПДВ

Для України, як і для багатьох країн світу, ПДВ є одним з найважливіших джерел наповнення дохідної частини державного бюджету. Але, враховуючи специфіку цього податку, відшкодування бюджетної заборгованості з ПДВ перетворилося в Україні у прибутковий нелегальний бізнес, а існуючий порядок його адміністрування став підґрунтям для корупційних зловживань державних службовців усіх рівнів.

Суть злочинної схеми відшкодування ПДВ полягає у створенні мережі фірм з ознаками фіктивності, діяльність яких спрямована на безпідставне формування податкового кредиту з

ПДВ для реально функціонуючих підприємств шляхом здійснення низки безтоварних операцій. У подальшому працівники таких підприємств, заповнюючи декларації з ПДВ, вносять до них завідомо неправдиві відомості про створений таким чином податковий кредит з ПДВ і заявляють про його відшкодування з бюджету.

На всіх етапах функціонування цієї схеми відбувається фальсифікація документів з подальшим відображенням у них недостовірних відомостей, зокрема: реєстраційних і статутних документів, до яких вносяться відомості про підставних засновників та керівників; договорів і додатків до них; актів виконаних робіт та кошторисів до них; прибуткових, видаткових і товарно-транспортних накладних; записів у головній книзі підприємства (книга придбання та продажів); податкових накладних; декларацій з ПДВ і прибутку, розрахунків корегування сум ПДВ; довідок про підтвердження сум ПДВ, заявлених до відшкодування тощо.

5. Легалізація (відмивання) коштів за участю банківських установ (рис. 6.34).

Загальновідомо, що фізичні та юридичні особи, які за допомогою своїх банківських рахунків намагаються відмивати кошти роблять спроби надати своїм фінансовим операціям вигляду звичайних трансакцій. Тому перед банківськими установами постає завдання завчасно відрізнити законні операції від злочинних.

Оцінювання ризиків щодо відмивання коштів здійснюється за географічним розташуванням країни реєстрації або установи клієнта, типом клієнта, видом товарів і послуг. Тому можна говорити про три складові такого ризику: ризик клієнта, ризик країни та ризик послуги. До того ж, дослідники намагаються розробити різноманітні методики кількісної оцінки даного ризику, наприклад, за допомогою бінарних показників або байєсівського аналізу. Проте жодна з цих методик сьогодні не використовується, а банківські установи здійснюють власну оцінку ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та їх управління. Банки, які є об'єктами нагляду, наражаються на ризики порушення певних вимог

законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а тому до них можуть застосовуватися санкції, що полягають у накладенні штрафу або обмеженні чи анулюванні ліцензії.

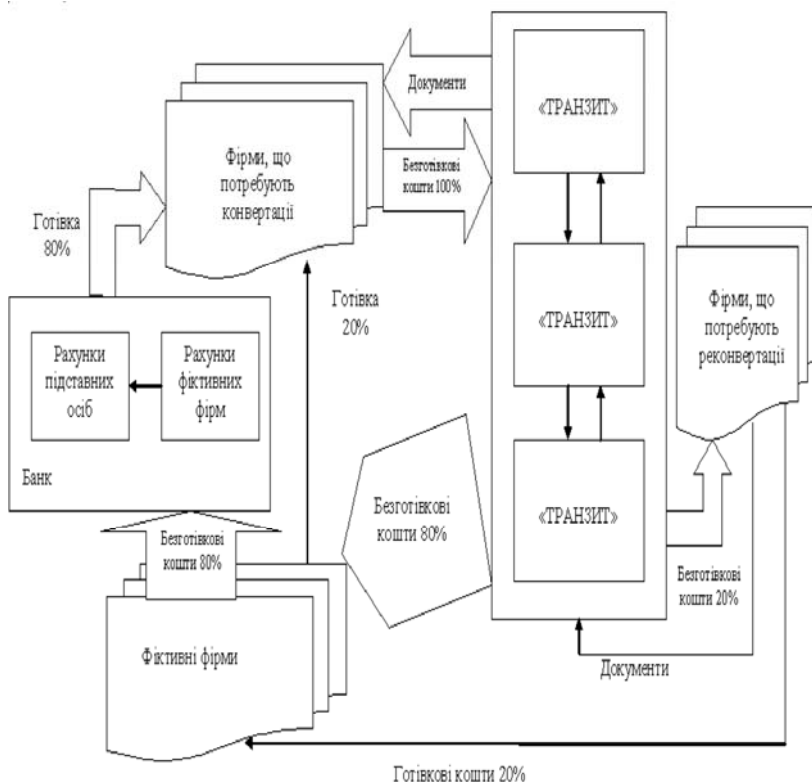

Рис. 6.34. Схема легалізації (відмивання) коштів за участю банківських установ

Легалізація (відмивання) злочинних доходів може здійснюватись також шляхом одержання кредиту під забезпечення (депонована готівка, цінні папери, гарантія іноземного банку, інші одержані від злочинної діяльності активи). Так, зловмисник одержує кредит у банку під заставу, який у подальшому не повертає.

6. Легалізація (відмивання) коштів за участю небанківських фінансових установ (рис. 6.35)

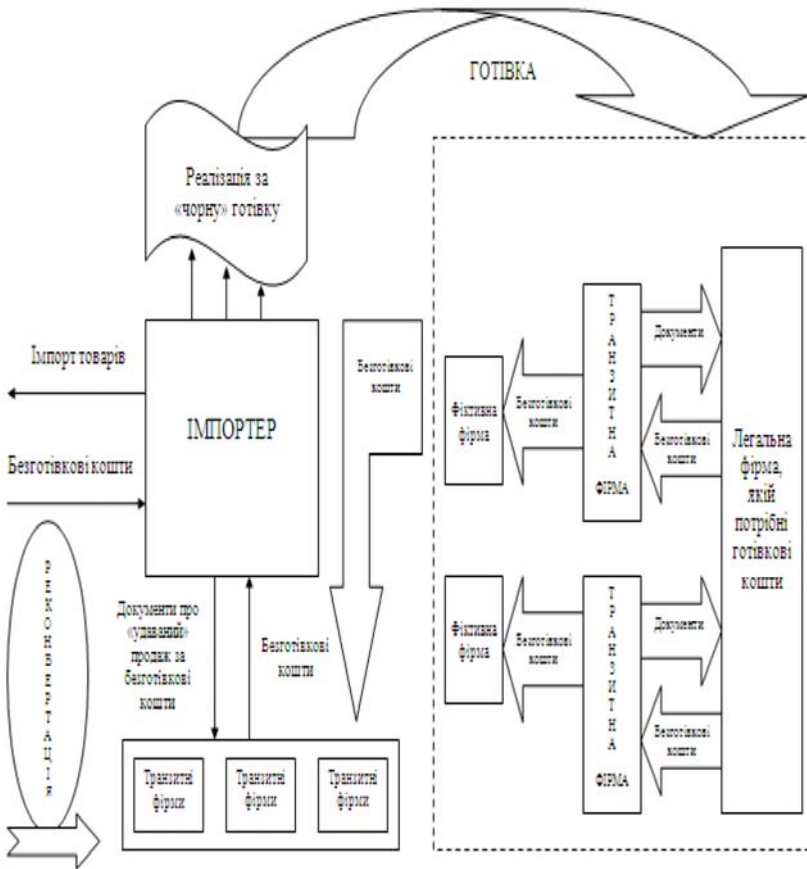

Рис. 6.35. Схема легалізації (відмивання) коштів за участю небанківських фінансових установ

Основні напрями діяльності небанківських фінансових установ пов'язані з акумуляцією заощаджень населення шляхом їх залучення на вклади, випуску власних цінних паперів, продажу страхових полісів; кредитуванням господарської діяльності; наданням іпотечних кредитів; здійсненням операцій у межах кредитної взаємодопомоги; організацією пенсійного та

соціального забезпечення населення тощо. Для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, використовують небанківські фінансові установи зі слабким режимом протидії цьому явищу.

Найпоширеніші способи відмивання коштів серед небанківських фінансових установ є такі:

- заволодіння коштами небанківської фінансової установи шляхом зловживань працівниками (головою правління, головним бухгалтером та ін.) своїм службовим становищем та використання сфальсифікованих документів;

- акумулювання коштів населення у вигляді депозитів з подальшою їх видачею у вигляді кредитів на підставних або афілійованих осіб;

- привласнення коштів (майна) установників Фонду фінансування будівництва.

У деяких випадках для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, використовується інститут страхування. Страховий ринок привабливий для суб'єктів відмивання коштів тим, що страхові послуги часто реалізуються за допомогою посередників – брокерів, які діють незалежно від страхової компанії, а також із застосуванням перестрахування ризиків, у тому числі й за кордоном. Брокери можуть не мати достатніх знань у сфері запобігання та протидії легалізації злочинних доходів і можуть бути використані для розміщення коштів у фінансові установи небанківського типу.

7. Легалізація (відмивання) коштів з використанням віртуальних валют

Останніми роками спостерігається значний прогрес у використанні та розповсюдженні віртуальних валют, які сьогодні є новим потужним інструментом для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Віртуальна валюта являє собою засіб вираження вартості, яким можна торгувати в цифровій формі і який функціонує як: 1) засіб обміну; та/або 2) розрахункова грошова одиниця; та/або 3) засіб зберігання вартості.

Віртуальна валюта не емітується і не забезпечується жодною юрисдикцією та виконує вищевказані функції лише за згодою, в рамках спільноти користувачів віртуальної валюти.

FATF пропонує розділити віртуальну валюту на два основних типи: конвертована і неконвертована. Конвертована (або відкрита) віртуальна валюта має еквівалентну вартість у реальній валюті та може обмінюватися на реальну валюту і навпаки. Неконвертована (або закрита) віртуальна валюта призначена для використання в конкретних віртуальних сферах або світах, таких як магазин Amazon.com, і яка не може бути обміняна на фіатну валюту.

У наш час переважна більшість платіжних операцій у віртуальній валюті використовує централізовані віртуальні валюти. У системах централізованих віртуальних валют є єдиний адміністратор, тобто особа (третя сторона), яка контролює систему. Адміністратор емітує валюту, встановлює правила її використання, веде централізований реєстр платежів і має право вилучати валюту з обігу. Децентралізовані віртуальні валюти засновані на математичних принципах для певної соціальної групи з відкритим вихідним кодом. У системах децентралізованих віртуальних валют немає центрального адміністратора та відсутній централізований контроль або нагляд (прикладом є Bitcoin). На практиці віртуальні валюти ще називають криптовалютами (тобто грошима з шифром).

Системи віртуальних валют, якими можна торгувати через Інтернет, у цілому характеризуються відсутністю прямої взаємодії з клієнтами і можуть дозволити анонімне фінансування (фінансування готівкою або третіми особами через віртуальні обмінні пункти, в яких не ідентифікуються належним чином джерела фінансування). Проте блочний ланцюг у віртуальних валютах містить повну історію кожної проведеної транзакції і є в публічному доступі. Американські фахівці стверджують, що Bitcoin припускає неповну ідентифікацію користувача, але у багатьох випадках користувачів та їх транзакції можна ідентифікувати. У системі вся інформація про транзакції відкрита, тобто не шифрована та не прихована, завжди є можливість відстежити рух біткойнів від адреси до адреси. Але при цьому відсутня інформація про власників адрес. Розробник Сатоші Накамото рекомендував для підвищення конфіденційності постійно створювати нові адреси

(наприклад так, щоб ніколи не платити з однієї адреси двічі), що ускладнить співставлення з їхнім власником.

Контролюючі органи не в змозі визначити центральне місце або особу (адміністратора) для проведення розслідувань і арешту активів. Бази даних про транзакції та користувачів можуть знаходитися у різних осіб, які перебувають під різними юрисдикціями. Такі особи володіють інформацією, яку можуть несанкціоновано продавати. Реєстрація головного офісу та розміщення серверів нерідко знаходяться у країнах з послабленими системами контролю. У децентралізованих системах відсутнє програмне забезпечення для фінансового моніторингу та виявлення підозрілих операцій, тому відповідні органи не можуть розслідувати роботу центрального офісу системи й арештовувати активи.

Враховуючи глобальний характер даної схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вона знаходиться в центрі посиленої уваги контролюючих органів у багатьох країнах світу. Наприклад, у США регулятор FinCEN визначив, що особи, які користуються віртуальними валютами, можуть бути визнані «підприємствами з переказу грошей» і зобов'язані здійснювати контроль у рамках протидії відмиванню грошей. Британський орган регулювання за фінансовими ринками вважає, що ключовими ризиками у віртуальних валютах є відмивання грошей та кримінальна діяльність. Саме тому, було запроваджено вимоги до емітентів і дилерів у схемах віртуальних валют щодо дотримання спеціального законодавства з протидії відмиванню грошей.

8. Легалізація (відмивання) коштів з використанням інтернет-казино

Найпростішим способом відмивання коштів через Інтернет-казино є відкриття рахунку, зарахування на нього грошей і подальше їх зняття. Після цього можна стверджувати, що ці гроші є виграшем в онлайн-казино. Більшість віртуальних казино не висувають великої кількості вимог користувачеві, який відкриває рахунок. Найчастіше почати гру можна, повідомивши лише своє ім'я та електронну адресу.

Крім казино, для відмивання коштів можуть використовуватися спортивні й інші тоталізатори та різноманітні лотереї. Класичним прикладом є використання суб'єктами відмивання коштів для скупки виграшних квитків у їхніх справжніх власників з подальшим пред'явленням цих квитків для оплати виграшів.

Вищепроведений аналіз основних схем легалізації (відмивання) злочинних доходів вказує на те, що їх кількість з кожним роком збільшується, а параметри постійно удосконалюються.

Розглянуті схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, указують на те, що відмивання коштів є злочином глобального характеру. Це пов'язано з тим, що суб'єкти легалізації (відмивання) коштів, виводячи свою діяльність на міжнародний рівень, переслідують такі цілі:

- уникнення країн/територій з чіткою нормативно-правовою базою та потужною правоохоронною системою;
- використання недоліків нормативної бази та роботи правоохоронних органів, характерних для ряду юрисдикцій;
- використання прогалин, які існують при недостатньому рівні співпраці між правоохоронними органами різних країн;
- створення додаткових нашарувань транзакцій для того, щоб ускладнити відстеження руху злочинних доходів.

6. КАТАЛОГ ТИПОЛОГІЧНИХ ЗВІТІВ FATF, MONEYVAL

Методи легалізації мають особливі риси не тільки залежно від сфери їх застосування, але і від особливостей тієї чи іншої національної економіки, розвиненості фінансових ринків, режиму боротьби з відмиванням грошей і навіть політичної системи країни. Схеми, що застосовуються у Великій Британії, відмінні від японських, а американські нескладно відрізнити від аргентинських чи бразильських.

Отже, у певний момент часу **немає жодної можливості точно описати всю сукупність методів, що використовуються злочинцями для відмивання коштів або фінансування тероризму**. Проте міжнародні організації у сфері протидії

легалізації доходів, насамперед FATF, постійно проводять копiтку аналітичну роботу щодо виявлення найбільш характерних, стереотипних схем, що застосовуються у різних регіонах світу. Ці схеми, зазвичай, мають назву **типологій відмивання грошей**.

Щорічні дискусії FATF про типології акцентують увагу на певному ряді тем і предметів обговорення, які попередньо узгоджуються на пленарному засіданні Групи.

Вивчення типологій розпочалося відразу з моменту створення FATF, і перший звіт був підготовлений за матеріалами досліджень, що проводилися експертами країн-учасниць, у 1989-1990 рр.

Серед **типологій відмивання за MONEYVAL** можна виділити такі:

❖ **Використання готівки** – походження коштів можна приховати за допомогою вкладів, а зняття готівки запобігає відстеження нелегальних коштів, ускладнюючи тим подальше розслідування.

❖ **Використання банківських рахунків (транзитних рахунків)** – такі рахунки зазвичай відкриваються на ім'я торгових компаній або рідше на ім'я фізичних осіб, і використовуються для проведення внутрішніх і зовнішніх операцій з відмивання грошей.

❖ **Використання корпоративних механізмів.** Корпоративні структури використовуються як прикриття для змішування коштів, отриманих від контрафакції, із засобами від законної торговельної діяльності. Фінансова система використовується для проведення законних і незаконних операцій, а також для відмивання прибутку від нелегальної діяльності. Прибуток від такої діяльності потім вводиться в фінансову систему для здійснення нових комерційних угод. Корпоративні механізми широко використовуються неправомірними способами, оскільки вони дають можливість приховати належність, цілі, джерела фінансування, діяльність і т.д. Неправомірне використання юридичних осіб, в основному, стосується створення офшорних і підставних компаній. Компанії, засновані та зареєстровані в офшорних центрах, часто задіяні у проведенні операцій з

відмивання грошей. Більше того, в кожній окремо взятій схемі з відмивання грошей часто беруть участь кілька офшорних центрів.

Підставна компанія – це юридична особа, яка не має активів або яка не веде діяльності в країні, де вона зареєстрована. Підставні компанії можуть бути засновані в офшорі; а їх структура власності може набувати різні форми. Акції можуть емітуватися на фізичних і юридичних осіб, у формі зареєстрованих акцій або акцій на пред'явника. Деякі компанії засновуються з єдиною метою діяльності або володіють єдиним активом. Інші компанії засновуються для здійснення безлічі цілей.

Потенційна анонімність – ключовий фактор у використанні підставних компаній. Вони можуть використовуватися для приховування особистості фізичної особи, яка є фактичним власником компаній. Зокрема, існування таких форм участі в капіталі компанії, як номінальні акціонери й акції на пред'явника, істотно ускладнює завдання з виявлення фактичних власників підставних компаній.

❖ **Використання небанківських інструментів.** Для переривання очевидного ланцюжка операцій можуть використовуватися обмінні пункти: вони можуть бути також корисні, коли виникає необхідність перевести прибуток у потрібну валюту.

Держфінмоніторинг відповідно до покладених на нього завдань також здійснює **типологічні дослідження у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [20].**

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Джерелом походження злочинних коштів, що можуть бути легалізовані, можуть визнаватися:

- а) злочини, що є типовими для організованої злочинності;
- б) правопорушення;
- в) злочини та правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків;
- г) усі відповіді правильні.

2. Французька банківська асоціація визнає:

- а) чотири стадії «відмивання доходів»;
- б) дві стадії «відмивання доходів»;
- в) шість стадій «відмивання доходів»;
- г) три стадії «відмивання доходів».

3. Використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей – це:

- а) хабарництво;
- б) шахрайство;
- в) корупція;
- г) розкрадання.

4. Стадія, на якій відбувається відрив незаконних доходів від джерел їх походження шляхом складного ланцюга фінансових операцій, спрямованих на маскування сліду цих доходів, що може бути виявлений:

- а) розміщення;
- б) розширення;
- в) немає правильної відповіді;
- г) інтеграція.

5. Стадія процесу легалізації, безпосередньо спрямована на надання видимості законності злочинно нажитим статкам – це:

- а) розміщення;
- б) розшарування;
- в) інтеграція;
- г) немає правильної відповіді.

6. Яка стадія у процесі легалізації злочинних доходів, як правило, накладається на інші стадії?

- а) розміщення;
- б) розшарування;
- в) інтеграція;
- г) немає правильної відповіді.

7. Як називається метод оцінювання масштабів відмивання «брудних» грошей, що заснований на порівнянні величини заявленого доходу з реальним обсягом купівлі товарів і одержання платних послуг у масштабах країни чи регіону, а також в окремих осіб?

- а) підхід «Палермо»;
- б) метод аналізу руху грошових потоків;
- в) монетариський підхід;
- г) правильні відповіді а) та б).

8. До інституційних механізмів протидії легалізації злочинних доходів відносять:

- а) державні органи;
- б) приватний сектор;
- в) міжнародні організації;
- г) правильні всі відповіді.

9. За призначенням схеми легалізації (відмивання) злочинних коштів поділяються на:

- а) готівкові;
- б) з метою ухилення від сплати податків;
- в) з метою приховування злочинних операцій;
- г) правильні відповіді б) та в).

10. Про який тип структурної сформованості йдеться: «... у центрі структури знаходиться фінансова (як правило, банківська) установа, що пропускає через себе всі фінансові потоки та здійснює контроль над ними. Така структура розвивається саме з фінансової установи, де сконцентровані первинні капітали»?

- а) фінансовий тип;
- б) виробничий тип;
- в) комерційний тип;
- г) немає правильної відповіді.

11. Про який тип структурної сформованості йдеться: «... у центрі структури знаходиться виробниче підприємство, як правило, у паливно-енергетичній або сировинній галузі, або будь-яке інше, що виготовляє продукцію, яка користується значним попитом»?

- а) фінансовий тип;
- б) виробничий тип;
- в) комерційний тип;
- г) немає правильної відповіді.

12. Яка схема відмивання коштів передбачає безпосереднє «відбілювання» коштів шляхом здійснення фіктивного продажу продукції (у сфері роздрібної торгівлі, в тому числі громадського харчування)?

- а) фальсифікація рахунків за отримані товари, надані послуги;
- б) фіктивний роздрібний продаж товарів, надання послуг;
- в) фіктивний «програш» у сфері грального бізнесу;
- г) фіктивні операції у сфері страхування.

13. До типологій відмивання за MONEYVAL належать:

- а) використання банківських рахунків (транзитних рахунків) ;
- б) використання корпоративних механізмів;
- в) використання інших механізмів;
- г) правильні відповіді а) і б).

14. Фінансова операція підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, якщо вона має:

а) заплутаний або незвичний характер фінансової операції чи сукупності пов'язаних між собою фінансових операцій, що не мають очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети;

б) невідповідність характеру та змісту діяльності клієнта;

в) характер, який дає підстави вважати, що метою її здійснення є уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу або ідентифікації, передбачених законом;

г) всі відповіді правильні.

15. Про який тип структурної сформованості йдеться: «... у центрі структури знаходиться виробниче підприємство, як правило, у паливно-енергетичній або сировинній галузі, або будь-яке інше, що виготовляє продукцію, яка користується значним попитом (наприклад, кондитерські вироби, алкогольні напої, ліки, легкові автомобілі тощо). Фінансові операції з відмивання коштів обслуговують лише виробництво та збут промислової продукції»?

а) виробничий тип;

б) комерційний тип;

в) фінансовий тип;

г) немає правильної відповіді.

16. Про який метод розміщення коштів, одержаних незаконним шляхом, йдеться: «... навмисне використання документів, що маскують справжні джерела, власників та місця знаходження незаконно отриманих доходів»?

а) незаконне використання винятків із закону;

б) створення помилкового паперового сліду;

в) злиття законних та незаконних фондів;

г) придбання майна або цінних паперів за готівку.

17. Чотирисекторна модель легалізації грошей була запропонована:

- а) К. Мюллером;
- б) П. Бернасконі;
- в) М. Мюллером;
- г) О. Кюрі.

18. Стадія процесу легалізації, безпосередньо спрямована на надання видимості, законності злочинно нажитим статкам. «Відмиті» гроші повертаються в офіційну економіку, як правило, через банківську систему під видом чесно зароблених, абсолютно легальних доходів – це:

- а) розміщення;
- б) розшарування;
- в) інтеграція;
- г) немає правильної відповіді.

19. Складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів – це:

- а) службове підроблення;
- б) зловживання владою або службовим становищем;
- в) корупція;
- г) шахрайство.

20. Умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб – це:

- а) службове підроблення;
- б) зловживання владою або службовим становищем;
- в) корупція;
- г) шахрайство.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

- 1. Які види злочинної діяльності передують процесу легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом?*
- 2. Які виділяють моделі відмивання кримінальних коштів?*
- 3. Які є основні способи відмивання брудних грошей?*
- 4. За якими критеріями групують схеми легалізації (відмивання) злочинних коштів?*
- 5. Які схеми відносять до елементарних схем відмивання коштів?*
- 6. Які складні схеми відмивання коштів виділяють?*
- 7. Що таке типології відмивання грошей?*

РОЗДІЛ 7. БОРОТЬБА З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

- 1. Належна організація
внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ.**
- 2. Внутрішні документи банку з питань
ПВК/ФТ.**
- 3. Відповідальний працівник банку та
вимоги до нього.**
- 4. Належна перевірка клієнтів.**
- 5. Банківська таємниця.**
- 6. Заходи впливу на комерційні банки
за порушення ними банківського
законодавства.**

1. НАЛЕЖНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОБАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ПВК/ФТ

Банк зобов'язаний забезпечити належну організацію внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ і проведення первинного фінансового моніторингу.

Метою належної організації внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ і проведення первинного фінансового моніторингу є [27]:

1) виконання вимог законодавства України у сфері ПВК/ФТ;

2) можливість належним чином виявляти порогові та підозрілі фінансові операції та повідомляти про них Держфінмоніторинг;

3) запобігання використанню послуг і продуктів банку для проведення клієнтами фінансових операцій з метою ВК/ФТ.

З метою належної організації внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ і проведення первинного фінансового моніторингу банк вживає такі заходи [27]:

1) призначає відповідального працівника банку згідно з вимогами законодавства України у сфері ПВК/ФТ на рівні керівництва банку;

2) створює окремий структурний підрозділ з ПВК/ФТ, який очолює відповідальний працівник банку або який безпосередньо підпорядковується відповідальному працівникові банку;

3) забезпечує функціонування системи управління ризиками ВК/ФТ;

4) розробляє та затверджує внутрішні документи банку з питань ПВК/ФТ в обсязі, необхідному для ефективного функціонування внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ і розуміння працівниками банку своїх обов'язків і повноважень у сфері ПВК/ФТ;

5) забезпечує функціонування на постійній основі колегіального органу щодо розгляду проблемних і актуальних питань функціонування внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ;

6) забезпечує достатні ресурси для функціонування внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ (у тому числі окремого структурного підрозділу з ПВК/ФТ);

7) забезпечує достатню поінформованість і обізнаність голови, членів ради і правління банку щодо їхніх обов'язків у сфері ПВК/ФТ, а також щодо притаманних ризик-профілю банку ризиків ВК/ФТ;

8) забезпечує інформування керівників банку щодо важливості вимог законодавства України з питань ПВК/ФТ з метою забезпечення належної системи управління ризиками, необхідності вжиття дієвих заходів для ефективного запобігання використанню послуг банку з метою ВК/ФТ і розуміння наслідків, на які наражається банк у разі невиконання вимог законодавства України з питань ПВК/ФТ;

9) ефективно розподіляє функції з питань ПВК/ФТ між трьома лініями захисту, забезпечує належну обізнаність і виконання працівниками банку, включно з працівниками бізнес-підрозділів, визначених їм обов'язків у сфері ПВК/ФТ, розуміння такими працівниками своєї відповідальності за невиконання обов'язків та/або бездіяльність;

10) запроваджує та постійно вдосконалює внутрішній контроль з питань ПВК/ФТ, зокрема забезпечує своєчасне виявлення внутрішнім аудитом проблемних питань і ознак неналежної системи управління ризиками ВК/ФТ;

11) вивчає нові продукти/послуги, включаючи нові канали продажу, використання або розроблення нових технологій для наявних або нових продуктів з метою належної оцінки притаманних їм ризиків ВК/ФТ і належного контролю за ризиками ВК/ФТ для наявних продуктів/послуг;

12) забезпечує здійснення на постійній основі проведення навчальних заходів для працівників банку з метою розуміння ними покладених на них обов'язків і порядку дій;

13) забезпечує перевірку наявності бездоганної ділової репутації в усіх працівників банку, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу;

14) створює та забезпечує функціонування дієвої та своєчасної системи ескалації підозр і проблемних питань у сфері

ПВК/ФТ і порядку їх розгляду, включно з повідомленням інформації/фактів, що стосуються випадків порушення або можливого порушення законодавства України у сфері ПВК/ФТ, в порядку, передбаченому внутрішніми документами банку;

15) запроваджує систему автоматизації банку, що забезпечує своєчасне та в повному обсязі виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

16) забезпечує своєчасне виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та належний інформаційний обмін з Держфінмоніторингом;

17) розробляє та здійснює заходи з належної перевірки клієнта;

18) належно документує дії працівників банку та фіксує події, що стосуються виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

19) зберігає всі документи, дані, інформацію (у тому числі відповідні звіти, розпорядження, файли), що стосуються виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

20) своєчасно та в повному обсязі надає на запити Національного банку необхідні документи, що належним чином підтверджують виконання банком вимог законодавства України з питань ПВК/ФТ;

21) вживає заходів із постійного вдосконалення внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ.

Відповідальність за неналежну організацію внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ і проведення первинного фінансового моніторингу несе голова правління банку / керівник філії іноземного банку (крім банків, віднесених до категорії неплатоспроможних, щодо яких запроваджена процедура тимчасової адміністрації або ліквідації), а також відповідальний працівник банку.

Відповідальний працівник банку не рідше одного разу на рік звітує раді банку щодо:

1) результатів оцінки ризик-профілю банку;

2) проблемних питань, пов'язаних із створенням належної організації внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ та проведенням первинного фінансового моніторингу;

3) проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням належної системи управління ризиками ВК/ФТ.

Відповідальні працівники банку повинні постійно підтримувати свій рівень знань з питань ПВК/ФТ на належному рівні, у тому числі шляхом проходження навчання у сфері ПВК/ФТ, а також підвищення кваліфікації [27].

Окремий структурний підрозділ із ПВК/ФТ з метою забезпечення таємниці фінансового моніторингу, а також іншої конфіденційної інформації у сфері ПВК/ФТ повинен розташовуватися в окремому приміщенні та має функціонувати відповідно до положення про цей структурний підрозділ.

Підрозділ внутрішнього аудиту банку на підставі ризик-орієнтованого підходу організовує та проводить внутрішні перевірки щодо дотримання банком вимог законодавства України у сфері ПВК/ФТ. За результатами проведених ним внутрішніх перевірок готує звіти, висновки та пропозиції та здійснює контроль за усуненням виявлених порушень.

Банк зобов'язаний скласти план заходів щодо усунення виявлених порушень законодавства України та/або недоліків у сфері ПВК/ФТ з метою мінімізації ризиків ВК/ФТ і недопущення порушень у майбутньому не пізніше 15 робочих днів з дати затвердження радою банку/керівником філії іноземного банку аудиторського звіту. Банк зобов'язаний ужити заходи з виконання плану зменшення ризиків у визначені у ньому строки.

Банк з урахуванням особливостей своєї діяльності та притаманних своїй діяльності ризиків ВК/ФТ запроваджує комплексну інтегровану систему автоматизації процесів фінансового моніторингу (СА).

Запроваджена СА банку має сприяти функціонуванню належної системи управління ризиками ВК/ФТ і бути спрямованою на:

1) забезпечення можливості банком оперативного опрацювання великого обсягу даних щодо клієнтів та їхніх фінансових операцій, використовуючи відповідні алгоритми, сценарії тощо;

2) посилення внутрішнього контролю за виконанням працівниками своїх обов'язків з питань ПВК/ФТ;

3) ефективне витрачання ресурсів банку з метою виконання завдань та обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

2. ВНУТРІШНІ ДОКУМЕНТИ БАНКУ З ПИТАНЬ ПВК/ФТ

Банк, дотримуючись визначеної радою банку політики у сфері ПВК/ФТ, **розробляє та затверджує внутрішні документи з метою виконання вимог законодавства України у сфері ПВК/ФТ**, які повинні містити дієві ризик-орієнтовані процедури, порядки, достатні для належної організації та функціонування внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ і проведення первинного фінансового моніторингу, функціонування належної системи управління ризиками ВК/ФТ.

Внутрішні документи банку з питань ПВК/ФТ розробляються банком з урахуванням вимог законів України, що регулюють питання ПВК/ФТ, нормативно-правових актів Національного банку, Міністерства фінансів України, прийнятих для виконання та відповідно до цих законів, рекомендацій FATF, Базельського комітету з банківського нагляду, результатів національної оцінки ризиків і ризик-профілю банку, рекомендацій Національного банку та типологічних досліджень Держфінмоніторингу.

Внутрішні документи банку з питань ПВК/ФТ принаймні мають містити [27]:

1) визначення підрозділу(ів) банку та/або працівників банку, відповідальних за здійснення заходів з належної перевірки клієнта, та розподіл обов'язків між ними;

2) порядок дій, який забезпечує здійснення всіх заходів з належної перевірки клієнта (зокрема заходів з ідентифікації та верифікації, встановлення кінцевого бенефіціарного власника, моніторингу ділових відносин та фінансових операцій, актуалізації даних про клієнта);

3) порядок виявлення PERs та порядок вжиття щодо них необхідних додаткових заходів;

4) порядок здійснення оцінки/переоцінки ризик-профілю банку та ризик-профілю клієнтів і вжиття заходів з метою мінімізації ризиків ВК/ФТ;

5) порядок виявлення критеріїв ризику ВК/ФТ та індикаторів підозрілості фінансових операцій;

6) порядок вжиття необхідних додаткових заходів щодо встановлення кореспондентських відносин з іноземною фінансовою установою;

7) порядок ведення електронної анкети, що забезпечить своєчасність, повноту та достовірність унесеної до електронної анкети клієнта інформації;

8) порядок дій стосовно відмови банку від встановлення (підтримання) ділових відносин/відкриття рахунку (обслуговування), у тому числі шляхом розірвання ділових відносин, закриття рахунку/відмови від проведення фінансової операції тощо.

Внутрішні документи банку з питань ПВК/ФТ мають враховувати особливості та напрями діяльності банку, особливості різних типів клієнтів, а також імплементацію банком ризик-орієнтованого підходу.

Банк:

- має забезпечити актуальність внутрішніх документів банку з питань ПВК/ФТ, ураховуючи зміни до законодавства України у сфері ПВК/ФТ та події, що можуть вплинути на ризики ВК/ФТ банку;

- оновлює внутрішні документи банку з питань ПВК/ФТ на постійній основі, але не пізніше трьох місяців із дня набрання чинності змінами до законодавства України з питань ПВК/ФТ та/або встановлення банком подій, що можуть вплинути на ризики ВК/ФТ;

- самостійно визначає та документує порядок віднесення внутрішніх документів банку з питань ПВК/ФТ до документів з обмеженим доступом та порядок доступу до них працівників банку і третіх осіб.

Банк забезпечує ознайомлення із внутрішніми документами банку з питань ПВК/ФТ працівників банку (залежно від їхніх посадових обов'язків) під підпис або за допомогою електронних засобів у разі:

1) приймання працівника банку на роботу до банку - до початку виконання таким працівником банку посадових обов'язків;

2) затвердження, унесення змін до внутрішніх документів банку з питань ПВК/ФТ - не пізніше 20 робочих днів з дня затвердження, унесення змін.

Внутрішні документи банку з питань ПВК/ФТ затверджуються правлінням банку в порядку, що визначений установчими документами банку за поданням відповідального працівника банку.

3. ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК БАНКУ ТА ВИМОГИ ДО НЬОГО

Відповідального працівника банку призначає наглядова рада банку, якій він безпосередньо підпорядковується та звітує перед нею.

Відповідальний працівник банку може бути призначений за посадою [27].

1) на рівні члена правління банку, який є керівником окремого підрозділу із ПВК/ФТ або якому такий підрозділ підпорядковується (відповідальний працівник банку - член правління);

2) на рівні керівника окремого підрозділу із ПВК/ФТ (відповідальний працівник банку - керівник підрозділу).

Банк має право прийняти рішення про одночасне виконання функцій відповідального працівника банку та керівника підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс) на умовах суміщення.

Банк не має права призначати відповідальним працівником банку особу, стосовно якої Комітетом з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем прийнято рішення:

1) про непогодження особи відповідальним працівником банку (якщо з моменту прийняття такого рішення не минув один рік);

2) про невідповідність відповідального працівника банку вимогам законодавства України (за результатами розгляду питання щодо ділової репутації (якщо з моменту прийняття такого рішення не минуло п'ять років).

Відповідальний працівник банку - член правління повинен відповідати кваліфікаційним вимогам щодо керівників банків, а також вимогам щодо професійної придатності відповідального працівника банку.

Відповідальний працівник банку - керівник підрозділу повинен мати бездоганну ділову репутацію та відповідати кваліфікаційним вимогам.

Ознаками небездоганної ділової репутації відповідального працівника банку - керівника підрозділу є [27]:

1) наявність в особи судимості, яка не погашена та не знята в установленому законом порядку;

2) позбавлення особи права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю згідно з вироком або іншим рішенням суду (застосовується впродовж строку дії такого покарання);

3) неналежне виконання особою обов'язків зі сплати податків, зборів або інших обов'язкових платежів, якщо загальна сума несплати дорівнює або перевищує 100 розмірів мінімальної місячної заробітної плати, установлені законодавством України на період, у якому вчинено порушення, або еквівалент цієї суми в іноземній валюті (застосовується протягом строку цього порушення та протягом трьох років після його усунення);

4) неналежне виконання особою обов'язків зі сплати податків, зборів або інших обов'язкових платежів, яке не є суттєвим порушенням податкових зобов'язань (застосовується протягом строку цього порушення);

5) істотні та/або систематичні порушення особою вимог банківського, фінансового, валютного, податкового законодавства України, законодавства з питань ПВК/ФТ, законодавства про цінні папери, акціонерні товариства та фондовий ринок.

Вимогами до професійної придатності відповідального працівника банку є:

- 1) вимоги до професійної придатності керівника банку;
- 2) наявність стажу роботи в банківській системі, пов'язаного з діяльністю у сфері ПВК/ФТ, або стажу роботи на керівній посаді в Держфінмониторингу, пов'язаного з набуттям досвіду у сфері ПВК/ФТ, - не менше ніж три роки, або стажу роботи на посаді керівника банку (підрозділу банку) за напрямом діяльності у сфері ПВК/ФТ не менше одного року;
- 3) обізнаність із законодавством України у сфері ПВК/ФТ і міжнародними стандартами у цій сфері, а також володіння навичками застосування у практичній діяльності вимог законодавства України та внутрішніх документів банку з питань ПВК/ФТ.

Відповідальний працівник банку зобов'язаний протягом усього часу, упродовж якого він зберігає свій статус, відповідати встановленим законодавством вимогам.

Рада банку зобов'язана здійснювати постійний контроль відповідності відповідального працівника банку встановленим вимогам.

Банк не рідше одного разу на рік зобов'язаний перевіряти відповідального працівника банку щодо його відповідності встановленим вимогам і письмово повідомляти Національний банк про результати такої перевірки.

Національний банк має право встановити для банків графік подання йому інформації про результати здійсненої банками перевірки відповідності відповідального працівника банку встановленим вимогам.

Банк зобов'язаний погодити кандидатуру відповідального працівника банку з Національним банком, після чого відповідальний працівник банку вступає на посаду.

Національний банк погоджує на посаду відповідального працівника банку за результатами розгляду наданої інформації та поданих документів, інформації, отриманої Національним банком під час здійснення ним банківського регулювання та нагляду, інформації з відкритих джерел і за результатами

проведених Національним банком тестування та/або співбесіди з відповідальним працівником банку.

Тестування та співбесіду з відповідальним працівником банку проводить кваліфікаційна комісія.

Банк погоджує з Національним банком рішення про звільнення відповідального працівника банку не з його ініціативи. Таке рішення набирає чинності після його погодження Національним банком.

4. НАЛЕЖНА ПЕРЕВІРКА КЛІЄНТІВ

Належна перевірка клієнта - це заходи, що включають:

- ідентифікацію та верифікацію клієнта (його представника);

- встановлення кінцевого бенефіціарного власника клієнта або його відсутності, у тому числі отримання структури власності з метою її розуміння, та даних, що дають змогу встановити кінцевого бенефіціарного власника, та вжиття заходів з верифікації його особи (за наявності);

- встановлення (розуміння) мети та характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції;

- проведення на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин, щодо відповідності таких фінансових операцій наявній у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик (у тому числі, в разі необхідності, про джерело коштів, пов'язаних з фінансовими операціями);

- забезпечення актуальності отриманих та існуючих документів, даних та інформації про клієнта.

Банк зобов'язаний здійснювати належну перевірку нових і наявних клієнтів [27].

До встановлення ділових відносин (проведення фінансової операції без встановлення ділових відносин) з клієнтом банк має встановити (зрозуміти) мету та характер майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції на підставі отриманої від такого потенційного клієнта

необхідної інформації. З цією метою він, **керуючись ризик-орієнтованим підходом з'ясовує:**

1) суть, масштаб і вид діяльності клієнта-юридичної особи, ФОП, трасту або іншого подібного правового утворення;

2) розмір доходів / соціальний стан клієнта-фізичної особи;

3) вид послуг/продуктів, за якими клієнт звертається до банку;

4) обсяг фінансових операцій, які планує проводити клієнт у банку протягом місяця, із зазначенням чіткої межі максимальної суми операцій клієнта.

До встановлення ділових відносин із клієнтом або під час його подальшого обслуговування банк, використовуючи ризик-орієнтований підхід, уживає заходів з метою встановлення (перевірки) фінансової можливості клієнта здійснювати заявлений (запланований) ним обсяг фінансових операцій.

Під час моніторингу ділових відносин у разі перевищення максимальної суми фінансових операцій, яка заявлена клієнтом, банк зобов'язаний протягом десяти робочих днів проаналізувати його фінансові можливості здійснювати відповідні фінансові операції та за потреби з'ясувати причини перевищення.

У разі виявлення відповідних критеріїв ризику з метою підтвердження/спростування того, що потенційний клієнт є компанією-оболонкою, банк зобов'язаний отримати та проаналізувати додаткові документи та/або інформацію, що можуть уточнити/роз'яснити наявність/відсутність відповідних підстав для підозри банку, наприклад:

1) про фінансову звітність, підтверджену незалежним зовнішнім аудитом, яка розкриває суть і зміст фінансових операцій, що здійснюються клієнтом, і дає змогу встановити відповідність прибутку (доходу)/обороту його господарській діяльності;

2) що підтверджують фактичний рух товарів, надання послуг, виконання робіт під час здійснення господарської діяльності;

3) що підтверджують ведення господарської діяльності основними контрагентами потенційного клієнта;

4) що підтверджують сплату податку на прибуток (доходи);

5) що підтверджують найм осіб на умовах трудового договору (договору про найм персоналу або договору про надання послуг аутсорсингу), до посадових обов'язків яких належить організація та забезпечення здійснення господарської діяльності, з урахуванням відповідності таких обов'язків виду діяльності потенційного клієнта, обсягам його фінансових операцій;

6) що підтверджують наявність виробничих/офісних приміщень, інших активів, достатніх для ведення потенційним клієнтом відповідного виду господарської діяльності (правовстановлюючий документ або договір оренди приміщення/устаткування);

7) що підтверджують наявність офісних приміщень у потенційного клієнта за адресою масової реєстрації.

Банк зобов'язаний забезпечувати актуалізацію даних про клієнта (отриманих та існуючих документів, даних та інформації про нього) [27]:

1) не рідше одного разу на рік, якщо ризик ділових відносин з клієнтом високий;

2) не рідше одного разу на три роки, якщо ризик ділових відносин з клієнтом середній;

3) не рідше одного разу на п'ять років - в інших випадках за умови відсутності підозр.

Банк зобов'язаний забезпечувати актуалізацію даних про клієнта також у разі:

1) виявлення фактів наявності суттєвих змін у діяльності клієнта (зокрема в разі зміни кінцевого бенефіціарного власника, керівника, місцезнаходження юридичної особи, трасту, іншого подібного правового утворення, ФОП);

2) закінчення строку (припинення) дії, втрати чинності чи визнання недійсними поданих документів;

3) втрати чинності / обміну ідентифікаційного документа клієнта (представника клієнта);

4) встановлення факту належності клієнта до PEPs.

На банк покладається обов'язок формувати та вести електронні анкети клієнтів.

Анкета клієнта ведеться банком в електронному вигляді та має містити інформацію, отриману банком за результатами належної перевірки клієнта, а також висновки банку щодо оцінки ризику ділових відносин (фінансової операції без установлення ділових відносин) з клієнтом із зазначенням дат здійснення таких оцінок і переоцінок (у разі зміни рівня ризику).

Банк вносить до анкети інформацію, достовірність якої підтверджується наявними в банку відповідними документами (їх копіями), а також інформацію, отриману від клієнта, з офіційних, надійних та інших джерел.

Анкета клієнта формується під час установлення ділових відносин з клієнтом, але до проведення першої фінансової операції клієнтом. Анкета доповнюється новими або уточненими даними протягом 10 робочих днів за результатами вжитих банком заходів щодо актуалізації даних про клієнта.

У разі потреби формування паперової форми анкети банк зобов'язаний забезпечити відображення в ній усіх даних електронної анкети.

Банк має право здійснювати спрощені заходи належної перевірки клієнта (simplified due diligence - SDD) щодо тих клієнтів, ризик ділових відносин з якими (фінансової операції без установлення ділових відносин яких) є низький [27]. Тобто здійснюються мінімальний рівень перевірки у випадках, коли відмивання грошей мало ймовірно.

Під час визначення категорій клієнтів, що належать до ризик-профілів низького рівня ризику, банк ураховує типологічні дослідження Держфінмоніторингу у сфері ПВК/ФТ, результати національної оцінки ризиків, а також рекомендації Національного банку. Такими категоріями клієнтів можуть бути, зокрема:

- 1) фізичні особи, які здійснюють регулярні платежі за житлово-комунальні послуги на незначні суми;
- 2) особи, які мають рахунки переважно для отримання заробітної плати, стипендій, пенсійних або інших соціальних виплат;
- 3) фізичні особи, які здійснюють звичайні фінансові операції на суми та в обсязі, що мають раціональне

обґрунтування, урахуваючи ризик-профіль таких фізичних осіб, та діловим відносинам з якими непритаманні критерії ризиків, та фінансові операції яких не містять індикаторів підозрілості фінансових операцій, визначених банком;

4) об'єднання співвласників багатоквартирного будинку;

5) емітенти, що відповідно до законодавства або умов публічного розміщення акцій на міжнародно визнаних біржах зобов'язані публічно розкривати відомості про кінцевого бенефіціарного власника, або є дочірніми підприємствами чи представництвами таких емітентів;

6) підприємства житлово-комунального господарства, провайдери доступу до мережі Інтернет та до послуг телебачення, з якими банки укладають договори про приймання регулярних платежів від фізичних осіб без відкриття рахунку на незначні суми, за умови, якщо такі договори передбачають безготівкове перерахування прийнятих коштів виключно на рахунок клієнта, відкритий в іншому банку;

7) суб'єкти господарювання, що ведуть звичайну господарську діяльність, сплачують податки, стосовно яких у банку відсутні підозри щодо ВК/ФТ, діловим відносинам з якими непритаманні критерії ризиків, та фінансові операції яких не містять індикаторів підозрілості фінансових операцій, визначених банком;

8) органи державної влади України, фонди соціального страхування, органи місцевого самоврядування;

9) міжнародні установи чи організації, у яких бере участь Україна відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

10) установи, органи, офіси або агентства Європейського Союзу;

11) дипломатичні представництва іноземної держави члена Організації економічного співробітництва та розвитку, акредитовані в Україні в установленому порядку.

Під спрощеними заходами належної перевірки клієнта можуть розумітися, зокрема, такі заходи:

1) зменшення частоти і обсягу дій з моніторингу ділових відносин і збору додаткової інформації щодо ділових відносин;

2) можливість проведення заходів із верифікації клієнта після відкриття рахунку, але до проведення по ньому першої фінансової операції;

3) використання спрощених моделей верифікації;

4) зменшення обсягу необхідної до отримання додаткової інформації/переліку достатніх джерел інформації, зокрема для встановлення (розуміння) мети і характеру ділових відносин/проведення фінансової операції, ураховуючи особливості відповідного продукту/послуги, що обмежують їх використання для цілей ВК/ФТ;

5) використання інформації з ЄДР як достатнього джерела для встановлення кінцевого беніфеціарного власника.

Отже, **основними рисами спрощених заходів належної перевірки клієнта є:**

1. Мінімальний збір інформації про клієнта.

2. Відсутність вимоги детального аналізу фінансових операцій.

3. Застосування до клієнтів з відомими репутаційними даними, наприклад, до урядових організацій або державних підприємств.

До переваг спрощених заходів належної перевірки клієнта можна віднести:

1. Скорочення адміністративних витрат банку.

2. Прискорення процесу обслуговування клієнтів.

3. Підвищення лояльності серед низькоризикових клієнтів.

4. Ефективність у повсякденних транзакціях.

Банк зобов'язаний здійснювати посилені заходи належної перевірки клієнта (enhanced due diligence - EDD) щодо клієнтів, ризик ділових відносин з якими (ризик фінансової операції без установадження ділових відносин яких) високий [27]. Тобто вживаються додаткові заходи для перевірки клієнтів з метою мінімізувати ймовірність відмивання грошей.

Посилені заходи належної перевірки клієнта здійснюються до встановлення ділових відносин із клієнтом (проведення фінансової операції без установадження ділових відносин) під час проведення моніторингу ділових відносин і

фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин, і актуалізації банком даних щодо клієнта.

Посилені заходи належної перевірки клієнта здійснюються банком з метою мінімізації виявлених ризиків, притаманних діловим відносинам (фінансовій операції без установаження ділових відносин) із клієнтом, зокрема шляхом:

1) збільшення частоти й обсягу дій з моніторингу ділових відносин і фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин;

2) збору додаткової інформації щодо клієнта, ділових відносин з ним.

Під час здійснення посилених заходів належної перевірки клієнта банк обирає вид необхідного до вжиття заходу залежно від виявлених ризиків, притаманних діловим відносинам (фінансовій операції без установаження ділових відносин) із клієнтом, та що є пропорційним таким ризикам. Такими заходами, зокрема, можуть бути:

1) установаження осіб, які здійснюють прямий та/або непряний вирішальний вплив шляхом володіння часткою, меншою, ніж 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи;

2) отримання додаткової інформації щодо клієнта шляхом пошуку інформації про нього у відкритих джерелах (наприклад, офіційних джерелах, публічних реєстрах, вебсайтах авторитетних видань);

3) з'ясування причин та обставин використання клієнтом складної структури власності та/або реєстрації в певній державі (юрисдикції);

4) з'ясування джерел статків (багатства) та/або джерел коштів, пов'язаних із фінансовими операціями, клієнта;

5) збільшення частоти дій банку щодо актуалізації даних щодо клієнта;

6) перевірка наявності/чинності ліцензій, дозволів або наявності інформації щодо клієнта у відповідних реєстрах, якщо це є обов'язковим відповідно до вимог законодавства для провадження клієнтом відповідної діяльності;

7) отримання детальнішої інформації щодо мети та характеру встановлення ділових відносин, зокрема, якщо клієнтом є нерезидент;

8) пошук інформації у відкритих джерелах щодо наявності кримінальних проваджень стосовно клієнта, його представників;

9) збільшення кількості та частоти здійснення відповідних перевірок стосовно фінансових операцій клієнта;

10) з'ясування наявності у клієнта юридичних і економічних зв'язків з іншими клієнтами банку та їх суті/ролі в такій групі;

11) візит працівника банку до клієнта за адресою його місцезнаходження з метою з'ясування відповідності інформації, наданої клієнтом банку, щодо здійснення ним відповідного виду діяльності реальній ситуації;

12) установлення певних обмежень/лімітів на використання клієнтом послуги/продукту банком (зокрема щодо обсягів діяльності, сум фінансових операцій, держав (юрисдикцій), контрагентів);

13) установлення обов'язковою вимогою отримання підтвердних документів/інформації щодо окремих фінансових операцій до проведення клієнтом такої фінансової операції;

14) отримання дозволу керівника на встановлення (підтримання) ділових відносин (проведення разової фінансової операції на значну суму без установлення ділових відносин) з клієнтом;

15) отримання додаткового дозволу уповноваженого працівника банку/керівника банку на проведення окремих фінансових операцій у межах установлених ділових відносин.

Банк повинен підвищити ступінь і характер моніторингу ділових відносин із клієнтом з метою визначення, чи є фінансові операції або дії клієнта підозрілими, у разі виявлення фінансових операцій, що відповідають хоча б одній із таких ознак:

1) є складними фінансовими операціями;

2) є незвично великими фінансовими операціями;

3) проведені в незвичний спосіб;

4) не мають очевидної економічної чи законної мети;

5) не відповідають інформації щодо запланованої клієнтом діяльності з використанням послуг банку, отриманої банком від клієнта під час установаження мети та характеру ділових відносин із ним.

У разі виявлення банком фінансових операцій, які є незвично великими фінансовими операціями для клієнта відповідно до наявної в банку інформації про його фінансовий стан, банк з урахуванням ризик-орієнтованих підходів має вжити заходів для з'ясування джерел коштів, пов'язаних із такими фінансовими операціями, достатніх для визначення наявності/відсутності в клієнта раціонально обґрунтованих фінансових можливостей для здійснення таких фінансових операцій.

Банк зобов'язаний здійснювати посилені заходи належної перевірки щодо клієнта, який здійснює фінансові операції за зовнішньоекономічними договорами, учасниками яких є особи, що мають реєстрацію, місце проживання або місцезнаходження в державі (юрисдикції) з переліку держав, що не виконують рекомендації FATF.

Отже, основними рисами посилених заходів належної перевірки клієнта є:

1. Глибоке дослідження особи клієнта та його фінансової діяльності.
2. Моніторинг великих або складних транзакцій.
3. Перевірка джерел походження коштів.

До переваг посилених заходів належної перевірки клієнта можна віднести:

1. Зниження ризику участі в незаконних схемах.
2. Захист банку від репутаційних втрат і штрафів.
3. Підвищений рівень прозорості операцій.
4. Виявлення підозрілих схем та попередження фінансових злочинів.

Порівняння спрощених і посилених заходів належної перевірки клієнта за основними параметрами наведено в табл. 7.1.

Таблиця 7.1.

Порівняння SDD та EDD

Параметр	Спрошені заходи перевірки (SDD)	Посилені заходи перевірки (EDD)
Рівень ризику	Низький ризик відмивання грошей	Високий ризик відмивання грошей
Глибина перевірки	Мінімальний збір інформації	Глибоке дослідження особи та фінансових операцій
Тип клієнта	Клієнти з перевіреною репутацією (державні органи, публічні компанії)	Політично важливі особи, клієнти з підозрілими транзакціями
Моніторинг	Немає постійного моніторингу	Постійний моніторинг великих або складних транзакцій
Витрати	Низькі адміністративні витрати	Високі витрати часу та ресурсів

Отже, боротьба з відмиванням грошей - це критично важлива частина регулювання банківської системи, що передбачає процедури, які допомагають банкам ідентифікувати, запобігати та повідомляти про фінансові операції, пов'язані з незаконними доходами.

5. БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ

Банківською таємницею є інформація про діяльність і фінансовий стан клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта і взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку та розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

Банківською таємницею, зокрема, є [2]:

- 1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України;
- 2) інформація про операції, проведені на користь чи за дорученням клієнта, вчинені ним правочини;
- 3) фінансово-економічний стан клієнтів;
- 4) інформація про організацію та здійснення охорони банку й осіб, які перебувають у приміщеннях банку;
- 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи-клієнта, її керівників, напрями діяльності;

6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проєкту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;

7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;

8) коди, що використовуються банками для захисту інформації;

9) інформація про фізичну особу, яка має намір укласти договір про споживчий кредит, отримана під час оцінки її кредитоспроможності;

10) інформація про організацію та здійснення інкасації коштів та/або перевезення валютних цінностей;

11) інформація про банки чи клієнтів банків, що збирається від банків під час здійснення банківського нагляду, валютного нагляду, нагляду (оверсайту) платіжних систем і систем розрахунків, а також нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

12) інформація про банки чи клієнтів банків, отримана Національним банком України відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від органу банківського нагляду іншої держави;

13) рішення Національного банку України про застосування заходів впливу, крім рішень про накладення штрафів, про віднесення банку до категорії неплатоспроможних, про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, становить банківську таємницю, крім узагальненої по банках інформації, яка підлягає опублікуванню.

Банки зобов'язані забезпечити збереження банківської таємниці шляхом:

1) обмеження кола осіб, які мають доступ до інформації, яка становить банківську таємницю;

2) організації спеціального діловодства з документами, які містять банківську таємницю;

3) застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації;

4) застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом.

Службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків.

Органи державної влади, юридичні та фізичні особи, які при виконанні своїх, визначених законом, функцій або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали в установленому законом порядку інформацію, що становить банківську таємницю, зобов'язані забезпечувати збереження такої інформації, не розголошувати її та не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб.

Особи, які винні в порушенні порядку розкриття та використання інформації, що становить банківську таємницю, несуть кримінальну та іншу відповідальність згідно із законом.

Особи, які винні в розголошенні інформації, що становить банківську таємницю, та/або її використанні на свою користь чи на користь третіх осіб, що заподіяло банку чи його клієнту збитки, зобов'язані відшкодувати заподіяні збитки та моральну шкоду відповідно до закону.

Інформація щодо юридичних і фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками [2]:

1) на запит або з письмового дозволу відповідної юридичної чи фізичної особи;

2) за рішенням суду;

3) органам прокуратури України, Служби безпеки України, Державному бюро розслідувань, органам Національної

поліції України, Національному антикорупційному бюро України, Бюро економічної безпеки України, Антимонопольному комітету України, Національному агентству з питань запобігання корупції, Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, - на їхні запити щодо банківських рахунків клієнтів та операцій, проведених на користь чи за дорученням клієнта, у тому числі операцій без відкриття рахунків;

4) органам Антимонопольного комітету України, голові його територіального відділення на їхні запити (письмову вимогу) щодо банківських рахунків клієнта та операцій, проведених на користь чи за дорученням клієнта, у тому числі операцій без відкриття рахунків;

5) центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику;

6) центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, на його запит;

7) органам державної виконавчої служби, приватним виконавцям - на їхні запити з питань виконання рішень судів і рішень, що підлягають примусовому виконанню відповідно до Закону України "Про виконавче провадження";

8) Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку у разі самостійного подання банком інформації про банк як емітент і адміністративних даних відповідно до законів про цінні папери та фондовий ринок;

9) іншим банкам - на їхні запити у випадках, передбачених законом;

10) центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику, з метою здійснення верифікації та моніторингу державних виплат;

11) особам, зазначеним власником рахунку (вкладу)/електронного гаманця у відповідному розпорядженні банку, у разі смерті такого власника рахунку (вкладу)/електронного гаманця;

12) державним нотаріальним конторам, приватним нотаріусам, посадовим особам органів місцевого самоврядування, уповноваженим на вчинення нотаріальних дій, іноземним консульським установам (для вчинення такими особами нотаріальних дій з охорони спадкового майна, з видачі свідоцтв про право на спадщину, про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя;

12) держателю Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань;

13) арбітражним керуючим - на їхні запити стосовно боржників, щодо яких арбітражний керуючий здійснює повноваження розпорядника майна керуючого санацією, ліквідатора, керуючого реструктуризацію або керуючого реалізацією.

Інформація щодо юридичних і фізичних осіб, що становить банківську таємницю, розкривається Національним банком України в установленому ним порядку:

1) на запит відповідної фізичної особи;

2) на запит відповідної юридичної особи щодо інформації про таку особу, яка міститься в документах, переданих Національному банку України на зберігання Фондом гарантування вкладів фізичних осіб;

3) за рішенням суду.

6. ЗАХОДИ ВПЛИВУ НА КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ ЗА ПОРУШЕННЯ НИМИ БАНКІВСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» Національний банк України під час здійснення нагляду за діяльністю банків проводить перевірку банків з питань дотримання ними вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та достатності заходів для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

У разі порушення банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки Національного банку України банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, **Національний банк України адекватно вчиненому порушенню має право вжити заходи впливу, до яких відносяться [2]:**

- 1) письмове застереження;
- 2) скликання загальних зборів учасників, ради банку, правління банку;
- 3) укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується сплатити визначене грошове зобов'язання та/або вжити заходів для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень, поліпшення фінансового стану банку, підвищення ефективності функціонування системи управління ризиками тощо;
- 4) зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі;
- 5) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій, у тому числі операцій із пов'язаними з банком особами;
- 6) заборона надання бланкових кредитів;
- 7) накладення штрафів;
- 8) тимчасова, до усунення порушення, заборона використання власником істотної участі у банку права голосу (тимчасова заборона права голосу);
- 9) вимога до власника істотної участі у банку про відчуження акцій (паїв) банку;
- 10) відсторонення посадової особи банку від посади;
- 11) віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних;
- 12) відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку.

Прийняття рішення щодо застосування конкретного заходу впливу є виключною компетенцією Національного банку України.

Порядок застосування заходів впливу визначається нормативно-правовими актами Національного банку України, чинними на момент прийняття рішення.

Розмір фінансових санкцій, що застосовуються до банків та інших юридичних осіб, нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк України, встановлюється законами України та нормативно-правовими актами Національного банку України [2].

Заходи впливу можуть бути застосовані Національним банком України протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення.

Інформація про застосовані Національним банком України до банків, філій іноземних банків заходи впливу за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, оприлюднюється шляхом розміщення на сторінці офіційного інтернет-представництва Національного банку України.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Основою законодавчої бази у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення є:

а) Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;

б) Закон України «Про банки і банківську діяльність»;

в) Кримінальний кодекс України;

г) усі відповіді правильні.

2. Відповідальність за неналежну організацію внутрішньобанківської системи ПВК/ФТ та проведення первинного фінансового моніторингу несе:

а) голова правління банку / керівник філії іноземного банку, а також керуючий банку;

б) голова правління банку / керівник філії іноземного банку, а також відповідальний працівник банку;

в) голова правління банку / керівник філії іноземного банку;

г) керуючий банком.

3. Відповідальний працівник банку звітує раді банку:

а) не рідше одного разу на рік;

б) один раз на рік;

в) не рідше двох разів на рік;

г) два рази на рік.

4. Відповідальні працівники банку повинні постійно підтримувати свій рівень знань з питань ПВК/ФТ на належному рівні, у тому числі шляхом:

а) проходження навчання у сфері ПВК/ФТ;

б) проходження навчання у сфері ПВК/ФТ, а також підвищення кваліфікації;

в) підвищення кваліфікації у сфері ПВК/ФТ;

г) проходження міжнародного навчання у сфері ПВК/ФТ.

5. Банк з урахуванням особливостей своєї діяльності та притаманних їй ризиків ВК/ФТ запроваджує:

- а) інтегровану систему аудиту ризиків;
- б) комплексну систему моніторингу;
- в) план заходів з усунення виявлених порушень законодавства;
- г) комплексну інтегровану систему автоматизації процесів фінансового моніторингу.

6. Внутрішні документи банку з питань ПВК/ФТ мають враховувати:

- а) особливості та напрями діяльності банку;
- б) особливості різних типів клієнтів;
- в) імплементацію банком ризик-орієнтованого підходу;
- г) усі відповіді правильні.

7. Відповідального працівника банку призначає:

- а) керівник банку;
- б) наглядова рада банку;
- в) НБУ;
- г) правильної відповіді немає.

8. Відповідальний працівник банку зобов'язаний протягом усього часу, упродовж якого він зберігає свій статус:

- а) відповідати займаній посаді;
- б) відповідати кваліфікаційним критеріям;
- в) відповідати встановленим законодавством вимогам;
- г) правильної відповіді немає.

9. Банк зобов'язаний перевіряти відповідального працівника банку щодо його відповідності:

- а) не рідше одного разу на квартал;
- б) раз на квартал;
- в) не рідше одного разу на рік;
- г) раз на рік.

10. Банк зобов'язаний погодити кандидатуру відповідального працівника банку з:

- а) Державною службою фінансового моніторингу;*
- б) Службою безпеки України;*
- в) Національним банком;*
- г) усі відповіді правильні.*

11. Належна перевірка клієнта - це заходи, що включають:

- а) ідентифікацію та верифікацію клієнта, встановлення кінцевого бенефіціарного власника клієнта;*
- б) встановлення (розуміння) мети та характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції, проведення на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта;*
- в) забезпечення актуальності отриманих та існуючих документів, даних та інформації про клієнта;*
- г) усі відповіді правильні.*

12. Банк зобов'язаний здійснювати належну перевірку:

- а) нових клієнтів;*
- б) наявних клієнтів;*
- в) нових і наявних клієнтів;*
- г) правильної відповіді немає.*

13. На підставі отриманої від потенційного клієнта необхідної інформації банк має встановити мету та характер відносин:

- а) до встановлення ділових відносин;*
- б) до проведення фінансової операції без встановлення ділових відносин;*
- в) в процесі встановлення ділових відносин;*
- г) правильні відповіді а) і б).*

14. Під час моніторингу ділових відносин у разі перевищення максимальної суми фінансових операцій, яка заявлена клієнтом, банк зобов'язаний протягом десяти робочих днів:

- а) проаналізувати його фінансові можливості здійснювати відповідні фінансові операції;*
- б) з'ясувати причини перевищення;*

- в) проаналізувати його фінансові можливості здійснювати відповідні фінансові операції та за потреби з'ясувати причини перевищення;*
- г) правильної відповіді немає.*

15. Банк зобов'язаний забезпечувати актуалізацію даних про клієнта:

- а) не рідше одного разу на рік, якщо ризик ділових відносин з клієнтом є високим;*
- б) не рідше одного разу на три роки, якщо ризик ділових відносин з клієнтом є середнім;*
- в) не рідше одного разу на п'ять років - в інших випадках за умови відсутності підозр;*
- г) усі відповіді правильні.*

16. Анкета клієнта ведеться банком:

- а) в паперовому вигляді;*
- б) в електронному вигляді;*
- в) ведеться автоматично;*
- г) всі відповіді правильні.*

17. Спрощені заходи належної перевірки клієнта банк:

- а) не здійснює;*
- б) має право здійснювати;*
- в) здійснює вибірково;*
- г) зобов'язаний здійснювати.*

18. Посилені заходи належної перевірки клієнта банк:

- а) не здійснює;*
- б) має право здійснювати;*
- в) здійснює вибірково;*
- г) зобов'язаний здійснювати.*

19. Щодо клієнта, який здійснює фінансові операції за зовнішньоекономічними договорами, банк зобов'язаний здійснювати:

- а) посилені заходи належної перевірки клієнта;*
- б) спрощені заходи належної перевірки клієнта;*
- в) спрощені або посилені заходи належної перевірки клієнта;*
- г) усі відповіді правильні.*

20. Інформація про діяльність і фінансовий стан клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту, – це:

- а) банківська інформація;
- б) банківська таємниця;
- в) службова інформація;
- г) службова таємниця.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Охарактеризуйте систему фінансових показників для оцінки ризиків використання банків у схемах відмивання кримінальних доходів.

2. Що таке банківська таємниця?

3. Розкрийте порядок надання банками інформації Держфінмоніторингу України про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

4. У яких випадках банк може зупинити проведення фінансових операцій своїх клієнтів та на який термін?

5. У чому полягає відповідальність банківських установ за порушення ними законодавства у сфері фінансового моніторингу?

6. За яких обставин Національний банк України має право відкликати ліцензію та ініціювати процедуру ліквідації банку згідно з положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність»?

РОЗДІЛ 8. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПВК/ФТ І УКРАЇНА ЯК УЧАСНИЦЯ ЦІЄЇ БОРОТЬБИ

1. Місце та роль України у міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

2. Світовий досвід боротьби з відмиванням кримінальних доходів і фінансуванням тероризму.

3. Україна у «чорному» та «сірому» списках FATF.

4. Антикорупційне законодавство як система протидії відмиванню коштів.

5. Проблеми та перспективи боротьби з відмиванням злочинних коштів і фінансуванням тероризму в Україні.

1. МІСЦЕ ТА РОЛЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ ТА ФІНАНСУВАННЮ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ

У глобалізаційних умовах сучасності проблема легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, набула міжнародного характеру. Світове співтовариство визнає дану проблему глобальною загрозою економічній безпеці, у зв'язку з чим усі країни повинні вживати погоджені заходи боротьби з цим явищем як на національному, так і міжнародному рівнях. Сьогодні триває розвиток міжнародного співробітництва у цій сфері з метою побудови єдиного організаційно-правового простору щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Щодо України, то експерти **відзначають ряд факторів**, які роблять її привабливою для злочинних угруповань, які спеціалізуються на легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, а саме:

- високий рівень корупції;
- недостатня юридична база для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів;
- складність одержання кредитів легальним шляхом;
- недостатній потенціал органів державної влади, які покликані протистояти злочинам у сфері економічної діяльності;
- низький рівень взаємодії відповідних органів у межах держави й на міждержавному рівні;
- подальший розвиток факторів, які сприятимуть у майбутньому перетворенню України у центр з легалізації (відмивання) доходів, які одержуються у результаті злочинної діяльності у країнах Заходу.

Враховуючи це, нагальною потребою є більш активний розвиток співробітництва України з міжнародними інституціями щодо розв'язання проблем запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Базові основи міжнародного співробітництва України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ґрунтуються на міжнародній діяльності глобальної міжурядової організації FATF, яка займається розробкою світових стандартів (сорок рекомендацій FATF) у досліджуваній сфері.

Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії здійснюється за принципом взаємності відповідно до Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів [8].

Держфінмоніторинг відповідно до міжнародних договорів України за принципом взаємності чи з власної ініціативи здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією про запобігання та протидію.

*Надання Держфінмоніторингом органу іноземної держави інформації з обмеженим доступом здійснюється в порядку, визначеному законом, та за умови забезпечення таким органом не нижчого рівня захисту такої інформації, ніж той, що застосовується в Україні. Така інформація може надаватися Держфінмоніторингом відповідному органу іноземної держави **виключно для** використання під час операційного аналізу у справах про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення **або у справах, пов'язаних із учиненням суспільно небезпечного діяння, внаслідок якого одержаний злочинний дохід.***

У разі отримання Держфінмоніторингом запиту відповідного органу іноземної держави на передачу інформації, що містить таємницю фінансового моніторингу, правоохоронним органам іноземної держави така інформація надається лише для проведення розслідування у справах про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення або у справах, пов'язаних із вчиненням суспільно небезпечного діяння, внаслідок якого одержаний злочинний дохід. При цьому така інформація не може бути надана Держфінмоніторингом відповідному органу іноземної держави для використання як доказ чи для приєднання до матеріалів кримінального провадження.

Надання Держфінмоніторингом відповідному органу іноземної держави інформації, одержаної від правоохоронного органу України, здійснюється лише за умови отримання попереднього дозволу такого правоохоронного органу.

Одержання Держфінмоніторингом запиту відповідного органу іноземної держави є підставою для витребування ним необхідної для виконання запиту додаткової інформації від органів державної влади, підприємств, установ, організацій та суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Вимога Держфінмоніторингу щодо надання інформації, необхідної для виконання запиту відповідного органу іноземної держави, має містити посилання на номер і день реєстрації такого запиту у відповідному реєстрі.

Відмова у виконанні запиту щодо міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії або відстрочення його виконання здійснюються лише на підставі міжнародних договорів, стороною яких є Україна [8].

На виконання відповідного запиту уповноваженого органу іноземної держави Держфінмоніторинг має право доручити суб'єкту первинного фінансового моніторингу зупинити чи поновити проведення або забезпечити проведення моніторингу фінансових (фінансової) операцій (операції) відповідної особи протягом строку, встановленого таким запитом.

Служба безпеки України за участю Міністерства закордонних справ України здійснює міжнародне співробітництво щодо подання пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН та до іноземних держав стосовно включення (виключення) фізичних або юридичних осіб та організацій до відповідних санкційних переліків та розгляду запитів іноземних держав про включення (виключення) до (з) Переліку осіб.

При поданні пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН стосовно включення фізичних, юридичних осіб та організацій до відповідних санкційних переліків Служба безпеки України та Міністерство закордонних справ України повинні:

- дотримуватися визначених відповідними комітетами Ради Безпеки ООН процедур і стандартних форм внесення осіб до відповідних переліків;

- надавати повну, наскільки це можливо, інформацію щодо запропонованої до включення особи чи організації, а саме інформацію, достатню для ідентифікації фізичних осіб, організацій та юридичних осіб, та, за можливості, інформацію, необхідну Міжнародній організації кримінальної поліції - Інтерполу для видачі спеціального повідомлення;

- детально, наскільки це можливо, викладати фактичні обставини справи й обґрунтування щодо включення до переліку та надавати таку інформацію на запит, крім інформації з обмеженим доступом, яка не може бути надана до відповідного комітету;

- зазначати, чи може оприлюднюватися відповідними комітетами статус України як країни, яка подала пропозиції про включення до відповідних санкційних переліків.

При поданні пропозицій до іноземних держав стосовно включення фізичних, юридичних осіб та організацій до відповідних санкційних переліків Служба безпеки України та Міністерство закордонних справ України повинні надавати детальну інформацію щодо таких осіб чи організацій, включаючи інформацію, необхідну для ідентифікації фізичних осіб, та інформацію, яка підтверджує, що фізичні, юридичні

особи та організації відповідають критеріям, визначеним резолюціями Ради Безпеки ООН, для включення до відповідних переліків.

При поданні пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН стосовно виключення фізичних, юридичних осіб і організацій з відповідних санкційних переліків Служба безпеки України та Міністерство закордонних справ України повинні дотримуватися процедур, що визначені відповідними комітетами Ради Безпеки ООН.

Міністерство закордонних справ України:

- *розробляє процедури подання клопотання про виключення осіб та організацій, включених до відповідних санкційних переліків Ради Безпеки ООН, та оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті;*

- *здійснює міжнародне співробітництво щодо звернення до комітетів Ради Безпеки ООН стосовно отримання дозволу на доступ до активів (повідомлення про намір надати доступ до активів), що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням.*

Забезпечення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії покладається також на:

- Міністерство юстиції України - щодо виконання судових рішень, які стосуються конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом;

- Генеральну прокуратуру України, Національне антикорупційне бюро України - щодо вчинення процесуальних дій у межах кримінального провадження щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення [8].

Доходи, одержані злочинним шляхом, що конфісковані у зв'язку з вирокom (рішенням) суду у справі про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення та підлягають поверненню в Україну або іноземну державу, спрямовуються відповідно до

міжнародного договору України з такою державою щодо розподілу конфіскованих активів чи доходів від розміщення таких активів. **Кошти, одержані Україною за таким міжнародним договором, зараховуються до державного бюджету, якщо інше не встановлено законом.**

Держфінмоніторинг, суб'єкти державного фінансового моніторингу, інші органи державної влади та правоохоронні органи здійснюють міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав з питань запобігання та протидії відповідно до міжнародних договорів України чи з власної ініціативи з дотриманням вимог конфіденційності.

Держфінмоніторинг, суб'єкти державного фінансового моніторингу, інші органи державної влади та правоохоронні органи здійснюють пріоритизацію міжнародного співробітництва з урахуванням результатів Національної оцінки ризиків.

Інформація, отримана Держфінмоніторингом від відповідного органу іноземної держави, є таємницею фінансового моніторингу та може бути використана виключно для цілей, у яких така інформація запитувалася.

Обмеження щодо використання інформації, отриманої Держфінмоніторингом від відповідного органу іноземної держави, поширюються також на осіб, яким така інформація стала відома у зв'язку з їхньою професійною або службовою діяльністю.

Особи, винні у порушенні обмежень щодо використання інформації, отриманої Держфінмоніторингом від відповідного органу іноземної держави, несуть кримінальну відповідальність за розголошення таємниці фінансового моніторингу.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу та інші органи державної влади мають забезпечити наявність дозволу органу іноземної держави на розкриття інформації з обмеженим доступом, яка була надана таким органом іноземної держави, крім випадків, коли суб'єкт державного фінансового моніторингу чи інший орган державної влади відповідно до

законодавства України зобов'язаний передати отриману інформацію третім особам. У таких випадках суб'єкт державного фінансового моніторингу чи інший орган державної влади зобов'язаний проінформувати відповідний орган іноземної держави про такий обов'язок.

Держфінмоніторинг та інші суб'єкти державного фінансового моніторингу у межах своїх повноважень забезпечують співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, задіяними у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, у тому числі з:

- Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF);

- Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL);

- Європейським Союзом;

- Світовим банком;

- Міжнародним валютним фондом;

- Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок;

- Організацією Об'єднаних Націй.

В Україні відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та законів України визнаються вироки (рішення) судів, рішення інших компетентних органів іноземних держав, що набрали законної сили, стосовно осіб, які мають доходи, одержані злочинним шляхом, та щодо конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом, або еквівалентного їм майна, та перебувають на території України.

Конфісковані доходи, отримані злочинним шляхом, або еквівалентне їм майно на підставі відповідного міжнародного договору України можуть бути повністю або частково передані іноземній державі, судом або іншим компетентним органом якої винесено вирок (рішення) про конфіскацію.

Рішення про видачу іноземній державі осіб, крім громадян України та осіб без громадянства, що постійно

проживають в Україні, які визнані винними на підставі вироку (рішення) суду у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, **приймається відповідно до міжнародних договорів України [8].**

Якщо Україна не має відповідного міжнародного договору з іноземною державою, яка надає запит про видачу осіб, зазначені особи можуть бути видані за кримінальні правопорушення, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, **виключно за умови дотримання принципу взаємності.**

2. СВІТОВИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЯМ ТЕРОРИЗМУ

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є серйозною загрозою не лише економічній безпеці України, як і будь-якій іншій окремо взятій державі, а й світовій економічній стабільності в цілому. В умовах глобалізації фінансових ринків, боротьба з таким небезпечним видом економічної злочинності набуває більш виражених форм і вимагає використання ефективних методів, що постійно удосконалюються в міжнародному масштабі. *Організація ефективної системи запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як у національному, так і міжнародному масштабах здатна істотно знизити мотивацію в одержанні таких доходів, виявляти і знищувати джерела їх походження та, відповідно, скоротити кількість здійснюваних протиправних дій.* У зв'язку з цим запобігання та протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, стали одними з найважливіших завдань як кожної окремо взятої країни, так і всього міжнародного

співтовариства. **Зарубіжний досвід дозволяє виділити ряд пріоритетних напрямів діяльності щодо запобігання та протидії легалізації злочинних доходів:**

- розвиток системи спеціалізації та координації діяльності органів державної влади щодо розробки та реалізації стратегії боротьби з транснаціональною організованою злочинністю;
- формування нормативно-правової бази для взаємодії правоохоронних органів кожної країни зі спеціалізованими міжнародними організаціями;
- розробка нових механізмів моніторингу й ідентифікації осіб, пов'язаних з організованими злочинними угрупованнями;
- посилення контролю за валютними операціями;
- удосконалення механізмів взаємодії банківських установ, правоохоронних органів і спеціалізованих міжнародних інституцій.

Так, звернення до зарубіжного досвіду свідчить, що кожна країна, хоча й враховує певною мірою міжнародні правові рекомендації, все ж рухається власним шляхом удосконалення законодавства, яке спрямоване на запобігання та протидію легалізації злочинних доходів, і часто звужує коло предикатних злочинів порівняно з положеннями Страсбурзької Конвенції РЄ 1990 р. Для формування та реалізації державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, важливе значення має аналіз нормативно-правової бази у цій сфері в іноземних країнах.

Так, виникнення і розвиток законодавства щодо боротьби з легалізацією злочинних доходів на національному рівні можна простежити на прикладі США, де вперше було створене відповідне законодавство.

У США законодавчою базою у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, слугує сукупність нормативно-правових актів, серед яких: Закон про банківську таємницю (Bank Secrecy Act (BSA), 1970 р.); Закон про корумповані організації та організації, які перебувають під впливом рекетирів (RICO, 1978 р.); Закон про

боротьбу з відмиванням грошей (The Money Laundering Control Act, 1986 p.); Закон про боротьбу зі зловживаннями наркотиків (The Anti-Drug Abuse Act, 1988 p.); Закон про боротьбу зі злочинністю (Ст. 2532 акта Crime Control Act, 1990 p.); Закон про поліпшення діяльності Федеральної корпорації страхування депозитів (Ст. 206 акта Federal Deposit Insurance Corporation Improvement Act, 1991 p.); Закон Аннунціо-Байлі (Розд. XV Housing and Community Development Act, 1992 p.); Статті 1956 і 1957 розділу 18 Зведення законів США та ін.

Обов'язкова вимога у США - наявність у кожної банківської установи спеціальної програми щодо боротьби з відмиванням грошей. Розд. XV «Закону Аннунціо-Байлі» («Housing and Community Development Act») розширив дане у BSA визначення «фінансових ділових операцій» та заборонив діяльність «незаконних підприємств, які здійснюють перекази грошових засобів». Відповідно до закону, якщо банк визнають винним у відмиванні грошей, федеральний орган контролю зобов'язаний почати процедуру припинення дії статуту банку або анулювання страхування його активів.

США належить пріоритет у криміналізації легалізації злочинних доходів. Закон США «Про боротьбу з відмиванням грошей» (1986 р. з поправками 1992, 1994, 1995 і 1996 рр.) уперше у світовій практиці почав розглядати відмивання коштів як злочин.

Головним підрозділом США у системі державних органів, який відповідає за розробку, розвиток, управління та застосування цивільно-правових санкцій щодо питань запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є **Мережа по боротьбі з фінансовими злочинами (FinCEN – Financial Crimes Enforcement Network)**, який підпорядкований Міністерству фінансів США. FinCEN здійснює контроль за органами банківського нагляду та іншими органами у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Щодо країн Європи, то умовно, з погляду соціально-економічних і правових особливостей, які впливають на

вибір кримінальними угрупованнями шляхів легалізації злочинних коштів, можна виокремити три групи країн:

- країни ЄС, у яких не лише розроблені відповідні нормативно-правові документи, а й створені умови для їх реалізації та наявний значний досвід їх застосування;
- країни Центральної та Східної Європи, які нещодавно стали членами ЄС і створили відповідне законодавство у цій сфері, проте мають незначний досвід його застосування;
- колишні республіки СРСР, які привели своє законодавство у відповідність до вимог ЄС і міжнародних організацій, але мають недосконалі механізми його застосування.

У Великобританії відмивання доходів належить до серйозних злочинів, які пов'язані з торгівлею наркотиками, тероризмом, крадіжкою і обманом, грабежем, шахрайством, здирством, нелегальним користуванням депозитів, шантажем тощо. **Питаннями фінансового моніторингу займається Служба внутрішніх доходів (NCIS – National Criminal Intelligence Service)**, яка підпорядковується Міністерству фінансів Великобританії та взаємодіє зі Службою національних розслідувань, Національною службою кримінальної розвідки, Бюро для боротьби із шахрайством і Митно-акцизною службою. Основним завданням NCIS є збір, обробка, зберігання та проведення аналізу інформації про фінансові операції, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів. Злочини, пов'язані з легалізацією (відмиванням) коштів, караються позбавленням волі на термін від 5 до 14 років.

Ще у 1993 р. у Великобританії було прийнято *Положення про протидію відмиванню грошей*, яке встановлювало систему протидії відмиванню грошей та організації інформаційної підтримки компетентних державних органів фінансово-кредитними закладами з метою виявлення легалізації злочинних доходів. До кола суб'єктів, які підпадали під дію Положення, входили різноманітні установи фінансової системи, які були зобов'язані застосовувати процедури внутрішнього контролю: ідентифікація клієнтів, ведення обліку підозрілих операцій, внутрішнє інформування уповноважених співробітників

установи про підозрілі операції клієнтів, обмін інформацією тощо. Підставою для застосування процедур внутрішнього контролю стало здійснення фінансової операції, яка викликала обґрунтовані підозри її відношення до легалізації злочинних доходів; здійснення клієнтом штучно розрізнених фінансових операцій, взаємозв'язок між якими очевидний; здійснення або одержання фізичною особою одночасного платежу на встановлену порогову суму еквівалентну 10 тис. євро, зарахування на рахунок подібної суми.

У Німеччині у 2002 р. прийняті Закони «Про боротьбу з нелегальною торгівлею наркотиками й іншими формами організованої злочинності» та «Про запобігання відмиванню грошей». У зв'язку з цим у німецькому кримінальному праві виник новий склад злочину – відмивання грошей, викладений у ст. 261 КК, а також визначений ПФР Німеччини, який входить до складу поліції. Пріоритетними напрямками роботи є боротьба з легалізацією злочинних доходів, а саме: збір, обробка й аналіз звітів про підозрілі фінансові операції; передача результатів до правоохоронних органів і співробітництво з іншими підрозділами фінансової розвідки. Порогова сума, яка підпадає під фінансовий моніторинг, складає 15 тис. євро. Злочини, пов'язані з легалізацію (відмивання) коштів караються позбавленням волі на термін більше року. **Органом, який здійснює нагляд за діяльністю фінансових установ у Німеччині, є Федеральне відомство нагляду за діяльністю фінансових установ (BaFin – Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht)**, воно здійснює заходи з перевірки банківських установ, страхових компаній та системи інформації про рахунки.

У Франції центральним органом системи протидії та запобігання легалізації кримінальних доходів і боротьби з фінансуванням тероризму є *Traitement du Renseignement et Action contre les Circuits FINANCIERS clandestins (TRACFIN)* – ПФР у складі Міністерства економіки, фінансів та індустрії Франції, у складі якого функціонує Центр збирання інформації, Відділ фінансової експертизи, Оперативний відділ та ін. TRACFIN є органом, якому надається інформація про відкриті в

банках рахунки фізичних та юридичних осіб. У законодавстві Франції не міститься вимог щодо надання інформації про фінансові операції у випадку, якщо сума фінансової операції перевищує певну межу. Ознаками для надання суб'єктами фінансового моніторингу інформації на адресу TRACFIN про фінансові операції є вмотивована підозра стосовно того, що вона здійснюється з метою легалізації злочинних доходів, а саме коштів, що можуть мати відношення до: організованої злочинності, незаконної торгівлі наркотиками, фінансування тероризму та корупції. Окремої уваги потребують фінансові операції на суму більше 15 тис. євро, якщо вони носять заплутаний характер або не мають економічного сенсу. Злочини, пов'язані з легалізацією (відмиванням) коштів, караються позбавленням волі на термін від 8 років і грошовим штрафом.

В Італії фінансовий моніторинг здійснює Ufficio Italiano dei Cambi (UIC), що підпорядковується Національному банку Італії та виконує функції фінансової розвідки. Основними завданням UIC є попередження та боротьба з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів шляхом фінансового аналізу та розвідки. Фінансові установи повинні повідомляти про всі підозрілі операції на суму, що перевищує 12,5 тис. євро.

Законодавство Італії зобов'язує банки та інші посередницькі структури вести детальну документацію щодо валютних операцій резидентів з метою не пропустити спроби відмивання коштів. Закон Гамма-васала (1990 р.) встановив кримінальну відповідальність за операції з «відмивання» і вперше у світовій практиці визначив поняття «злочинна організація типу мафія». У результаті змін у законодавстві в 1990 р. держава зобов'язана здійснювати моніторинг по виявленню та припиненню спроб легалізації злочинних коштів. Система моніторингу передбачає, що переведення будь-якої суми за кордон супроводжується одночасним декларуванням доходу. Злочини, пов'язані з легалізацією (відмиванням) коштів, караються позбавленням волі на термін від 7 до 12 років і грошовим штрафом.

В Іспанії уповноваженим органом у національній системі фінансового моніторингу є Комісія з протидії відмиванню

грошових коштів. Суб'єкти фінансового моніторингу зобов'язані надавати інформацію ПФР про операції у випадку, якщо вони пов'язані з передачею готівкових коштів, чеків або інших документів на пред'явника, а також про операції з резидентами офшорних юрисдикцій на суму, що перевищує 30 тис. євро.

В Іспанії КК (ст. 301) відносить відмивання грошей до розділу про хабарі та схожі злочини. До нього включені всі серйозні злочини з терміном тюремного ув'язнення до 6 років. Законодавство щодо протидії відмиванню коштів включає боротьбу з доходами від організованих злочинів, тероризму, торгівлі наркотиками.

У Польщі уповноваженим органом у системі державного фінансового моніторингу є Генеральний інспектор фінансової інформації (GIIF – Generalny Inspektor Informacji Finansowej), який підпорядковується Міністерству фінансів Польщі. Мета GIIF – збір, обробка й аналіз інформації для запобігання легалізації (відмивання) активів незаконного або невизначеного походження. Усі суб'єкти фінансового моніторингу інформують GIIF про операції, для проведення яких використовуються засоби, що можуть походити від незаконних або невизначених джерел незалежно від вартості та характеру операції.

Банківські установи Польщі, передусім, контролюють операції з великими сумами готівки (особливо, якщо раніше подібні суми за рахунком не проходили), надходження значних переказів з країн, відомих як виробники наркотиків або підозрюються у причетності до тероризму тощо. Підвищену увагу приділяють клієнтам, що мають значні суми на рахунках у кількох банках і переказують їх у треті країни.

У Польщі основним нормативним документом у сфері протидії легалізації (відмиванню) коштів є Закон «Про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму» (2000 р.). Нормативна сума моніторингу становить еквівалент 15 тис. євро. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину щодо легалізації будь-яких активів, одержаних незаконним способом, складає від 6 місяців до 10 років позбавленням волі з конфіскацією майна.

Отже, у країнах Європи законодавство у сфері легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, формувалося в основному під впливом політики США з урахуванням традицій романо-німецької правової сім'ї. Криміналізація відмивання доходів від наркобізнесу в Європі почалася у другій половині 80-х рр. минулого століття, коли відповідні закони були прийняті в Данії, Великобританії, Франції та Норвегії.

Для законодавства європейських країн про відповідальність за відмивання злочинних доходів характерні такі особливості:

- кодифікація кримінального законодавства поставила питання про конкуренцію норм про відмивання грошей з нормами про співучасть, купівлю краденого та приховування злочинів;
- європейські норми відрізняються значно більшим рівнем узагальненості;
- термін (або розмір) покарання за відмивання грошей практично скрізь нижчий, ніж у США, та не перевищує 10 років позбавлення волі, широко застосовуються штрафи;
- рідше, ніж у США, предмет злочину охоплює вигоду, не пов'язану з одержанням доходу (наприклад, вигоду від ухилення від сплати податків);
- на розвиток антилегалізаційного законодавства у Європі значно вплинула Страсбурзька конвенція «Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» від 8 листопада 1990 р.;
- багато європейських держав криміналізували легалізацію злочинних доходів не у зв'язку з об'єктивним розвитком національної правової свідомості, а під впливом зовнішнього тиску, в основному завдяки активній діяльності FATF.

У США, які є основоположниками у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, перелік злочинних видів діяльності охоплює: виробництво, продаж або розповсюдження наркотиків; ввіз контрабандних товарів; шпигунство; викрадення людей; захоплення заручників; банківські шахрайські операції; крадіжки; розтрата або зловживання з боку працівників банків; хабарництво; крадіжки

та хабарництво стосовно програм, що фінансуються на федеральному рівні; злочини проти громадських фондів, майна та архівів; злочини проти безпеки США та приватних володінь; злочини, пов'язані з фальшуванням монет; помилкові (неправдиві) присяги та заяви; приховування майна; дарування позик; низка злочинів, що регламентуються окремими нормативно-правовими актами.

Однак вищевказаний перелік не містить таких злочинних видів діяльності, як торгівля людьми, сутенерство, проституція, здирництво. Ці види злочинів регламентуються законодавством **Німеччини та Італії**. У **Таїланді** офіційно заборонена проституція, однак на практиці має дуже широке розповсюдження та приносить значні нелегальні доходи населенню. У **Латинській Америці** ведеться активна боротьба з наркобізнесом, хоча він має для окремих країн дуже важливе значення. На плантаціях з вирощування коки та марихуани працює велика кількість місцевого населення, і, по суті, це є єдиним джерелом отримання ними доходів. **Сомалі** у більшості світу асоціюється з піратством як злочинним видом діяльності, що має місце у світі. Такі особливості окремих країн свідчать про національну специфіку визначення злочинних або незаконних видів діяльності. **Те, що заборонено, наприклад, у Європі чи Північній Америці, має місце в інших частинах світу та сприймається громадянським суспільством як законний вид бізнесу.**

3. УКРАЇНА У «ЧОРНОМУ» ТА «СІРОМУ» СПИСКАХ FATF

Загальна мета переліків ЄС полягає у поліпшенні належного податкового врегулювання у всьому світі та забезпечення того, щоб міжнародні партнери ЄС дотримувалися тих же стандартів, що і держави-члени ЄС щодо податкової прозорості, справедливого оподаткування, здійснення заходів фінансової безпеки. Критерії переліків узгоджені державами-членами у 2016 році. **Щодо конкретних санкцій** стосовно країн та їх резидентів конкретних рішень ЄС не ухвалено, проте

потрапляння в «чорний» список саме по собі буде нести репутаційні ризики. Крім того, **як окремі держави-члени ЄС, так і інші держави та суб'єкти права можуть запроваджувати власні політики** щодо зазначених у списках юрисдикцій та/або їх резидентів.

З метою захисту міжнародної фінансової системи від ризиків відмивання грошей і фінансування тероризму на міжнародному рівні, Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) **визначила перелік юрисдикцій**, у національних режимах протидії відмивання грошей і фінансування тероризму яких є стратегічні недоліки, що становлять загрозу міжнародній фінансовій системі. Це так званий **«чорний список»**.

FATF наполегливо рекомендує всім державам звертати особливу увагу своїх фінансових інститутів на ділові відносини й операції з компаніями та фінансовими інститутами з юрисдикцій «чорного списку», а також на необхідність посиленої перевірки клієнтів при здійсненні ними операцій з суб'єктами із цих юрисдикцій та пов'язаними з ними особами.

ООН, ЄС, США та рядом інших країн і міжнародних організацій ухвалюються відповідні санкції щодо осіб, які співпрацюють з резидентами з «чорного списку» FATF.

До «чорного» списку увійшли країни, які не вжили достатніх заходів для зміни законодавства по боротьбі з ухиленням від податків на прохання ЄС.

Банки та інші фінансові установи (в т.ч. України) блокують фінансові транзакції клієнтів з контрагентами, пов'язаними з суб'єктами з «чорного списку» FATF. Співробітництво з контрагентами, партнерами яких є особи із зазначених юрисдикцій, може бути об'єктом посиленої уваги органів державного нагляду (контролю), а також привертати увагу правоохоронних органів і нести репутаційні ризики.

FATF також визначила перелік юрисдикцій, у національних режимах протидії відмивання грошей і фінансування тероризму яких є стратегічні недоліки, які підлягають перегляду FATF відповідно до узгоджених етапів і термінів. Це так званий «сірий список» FATF.

До «сірого» списку ЄС входять країни, які ще не відповідають вимогам ЄС, але показали, що готові змінитися і дотримуватися податкової прозорості та чесності.

FATF рекомендує всім державам звертати особливу увагу своїх фінансових інститутів на ділові відносини й операції із зазначеними юрисдикціями, включаючи їх компанії та фінансові інститути, а також на необхідність перевірки клієнта при здійсненні операцій з суб'єктами із цих юрисдикцій та пов'язаними з ними особами. Банки та інші фінансові установи (в т.ч. України) здійснюють фінансовий моніторинг операцій з контрагентами, пов'язаними із суб'єктами з «сірого списку» FATF та залежно від результатів моніторингу можуть блокувати фінансові транзакції. Співробітництво з контрагентами, партнерами яких є особи із зазначених юрисдикцій, саме по собі може нести репутаційні ризики. Також не виключається можливість запровадження окремими державами-членами FATF та іншими державами і суб'єктами права власних політик обмежень щодо таких суб'єктів та/або їх партнерів.

Етапи перебування України під наглядом FATF:

- *2001–2004 рр.* У 2001 році Україну було включено до "чорного списку" FATF через неефективне законодавство та слабкі заходи боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Це означало, що українська фінансова система вважалася небезпечною для міжнародних операцій, і країна мала суттєві проблеми з регуляцією фінансових потоків.

- *2003 рік.* FATF оголосила Україні "попередження", вимагаючи суттєвих реформ у сфері боротьби з відмиванням грошей. Тиск міжнародної спільноти змусив країну ухвалити важливі законодавчі зміни, зокрема створення Державного комітету фінансового моніторингу України, що стало першим кроком до поліпшення контролю.

- *2004 рік.* Після внесення змін до законодавства Україна була виключена з "чорного списку". Однак її продовжували відстежувати для забезпечення подальших змін і зміцнення механізмів фінансового моніторингу.

- *2010 рік.* Через затримку з впровадженням нових реформ у боротьбі з відмиванням грошей FATF внесла Україну

до "сірого списку". Це означало, що країна має значні проблеми, але показала готовність їх вирішувати. Згодом Україна почала активніше проводити реформи, зокрема ухвалювати нове законодавство та поліпшувати систему фінансового моніторингу.

- *2011 рік.* Завдяки суттєвим реформам у сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму Україну було виключено з "сірого списку" FATF. Цьому рішенням передувала тривала робота уряду, Національного банку України та Державної служби фінансового моніторингу, які розробили законопроекти, що дозволяли привести законодавство України у відповідність до вимог FATF. Українська система фінансового моніторингу значно поліпшилася, що дозволило країні повернутися до міжнародного фінансового співтовариства з більшою довірою.

Причини потрапляння України до списків FATF:

1. *Недосконале законодавство.* На початку 2000-х років Україна не мала достатньо жорсткого законодавства, яке б відповідало міжнародним стандартам боротьби з відмиванням грошей. Недосконалість правової бази і слабкі механізми виконання законів створювали сприятливе середовище для економічної злочинності та відмивання незаконних доходів. Зокрема, виявлялися великі потоки "брудних" грошей, які проходили через українські банки та інші фінансові інституції, залишаючись поза контролем регуляторів.

2. *Відсутність стратегії.* До 2002 року Україна не мала чіткої та ефективної національної стратегії щодо моніторингу підозрілих фінансових операцій і боротьби з фінансуванням тероризму. Через це багато незаконних фінансових операцій могли залишатися непоміченими або непокараними. Крім того, система фінансового моніторингу була недостатньо незалежною від політичного впливу.

3. *Недостатня робота правоохоронних органів.* Високий рівень корупції в правоохоронних органах і судовій системі суттєво ускладнював боротьбу з економічною злочинністю. Низка гучних корупційних скандалів указували на те, що правоохоронні органи не діяли достатньо активно для розслідування та притягнення до відповідальності осіб, причетних до відмивання грошей. Цей аспект став однією з

головних причин потрапляння України до "чорного списку" FATF.

4. *Відмивання грошей через банки.* Одним із серйозних викликів було відмивання грошей через українські банки та офшорні компанії, зареєстровані в Україні або пов'язані з українськими громадянами. Банки часто не дотримувалися міжнародних стандартів фінансового моніторингу, що дозволяло проводити великі суми незаконних грошей через їхні рахунки.

5. *Тиск міжнародної спільноти.* Міжнародна спільнота, включаючи країни ЄС і США, вимагала від України суттєвих реформ у сфері боротьби з економічною злочинністю.

У відповідь на міжнародний тиск, FATF внесла Україну до свого "чорного списку" у 2001 році, що суттєво ускладнило доступ українських банків та інших фінансових інституцій до міжнародних ринків.

Поточний стан України:

1. *Відсутність у списках.* На сьогодні Україна не входить до чорного або сірого списків FATF, проте залишається під моніторингом для забезпечення подальшого дотримання стандартів організації. Це означає, що країна в цілому відповідає міжнародним вимогам щодо боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, хоча все ще має виклики, пов'язані з корупцією та прозорістю фінансових потоків.

2. *Відсутність порушень.* Станом на сьогодні немає публічної інформації про суттєві порушення Україною обмежень, накладених FATF, у співпраці з країнами, які перебувають у "чорному" або "сірому" списках цієї організації. Проте були випадки, коли Україна отримувала зауваження з боку міжнародної спільноти за недостатній контроль за фінансовими потоками та корупцію, що могло теоретично містити взаємодію з високоризиковими юрисдикціями.

Отже, поки немає даних про те, що Україна прямо порушувала обмеження FATF щодо співпраці з країнами зі списків. Проте питання ефективності контролю за фінансовими потоками та корупції залишаються важливими викликами для країни, які можуть впливати на її відповідність міжнародним стандартам.

4. АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК СИСТЕМА ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання та протидії корупції. Досягнення успіху у цьому процесі слугує передумовою для формування у суспільстві довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

24 квітня 2015 року набув чинності Закон України «Про запобігання корупції». Цей закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила усунення наслідків корупційних правопорушень [7].

Згідно із Законом, в Україні створено **Національне агентство з питань запобігання корупції**, яке є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

Національне агентство відповідальне перед Верховною Радою України і підконтрольне їй та підзвітне Кабінету Міністрів України.

Правову основу діяльності Національного агентства становлять Конституція України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Закон України «Про запобігання корупції» та інші закони України, а також прийняті відповідно до них інші нормативно-правові акти.

Національне агентство - колегіальний орган, до складу якого входить **п'ять членів**. Членом Національного агентства може бути громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років, який має вищу освіту, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки.

Члени Національного агентства призначаються на посаду Кабінетом Міністрів України строком на чотири роки за результатами конкурсу. Одна і та сама особа не може обіймати цю посаду понад два строки підряд [7].

Прем'єр-міністр України вносить для призначення Кабінетом Міністрів України на посади членів Національного агентства кандидатів, відібраних конкурсною комісією, склад якої затверджує Кабінет Міністрів України та яка здійснює організацію та проведення конкурсу.

Основною формою роботи Національного агентства є засідання, що проводяться не рідше одного разу на тиждень.

До повноважень Національного агентства належать [7]:

1) проведення аналізу: стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції; статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції;

2) розроблення проєктів антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснення моніторингу, координації та оцінки ефективності виконання Антикорупційної стратегії;

3) підготовка та подання в установленому законом порядку до Кабінету Міністрів України проєкту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики;

4) формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проєктів нормативно-правових актів з цих питань;

5) організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції;

6) здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб;

7) координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади Автономної

Республіки Крим, органами місцевого самоврядування корупціогенних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм;

8) здійснення контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

9) здійснення у порядку та в межах, визначених законом, державного контролю за дотриманням установлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій, законним і цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету на фінансування їхньої статутної діяльності, своєчасністю подання звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних і місцевих виборах, повнотою таких звітів, звіту зовнішнього незалежного фінансового аудиту діяльності партій, відповідністю їх оформлення встановленим вимогам, достовірністю включених до них відомостей;

10) затвердження розподілу коштів, виділених з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичних партій, відповідно до закону;

11) забезпечення ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

12) координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції;

13) погодження антикорупційних програм державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, розробка типової антикорупційної програми юридичної особи;

14) здійснення співпраці із особами, які добросовісно повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень, вжиття заходів для їх правового та іншого захисту, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їх прав, у зв'язку з таким інформуванням;

15) організація підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації з питань, пов'язаних із запобіганням корупції, працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадових осіб місцевого самоврядування (крім підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування);

16) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та порівнянних до них осіб;

17) інформування громадськості про здійснювані Національним агентством заходи для запобігання корупції, реалізація заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції;

18) залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики;

19) координація виконання міжнародних зобов'язань у сфері формування та реалізації антикорупційної політики, співпраця з державними органами, неурядовими організаціями іноземних держав і міжнародними організаціями в межах своєї компетенції;

20) обмін інформацією з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями;

21) інші повноваження, визначені законом.

Національне агентство з метою виконання покладених на нього повноважень має такі права [7]:

1) одержувати в установленому законом порядку за письмовими запитами від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та їх

посадових осіб, громадян та їх об'єднань інформацію, необхідну для виконання покладених на нього завдань;

2) мати прямий доступ до інформаційних баз даних державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, користуватися державними, у тому числі урядовими системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами;

3) залучати в установленому порядку до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань науковців, у тому числі на договірній основі, працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

4) створювати комісії та робочі групи, організовувати конференції, семінари і наради з питань запобігання і протидії корупції;

5) приймати з питань, що належать до його компетенції, обов'язкові для виконання нормативно-правові акти;

6) отримувати заяви фізичних і юридичних осіб про порушення вимог законодавства, проводити за власною ініціативою перевірку можливих фактів порушення вимог законодавства;

7) проводити перевірки організації роботи із запобігання і виявлення корупції в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, зокрема щодо підготовки та виконання антикорупційних програм;

8) вносити приписи про порушення вимог законодавства щодо етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень, передбачених законодавством;

9) отримувати від осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, письмові пояснення з приводу обставин, що можуть свідчити про порушення правил етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень щодо достовірності відомостей, зазначених у деклараціях осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

10) звертатися до суду із позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих (прийнятих) з порушенням вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів, укладених унаслідок учинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення;

11) затверджувати методологію оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, проводити аналіз антикорупційних програм органів влади та надавати обов'язкові для розгляду пропозиції до таких програм;

12) ініціювати проведення службового розслідування, вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, надсилати до інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції матеріали, що свідчать про факти таких правопорушень;

13) складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Національного агентства, застосовувати передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;

14) інші права, передбачені законом.

Притягнення Національним агентством до відповідальності за порушення антикорупційного законодавства передбачає:

1. *Кримінальну відповідальність.* НАЗК передає матеріали про можливі кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, до правоохоронних органів для розслідування.

2. *Адміністративну відповідальність.* НАЗК накладає адміністративні стягнення на осіб, які порушили антикорупційне законодавство.

3. *Цивільну відповідальність.* НАЗК ініціює звернення до суду про відшкодування збитків, завданих корупційними діями.

4. *Інші санкції.* НАЗК може застосовувати інші санкції, передбачені законодавством, за порушення антикорупційного законодавства, наприклад, заборону на обіймання певних посад.

Звітність і прозорість діяльності Національного агентства забезпечується через:

1. *Звіти.* НАЗК публікує звіти про свою діяльність, включаючи інформацію про результати моніторингу, контролю, перевірок та інших заходів із запобігання корупції.

2. *Відкриті дані.* НАЗК надає відкритий доступ до інформації про свою діяльність, включаючи дані про декларації, результати контролю та перевірок і та іншу інформацію, що стосується боротьби з корупцією.

3. *Прозорість.* НАЗК прагне забезпечити прозорість та підзвітність своєї діяльності, надаючи громадськості доступ до інформації про свою роботу.

4. *Відповідальність.* НАЗК відповідає перед громадськістю за свою діяльність, забезпечуючи ефективне виконання своїх функцій у сфері запобігання корупції.

5. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ ЗЛОЧИННИХ КОШТІВ І ФІНАНСУВАННЯМ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

Однією з головних проблем глобалізації фінансових ринків є розвиток процесів легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. Організовані злочинні угруповання, використовуючи слабкість національних механізмів регулювання фінансової системи, здійснюють операції з переведення та переміщення активів через національні кордони з метою приховування джерел походження коштів, їх власників і механізмів контролю над ними. У таких умовах суттєву шкоду фінансовим установам можуть нанести дії їх клієнтів з сумнівними активами, оскільки вони є джерелом репутаційного та юридичного ризиків.

Основні загрози від легалізації злочинних доходів в Україні можна визначити так:

По-перше, законодавство України у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є достатньо неефективним, про що свідчать значні обсяги виведених коштів з економічної системи України.

По-друге, найбільш вразливою сферою суспільства щодо злочинної діяльності з метою отримання доходів є економічна

система. Наявність тіньового сектора в економіці призводить до грубих порушень наявних механізмів забезпечення розподілу і використання доходів у суспільстві. В сучасних умовах основні зловживання щодо отримання злочинних доходів відбуваються у фінансовому секторі, який і відповідає за дохідну частину суспільного кругообігу. Внаслідок цього суспільство недоотримує певну частку доходів, з яких не сплачуються податки, що знижує ефективність економічної системи в цілому.

По-третє, процес легалізації (відмивання) коштів у державі створює негативний імідж країни на міжнародній арені.

По-четверте, заручником ситуації, в якій відсутні нормальні умови для функціонування, стала банківська система України. Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є необхідною умовою як для комплексного динамічного розвитку банківського сектора, так і економічної системи в цілому.

По-п'яте, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, є загрозою національній безпеці держави, оскільки вона безпосередньо пов'язана з організованою злочинністю. Незаконне одержання капіталів стає передумовою організації та поширення заборонених законом видів економічної діяльності.

По-шосте, основними джерелами злочинних доходів у сучасних умовах є наркобізнес, торгівля зброєю та людьми, контрабанда, корупція, захоплення заручників, шахрайство, крадіжки тощо. Такі види злочинної діяльності за рахунок ризиковості мають високу дохідність, що в подальшому сприятиме значному їх розповсюдженню. З одного боку, така діяльність сприяє одержанню злочинних доходів, а з іншого - негативно впливає на розвиток суспільства. Зокрема, незаконне розповсюдження наркотичних засобів призводить до погіршення здоров'я нації, її генетичного та фізіологічного потенціалу, негативних тенденцій у культурному розвитку країни, до створення передумов, за яких відбувається зубожіння значної частини населення та ін.

По-сьоме, саме за рахунок доходів, одержаних злочинним шляхом, відбувається сьогодні фінансування терористичних організацій, що проводять свою діяльність у багатьох країнах

світу. Підтвердженням цього є широка географія терористичних актів останніх років. Крім цього, за рахунок таких доходів відбувається створення та фінансування злочинних угруповань, що негативно впливають на суспільне життя країни.

Цілком очевидно, що вищеперераховані процеси загрожують національній безпеці України та негативно впливають на ефективність функціонування її економічної системи. За таких умов особливого значення набуває забезпечення запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, через механізми реалізації державної політики.

До факторів, що роблять Україну привабливою для злочинних угруповань, які спеціалізуються на відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, можна віднести:

1. *Геополітичне положення.* Україна має стратегічно вигідне розташування на перетині Європи та Азії. Це дозволяє їй відігравати роль транзитного вузла для переміщення капіталу, включно з нелегальними коштами. Одним з відомих прикладів використання України як транзитного пункту є "Laundromat або "пральна машина" — міжнародна схема відмивання грошей, у якій через українські банки з 2011 по 2014 роки було легалізовано понад \$20 млрд. Фінансові ресурси через фіктивні компанії в Молдові та Латвії потрапляли до західних країн, включаючи Україну, що сприяло створенню "чистих" активів.

2. *Недостатність фінансового контролю.* В українській фінансовій системі залишається багато недоліків у механізмах контролю. Наприклад, у 2019 році Національний банк України (НБУ) наклав санкції на банк "Аркада" через недотримання вимог щодо фінансового моніторингу та можливе сприяння операціям із відмивання грошей. У справі стосовно відмивання через цей банк, виявилось, що кілька фіктивних компаній отримували фінансові перекази на мільйони доларів без належної перевірки походження коштів.

3. *Корупція.* Корупція залишається суттєвим бар'єром у боротьбі з відмиванням грошей. Один із найвідоміших випадків — справа щодо колишнього українського чиновника Павла Лазаренка. Згідно з розслідуванням у США, Лазаренко за допомогою корупційних схем отримав більше ніж \$200 млн, які

були виведені через офшорні рахунки на Кіпрі та у Швейцарії, Більша частина яких використана для купівлі нерухомості та інших активів у США.

4. *Кіберзлочинність*. З розвитком цифрових технологій все більше злочинних угруповань використовують кіберпростір для відмивання грошей. Одним із найвідоміших прикладів є хакерська група Fin7. Ця група зламала сервери понад 120 компаній у США і викрала фінансову інформацію, яку потім використала для відмивання коштів через криптовалюту. Криптовалюти, зокрема біткоїн, стали ключовим інструментом для анонімного переведення нелегальних доходів у "чисті" гроші, оскільки транзакції майже неможливо відстежити без належного законодавчого регулювання.

Аналіз проблем боротьби з фінансовою злочинністю дозволяє зробити висновок, що **серед чинників, які знижують ефективність боротьби з криміналізацією фінансової сфери, центральне місце займають:**

- прогалини та суперечності у нормативно-правовій базі, яка регулює цю діяльність;
- низький рівень профілактичної роботи;
- неналежна координація діяльності правоохоронних органів;
- нерозробленість методик виявлення та розслідування злочинів у фінансово-кредитній, банківській сферах;
- відсутність єдиної статистики та ін.

Для своєчасного виявлення операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, працівникам банківських установ потрібно звертати увагу на підозрілих клієнтів, яких допоможуть виявити такі наявні ознаки:

- клієнт намагається уникнути ідентифікації або надає невичерпну інформацію чи таку, яку неможливо перевірити;
- не заповнює всі обов'язкові та необхідні реквізити, неодноразово їх змінює;
- погоджується на гірші умови обслуговування;
- наполягає на проведенні банківської операції у незвичний спосіб;
- невідоме джерело походження застави;

- поведінка або зовнішність клієнта підозріла або конфліктна;
- використання клієнтом коштів не за цільовим призначенням;
- клієнт володіє кількома невеликими депозитними рахунками, але разом вони становлять значну суму;
- великий обсяг внесення готівки на рахунок або зняття з рахунку;
- проведення операцій на значні суми;
- фінансові показники клієнта суттєво відрізняються від показників, які демонструють на даний момент аналогічні компанії;
- невідповідність віку клієнта займаній посаді;
- наявність запитів з уповноважених органів;
- здійснення платежів до банківських установ, що зареєстровані в офшорних зонах.

Щоб Україна перестала бути привабливою для відмивання грошей, необхідно:

1. *Посилити фінансовий контроль* — удосконалювати механізми моніторингу фінансових транзакцій і проводити регулярні перевірки банківських установ.

2. *Вдосконалити антикорупційне законодавство* — варто створити ефективну систему покарання для посадовців, які сприяють відмиванню грошей.

3. *Посилити міжнародну співпрацю* — Україна має продовжувати співпрацю з європейськими та міжнародними організаціями для обміну інформацією і спільного розслідування фінансових злочинів.

Проблема легалізації злочинних доходів давно перестала бути проблемою певної окремої країни. Це глобальне і системне явище. Недостатньо лише спостерігати за успіхами країн-сусідів і переймати їхній досвід. Світ потребує кооперації у розробці механізму та інституційної інфраструктури запобігання та протидії відмиванню грошей.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення здійснюється за:

- а) принципом єдності;
- б) принципом взаємності;
- в) принципом колективізму;
- г) немає правильної відповіді.

2. На виконання відповідного запиту уповноваженого органу іноземної держави спеціально уповноважений орган має право доручити суб'єкту первинного фінансового моніторингу:

- а) зупинити моніторинг фінансових операцій;
- б) поновити проведення моніторингу фінансових операцій;
- в) забезпечити проведення моніторингу фінансових операцій;
- г) усі відповіді правильні.

3. Забезпечення міжнародного співробітництва, щодо вчинення процесуальних дій у межах кримінального провадження щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення покладається на:

- а) Генеральну прокуратуру України та Національне антикорупційне бюро України;
- б) Міністерство закордонних справ України;
- в) Міністерство юстиції України;
- г) Службу безпеки України за участю Міністерства закордонних справ України.

4. *Забезпечення міжнародного співробітництва, щодо звернення до Комітету Ради Безпеки ООН стосовно отримання дозволу на доступ до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, для покриття основних або надзвичайних витрат покладається на:*

- а) Генеральну прокуратуру України;*
- б) Міністерство закордонних справ України;*
- в) Міністерство юстиції України;*
- г) Службу безпеки України за участю Міністерства закордонних справ України.*

5. *Конфісковані доходи, отримані злочинним шляхом, або еквівалентне їм майно на підставі відповідного міжнародного договору України можуть бути:*

- а) повністю передані іноземній державі;*
- б) частково передані іноземній державі;*
- в) не підлягають поверненню;*
- г) правильні відповіді а) і б).*

6. *До пріоритетних напрямів діяльності щодо запобігання та протидії легалізації злочинних доходів належить:*

- а) формування нормативно-правової бази для взаємодії правоохоронних органів кожної країни зі спеціалізованими міжнародними організаціями;*
- б) розробка нових механізмів моніторингу і ідентифікації осіб, пов'язаних з організованими злочинними угрупованнями;*
- в) посилення контролю за валютними операціями;*
- г) усі відповіді правильні.*

7. Де вперше було створене законодавство щодо боротьби з легалізацією злочинних доходів на національному рівні?

- а) Франція;
- б) Німеччина;
- в) США;
- г) Великобританія.

8. У якій країні центральним органом системи протидії та запобігання легалізації кримінальних доходів і боротьби з фінансуванням тероризму є TRACFIN?

- а) Франція;
- б) Німеччина;
- в) США;
- г) Великобританія.

9. У Франції злочини, пов'язані з легалізацію (відмиванням) коштів, караються:

- а) позбавленням волі на термін від 8 років та грошовим штрафом;
- б) позбавленням волі на термін від 8 років;
- в) грошовим штрафом;
- г) правильної відповіді немає.

10. У якій країні уповноваженим органом у національній системі фінансового моніторингу є Комісія з протидії відмиванню грошових коштів?

- а) Італія;
- б) Польща;
- в) Іспанія;
- г) Франція.

11. Який термін у Польщі складає кримінальна відповідальність за вчинення злочину щодо легалізації будь-яких активів, одержаних незаконним способом?

а) від 6 місяців до 10 років позбавленням волі з конфіскацією майна;

б) від 6 місяців до 1 року позбавленням волі з конфіскацією майна;

в) від 6 місяців до 5 років позбавленням волі з конфіскацією майна;

г) від 6 місяців до 15 років позбавленням волі з конфіскацією майна.

12. Який орган має забезпечувати здійснення правового співробітництва з компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями з питань проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування на підставі законів та міжнародних договорів України?

а) НАБУ;

б) АРМА;

в) СБУ;

г) Генеральна прокуратура України.

13. Європейська конвенція про видачу правопорушників в Україні ратифікована:

а) 1998 р.;

б) 1991 р.;

в) 2000 р.;

г) 2005 р.

14. До якої групи FATF національних систем протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, належить Україна?

а) до першої;

б) до другої;

в) до четвертої;

г) правильної відповіді немає.

15. Членом Національного агентства з питань запобігання корупції може бути громадянин України:

а) не молодший 35 років, який має вищу освіту, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки;

б) молодший 35 років, який має вищу освіту, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки;

в) не молодший 35 років, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки;

г) правильної відповіді немає.

16. Члени Національного агентства з питань запобігання корупції призначаються на посаду Кабінетом Міністрів України строком на:

а) 2 роки;

б) 1 рік;

в) 4 роки;

г) 6 років.

17. Основною формою роботи Національного агентства з питань запобігання корупції є засідання, що проводяться не рідше:

а) 1 разу на місяць;

б) 1 разу на тиждень;

в) 1 разу на півроку;

г) 1 разу на рік.

18. До ознак підозрілих клієнтів належить:

- а) погоджується на гірші умови обслуговування;*
- б) великий обсяг внесення готівки на рахунок або зняття з рахунку;*
- в) здійснення платежів до банківських установ, що зареєстровані в офшорних зонах;*
- г) усі відповіді правильні.*

19. У якому році набув чинності Закон України «Про запобігання корупції»?

- а) 2010 р.;*
- б) 2012 р.;*
- в) 2008 р.;*
- г) 2015 р.*

20. Національне агентство є колегіальним органом, до складу якого входить:

- а) 5 членів;*
- б) 20 членів;*
- в) 15 членів;*
- г) 10 членів.*

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які особливості міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення?

2. Охарактеризуйте досвід США та європейських країн щодо боротьби з відмиванням кримінальних доходів і фінансуванням тероризму.

3. Розкрийте роль України у міжнародному співтоваристві в боротьбі з відмиванням злочинних коштів та фінансуванням тероризму.

4. Яка мета формування списків FATF?

5. Охарактеризуйте антикорупційне законодавство як систему протидії відмиванню коштів.

6. Які фактори підвищують привабливість України для злочинних угруповань?

7. Які повноваження покладено на Національне агентство з питань запобігання корупції?

8. Окресліть проблеми та перспективи боротьби з відмиванням злочинних коштів і фінансуванням тероризму в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення / Рекомендації FATF. Затверджені Пленарним засіданням FATF у лютому 2012 року (оновлені в 2018 році)

2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

4. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2473-19>.

5. Про депозитарну систему України: Закон України від 6 липня 2012 року № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>.

6. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр>.

7. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>.

8. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 грудня 2019 р. № 361-XI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

9. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 5 липня 2012 року № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.

10. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 року № 898-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/898-15>.

11. Про кредитні спілки: Закон України від 14 липня 2023 року № 3254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#Text>

12. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14>.

13. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

14. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2374-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>.

15. Про страхування: Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.

16. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14 грудня 2021 року № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.

17. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

18. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

19. Про затвердження Порядку збору, обробки і аналізу інформації щодо результатів діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, інших державних органів, що беруть участь у роботі системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, схвалення та оприлюднення результатів національної оцінки ризиків та здійснення заходів за її результатами: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 5 серпня 2020 р. № 690. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2020-%D0%BF#Text>

20. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537. URL: zakon.rada.gov.ua/go/455-2014-p.

21. Про затвердження Порядку формування переліку держав (юрисдикцій), що не виконують чи неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним

шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення: Постанова Кабінету Міністрів України від від 5 серпня 2020 р. № 677. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2020-%D0%BF#Text>

22. Про затвердження Порядку формування переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції: Постанова Кабінету Міністрів України від від 22 липня 2020 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622-2020-%D0%BF#Text>

23. Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення: Наказ Міністерства фінансів України 28 грудня 2022 року № 465 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0258-23#Text>.

24. Про затвердження Положення про процедуру застосування запобіжних заходів щодо держав, які не виконують або неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення: Наказ Міністерства фінансів України від 27 жовтня 2015 р. № 950. URL: zakon.rada.gov.ua/go/z1434-15.

25. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 7 грудня 2020 року № 2552. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/ME201527?an=1&ed=2020_12_07.

26. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Правління Національного Банку України від 29 грудня 2017 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0148500-17>.

27. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України від

19.05.2020 № 65 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>

28. Положення про здійснення установами фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України від 28.07.2020 № 107 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>

29. Положення про об'єднання професійних учасників ринку капіталу: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27 грудня 2012 р. № 1925. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0182-13#Text>.

30. Методичні рекомендації щодо виявлення публічних діячів та забезпечення проведення фінансового моніторингу їх фінансових операцій. Державна служба фінансового моніторингу України. від 20 липня 2015 р. № 0003827-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003827-15#Text>

31. Баранов Р. О. Протидія легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму з використанням віртуальних валют *Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання*. Київ, 2016. № 6. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua>.

32. Вовчак О. Д., Єндоренко Л. О. Удосконалення системи фінансового моніторингу в банках України та оцінювання компласнє-ризиків. *Проблеми економіки*. 2023. № 3. С. 237-243. URL: https://www.problecon.com/article/?year=2023&abstract=2023_3_0_237_243

33. Вовчак О. Д., Єндоренко Л. О. Інституційно-правові аспекти становлення і розвитку системи фінансового моніторингу в Україні. *Вісник Університету банківської справи*. 2021. № 1. С. 19–24. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VUbsNbU_2021_1_5.pdf

34. Грабчук І. Л. Інструменти фінансового моніторингу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 15. С. 69-73. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1900>

35. Грабчук І. Л. Принципи фінансового моніторингу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 14. С. 62-66. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1807>

36. Грицишен Д. О., Грабчук І. Л., Бошян А. А. Методологія оцінювання відповідності рекомендаціям FATF та ефективності систем фінансового моніторингу. *Society and Security*. 2023. № 1. С. 140-155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sas_2023_1_18

37. Грищенко О. Проблеми боротьби із «відмиванням брудних коштів». URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1816>

38. Гупта, Діпак К. Тероризм та політичне насильство: як їх розуміти / Діпак К. Гупта; Пер. з англ. Н. Гайдукевич. К: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2010 400 с.

39. Дребот Н. П., Сідельник О. П. Боротьба з легалізацією коштів, одержаних злочинним шляхом в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2017. № 25.

40. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2017. 140 с.

41. Овчаренко А. С., Іржавська В. Є. Щодо окремих питань посилення фінансового моніторингу політично значущих осіб в Україні в умовах воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Юридичні науки*. 2023. № 11. С. 54-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2023_11_10

42. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). 2021. 160 с. URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf)

43. Ситник Г., Баранов Р. Світовий досвід щодо здійснення боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 17. С. 213-216.

44. Уткіна М. С. Виклики та перспективи міжнародної співпраці у сфері здійснення фінансового моніторингу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 255-259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anopr_2023_2_45

45. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
46. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL : <https://fju.gov.ua/>
47. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
48. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>.
49. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <http://www.me.gov.ua>.
50. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
51. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
52. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <http://www.dfr.gov.ua>.
53. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <http://www.ssmsc.gov.ua>.
54. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
55. Офіційний сайт FATF. URL : <http://www.fatf-gafi.org/>
56. Офіційний сайт Базельського комітету. URL : <http://www.bis.org/>
57. Офіційний сайт Євразійської групи з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ). URL : <http://www.eurasiangroup.org/>
58. Офіційний сайт Європейського банку реконструкції і розвитку URL : <http://www.ebrd.com/>
59. Офіційний сайт Європейського інвестиційного банку URL : <http://www.eib.org/>
60. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду URL :<http://www.imf.org/>

Навчальне видання

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ

Навчальний посібник

Укладачі:

Юрій Е.О., Грубляк О.М.

Відповідальний за випуск ***Юрій Е.О.***

Літературний редактор ***Лукул О.В.***

Технічне редагування та дизайн обкладинки

Чорасва Г.К.

Електронне видання

Підписано до друку 29.11.2024.

Умов.-друк. арк. 20,1. Обл.-вид. арк. 21,6.

Зам. Н-091.

Видавництво Чернівецького національного університету.

58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.

ISBN 978-966-423-905-6

9 789664 239056